

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Katedra pomocných věd historických a archivního studia

Diplomová práce

Jarmila Hurtová

**Činnost spolků na Kralovicku jako součást modernity
kraje (2. pol. 19. st. – 1. pol. 20. st.)**

Activity of the Associations in the Kralovice Region as a Part of Modernizing of the Region
(from the Second Half of the 19th Century to the First Half of the 20th Century)

Praha 2011

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Šouša, CSc.

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala především vedoucímu diplomové práce Doc. PhDr. Jiřímu Šoušovi, CSc. za odborné rady a připomínky, které mi vždy s trpělivostí poskytoval. Můj dík pak patří také zaměstnancům Státního okresního archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích za jejich ochotu a přívětivost. V neposlední řadě děkuji své rodině, jež mi byla oporou po celou dobu mého vysokoškolského studia.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

Předkládaná diplomová práce se zabývá vývojem spolkové činnosti na území bývalého soudního okresu Kralovice v období od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století. Úvodní část práce je věnována počátkům a obecnému vývoji spolků v českých zemích s přihlédnutím k jejich typologii a procesu vytváření spolkové legislativy ve vymezeném časovém horizontu. Další oddíl práce je již konkrétně zaměřen na region Kralovicka. Popsán zde je historický vývoj oblasti s důrazem na období let 1848–1949, jenž je následován charakteristikou utváření, typologií a činností spolků v soudním okrese Kralovice. Závěrečná část se pak detailně věnuje spolkům města Kralovic, tj. jejich vzniku, členům, činnosti a vlivu těchto korporací na vývoj a podobu města.

Klíčová slova: elita, korporace, Kralovice, Kralovicko, občanská společnost, obecní samospráva, sdružování, soudní okres Kralovice, spolek, spolková činnost, spolková legislativa, spolkovnictví, typologie spolků

Abstract

This diploma thesis deals with the development of activity of the associations on the territory of former judicial district of Kralovice between the second half of the 19th century to first half of the 20th century. The introductory part is devoted to the origins and general development associations in the Czech countries with regard to the typology and the process of association legislation in a specific timeframe. The next section of this work has been focused specifically on the Kralovice region. Described here is a historical development with emphasis on the period 1848–1949, which is followed by a characteristic shape, a typology of associations and activities in the district court Kralovice. The final section will then detail the associations of Kralovice, their formation, members, activities and influence of corporations on the development and character of the city.

Keywords: activity of associations, association legislation, association, corporation, elite, judicial district Kralovice, Kralovice region, Kralovice, municipality, typology of associations

Obsah

ÚVOD.....	7
ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY.....	10
1. KAPITOLA	19
1. 1 Vznik, formování a vývoj spolků v Čechách.....	19
1. 2 Vývoj právního ukotvení spolkové činnosti v Čechách od 2. poloviny 19. st. do 1. poloviny 20. st.....	31
1. 2. 1 Počátky spolkové legislativy do roku 1867	31
1. 2. 2 Spolkový zákon ze dne 15. 11. 1867 č. 134/1867 ř. z., O právu spolčovacím.....	35
1. 2. 3 Spolčovací právo v době První a Druhé Československé republiky, v době Protektorátu Čechy a Morava a po roce 1945.....	38
1. 2. 4 Zákon ze dne 12. 7. 1951 č. 68/1951 Sb., O dobrovolných organizacích a shromážděních	41
2. KAPITOLA	43
2. 1 Historický vývoj Kralovicka od 2. pol. 19. do 1. pol. 20. st.....	43
2. 2 Vývoj spolkové činnosti na Kralovicku od 2. pol. 19. do 1. pol. 20. st.....	60
3. KAPITOLA	79
3. 1 Spolky města Kralovic.....	79
3. 1. 1 Sbor dobrovolných hasičů Kralovice.....	80
3. 1. 2 Zpěvácký spolek Hvězda v Kralovicích	87
3. 1. 3 Učitelská jednota Budeč Kralovice.....	95
3. 1. 4 Čtenářská Beseda Kralovice	98
3. 1. 5 Učednická besídka Kralovice	105
3. 1. 6 Okrašlovací spolek Kralovice	111
3. 1. 7 Dělnická tělocvičná jednota v Kralovicích.....	119
3. 1. 8 Volná myšlenka Kralovice.....	129
3. 1. 9 Atletický klub Sparta Kralovice	136
3. 1. 10 Odbočka Svazu československého důstojnictva v Kralovicích.....	147
3. 1. 11 Ostatní spolky města Kralovic	150
ZÁVĚR	155
RESUMÉ	162
SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY	165
SEZNAM PŘÍLOH.....	174
PŘÍLOHY	175

Seznam zkratek

AC – atletický klub

ČČH – Český časopis historický

ČČK – Československý červený kříž

ČSH – Československý svaz hasičstva

DTJ – dělnická tělocvičná jednota

f. – fond

inv. č. – inventární číslo

JZD – Jednotné zemědělské družstvo

k. č. – karton číslo

KNV – krajský národní výbor

KSČ – Komunistická strana Československa

NA – Národní archiv

NJP – Národní jednota pošumavská

npor. – nadporučík

OMJP – Odbor Místní jednoty pošumavské

OMP – Okresní péče o mládež

OÚ – okresní úřad

por. – poručík

ppor. – podporučík

RGBI – říšský zákoník (Reichsgesetzblatt)

ROH – Revoluční odborové hnutí

ř. z. – říšský zákoník

Sb. – Sbírka zákonů

Sb. z. a n. – Sbírka zákonů a nařízení

sign. – signatura

SK – sportovní klub

SOkA Plasy – Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích

Svaz DDOČ – Svaz dělnických divadelních ochotníků československých

škpt. – štábní kapitán

TJ – tělovýchovná jednota

ÚMDOČ – Ústřední matice divadelního ochotnictva československého

v. v. – ve výslužbě

v. z. – v záloze

ÚVOD

Utváření spolků a rozvíjení jejich činnosti tvořilo od druhé poloviny 19. století nedílnou součást nejen společenského, ale i politického a hospodářského života, která se následně naplno projevila v první polovině 20. století. Spolková činnost není pouze českým specifikem, ale v různé míře a podobě se projevovala na území celé Evropy. Spolčování lidí se stalo nepřehlédnutelným doprovodným jevem procesu utváření moderní občanské společnosti, jež vznikala ze stavovsky uspořádaného společenského systému chráněného absolutistickým režimem.

Spolkovnictví ve druhé polovině 19. století, označované též jako počátek „zlatého věku spolků“, nevzniklo náhle, ale mělo svůj historický původ, neboť potřeba spojování schopností jednotlivců vždy patřila k potřebám lidstva. Jako předchůdce spolků pak můžeme označit krajské landfrýdy, řemeslnické cechy, kupecké organizace či různá náboženská bratrstva a tajné společnosti. Pevnější základy dostával spolkový život v Předlitavsku vytvářením spolkové legislativy, jež byla dovršena roku 1867 vydáním tzv. spolkového zákona, který pak s určitými obměnami platil až do roku 1951.

Spolková činnost se tak ve druhé polovině 19. století stala jedním ze základních rysů emancipující se měšťanské, občanské společnosti, ale také součástí rozvoje národních politických i sociálních hnutí, zejména pak hnutí dělnického.

Pojem spolek označuje specifickou sociální skupinu, jež na základě dobrovolného členství sdružuje jedince se společnými zájmy, kteří řídí svoji činnost podle přijatého programu, tj. podle stanov. Spolky mají samostatnou právní subjektivitu. Z hlediska svého zaměření spolky ovlivňovaly nejrozličnější sféry života společnosti. Lidé se sdružovali kvůli účelům dobročinným a podpůrným, ale také kvůli zlepšování hospodářství a živností či pro společné utužování své fyzické zdatnosti. V neposlední řadě pak sehrály důležitou roli spolky zábavní a vzdělávací – pěvecké a hudební, divadelní, čtenářské, vědecké a výchovné. S vývojem spolkové činnosti také souvisí proměna společenského smýšlení, neboli přechod k moderní mentalitě 19. a 20. století.

Diplomová práce *„Činnost spolků na Kralovicku jako součást modernity kraje (2. pol. 19. st.–1. pol. 20. st.)“* se zabývá vývojem spolkové činnosti na území bývalého soudního okresu Kralovice v západních Čechách (dnes součást okresu Plzeň-sever). Mezi střediska s bohatým spolkovým životem tohoto regionu pak patřily Kralovice, Plasy, Kozlany a Čistá. Lokální vymezení popisovaného území však bylo během zpracovávání předkládané studie zaměřeno především na spolky samotného bývalého okresního města Kralovic, k čemuž vedlo

několik důvodů. Vzhledem k tomu, že městečko Čistá se roku 1960 stalo součástí rakovnického okresu ve středočeském kraji, není již dnes obecně vnímána jeho spojitost s regionem Kralovicka, a proto zde nebude činnost čisteckých spolků popisována zvlášť detailně. Dalším důvodem, který vedl k zaměření se na kralovické spolky, pak bylo několik již existujících odborných výstupů dosavadního bádání této problematiky. Jedná se především o diplomovou práci Lady Vodrážkové na téma *Regionální vývoj osvětové činnosti na Plasku*, jež popisuje spolky v Plasích.

Podoba a struktura předkládané práce je tedy ovlivněna současným stavem bádání a četností literatury týkající se spolkové činnosti v regionu, které budou přiblíženy v následujícím rozboru pramenů a literatury. Důvodem ke zpracování tohoto tématu však byla absence celkového rozboru, který by se věnoval problematice spolčování a jeho vlivu na rozvoj kralovického regionu.

Cílem práce je podat na základě studia materiálů obecného i konkrétního charakteru, archivních pramenů, literatury a regionálního periodického tisku ucelený přehled o spolcích a vývoji jejich činnosti na území bývalého soudního okresu Kralovice s detailnějším zaměřením na samotné město Kralovice v časovém období 2. pol. 19. stol. – 1. pol. 20. stol. Práce pak má také objasnit činnost spolků coby modernizačního prvku. Proto zde budou vyzdvíženy především aspekty jako spolčování lidí podobných zájmů a sociálního postavení, osvětová aktivita spolků v nejrůznějších oborech (tj. pořádání přednášek, exkurzí, šíření technického pokroku apod.) a v neposlední řadě zábavní a kulturní spolková činnost.

Diplomová práce je zpracována na základě normativně-komparativní metody, tj. po studiu obecného spolkového vývoje a spolkové legislativy v Předlitavsku a ČSR budou tyto poznatky srovnávány a aplikovány na region Kralovicka. Provedena tak bude analýza dochovaných archivních dokumentů, na jejímž základě budou následně vytvořeny „biogramy“ jednotlivých spolků města Kralovic. Tyto biogramy budou obsahovat informace o založení konkrétních korporací, o schválení spolkových stanov, o socioprofesionálním postavení členů spolku, o účelu a činnosti korporací a v neposlední řadě údaje týkající se likvidace spolků. Na základě těchto poznatků pak bude vyhodnocena vnitřní organizace a vlastní chod spolků a jejich vliv na podobu města, coby modernizačního prvku.

Předkládaná práce zabývající se obdobím druhé poloviny 19. a první poloviny 20. století je rozčleněna do tří hlavních kapitol, které jsou následně rozděleny na další podkapitoly. Důvodem pro zvolené uspořádání práce byla především přehlednost a ucelenost dílčích statí.

První kapitola podává obecný přehled o vzniku, vývoji a typech spolků v českých zemích (resp. zemích Předlitavska) a v československém státě. Další část této kapitoly je pak věnována vývoji spolkové legislativy a s ní souvisejícími kompetencemi správních orgánů týkajících se spolkových záležitostí v Čechách v popisovaném časovém období. Předloženy zde tak jsou hlavní právní normy dotýkající se spolkové činnosti.

Druhá kapitola je tvořena dalšími dvěma podkapitolami, z nichž první se zabývá historickým (správním, politickým, hospodářským sociálním a kulturním) vývojem soudního okresu Kralovice v letech 1848–1949, tj. do doby, než bylo sídlo okresu přeneseno do nedalekých Plas a název změněn na okres Plasy. Další část druhé kapitoly, která vychází z prostudované regionální literatury a dochovaného archivního materiálu, se věnuje vývoji spolků a jejich typologii na celém území kralovického soudního okresu v daném časovém období.

Poslední – třetí kapitola – analyzuje na základě dochovaných archivních pramenů činnost a vývoj jednotlivých spolků města Kralovic, které se staly významným činitelem při uvědomování občanské společnosti a při vytváření podoby města z hlediska politického, kulturního, hospodářského a sociálního.

ROZBOR PRAMENŮ A LITERATURY

Základním pilířem pro zpracování diplomové práce se staly archivní fondy týkající se spolkové činnosti na Kralovicku uložené ve Státním okresním archivu Plzeň-sever se sídlem v Plasích (dále jen SOkA Plasy), jenž je součástí Státního oblastního archivu v Plzni.

Jedná se zejména o fond *Okresní úřad Kralovice* v časovém rozsahu 1855–1945 (1948), který v jednotlivých signaturách zabývajících se spolkovými záležitostmi obsahuje nejrozumnější žádosti spolků adresované tomuto úřadu, oznámení o ustavení spolků, výkazy spolkových funkcionářů apod. Především na základě těchto materiálů byla zpracována část druhé kapitoly diplomové práce postihující typologii spolků a vývoj jejich činnosti na území bývalého soudního okresu Kralovice.¹ Pro doplnění informací pak byly prostudovány *Pamětní kniha města Kralovic*² a *Pamětní kniha římsko-katolické fary v Kralovicích*.³ Kvůli zjištění okolností zániku některých spolků bylo také nahlédnuto do fondu *Okresní národní výbor Plasy*.⁴

Za účelem podání uceleného obrazu jednotlivých spolků města Kralovic byly prostudovány archivní materiály těchto korporací, přičemž stav dochování fondů můžeme označit jako nerovný. Zatímco některé fondy jsou z hlediska kvantity zachovány ve velmi dobrém stavu, jiné jsou dochovány velmi mezerovitě, či chybí vůbec.

Jako bohatý tak lze vnímat fond *Sbor dobrovolných hasičů Kralovice*, který obsahuje pamětní knihu z let 1904–1934, zápisy ze schůzí z let 1933–1958, matriku členů z let 1933–1951, seznam přispívajících členů z let 1937–1946, požární kniha pro léta 1904–1910, Stanovy dobrovolného sboru hasičského po dozorem městské rady v Kralovicích ze dne 16. srpna 1882, pokladní knihy pro léta 1882–1932 a 1932–1941, knihu příspěvků 1913–1935, inventární knihu 1933–1954 či pokladní knihu podpůrné pokladny z let 1932–1958 ad.⁵

¹ SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 261, sign. 8/5, Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 14; TAMTÉŽ, inv. č. 261, sign. 8/5, Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 15; TAMTÉŽ, inv. č. 262, sign. 8/6 Divadla a zábavy 1871–1908, k. č. 15; TAMTÉŽ, inv. č. 378, sign. 8/1 Divadla a zábavy (rejstřík 2) 1931–1937, k. č. 59; TAMTÉŽ, inv. č. 389, sign. 9/2 Přehled hasičských sborů v župě kralovické 1932, k. č. 60; TAMTÉŽ, inv. č. 395, sign. 12/8 Spolky pro pojišťování dobytka 1914–1918, 1025, k. č. 61; inv. č. 396, sign. 12/9 Spořitelni a záloženské spolky, výrobní a nákupní společenstva 1913–1918, 1925–1931, k. č. 61; TAMTÉŽ, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1923–1924, 1932–1934/5, k. č. 75; TAMTÉŽ, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1935–1936, k. č. 76; TAMTÉŽ, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77; TAMTÉŽ, inv. č. 412, sig. 18/2 Spolky, k. č. 78 a 79; TAMTÉŽ, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, k. č. 110; TAMTÉŽ, inv. č. 601, Spolky 1941–1943, k. č. 111 a 112.

² TAMTÉŽ, *Pamětní kniha města Kralovic*.

³ TAMTÉŽ, *Pamětní kniha římsko-katolické fary v Kralovicích*.

⁴ TAMTÉŽ, f. *Okresní národní výbor Plasy*, spisový materiál 1951–1954, zn. 262 – věci shromažďovací a spolkové.

⁵ TAMTÉŽ, f. *Sbor dobrovolných hasičů Kralovice*, k. č. 1–3.

Dalším poměrně rozsáhlým fondem je fond *Čtenářská Beseda Kralovice*, v níž je dochována kniha protokolů z let 1893–1909, dále tzv. zápisníky (protokolní knihy) z let 1909–1923 a 1923–1942, korespondence, různé pozvánky apod. Přítomna je také pamětní kniha spolku zaznamenávající události z let 1893–1901 a hlavní kniha pokladní pro léta 1893–1941. Fond pak obsahuje spisový materiál z počátku čtyřicátých let 20. století, v němž se nalézají dokumenty o zrušení besedy v roce 1942.⁶

V dobrém rozsahu jsou také zachovány archivní materiály týkající se činnosti *Dělnické tělovýchovné jednoty v Kralovicích*, mezi něž patří knihy zápisů ze schůzí z let 1912–1923, 1923–1930, 1930–1945 či pokladní kniha z let 1912–1922.⁷

Též z činnosti další korporace zabývající se zdokonalováním fyzické zdatnosti – *Atletického klubu Sparta Kralovice* zůstalo dochováno několik dokumentů, na jejichž základě lze poměrně dobře rekonstruovat jeho působení ve městě. Fond AC Sparta Kralovice obsahuje stanovy klubu ze dne 22. února 1923, dále zápisy z výborových a členských schůzí z let 1923–1927, 1927–1932, 1935–1940, 1940–1943 a spisový materiál.⁸ Mezi lépe zachované archivní fondy můžeme také zařadit fondy *Učednická besídka Kralovice*⁹ a *Okrašlovací spolek Kralovice*.¹⁰

Některé fondy jsou pak tvořeny mezerovitě dochovanými archiváliemi, jako např. fond *Zpěvácký spolek Hvězda* sestávající zejména z knihy protokolů z let 1883–1930.¹¹ V podobném stavu se nalézá také fond *Učitelská jednota Budeč Kralovice* obsahující torzovitě dochovaný spisový materiál (především se jedná o pozvánky ke schůzím spolku apod.) z let 1879–1932.¹² Fond *Volná myšlenka Kralovice* je tvořen pouze knihou protokolů z let 1920–1935.¹³ Nejmladším a taktéž mezerovitě dochovaným fondem je fond *Svaz československého důstojnictva Kralovice*, který obsahuje pouze knihu zápisů o schůzích členských a výborových z let 1939–1941.¹⁴ Písemnosti některých spolků se nedochovaly vůbec.

V rámci studia archivního materiálu bylo také nahlédnuto do fondů Národního archivu (dále jen NA) – *Českého místodržitelství* a *Zemského úřadu Praha*. Pro doplnění některých informací, nejen z oblasti spolkové činnosti, posloužil dobový regionální tisk – *Nový obzor* a *Kralovický obzor*.

⁶ TAMTÉŽ, f. *Čtenářská beseda Kralovice*, k. č. 1–2.

⁷ TAMTÉŽ, f. *Dělnická tělocvičná jednota Kralovice*, k. č. 1.

⁸ TAMTÉŽ, f. *AC Sparta Kralovice*, k. č. 1.

⁹ TAMTÉŽ, f. *Učednická besídka Kralovice*, k. č. 1.

¹⁰ TAMTÉŽ, f. *Okrašlovací spolek Kralovice*, k. č. 1.

¹¹ TAMTÉŽ, f. *Zpěvácký spolek Hvězda v Kralovicích*, k. č. 1.

¹² TAMTÉŽ, f. *Učitelská jednota Budeč Kralovice*, k. č. 1.

¹³ TAMTÉŽ, f. *Volná myšlenka Kralovice*, k. č. 1.

¹⁴ TAMTÉŽ, f. *Svaz československého důstojnictva Kralovice*, k. č. 1.

Literaturu, ke které bylo přihlédnuto a která byla použita k vypracování předkládané diplomové práce lze rozdělit do několika skupin. Za prvé je to literatura vztahující se k dějinnému vývoji českých zemí v období od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století.

Politickým a hospodářským vývojem, sociální strukturou, kulturou a uměním se zabývá dílo Marcely C. Efmertové *České země v letech 1848–1918*.¹⁵ Období před vznikem samostatného československého státu až do konce druhé Československé republiky se pak ve své práci *Malé dějiny československé (1867–1939)* věnuje Zdeněk Kárník.¹⁶ Tentýž autor také přináší rozsáhlou trilogii o období první Československé republiky, která se všestranně věnuje analýze a popisu politického, hospodářského, demografického, sociálního, ale i kulturního či vědeckého vývoje v meziválečném období. Třetí díl *Českých zemí v éře První republiky (1918–1938)* pak podrobně popisuje předmnichovské období.¹⁷

Dalším autorem, který se zabýval obdobím první a druhé Československé republiky byl Antonín Klimek. Ten ve svém dvoudílném *Boji o hrad* popisuje vnitřní politiku nového československého státu v období po abdikaci T. G. Masaryka.¹⁸ Klimek se stal také autorem XIII. a XIV. dílu *Velkých dějin zemí Koruny České*, které se taktéž zabývají obdobím první republiky.¹⁹

K deskripci správních změn v českých zemích v popisovaném období bylo využito *Dějin správy v českých zemích* Jana Janáka, Zdeňky Hledíkové a Jana Dobeše.²⁰ Společenskými proměnami městské společnosti v souvislosti se zavedením obecní samosprávy se zabývají Lukáš Fasora a Pavel Kladiwa v článku *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918*.²¹

Další oddíl použité literatury tvoří studie věnující se přímo spolkové problematice v českých zemích. Tímto tématem, především pro období devatenáctého století, se

¹⁵ M. C. EFMERTOVÁ, *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998.

¹⁶ Z. KÁRNÍK, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008.

¹⁷ TÝŽ, *České země v éře První republiky (1918–1938) I–III*, Praha 2000–2003.

¹⁸ A. KLIMEK, *Boj o hrad I, II*, Praha 1996–1998.

¹⁹ TÝŽ, *Velké dějiny zemí Koruny České – svazek XIII. (1918–1929); svazek XIV. (1929 – 1938)*, Praha 2000 a 2002. TÝŽ, *Nástup Hitlera k moci: 30. 1. 1933: začátek konce Československa*, Praha 2003. ; J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.

²⁰ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005; M. HLAVAČKA, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech v letech 1862–1913*, Praha 2006.

²¹ L. FASORA – P. KLADIWA, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850–1918*, in: Český časopis historický 102, Praha 2004, s. 796–827. G. B. COHEN, *Společnost, politický život a vláda v pozdně imperiálním Rakousku: Zamyšlení nad novou syntézou*, in: ČČH 102, 2004, s. 745–765. T. PETRASOVÁ – H. LORENZOVÁ, *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského sympozia k problematice 19. století Plzeň, 23. – 25. února 2006*, Praha 2007. L. FASORA – J. HANUŠ – J. MALÍŘ, *Člověk na Moravě 19. století*, Brno 2004.

systematicky zabývala zejména Eva Drašarová. Ta ve své stati *Společenský život v období neoabsolutismu – spolky 50. let 19. století* charakterizuje základy procesu modernizace státu, hospodářský rozvoj, zodpovídá otázky týkající se společenského života dané doby a v neposlední řadě pak počátků spolkovnictví.²² Tato autorka se také zabývala typologií spolků téhož období jak na území celé habsburské monarchie, tak v českých zemích²³ a dalšími otázkami spolkové činnosti.²⁴

Eva Drašarová se ve svém dalším díle *Soupis právních předpisů ke spolčovacímu právu z fondů ústředního archivu od poloviny 18. století do roku 1918*²⁵ věnovala také tématu právního ukotvení spolků zejména v devatenáctém století. Uvedeny zde tak jsou veškeré právní normy zabývající se spolčovacím právem od druhé poloviny 18. století až do doby vzniku Československé republiky. Touto tematikou se již dříve zabýval též Václav Dusil ve své práci *Československé právo spolkové*, v němž se nachází bližší vysvětlení jednotlivých pojmů jako „spolkové stanovy“, „spolek“ ad.²⁶ Stručný nástin vývoje spolkové legislativy poskytuje také Renata Veselá v práci *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952)*²⁷ či Karel Malý v *Dějínách českého a československého práva do roku 1945*.²⁸ Srovnání historického vývoje a současného stavu pak ve své práci *Spolkové právo* podává též Ivo Telec.²⁹ Vývoji spolkové činnosti a legislativy se kvůli pochopení fungování těchto korporací na stránkách Archivního časopisu také věnuje Raisa Machatková a Jiří Křestřan v článku *Pořádání spolkových archivů*.³⁰

Jako velmi rozsáhlé a obsáhlé dílo, které se zabývá tematikou spolků a jejich činnosti můžeme označit *Pražské spolky*,³¹ které zpracoval kolektiv autorů pod vedením Marka Lašťovky. Úvodní pasáže tohoto díla seznamují čtenáře s historií a tradicí spolčování lidí až do počátku devadesátých let 20. století, stejně tak je zde popsán také proces utváření spolkové legislativy a další aspekty spolkové činnosti. Nechybí ani podrobná bibliografie vztahující se

²² E. DRAŠAROVÁ, *Společenský život v období neoabsolutismu – spolky 50. let 19. století*, in: *Paginae historie* 0, Praha 1992, s. 128–169.

²³ TÁŽ, *Typologie spolků v Čechách v padesátých letech 19. století*, in: *Seminář a jeho hosté. Sborník příspěvků k šedesátinám PhDr. Rostislava Nového*, Praha FF UK 1992, s. 271–281. TÁŽ, *Možnosti použití typologické metody při zpracování spolkové problematiky*, in: *Politické strany a spolky na jižní Moravě. Mikulovská symposia*, sv. 22. XXII. Mikulovské sympozium 7.–8. října 1992, Praha 1993, s. 117–126.

²⁴ TÁŽ, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae. Sborník Státního ústředního archivu v Praze* 1, 1993, s. 152–177.

²⁵ TÁŽ, *Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918*, in: *Sborník archivních prací* 41, Praha 1991, s. 297–341.

²⁶ V. DUSIL, *Československé právo spolkové*, Praha 1924.

²⁷ R. VESELÁ, *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952)*, Brno 1995.

²⁸ K. MALÝ A KOL., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997.

²⁹ I. TELEC, *Spolkové právo*, Praha 1998.

³⁰ R. MACHATKOVÁ – J. KŘEŠŤAN, *Pořádání spolkových archivů*, in: *Archivní časopis* 55, 2005, s. 1–25.

³¹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895–1990*, Praha 1998.

k danému tématu. V podkapitole diplomové práce týkající se vývoje právního ukotvení spolkového života jsou konečně také citovány některé konkrétní právní normy.³²

Další skupinku užité literatury tvoří tematicky zaměřená díla a statě poskytující informace o jednotlivých typech spolků. Jak již bylo zmíněno, jedním z předchůdců spolků byly tzv. tajné společnosti. Tímto problémem se zabýval například Eugen Lennhoff, který svým dílem *Svobodní zednáři*³³ poskytuje přehledné zpracování smyslu, cílů a historie zednářského hnutí. V prvním díle práce *Tajné politické společnosti*³⁴ pak věnuje svoji pozornost iluminátům, karbonářům a ruským tajným spolkům a celkovému rozboru ideové podstaty a historického vývoje těchto uskupení.

Nemalou část spolků tvořily tělovýchovné jednoty Sokol vznikající v českých zemích od roku 1862. Přehled o vývoji a organizaci tohoto tělocvičného fenoménu poskytují práce *Přehledné dějiny Sokolstva I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce Sokolské (1889)*³⁵, *Stručné dějiny Sokolstva 1862–1912*³⁶ či dílo Věnceslava Havlíčka *Sokolstvo, jeho myšlenka, organisace a vývoj*.³⁷ O sokolských sletech v letech 1882–1938 podává informace Marek Waic ve své stati *Rej těl v rytmu vlastenectví. Sokolské slety 1882–1938*.³⁸ Ten samý autor pak také společně s Janem Borisem Uhlířem rekapituluje činnost sokolské obce od konce první republiky do počátku padesátých let v knize *Sokol proti totalitě 1938–1952*.³⁹

Významnou roli ve vývoji spolkového života sehrálo však také postupné uvědomování dělnictva, které roku 1878 vyústilo v založení Sociálně demokratické strany československé v Rakousku. K tomuto tématu a vůbec k celé problematice dělnické otázky se pak vztahují četné práce Zdeňka Šolleho, např. *Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi*,⁴⁰ *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*⁴¹ a další.⁴² Nutno podotknout,

³² RGBI 1848–1849, č. 151; RGBI 1849, č. 171; RGBI 1856, č. 122; RGBI 1867, č. 134; RGBI 1873, č. 70 (Zákon o výtěžkových a hospodářských společnostech ze dne 9. 4. 1873); RGBI 1888, č. 1 (zákon o úrazovém pojištění dělníků ze dne 28. 12. 1887) a RGBI 1888, č. 33 (Zákon o nemocenském pojištění ze dne 30. 3. 1888); RGBI 1892, č. 202 (Zákon o registrovaných nemocenských pokladnách ze dne 16. 7. 1892); RGBI 1899, č. 175 (Nařízení ministerstva vnitra, financí, obchodu, spravedlnosti a zemědělství s regulativem pro akciové společnosti v průmyslu a obchodu ze dne 20. 9. 1899); Zákon č. 121/1920 Sb.; zákon č. 267/1921 Sb., O podpoře v nezaměstnanosti ve znění z. č. 74/1930 Sb.; Zákon č. 201/1933 Sb., O zastavování činnosti a rozpouštění politických stran; Zákon č. 68/1951 Sb., O dobrovolných organizacích a shromážděních, ad.

³³ E. LENNHOF, *Svobodní zednáři*, Praha 1993; H. KISCHKE, *Svobodní zednáři*, Praha 1997; J. RIDLEY, *Svobodní zednáři*, Praha 2004.

³⁴ E. LENNHOF, *Tajné politické společnosti. Svazek I Ilumináti, karbonáři a děkabristé*, Praha 1997.

³⁵ L. JANDÁSEK, *Přehledné dějiny Sokolstva I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce Sokolské (1889)*, Praha 1936.

³⁶ L. JANDÁSEK – J. PELIKÁN, *Stručné dějiny Sokolstva 1862–1912*, Praha 1946.

³⁷ V. HAVLÍČEK, *Sokolstvo, jeho myšlenka, organisace a vývoj*, Praha 1948.

³⁸ M. WAIC, *Rej těl v rytmu vlastenectví. Sokolské slety 1882–1938*, in: *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku sympozia k problematice 19. století* Plzeň, 26. – 28. února 2009, Praha 2010.

³⁹ J. B. UHLÍŘ – M. WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001.

⁴⁰ Z. ŠOLLE, *Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi*, Praha 1953.

⁴¹ TÝŽ, *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*, Praha 1954.

že od konce devadesátých let 19. století vznikaly také dělnické tělocvičné jednoty, jimž se věnoval zejména Vilém Mucha. Z jeho pera tak pochází shrnující práce o historii dělnického tělovýchovného hnutí *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*.⁴³

Dílní bibliografie týkající se jednotlivých typů spolků a jejich aspektů je velmi bohatá, proto již pouze ve zkratce zmiňme některé další práce týkající se např. spolčování žen⁴⁴ a dalších forem spolkového života.⁴⁵

Ke zpracování druhé kapitoly diplomové práce, která se ve své první části zabývá historickým vývojem regionu Kralovicka s důrazem na období let 1848–1949 (tj. na dobu existence soudního okresu Kralovice), byla prostudována dostupná regionální literatura, která však není příliš bohatá.

Pro popis vývoje regionu v nejstarším období, tj. doby počátků osídlení, středověku a raného novověku, bylo přihlédnuto k prvnímu dílu obsáhlé práce čisteckého rodáka, poštovního úředníka a amatérského regionálního historika Václava Kočky (1875–1951) *Dějiny politického okresu kralovického*.⁴⁶ Kočka se v uváděné práci detailně věnuje nejstarším dějinám regionu od příchodu kmene Čechů na toto území a následné správní středověké organizaci, popisu vývoje jednotlivých panství a do nich náležejících měst a obcí až do počátku 20. století. Ještě před Kočkovým dílem se komplexními dějinami regionu zabýval také učitel a pozdější školní inspektor a starosta města Strakonice, rodák z Horní Břízy Jan Dyk (1869–1950). Ten ve svém *Popisu politického okresu kralovického*⁴⁷ podává bohaté informace o správním, hospodářském a posléze průmyslovém a kulturním vývoji oblasti do dob své současnosti. Zmíněna již zde je také spolková činnost či vývoj školství na Kralovicku.

⁴² TÝŽ, *Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století*, Praha 1960; TÝŽ, *Průkopníci*, Praha 1975; J. PURŠ, *Postavení dělnictva v českých zemích za hospodářské krize v letech sedmdesátých (1873 až 1879)*, in: Sborník historický 19, 1972, s. 93–152. M. HRUBEC – M. BÁRTA, *Dějiny českého a československého sociálně demokratického hnutí*, Praha – Brno, doplněk 2006; *Nástin dějin československého odborového hnutí*, Praha 1963; J. FLÉGLOVÁ-MOŽNÁ, *Od spolků vzdělávacích k odborovým*, in: Kulturní práce 2, 1972; TÁŽ, *Z počátků odborového hnutí v našich zemích*, in: Kulturní práce 1, 1970.

⁴³ V. MUCHA, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, Praha 1975.

⁴⁴ M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005; TÁŽ, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svaté Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké*, in: ČČH 103, 2005, s. 549–571; P. HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999; K. ŠIMA, *Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní elity*, in: ČČH 104, 2006, s. 81–110.

⁴⁵ J. ŘEZNÍČEK, *Vývoj československého Orla*, in: Život 11, 1929; T. JIROUŠEK, *Ke vzniku hnutí Orla československého u nás*, in: Vlast, 46, 1930; J. CÍSAŘ A KOL., *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence*, Praha 1998; J. INDRA, *Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 1. 2010; J. KŘEŠŤAN – A. BLODIGOVÁ – J. BUBENÍK, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948*, Praha 2001 a mnohé další.

⁴⁶ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu kralovického. I. díl – soudní okres kralovický*, Kralovice 1930.

⁴⁷ J. DYK, *Popis politického okresu kralovického*, Praha 1886.

Na tuto práci pak na počátku třicátých let 20. století navázal učitel F. J. Zetek, který ji ve stejném duchu obohatil o vývoj a události první třetiny 20. století.⁴⁸ Stručné informace o vývoji regionu lze také získat z *Historicko-turistického průvodce po severním Plzeňsku*.⁴⁹ Informace o správních změnách první poloviny 20. století a zejména o správní reorganizaci po druhé světové válce přináší na stránkách Archivního časopisu Petr Hubka.⁵⁰

Při příležitosti osmistého výročí založení města Kralovic vyšla roku 1983 práce historičky a současné ředitelky Muzea a galerie severního Plzeňska Ireny Bukačové (*1949) *800 let Kralovic. Dějiny a současnost města*,⁵¹ ve které se autorka věnuje všem aspektům historického vývoje města v letech 1183–1983. Tato publikace se díky své přehlednosti stala při zpracovávání předkládané diplomové práce jakýmsi užitečným vodítkem, zejména v oblasti spolkové činnosti.

Studium hospodářského vývoje nevycházelo pouze z výše jmenovaných prací Dykovy, Zetkovy či Bukačové, přihlédnuto bylo též k různým monografiím, drobným statím a dílčím článkům.⁵² Rozvoji hospodářství, průmyslu a živností, kterému se ve své práci *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*⁵³ věnuje čistecký amatérský historik Jaroslav Sklenář a také některé drobné články na stránkách sborníku *Kronika regionu*,⁵⁴ napomohlo v poslední čtvrtině 19. století zavedení železnice.

Také k této tématice existuje několik výstupů. Za zmínku především stojí brožura vydaná Spolkem přátel místních drah roku 1999 – *100 let místní dráhy Rakovník – Mladotice 1899–1999*,⁵⁵ která se věnuje době před samotnou výstavou dráhy, tj. prvním návrhům na trasování, které byly projednávány již od roku 1870. Popsáno je zde také budování železnice,

⁴⁸ F. J. ZETEK, *Popis politického okresu Karlovického*, Kralovice 1932.

⁴⁹ I. BUKAČOVÁ – J. FÁK – K. FOUČ, *Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6*, České Budějovice 1996.

⁵⁰ P. HUBKA, *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy*, in: Archivní zpravodaj 1–2, 1999, s. 3–4; TÝŽ, *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy (dokončení z minulého čísla)*, in: Archivní zpravodaj 3–4, 1999, s. 22.

⁵¹ I. BUKAČOVÁ, *800 let Kralovic. Dějiny a současnost města*, Kralovice 1983.

⁵² P. JÁKL, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl Střední Čechy*, Praha 2004; TÝŽ, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. IV. díl Západní Čechy*, Praha 2009; J. SKLENÁŘ, *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1996; TÝŽ, *Voda – mlýny a mlynáři na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1997; J. KLEMPERA, *Vodní mlýny v Čechách I. Berounsko, Hořovicko, Rakovnicko, Kladensko, Slánsko, Mělnicko, Brandýsko a Mladoboleslavsko*, Praha 2002; TÝŽ, *Vodní mlýny v Čechách IV. Plzeňsko, Rokycansko, Kralovicko, Manětínsko, Přeštice, Klatovsko, Domažlicko a Pošumaví*, Praha 2001.

⁵³ J. SKLENÁŘ, *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 2003. Dále též J. KOPEČKOVÁ, *Obchodní a živnostenská komora v Plzni*, in: *Západočeský historický sborník* 1, Plzeň 1995, s. 119–135.

⁵⁴ A. PICHNER, *Dolování železné rudy v Břežanech*, in: *Kralovicko, kronika regionu* 2, 2002/2003, s. 11; K. ROM, *Plasy v letech 1850–1945*, in: *Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu* 6, 2002/2003, s. 16; TÝŽ, *O největším rybníku v našem kraji*, in: *Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu* 5, 2002/2003, s. 8–9.

⁵⁵ V. ZUZKA – I. DAVIDOVÁ – J. URBAN – V. ROUŠAL ml., *100 let místní dráhy Rakovník – Mladotice 1899–1999*, Spolek přátel místních drah 1999; *Dráha rakovnicko-mladotická. Drobná studie národohospodářská*, in: *Nový obzor* č. 9, roč. II, Kralovice 1907, s. 5.

technická úroveň a parametry tratě, informace týkající se používaných vozidel na trase či přehled objemu osobní a nákladní dopravy a další. K dráze Plzeňsko-Březenké, jež byla do provozu uvedena roku 1872 se pak vztahuje článek *Dráha Plzeňsko-Březenká*.⁵⁶

Kromě zavedení železnice představovalo pro Kralovice určité oživení a především přísun nových obyvatel zřízení vojenských kasáren ve městě v roce 1929, která zde fungovala až do roku 1993. Průběh celých 64 let existence kralovických kasáren, zejména co se týče přítomnosti jednotlivých vojenských oddílů, je pak zachycen v brožuře Muzea a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici *Kralovice. Posádkové město 1929–1993*.⁵⁷

Literární zdroje týkající se činnosti spolků na území bývalého soudního okresu Kralovice nejsou příliš bohaté. Při zpracování podkapitoly týkající se sboru dobrovolných hasičů v Kralovicích bylo použito schéma přehledné brožury *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*,⁵⁸ jež obsahuje výčet a logické shrnutí působení jednoho z prvních kralovických spolků.

Další informace je pak možné získat z již zmiňovaného sborníku *Kronika regionu*. Zjistit zde tak můžeme některá fakta o vývoji ochotnického divadla,⁵⁹ kterému se také věnuje brožura *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*.⁶⁰ Ta se nejprve ve svém úvodu zabývá dosavadním stavem bádání a četností literatury k danému tématu, poté nabízí stručný vývoj ochotnického herectví na území severního Plzeňska až do počátku 21. století s přihlédnutím k organizaci a legislativě týkající se tohoto kulturního fenoménu. Další část práce popisuje vývoj činnosti ochotnických souborů v jednotlivých obcích na území dnešního okresu Plzeň-sever. Autory těchto podkapitol jsou především místní kronikáři a někteří dobrovolní spolupracovníci Muzea a galerie severního Plzeňska, proto se tyto texty případ od případu liší pojetím zpracování.

Spolkové činnosti v Plasích se věnuje již zmiňovaná diplomová práce Lady Vodrážkové *Regionální vývoj osvětové činnosti na Plasku*. Další informace o plaských spolkách také poskytuje sborník *Osm a půl století v plaské kotlině I–III* z roku 1995, který přináší řadu drobných článků týkajících se např. tělovýchovné a sportovní činnosti v Plasích.⁶¹ Ladislava Váňová podává na základě studia rodinného archivu Metternichů ve

⁵⁶ J. JANATA, *Dráha Plzeňsko-Březenká*, in: Kralovicko, kronika regionu 3, 2002/2003, s. 9–11.

⁵⁷ Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, *Kralovice posádkové město 1929–1993*, 2009.

⁵⁸ Okresní muzeum Plzeň-sever v Mariánské Týnici, *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, 1973.

⁵⁹ P. HOLEC, *Počátky ochotnických divadel v našem kraji*, in: Kralovicko, kronika regionu 1, 2002/3, s. 28–31.

⁶⁰ J. FÁK A KOL., *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*, Nadační fond Mariánské Týnice 2006.

⁶¹ *Z historie tělovýchovy a sportu. Počátky v Sokole*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 97–98; *Z historie tělovýchovy a sportu. Nastupuje dělnická tělocvičná jednota*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 99–100; *Z historie tělovýchovy a sportu. Klub pro sportovní mláďá*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy

své studii *Konventní divadlo v Plasech*⁶² informace o aktivitách a především o provozovaném repertoáru Konventního divadla, které v Plasích působilo v letech 1874–1894. Detailní analýzu sociální skladby a činnosti Zpěváckého spolku Střela v Plasích přináší práce Dany Kopalové *Zpěvácký spolek Střela v Plasích*.⁶³

Činnost, vývoj a socioprofesionální složení pěveckého spolku Václav – nejstaršího pěveckého spolku v bývalém soudním okresu Kralovice – popisuje drobná brožurka vydaná Obecním úřadem v Čisté u příležitosti 140. výročí existence spolku v roce 2004 – *140. výročí pěveckého souboru Václav Čistá*.⁶⁴ V závěru pak nesmí být opomenuta ucelená práce Jiřího Svobody a Bohdana Zilynského *Spolkový život v Kozojedech 19. a 20. století*.⁶⁵ Ti vytvořili poměrně podrobné biogramy jednotlivých kozojedských spolků. Uvedené články a statě se staly inspirací pro zpracování konkrétních spolků města Kralovic a byly použity jako zdroj některých základních faktů týkajících se spolkové činnosti na Kralovicku.

1995, s. 100–101; *Z historie tělovýchovy a sportu. Atleti v klubu Ctibor*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 102.

⁶² L. VÁŇOVÁ, *Konventní divadlo v Plasech (Repertoár plaského divadla 1874–1894)*, in: 850 let plaského kláštera, sborník příspěvků semináře Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny, Mariánská Týnice 1995, s. 154–155.

⁶³ D. KOPALOVÁ, *Zpěvácký spolek Střela v Plasích*, in: Sborník k životnímu jubileu Jany Englové. Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století, Ústí nad Labem 2005, s. 73–105.

⁶⁴ OÚ Čistá, *140. výročí založení pěveckého souboru Václav Čistá*, Čistá 2004.

⁶⁵ J. SVOBODA – B. ZILYNSKIJ, *Spolkový život v Kozojedech v 19. a 20. století*, Praha 1999.

1. KAPITOLA

1. 1 Vznik, formování a vývoj spolků v Čechách

Přirozeným jevem lidské společnosti je shromažďování lidí do skupin, různých komunit, celků a stavů. Právě se stavy se setkáváme v době feudalismu, v níž byla stabilita struktury společnosti fixována dobovými názory, které ji v návaznosti na „učení o trojím lidu“ posvěcovaly jako Bohem zavedený a definitivní pořádek světa. Člen určitého stavu v něm měl své místo a povinnosti, ale současně byl stavem chráněn při vnější kolizi. Postupem času dochází ve středověku ke vzniku podobných ochranných dílčích sdružení i v rámci stavů. Šlechtické vrstvy vytvářely regionální svazy šlechty – v českých zemích tzv. landfrýdy, které byly charakteristické pro pohusitské období. Své ochranné svazy si vytvářela také města. Ve Svaté říši římské vzkvétaly městské svazy zvláště za panování slabého Václava IV. a při rozvratu říše v 15. století (např. švábský městský svaz). Jedním z hlavních vůdců husitských Čech byly právě městské svazy (především pražský a poté táborský svaz). V severní Evropě bylo známé silné obchodní sdružení měst kolem Baltského moře Hansa, které se stalo s převahou Lübecku téměř státním útvarům soupeřícím s mocí dánského krále. Obranné spolky vytvářeli v pozdním středověku také poddaní sedláci, což např. na území říše vedlo k počátku německé selské války na počátku 16. století.⁶⁶

Jednotlivé skupiny diferencované městské společnosti (obchodníci, řemeslníci, městská chudina) a jejich soupeření o vliv na správu obce určovaly dynamiku vývoje středověkých měst. Vznikala tak mocenská uskupení, která měla bránit vlastní pozice a chránit své členy. Jedná se především o kupecké gildy a řemeslnické cechy – organizace samosprávného typu, které upravovaly ekonomickou, ale často i jakoukoli společenskou aktivitu vykonavatelů jednoho odvětví (řemesla). Především pak cechy, které se vyvinuly postupně v monopolní komunity mistrů jednoho či několika příbuzných řemesel, tvořily pevný rámec městského života. Instituce cechů zpočátku napomohla rozvoji řemesel, ale existovala i dlouho poté, co se prakticky stávala brzdou rozvoje svobodného kapitalistického podnikání. Proto stát – nepočítáme-li pokus Ferdinanda I. o zrušení cechů po povstání v roce 1547 – počal některá odvětví spějící k manufakturní výrobě chránit jako svobodná na mimocechovní úrovni a od vlády Karla VI. podřizoval cechy postupně svému dohledu. Roku 1739 byly zavedeny v Čechách „generální cechovní artikule“, které nahrazovaly

⁶⁶ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha 1998, s. VII.

autonomní cechovní řády. Po omezení moci v letech 1848–1849 došly cechy svého definitivního konce, když byl roku 1859 vydán nový živnostenský řád, který vyhlašoval svobodu podnikání.⁶⁷

Stavovská společnost a cechovní organizace představují, tzv. „korporativní“ typ spolčování, jehož podstatou je povinné členství na základě určitého znaku (původu řemesla) a monopolní postavení v té které oblasti. Jeho protikladem je pak „asociativní“ typ spolčování, který tvoří základ moderního spolkového života. Ten je založen na dobrovolnosti sdružování jednotlivých členů spolku. Asociativní princip vznikl v době osvícenství, zatímco ve středověku a raném novověku lze nalézt pouze některé podoby sdružování, jež k němu upravují cestu.⁶⁸ Např. laická náboženská bratrstva stála svým poměrně svobodným členstvím spolkovnictví blíže než cechy. Vznikala mimo církevní kruhy pro rozvíjení laické zbožnosti a s charitativními cíli. Na ně pak navazovala literátská bratrstva, která sdružovala farníky obstarávající zpěv a hudbu při bohoslužbách. Nejstarší zmínky o těchto „spolcích“ u nás pocházejí z roku 1372. Ke zrušení bratrstev došlo za vlády Josefa II. v roce 1783.⁶⁹

V době humanismu a renesance dochází ke vzniku vzdělávacího a vědeckého spolčování, které čerpalo z antických forem. Literáti, filozofové a vzdělanci se spojovali do akademií a učených společností (tzv. sodalit). Určitým vzorem jim byla Medicejskými založená florentská akademie (1464), která se přímo hlásila k platónské akademii. Ve střední Evropě zakládal učené sodality na přelomu 15. a 16. století Konrád Celtis⁷⁰ (Societas Danubiana ve Vídni, Societas Vistulana v Krakově a další) – v Olomouci na jeho popud vznikla Sodalitas Marcomannica (též Societas Maierhofiana). Podobně v Čechách existoval kolem poloviny 16. století neformální, leč rozsáhlý kruh humanistických básníků kolem šlechtického mecenáše Jana staršího Hodějovského z Hodějova.⁷¹ Zatímco u nás tyto snahy nepřerostly rámcem soukromé iniciativy, v západní Evropě vznikají od 17. století státem zakládané královské akademie (francouzská, anglická).⁷²

Skutečné asociativní hnutí však přineslo až osvícenství v 18. století, jehož ideje o panství rozumu a o svobodě jedince poháněly své hlasatele a zastánce k volnému sdružování. Spolky sice formálně navazovaly na starší formy sdružování, ale novým prvkem zde bylo povědomí o obecném prospěchu, snahy o povznesení hmotného i duchovního stavu

⁶⁷ TAMTÉŽ, s. VIII.

⁶⁸ TAMTÉŽ.

⁶⁹ E. DRAŠAROVÁ, *Společenský život v období neoabsolutismu – spolky 50. let 19. století*, in: *Paginae historie* 0, Praha 1992, s. 130. Bratrstva se na některých místech udržela i po výše zmíněném zákazu. Většinou se však přeměnila na náboženské spolky s jinými cíli.

⁷⁰ Konrád Celtis (1459–1508), německý humanista, učenec a básník, profesor univerzity ve Vídni.

⁷¹ Jan starší Hodějovský z Hodějova (6. 1. 1496–11. 2. 1566), český šlechtic a humanista.

⁷² M. LAŠTOVKA – B. LAŠTOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *c.d.*, s. VIII.

lidstva, víru v důležitost vzdělání a schopnosti lidského poznání. Je zřejmé, že vše mělo spojitost s ekonomickou a politickou emancipací měšťanské společnosti. Typickým produktem osvěcenského spolčování byly za prvé učené společnosti navazující kontinuálně na renesanční a barokní sodality a za druhé tajné společnosti. V českých zemích vznikla první osvěcenská učená společnost v Olomouci. V roce 1746 zde byla založena *Společnost anonymních učenců v rakouských državách* (tzv. *Societas incognitorum in terris Austriacis*), která fungovala ovšem pouhé čtyři roky. Vydávala však první vědecko-zpravodajský časopis v českých zemích a jako vědecký jazyk užívala místo latiny němčinu.⁷³ V letech 1773–1774 byla v Praze založena *Soukromá společnost v Čechách k povznesení vlasteneckých dějin a přírodovědy*, předchůdkyně *Královské české společnosti nauk*.

Za státní podpory vznikaly od poloviny 18. století v jednotlivých zemích monarchie také zemědělské spolky (či spolky feudálních velkostatkářů), které měly posloužit k pozvednutí zemědělské úrovně a urychlení vědeckého a technického pokroku.⁷⁴ V Čechách to byla od roku 1769 *Společnost orby a svobodných umění v Království českém* (pozdější *Vlastenecko-hospodářská společnost*).

Mezi tajné společnosti patřili rosenkruciáni, svobodní zednáři a ilumináti, jejichž cílem bylo v přísném utajení pracovat k osvobození a obecnému blahu lidstva. Byly to právě tajné společnosti, jejichž existence donutila absolutní stát, aby věnoval spolkovému životu pozornost. V utajených a nepřehledných lóžích viděl zcela logicky svého možného nepřítele a přistoupil k jeho potlačování – v habsburské monarchii za vlády Marie Terezie a pak znovu a silněji po vypuknutí Francouzské revoluce (1789–1799).⁷⁵

Vedle zmíněných tajných a učených společností nadále fungovaly starší formy spolků, např. cechy, zbožná, charitativní a pohřební sdružení apod., které představovaly objekt státního zájmu o „legální“ typ spolčování. Rozvoj spolkového života, tak charakteristický pro nastupující 19. století, je už napořád svázán s vývojem měšťanské (resp. občanské) společnosti, s rodícím se hnutím národním a rozkvětem osvětových snah.

Prostřednictvím živnostenských spolků či spolků pro rozvoj průmyslu dochází v první polovině 19. století k navazování kontaktů mezi zástupci rakouského průmyslu a úřady. V roce 1825 byla založena *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*,⁷⁶ v roce 1837 *vnitrorakouský* a roku 1839 *dolnorakouský spolek*. Neúspěšné však byly pokusy o zřízení

⁷³ P. ČORNEJ A KOL., *Kdy, kde, proč a jak se to stalo v českých dějinách*, Praha 2001, s. 259.

⁷⁴ E. DRAŠAROVÁ, *c. d.*, s. 131.

⁷⁵ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *c. d.*, s. IX. K tajným společnostem blíže např. E. LENNHOF, *Svobodní zednáři*, Praha 1993; TÝŽ, *Tajné politické společnosti. Svazek 1 Ilumináti, karbonáři a děkabristé*, Praha 1997; H. KISCHKE, *Svobodní zednáři*, Praha 1997; J. RIDLEY, *Svobodní zednáři*, Praha 2004 ad.

⁷⁶ Blíže A. ŠPIRITOVÁ, *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*, in: *Paginae historiae* 3, 1995, s. 9–21.

obchodních a živnostenských komor v letech 1816–1818. K jejich vzniku došlo později v roce 1848.⁷⁷

Velmi významným počinem první poloviny 19. století bylo pro české země založení *Vlasteneckého muzea* v Praze (dnešní *Národní muzeum*) v roce 1818, které se brzy stalo centrem národně obrozeneckého hnutí.⁷⁸

Důležitým krokem k vytvoření občanské společnosti v západní části rakouské monarchie bylo také konstituování moderní obecní samosprávy v polovině 19. století. Komunální úroveň byla lidem nejbližší, týkala se jejich každodenního hospodářského, kulturního a společenského života. Členy obecní samosprávy, kteří měli ve městě rozhodovací právo dnes označujeme jako „lokální politické elity“. K těmto politickým elitám patří také „lokální ekonomické elity“, tj. bohaté podnikatelstvo. Lokální elity v období průmyslové revoluce a industrializace byly jádrem místních občanských vrstev, které se nejaktivněji podílely na procesu přechodu od pozdně feudální (měšťanské) ke kapitalistické (občanské) struktuře společnosti. Činnost lokálních elit významně zasahovala nejen do místního politického, ale i spolkového života.⁷⁹

Dobová rakouská spolková evidence pracovala s osmnácti kategoriemi spolků: 1) církevní a náboženské spolky, 2) dobročinné a humanitární spolky, 3) zaopatřovací, rentovní a penzijní ústavy a vzájemně podpůrné spolky, 4) pohřební spolky, 5) spořitelny, 6) zastavárny, 7) zemědělské spolky, 8) spolky pro průmysl, obchod a živnosti a úvěrové spolky, 9) akciové spolky pro stavbu a provoz železnic, mostů, silnic, a vodních cest, 10) spolky pro pravidelný transport po vodě i po souši, 11) spolky pro důlní podnikání a rozvoj hornictví, 12) kolonizační spolky, 13) pojišťovny, 14) muzea a spolky pro vědu a umění, 15) čtenářské a zábavné spolky, 16) tělovýchovné spolky, 17) akciové společnosti a 18) spolky nezařaditelné do předchozích skupin.⁸⁰

Po roce 1848/1849 převládaly v českých zemích především církevní spolky, zejména pak v chrudimském, čáslavském, jičínském a žateckém kraji. Tento jev souvisí nejen se společenskou atmosférou po potlačení revoluce, ale také s obratem k absolutismu, jehož hlavní oporou vládního systému byla armáda a vyšší katolický klérus. V místech, kde přetrvávala přirozená religiozita obyvatel, která plynula z neměnicího se způsobu

⁷⁷ E. DRAŠAROVÁ, *c. d.*, s. 132.

⁷⁸ P. ČORNEJ A KOL., *c. d.*, s. 280. Již dříve zde bylo Slezské muzeum v Opavě, které zachovalo kontinuitu těšínského gymnaziálního muzea založeného již v roce 1802. V roce 1809 zpřístupnil arcivévoda Jan nejširší veřejnosti své přírodovědecké sbírky a knihovnu ve Štýrském Hradci. Toto štýrské „Joanneum“ se tak stalo vzorem pro založení Uherského národního muzea v Pešti a Moravsko-slezského zemského muzea v Brně roku 1817.

⁷⁹ Blíže L. FASORA – P. KLADIWA, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918*, in: Český časopis historický (dále jen ČČH) 102, Praha 2004, s. 796–827.

⁸⁰ E. DRAŠAROVÁ, *c. d.*, s. 129. Spolky politické byly spolkovým zákonem z roku 1852 zakázány.

venkovského zemědělského života či trvalí cechovně organizované řemeslné výroby v menších městech, a kde byl společenský život organizován podle církevního roku (např. na Českomoravské vysočině), se nacházel vhodný prostor právě pro zakládání církevních spolků.⁸¹ V tomto případě však nelze hovořit o spolkovém životě v pravém slova smyslu. Většinou se členové těchto spolků scházeli pouze při bohoslužbách či své morální a peněžité úkoly plnili v soukromí.⁸²

Opravdu městskými pak byly dobročinné spolky a humanitární ústavy, které byly značně zastoupeny židovským společenstvím. Tyto korporace se věnovaly především péči o tělesně či sociálně handicapované osoby. Nejvíce takovýchto spolků se nacházelo v Praze. Svépomocné vzájemně podpůrné spolky fungovaly jako tzv. sociální pojistka pro případ onemocnění, úrazu či úmrtí. Tento typ spolků se utvářel v místech s rozvinutým průmyslem (tj. kromě zmíněné Prahy v severních Čechách na Liberecku, Šluknovsku, Trutnovsku, Českolipsku, v Aši a Chebu).⁸³ Tyto spolky pomáhaly také řemeslnickým vrstvám, které byly poznamenány konkurencí tovární velkoprodukce a námezdním dělníkům, jejichž živobytí bylo závislé pouze na mzdě.

Neutěšené finanční poměry a z nich plynoucí úpadek společenského významu střední vrstvy obyvatelstva se staly podnětem k zakládání takových spolků, které řešily dané problémy hospodářskou svépomocí nebo prohlubováním znalostí svých členů. Podobným způsobem docházelo také k zakládání spolků dělnických.⁸⁴ Méně rozšířené pak byly spolky zemědělské, stejně jako spolky na podporu průmyslu, obchodu a živností, jejichž rozkvět lze datovat až do šedesátých let 19. století. Spotřební a úvěrové spolky vznikaly v průmyslově vyspělejších severním pohraničí.

Za ryze městské spolky, které ovšem postupem času dotvářely také tvář venkova, lze nakonec považovat spolky ke vzájemné zábavě, kasina, měšťánské besedy, panské besedy, čtenářské i pěvecké spolky či spolky střelecké.

Nejstarší pokus o založení čtenářského spolku se uskutečnil již v sedmdesátých letech 18. století v Brně, v Čechách poté v roce 1810 v Jindřichově Hradci. Avšak první opravdu existující čtenářská společnost, která se stala vzorem pro řadu podobných spolků v západních a poté hlavně východních Čechách, byla založena v Radnici roku 1818 básníkem Antonínem

⁸¹ TAMTÉŽ, s. 162.

⁸² TAMTÉŽ. Výjimku tvořily spolky katolíků v Praze, Mostu a Kadani a spolky katolických tovaryšů v Praze, Českých Budějovicích a Jindřichově Hradci.

⁸³ TAMTÉŽ, s. 163. S tímto typem spolků se však vůbec nesetkáme v píseckém a táborském kraji, kde docházelo k minimálnímu rozvoji výrobních sil, a který tudíž nenarušoval tradiční skladbu společnosti.

⁸⁴ Blíže Z. ŠOLLE, *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*, Praha 1954; TÝŽ, *Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi*, Praha 1953; J. PURŠ, *Postavení dělnictva v českých zemích za hospodářské krize v letech sedmdesátých (1873 až 1879)*, in: Sborník historický 19, 1972, s. 93–152.

Jaroslavem Puchmajerem (1769–1820).⁸⁵ Některé čtenářské spolky se v letech 1848–1849 konstituovaly jako filiálky politického spolku Slovánská lípa⁸⁶ a sdílely s ním osud všech politických spolků – zanikly nebo se přeměnily v subjekty státu méně nebezpečné. Nadále však zůstaly pod dozorem politických úřadů.⁸⁷

Velký význam mělo v devatenáctém století také ochotnické divadlo. Z doby barokní přesahovaly do národního obrození v některých oblastech, hlavně v Podkrkonoší, sousedské lidové hry, jejichž autoři zpracovávali zejména starozákonní náměty a pokoušeli se i o témata z českých dějin. Tento druh českého ochotnického divadla žil v některých místech až do poloviny 19. století, později rychle ustupoval, až koncem 19. století vymizel. Vedle toho se začalo také prosazovat ochotnické divadlo měšťanského typu, které tematicky i formálně souviselo s městskou profesionální divadelní kulturou. Zprávy o představení nového typu pocházejí již z přelomu 18. a 19. století z Podkrkonoší a Podorlicka. Jedním z prvních takových spolků byli ochotníci z Vysokého nad Jizerou. Již v roce 1791 sehráli i pražští studenti Schillerovy Loupežníky. V době napoleonských válek a především pak ve dvacátých letech 19. století přichází druhá vlna ochotnické aktivity, kdy se výrazně rozšiřuje hraní divadla mezi měšťany. Oblíbená byla také tzv. domácí divadla, připravovaná pro nevelký okruh diváků. Pro širší okruh veřejnosti pak byla nacvičována představení „vlasteneckých družin“, provozovaná např. v místních hostincích. Cílem ochotnických představení nebyla pouze zábava, ale také posilování českého jazyka a národního vědomí Čechů. Do doby třicátých a čtyřicátých let 19. století spadá třetí vlna obrozené ochotnické aktivity. Ochotnická představení se hrála již ve více než 120 městech a městysech v Čechách, někde i na vesnici. Ochotnická činnost v této době také vědomě sledovala politické cíle a podílela se na prosazování národních cílů a demokratických postojů. V poněmčených městech a v místech, kde byly vyšší státní úřady, vojsko a církevní instituce (Plzeň, České Budějovice, Mladá Boleslav a Chrudim) se hrálo poměrně málo česky. Nejvýrazněji se ochotnická aktivita projevovala po celou dobu v Podkrkonoší a Podorlicku, od třicátých let poté ve středních Čechách, na Vysočině a v jižních Čechách. Bohatý divadelní život byl především v Berouně, Hradci Králové, Kolíně, Litomyšli, Polné, Rakovníku a ve Vysokém nad Jizerou. Nejčastěji bylo ochotnické divadlo provozováno v českých městech polozemědělského charakteru, která

⁸⁵ E. DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů a dokumentů ke spolčovacímu právu z fondů Státního ústředního archivu od poloviny 18. století do roku 1918*, in: Sborník archivních prací 41, Praha 1991, s. 300.

⁸⁶ K Slovánské lípě blíže J. NOVOTNÝ, *Slovánská lípa 1848-1849. K dějinám prvního českého politického spolku*, in: Acta Musei Pragensia 75, 76, 1975, 1976.

⁸⁷ E. DRAŠAROVÁ, *Společenský život v období neoabsolutismu...*, s. 164.

byla vzdálena větším kulturním centřům.⁸⁸ Od konce šedesátých let 19. století můžeme hovořit o počátcích dělnického ochotnického hnutí.⁸⁹

Od čtyřicátých let 19. století se do českých zemí šířily také pěvecké a hudební spolky, v nichž působilo především německy mluvící obyvatelstvo.⁹⁰ Od počátku šedesátých let dochází k jejich počesťování. Dokladem toho je zpěvácký spolek Hlahol, který se vytvořil z českých společenských besed konce padesátých let, které byly pořádány v pražském Konviktu a skládaly se z programové a taneční části. První veřejné vystoupení spolku se konalo v lednu roku 1861 při pohřbu Václava Hanky.⁹¹

S rozvojem spolkového života v Čechách souvisí také vznik Sokola. První sokolská jednota s názvem *Pražská jednota tělocvičná* byla založena dne 16. února roku 1862. Spolek posléze začal užívat názvu *Sokol*, avšak oficiálně byl tento název uveden až ve změně stanov v roce 1864. U zrodu Sokola stáli kromě Jindřicha Fügnera (1822–1865) a Miroslava Tyrše (1832–1884), který byl autorem sokolské ideologie, také významné osobnosti českého veřejného života (např. Julius a Eduard Grégrové, Karolina Světlá či Josef Mánes).⁹² Ideologie nového tělocvičného hnutí čerpala z ideálů antických, národních a národně politických, všeslovanských, husitských a národně osvobozeneckých. Cvičení mělo posílit zdatnost národa a poskytnout mu jakési národní vojsko. Jeho duchovní otcové Tyrš a Fügner byli také autory českého tělocvičného názvosloví. Náplní Sokola nebylo pouhé cvičení, ale i jiné kulturní činnosti. Sokol pořádal různé výlety, přednášky, divadelní představení, taneční zábavy či tzv. šibřinky.⁹³

Šedesátá a především pak sedmdesátá léta 19. století jsou spjata s utvářením dobrovolných hasičských sborů, rovněž organizovaných na spolkovém základě. Nejstarší český sbor vznikl roku 1864 ve Velvarech.⁹⁴ K centralizaci hasičských spolků došlo

⁸⁸ J. CÍSAŘ A KOL., *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence*, Praha 1998, s. 44–45. Zvláštní případ představovalo ochotnické divadlo v Praze, které mělo souvislost se snahami o profesionální divadlo. Významné ochotnické centrum bylo ve dvacátých a třicátých letech v Hradci Králové, kde působil jako profesor Václav Kliment Klicpera.

⁸⁹ TAMTÉŽ, s. 65.

⁹⁰ E. DRAŠAROVÁ, *Společenský život v období neoabsolutismu...*, s. 164.

⁹¹ M. C. EFMERTOVIČ, *České země v letech 1848–1918*, Praha 1998, s. 293–295. Na pražský Hlahol navázal v roce 1862 Hlahol v Plzni, r. 1863 kroměřížský Moravan a r. 1880 olomoucký Žerotín.

⁹² M. WAIC, *Rej těl v rytmu vlastenectví. Sokolské sloty 1882–1938*, in: *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 26. – 28. února 2009*, Praha 2010, s. 51.

⁹³ M. LAŠTOVKA – B. LAŠTOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *c.d.*, s. XXXV. Blíže např. M. C. EFMERTOVIČ, *c. d.*, s. 299–307; V. HAVLÍČEK, *Sokolstvo, jeho myšlenka, organizace a vývoj*, Praha 1948; T. PETRASOVÁ – P. MACHALÍKOVÁ, *Tělo a tělesnost v české kultuře 19. století. Sborník příspěvků z 29. ročníku symposia k problematice 19. století Plzeň, 26. – 28. února 2009*, Praha 2010; L. JANDÁSEK, *Přehledné dějiny Sokolstva I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce Sokolské (1889)*, Praha 1936; L. JANDÁSEK – J. PELIKÁN, *Stručné dějiny Sokolstva 1862–1912*, Praha 1946.

⁹⁴ M. LAŠTOVKA – B. LAŠTOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *c.d.*, s. XXXIX.

založením *Zemské ústřední hasičské jednoty království Českého* v roce 1891.⁹⁵ V roce 1919 pak byl vytvořen *Svaz dobrovolného hasičstva československého*.⁹⁶

Od přelomu šedesátých a sedmdesátých let byly na území Čech, Moravy a Slezska hojně zakládány spolky c. k. vojenských veteránů. Nejstarší spolek vojenských vysloužilců v monarchii byl však založen již v roce 1821 v Liberci. Roku 1823 vznikl druhý nejstarší spolek v Jablonci nad Nisou. Spolky vojenských vysloužilců byly zakládány podle vzoru německých válečnických spolků (Kriegsvereine) jako dobročinné a charitativní stavovské organizace finančně podporující své členy v době nemoci a v případě úmrtí. Činnost spolků byla regulována stanovami, které byly vypracovány na základě znění § 9 spolkového zákona ze dne 15. listopadu 1867 č. 134 ř. z. (viz dále). Veteránské spolky byly zrušeny po vzniku Československé republiky výnosem ministerstva vnitra ze dne 29. listopadu 1919 č. 535222/6.⁹⁷

Důležitou roli ve spolkovém životě sehrály během druhé poloviny 19. století také měnící se představy o postavení žen. Ženy se již nestaraly pouze o domácnost, ale začaly se zajímat také o veřejné dění, tzn. zapojení do vlasteneckých aktivit, pořádání dobročinných sbírek, účast na různých zábavách a v neposlední řadě zakládání spolků. Na jejich organizaci měl svůj vliv Vojtěch Náprstek (1826–1894), který přinesl poznatky o americkém ženském hnutí. Jeho pokračovatelkami pak byly Božena Němcová (1816?–1882), Karolina Světlá (1830–1899) a Sofie Podlipská (1833–1897), jejichž zásluhou byla v roce 1863 otevřena *Vyšší dívčí škola*. V roce 1865 byl založen *Americký klub českých dam* se sídlem v Náprstkově domě U Halánků v Praze. Jeho členky měly za povinnost vzdělávat se, pořádat dobročinné akce a pečovat o mládež. V klubu se také pořádaly mj. přednášky z astronomie, fyziologie a anatomie, chemie, fyziky, biologie a filosofie. Ženy mohly též využívat Náprstkovy knihovny s 50 000 odbornými knihami.⁹⁸ V roce 1888 byla založena první dívčí střední škola Předlitavska, jednalo se o soukromé dívčí gymnázium spolku Minerva. Vyučovat se zde začalo dne 15. září 1890.⁹⁹ V roce 1902 navázal na Minervu nový typ dívčí střední školy – šestitřídní lyceum. Ženské hnutí však mělo za cíl především studium na vysoké škole. To bylo ženám umožněno díky nařízení ministerstva kultu a vyučování ze dne 23. 3. 1897, kdy mohly začít studovat na Filosofické fakultě pražské české univerzity, od roku

⁹⁵ TAMTÉŽ, s. XLI.

⁹⁶ TAMTÉŽ, s. LV.

⁹⁷ Blíže J. INDRA, *Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, s. 1. 2010.

⁹⁸ M. C. EFMERTOVÁ, c. d., s. 297.

⁹⁹ TAMTÉŽ. Spoluzakladatelem Minervy byl vedle Elišky Krásnohorské (1847–1926) také rodák z Kralovicka (konkrétně z Výrova) František Xaver Prusík (1845–1905) – filolog, zakladatel gymnázia v Roudnici, významný slavista, člen královské společnosti nauk a starosta Jednoty českých filologů. Viz I. BUKAČOVÁ, *800 let Kralovic. Dějiny a současnost města*, Kralovice 1983, s. 116.

1900 pak i na Lékařské fakultě.¹⁰⁰ Od počátku 20. století bylo ženám umožněno také studium na Právnické fakultě.

Roku 1871 vedla aktivita dam středních vrstev, podporovaná Karolinou Světlou, k založení *Ženského výrobního spolku*, jehož cílem byla výchova žen a dívek k výdělečné činnosti. Tento spolek vydával *Ženské listy*, první emancipační časopis. Zasluhou spolku se ženy začaly ve společnosti prosazovat jako vychovatelky, učitelky, úřednice, redaktorky, telefonistky, ale též jako podnikatelky či živnostnice.¹⁰¹

Zatímco šedesátá léta 19. století, především pak po vydání nového spolkového zákona v roce 1867, byla na zakládání spolků velmi bohatá, dochází v sedmdesátých letech k jeho stagnaci. Tu způsobila především hospodářská krize v letech 1873–1879, přičemž postiženy byly hlavně spolky dělnické a maloživnostenské. Zatímco nepřízeň doby přecházely spíše spolky občanského typu, z podpůrných především spolky řemeslnické a živnostenské. Nadále pokračovalo zakládání besed, pěveckých a ochotnických spolků. Po překonání hospodářské krize v roce 1879, ale také díky nové Taaffeho vládě, která měla českou podporu a byla vstřícnější k českým zájmům, dochází k opětovnému nárůstu nových spolků. V sedmdesátých a osmdesátých letech vzniklo v Čechách baráčnické hnutí, které spojovalo dobročinné cíle s vlasteneckými a zábavními. Nejstarší baráčnická obec byla založena v Kolíně v roce 1873.¹⁰²

Léta Taaffeho vlády přinesla posílení národnostní konfrontace dvou zemských etnik, což se projevilo i ve spolkovém životě. Došlo ke vzniku nového druhu spolku, tzv. „ochranného spolku“. V roce 1880 vznikly dva velké ochranné svazy pro podporu českého a německého školství *Deutscher Schulverein* a *Ústřední matice školská*. S podobným cílem vznikly také svazy na podporu českých/německých obyvatel v národnostně smíšeném území v českomoravském pohraničí. Na české straně se jedná o *Národní jednotu pošumavskou* (1884) a *Národní jednotu severočeskou* (1885). Na Moravě vznikla v roce 1886 *Národní jednotu pro jihozápadní Moravu* v Brně a *Národní jednotu pro východní Moravu* v Olomouci v roce 1885.¹⁰³

¹⁰⁰ V roce 1901 získaly Marie Fabiánová a Marie Baborová jako první na základě disertačních prací z matematiky a zoologie doktorát na filosofické fakultě. Lékařská fakulta udělila první doktorát Anně Honzákové.

¹⁰¹ M. C. EFMERTOVIČ, c. d., s. 298. Ženským spolčováním se též zabývají např. M. BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha 2005; TÁŽ, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svatě Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké*, in: ČČH 103, 2005, s. 549–571; P. HORSKÁ, *Naše prababičky feministky*, Praha 1999; K. ŠIMA, *Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní elity*, in: ČČH 104, 2006, s. 81–110; G. B. COHEN, *Společnost, politický život a vláda v pozdně imperiálním Rakousku: Zamyšlení nad novou syntézou*, in: ČČH 102, 2004, s. 745–765.

¹⁰² M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, c. d., s. XXXIX.

¹⁰³ TAMTÉŽ, s. XL.

Po překonání výše zmíněné krize dochází také k dalšímu rozvoji dělnického spolčování. Nové spolky často formovaly radikálnější sociálně demokratické myšlenky, proklamující hospodářsko-sociální a politické cíle dělnických vrstev vůči zaměstnavatelům.¹⁰⁴ Po vzniku sociálně demokratické strany (r. 1874 Vídeň, 1878 Praha) se tyto spolky stávaly často její bezděčnou součástí.¹⁰⁵ Od přelomu osmdesátých a devadesátých let nově vznikaly spolky odborové (dobovým výrazem „odborné“), které hájily zájmy pracujících vůči zaměstnavateli.¹⁰⁶ Devadesátá léta se stala dobou, v níž došlo ke konečné krystalizaci odborů jako od sociální demokracie oddělené organizace hájící hospodářské a sociální požadavky dělnictva vůči zaměstnavatelům.¹⁰⁷

Ve druhé polovině 90. let docházelo k bouřlivé politické diferenciaci českého veřejného života. K již existujícím stranám – staročeské, mladočeské a sociálně demokratické přibýly i strany nové – národně-sociální (1897-1898), radikálně pokroková (1898), radikálně státoprávní (1899), realistická (1900), agrární (1903) a různé strany katolické. Tento vývoj poznamenal kromě jiného také oblast české tělovýchovy. Počínaje rokem 1897 byly coby opozice Sokola zakládány *Dělnické tělocvičné jednoty* (dále jen DTJ), které se od roku 1906 sdružovaly do okresů a po vzniku ČSR do krajů, po vzoru sokolských žup. V roce 1903 vznikl *Svaz dělnických tělocvičných jednot českoslovanských*, který sjednocoval národnostně české DTJ.¹⁰⁸ Ve stejné době probíhala též centralizace sokolských obcí, když zemské obce v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a Dolních Rakousích vytvořily v roce 1896 *Svaz českoslovanského sokolstva*. Ten se v roce 1908 přeměnil ve *Svaz slovanského sokolstva*.¹⁰⁹ Své tělocvičné jednoty si od roku 1902 tvořili také politicky angažovaní katolíci. Jednoty nesly název *Orel* a svého rozvoje se dočkaly až po vzniku Československa.¹¹⁰

Za první světové války došlo ke stagnaci spolkového života – především poklesem nových založení nežli likvidací stávajících spolků. Spolkový život byl postižen, stejně jako celý český veřejný život, jak odchodem velké části mužské populace produktivního věku na frontu, tak celkovým ochromením ze strany militarizovaného státu. V roce 1915 došlo

¹⁰⁴ Iniciátory byli především Ladislav Zápotocký (1852–1916) a Boleslav Pecka (1849–1897).

¹⁰⁵ Blíže M. HRUBEC – M. BÁRTA, *Dějiny českého a československého sociálně demokratického hnutí*, Praha – Brno, doplněk 2006.

¹⁰⁶ Blíže *Nástin dějin československého odborového hnutí*, Praha 1963; J. FLÉGLOVÁ-MOŽNÁ, *Od spolků vzdělávacích k odborovým*, in: Kulturní práce 2, 1972; TÁŽ, *Z počátků odborového hnutí v našich zemích*, in: Kulturní práce 1, 1970 ad.

¹⁰⁷ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, c.d., s. XLI–XLII.

¹⁰⁸ TAMTÉŽ, s. XLII. Blíže V. MUCHA, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, Praha 1995; R. SILABA, *Třicet let dělnické tělovýchovy*, Praha 1928.

¹⁰⁹ TAMTÉŽ, s. XLIX.

¹¹⁰ TAMTÉŽ. Blíže např. T. JIROUŠEK, *Ke vzniku hnutí Orla československého u nás*, in: Vlast, 46, 1930; J. ŘEZNÍČEK, *Vývoj československého Orla*, in: Život 11, 1929.

k rozpuštění České obce sokolské a Svazu slovanského sokolstva, které byly vnímány jako možné nebezpečí. Ve větší míře vznikaly pouze spolky dobročinné.¹¹¹

Jako „zlatý věk spolkového života“ je označováno období první československé republiky (1918–1938).¹¹² Zrození nového československého státu přineslo zcela novou společenskou situaci, jež postavila řadu dosud opozičních spolků a sdružení do role opory nového státního uspořádání. Týkalo se to především Sokola, který se stal zárodkem stálé armády státu. Velkou část po skončení války tvořily především spolky dobročinné a charitativní. Roku 1918 vzniklo *Národní pomocné sdružení Česká srdce*, v roce 1919 se ustanovil *Československý červený kříž* (dále jen ČČK) a *Družina československých válečných invalidů*. Během let 1920–1921 pak vznikaly četné pobočky ČČK. Roku 1921 byla ustanovena *Armáda spásy*. Další výraznou skupiny tvořily legionářské spolky, které byly od roku 1921 zastřešeny *Československou obcí legionářskou*, a které se staly vojenskou a ideologickou oporou státu.

Po roce 1918 dochází nově také ke sdružování bezvěrců, kteří byli levicově zaměřenými odpůrci klerikalismu.

Ve dvacátých letech 20. století však hojně vznikají i mládežnická hnutí. Svého rozvoje dosáhl český skauting, který se zrodil činností Antonína Benjamina Svojsíka (1876–1938) již v roce 1914, kdy vznikl *Junák, český skaut*. O pět let později byl založen *Svaz Junáků, skautů a skautek RČS*.

K dalšímu navýšení zakládání nových spolků dochází na přelomu dvacátých a třicátých let a v letech 1935–1937. Svůj podíl na tom měly sportovní kluby, odborové organizace a spolky státních (a obecních) zaměstnanců. Ve druhé polovině třicátých let došlo k oživení zakládání nových spolků – především humanitních a podpůrných. Dále vznikaly a rozšiřovaly se některé spolky veteránů a odbojářů ze světové války. Silněji se také centralizovaly různé zahrádkářské a chovatelské spolky. Po roce 1936 vznikl levicově orientovaný *Svaz mladých*.

Zakládání nových spolků dosáhlo svého maxima v roce 1939,¹¹³ avšak vládní nařízení určující registrační povinnost pro všechny existující spolky, pokud chtěly dále vyvíjet činnost, přineslo prudkou vlnu zániků. Během druhé světové války (1939–1945) se nacistům podařilo prakticky zničit rozvoj spolkového života první republiky. Likvidovány byly téměř všechny typy spolků s výjimkou bankovních, hasičských a loterijních sdružení. Zrušeny byly veškeré

¹¹¹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, c. d., s. LI.

¹¹² Podrobné informace o vývoji spolkového života po první světové válce do roku 1951 přináší M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, c. d., s. LI–LXVII.

¹¹³ O druhé republice blíže např. J. GEBHART – J. KUKLÍK, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha 2004.

židovské spolky,¹¹⁴ ale také ruské, ukrajinské a jihoslovanské. Nepohodlné byly spolky socialistického zaměření (živnostenské, mládežnické, ateistické, zábavní). Utlumena byla také česká tělovýchova¹¹⁵ a nemalou část zaniklých spolků tvořily odborové organizace.

Po skončení druhé světové války v roce 1945 nedošlo k většímu rozvoji spolkového života, který by byl srovnatelný s vývojem po první světové válce. V letech 1945–1946 houfně zanikly vedle nemnoha „árijských“ spolků střelecké jednoty a sdružení veteránů. V roce 1947 došlo k likvidaci Ústředního sdružení zahrádkářů a chovatelů drobného zvířectva i jeho poboček. Největší podíl na nárůstu zániků spolků má však hromadné včeleňování odboček odborových jednot do jednotných odborů. V letech 1947–1948 došlo také k zániku velkého počtu humanitárních a podpůrných spolků – převážně židovských a katolických. Od roku 1948 pak byly likvidovány pošumavské a severočeské jednoty, jejichž existence již nebylo zapotřebí.

Silný růst likvidací¹¹⁶ a pokles zakládání spolků, lze však zřetelně pozorovat až po únorovém převratu roku 1948, jímž se KSČ ujala moci v Československu. Velký význam měla v této době především odborová organizace, která iniciovala budovatelské hnutí, soutěžení, údernické aktivity, a která zákonem č. 68/1951 Sb. byla prohlášena za dobrovolnou organizaci. Odbory na sebe vzaly taktéž některé funkce zanikajících spolků – jednalo se především o kulturně-osvětovou činnost. Do závodních organizací ROH byly, jako zvláštní odbory či kluby, začleňovány různé čtenářské, pěvecké, hudební, divadelní, sportovní, zájmové a osvětové spolky. Dne 31. března 1948 došlo ke sjednocení všech tělovýchovných a sportovních organizací, které byly včleněny do „obrozeného“ Sokola.¹¹⁷ V roce 1951 byla Československá obec sokolská zákonem č. 68 přeměněna v dobrovolnou organizaci, o rok později však definitivně zanikla.¹¹⁸ Vrchol likvidační vlny pak představovalo znárodnění v roce 1951.

Jak je vidět, spolková činnost zasahovala od druhé poloviny 19. století téměř do všech oblastí společenského života. Ve spolcích se sdružovali lidé zabývající se různými náboženskými, dobročinnými či podpůrnými činnostmi. Na bázi spolků se též organizovali průmyslníci a podnikatelé, obchodníci, ale i jejich zaměstnanci. Svého rozšíření se dočkaly

¹¹⁴ K židovským spolkům blíže J. KŘEŠŤAN – A. BLODIGOVÁ – J. BUBENÍK, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948*, Praha 2001.

¹¹⁵ Blíže např. J. B. UHLÍŘ – M. WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha 2001.

¹¹⁶ Likvidovány byly definitivně německé spolky, dále mnoho starých humanitních a podpůrných spolků, lovecké kluby, živnostenské spolky, pěvecké a ochotnické besedy, dělnické vzdělávací spolky z 19. století ad.

¹¹⁷ Tento akt byl dodatečně legalizován zákonem č. 187/1949 Sb., *O státní péči o tělesnou výchovu a sport*, který prohlásil Československou obec sokolskou i s jejími složkami za monopolní tělovýchovnou a sportovní organizaci.

¹¹⁸ Viz Zákon č. 71/1952 Sb., *O organizaci tělesné výchovy a sportu*.

spolky tělocvičné a sportovní, kulturní (divadelní, pěvecké, hudební, zábavní a čtenářské) a dále různé spolky vzdělávací či výchovné. V téměř každé obci se postupně utvářely sbory dobrovolných hasičů. Neméně důležité byly i spolky studentské, které měly výrazný vliv na společenský kulturní život větších lokalit.

Svoji úlohu sehrály spolky též v dobách politických a národnostních zápasů. Účast na spolkové činnosti se stala i jakýmsi „záchytným bodem“ pro emigranty v době mezi světovými válkami, kteří přicházeli z bolševického Ruska a nacistického Německa a Rakouska a v Čechách hledali útočiště.

Spolkovou formu života naopak přenášeli rodáci z českých zemí do zahraničí (především fenomén sokolského hnutí), díky čemuž neztratili předivo vztahů se starou vlastí.¹¹⁹

1. 2 Vývoj právního ukotvení spolkové činnosti v Čechách od 2. poloviny 19. st. do 1. poloviny 20. st.

1. 2. 1 Počátky spolkové legislativy do roku 1867

Jak bylo již výše řečeno, kořeny a tradice spolkového života v českých zemích sahají hluboko do minulosti. V souvislosti se šířením zednářského hnutí a tajných revolučních společností se od poloviny 18. století setkáváme s prvními pokusy o jeho regulaci ze strany státu.¹²⁰ Již v roce 1754 bylo vydáno nařízení policejním podkomisařům ve Vídni sledovat tajné a podezřelé schůzky. O deset let později pak byla proklamována zásada, že bez panovníkova povolení není založení spolku možné. Z obavy před šířením idejí Velké francouzské revoluce vznikla v 90. letech 18. století řada omezení týkajících se činnosti tajných společností. Tajné schůzky byly jednak zakazovány, ale také sledovány policií. Kromě toho byl do povinné přísahy státních zaměstnanců začleněn také závazek vyhnout se členství v tajných spolcích. Tyto přísahy pak byly zrušeny až roku 1848.¹²¹

Metternichův předbřeznový systém se ovšem obával i legálních spolků, o čemž svědčí nutnost povolení pro vstup tuzemce do zahraniční učené společnosti (udělovaného panovníkem) a rovněž pro přijetí cizince do domácí vědecké společnosti (vyřčeného šéfem

¹¹⁹ R. MACHATKOVÁ – J. KŘEŠŤAN, *Pořádání spolkových archivů*, in: Archivní časopis 2005, s. 3.

¹²⁰ E. DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů a dokumentů...*, s. 298.

¹²¹ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *c. d.*, s. IX.

zemského politického úřadu). V době po napoleonských válkách se staly nebezpečným prvkem studentské spolky (tzv. buršenshafty), které se rozvíjely především mezi německým studentstvem na vlnách probuzeného národního povědomí i revolučních myšlenek.¹²²

Ne vždy byl však vztah státu a spolků protichůdného rázu. Praktické a věcné účely a cíle celé řady čtenářských, osvětových, vědeckých, ale i charitativních a výrobních spolků byly v souladu s modernizačními potřebami státu a nevstupovaly do opozice vůči státní moci jako u otevřeně politických spolků, jejichž činnost nebyla povolena. Již v roce 1816 byly vyhlášeny zásady zakládání ženských spolků s dobročinnými a „užitečnými“ cíli a o rok později byla dekretem dvorské kanceláře vyjádřena podpora spolčování, které sledovalo dovozené a prospěšné cíle v průmyslu, řemeslech, zemědělství, vynálezech, vědě a umění. První polovina 19. století je charakterizována nástupem nových vrstev společnosti spjatých s progresivními prvky ekonomického vývoje. Koncentrace sil, k níž byla použita již dříve známá forma spolku, umožňovala účinněji formovat vědomí specifických zájmů a ventilovat tyto zájmy navenek. Spolkové hnutí se postupně stávalo nástrojem emancipace měšťanských vrstev společnosti. Tento vývoj nebyl českým či středoevropským specifikem, ale probíhal s nestejnou intenzitou a s různými časovými posuny, danými nerovnoměrností společenského vývoje, ve všech zemích Evropy. S narůstající intenzitou tohoto jevu musely reagovat vládnoucí složky společnosti. Diferencovaný vztah odpovídal různosti spolkových zájmů a cílů, jejich státo- a systémotvornosti či naopak případnému rozkladnému úsilí. Řada zákonných norem byla proto věnována vedle kontroly spojení domácích vědeckých a osvětových společností se zahraničím i výrobním spolkům, vznikajícím často na akciovém základě.¹²³

První obecnou úpravou rozvíjejícího se spolkovnictví se stalo nejvyšší rozhodnutí o zřizování soukromých spolků a jejich poměru ke státní správě z roku 1843. Podle tohoto nařízení bylo k založení spolku zapotřebí zvláštního povolení státní správy. V případě spolků pro vědu a umění, pro rozvoj zemědělství a průmyslu, pro provoz železnic a paroplavby, pro provoz zaopatřovacích a rentovních ústavů a spořitelen bylo vyžadováno svolení císaře. Spojená dvorská kancelář pak udělovala povolení ke zřízení těch spolků, které svou působností zasahovaly do správního území více zemských úřadů nebo jejichž podnikatelský fond byl založen zcela nebo zčásti na akciích. Povolování ostatních spolků zajišťovaly příslušné zemské úřady. Podrobně byly upraveny i náležitosti stanov a okolnosti zřizování

¹²² TAMTÉŽ.

¹²³ E. DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů...*, s. 298. Jednalo se např. o dekret dvorské komerční komise o zřizování akciových společností z roku 1821, zásady vytváření průmyslových spolků z roku 1838, dekret dvorské kanceláře o potvrzování anonymních společností nebo akciových spolků z roku 1839, nejvyšší rozhodnutí o povolování akciových spolků dvorským finančním úřadem.

akciových společností. Rámcové předpisy byly o rok později doplněny regulativem pro zřizování a činnost spořitelén, na které bylo nahlíženo jako na užitečné instituce ke zlepšení životní úrovně chudších vrstev obyvatelstva. Policejní charakter většiny opatření vyniká i v povinném zasílání tabulkových přehledů všech spolků zemskými úřady od roku 1845.¹²⁴

Za počátek zásadního obratu v garancích právního postavení obyvatel habsburské monarchie v mnoha směrech lze považovat vydání první rakouské ústavy dne 25. dubna roku 1848. Prozatímní ústava nesoucí jméno svého hlavního inspirátora ministra vnitra Franze Xavera Pillersdorfa (1786–1862), zaručovala občanům kromě jiného i respektování národní rovnoprávnosti, osobní a náboženskou svobodu, svobodu tisku, zachování listovního tajemství, veřejnost a ústnost soudního řízení. V § 22 pak dubnová ústava občanům výslovně přiznala právo vytvářet spolky.¹²⁵

Velmi progresivní byla formulace základních práv v osnově říšské ústavy, která byla připravována ústavním výborem říšského sněmu. Na tom měl také svůj podíl František Ladislav Rieger (1818–1903). K vlastní realizaci však nedošlo. S ústupem revoluční vlny a konečného politického vítězství reakce došlo k rozeznání říšského sněmu a vyhlášení nové oktrojované ústavy v březnu roku 1849. Ještě v prosinci 1848 byly zakázány demokratické a dělnické kluby. Paragraf 7 Stadionovy ústavy,¹²⁶ která však nikdy nevstoupila v platnost, pojednával o spolčovacím právu. Vznik spolku byl podle této normy podmíněn cílem, účelem a prostředky k jejich dosažení, které nesměly mít protistátní charakter.¹²⁷ Prozatímní účinnost měl však císařský patent ze dne 17. března 1849, který upravoval výkon spolčovacího a shromažďovacího práva deklarovaného březnovou ústavou. Nepolitické spolky nevýrobní sféry nepotřebovaly ke svému vzniku žádné zvláštní schválení, pouze čtrnáct dnů před zahájením činnosti předložily obecnímu představenému v místě sídla spolku a představenému příslušného politického okresu stanovy a oznámily vytvoření spolkového výboru. Ostatní nepolitické spolky výrobního zaměření podléhaly stále platným předpisům z první poloviny 40. let 19. století. Politické spolky měly také jen ohlašovací povinnost, přičemž jejich činnost nesměla zasahovat do oboru zákonodárné nebo výkonné moci. Jejich povinností bylo hlásit každé zasedání 24 hodin předem bezpečnostnímu úřadu.¹²⁸

¹²⁴ TAMTÉŽ.

¹²⁵ R. VESELÁ, *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952)*, Brno 1995, s. 5. Viz *Ferdinand des I. politische Gesetze und Verordnungen 1848*, Bd. 76, č. 49.

¹²⁶ Ústava nazvána podle svého tvůrce – rakouského ministra vnitra Franze Serapha Stadion-Warthausera (1806–1853).

¹²⁷ Viz *RGBL 1848–1849*, č. 151.

¹²⁸ E. DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů...*, s. 299. Viz *RGBL 1849*, č. 171.

K dalšímu a většímu omezování spolkového života a zřetelnějšímu posunu k policejnímu systému pak dochází v době tzv. bachovského absolutismu, kdy byly zakázány např. studentské spolky, či docházelo k omezování členství studentů v jiných spolcích. Od roku 1851 žádá ministerstvo vnitra předkládání výkazů změn existujících spolků. O rok později to samé požaduje také nejvyšší policejní úřad, který evidoval existující spolky podobným způsobem. Dozor nad spolky pak vykonávaly okresní úřady a četnictvo.¹²⁹ Nařízením č. 246 ř. z., které bylo řazeno k Silvestrovským patentům (1851), byly zakázány jakékoli politické spolky. Zakázáno bylo také zřizování poboček spolků a vedení vzájemné korespondence.¹³⁰

Celý vývoj byl dovršen vydáním spolkového zákona ze dne 26. listopadu 1852 č. 253/1852 ř. z.,¹³¹ který navázal na předrevoluční zákon z roku 1843. Nový zákon platil prakticky po celé monarchii a vztahoval se i na spolky výrobní a akciové (spolky politické a spolky zasahující do výkonné a zákonodárné moci nebyly povoleny), které dosud spadaly pod zmíněnou normu z počátku 40. let. Tímto zákonem byla obnovena povolovací praxe, tzn. že o vzniku spolku rozhodoval císař, ministerstvo vnitra nebo zemský politický úřad.¹³² Státní správa měla rozsáhlé dohlížecké a regulující pravomoci. Výnos ministerstva vnitra ze dne 25. října 1853 nařídil povinnost všech spolků, jimž byl přidělen zeměpanský komisař, předem ohlašovat konání spolkového shromáždění bez potřeby formálního schválení akce. Vydaná povolení k založení spolku se navíc hlásila v letech 1855–1859 policejnímu ministerstvu a v letech 1856–1861 se vedle běžných výkazů spolků pro policejní ministerstvo a výkazů změn v existenci spolků předkládaly ministerstvu vnitra i roční zprávy o činnosti a hospodaření spolků.¹³³

I po vydání nového zákona poutaly pozornost vlády náboženské spolky a bratrstva. Především v letech 1852–1853 byla pozorována úspěšná činnost českého katolického duchovenstva, především putujících misionářů. Se sílící pozicí katolické církve zaujímaly zvláštní postavení katolické náboženské spolky a bratrstva. Po uzavření konkordátu s katolickou církví v roce 1855 byly tyto spolky vyjmuty z působnosti spolkového zákona a svěřeny do pravomoci diecézního biskupa. Stalo se tak nejvyšším rozhodnutím ze dne

¹²⁹ TAMTÉŽ.

¹³⁰ R. VESELÁ, *c. d.*, s. 6.

¹³¹ Viz *RGBI* 1852, č. 253.

¹³² E. DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů...*, s. 299.

¹³³ E. DRAŠAROVÁ, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae* 1, 1993, s. 157.

27. června 1856.¹³⁴ Zvláštní péče byla v neabsolutistickém státě věnována spořitelnám a pojišťovnám.¹³⁵

Spolkový zákon z roku 1852 platil dlouhou dobu po znovuzavedení konstitučního zřízení v roce 1860. V říšské radě už bylo od roku 1861 jednáno o novém spolkovém zákoně. Tato jednání však nikdy nebyla dotažena do zdárného konce, protože vláda zatím skrytě připravovala svůj vlastní návrh, ze kterého vzešel pozdější spolkový zákon z roku 1867, platný pro předlitavské země (viz dále). Po pádu neoabsolutismu přistupovaly ve vlastní praxi úřady ke spolkům jiným způsobem. Stát musel reagovat na rozvoj spolkového hnutí, které tvořilo jednu z opor národní české politiky. Počátek šedesátých let 19. století byl dobou vzniku důležitých českých spolků, politických skupin, novin atd. Vláda se snažila spolkové a jiné shromažďovací aktivity i nadále kontrolovat, ale přímo nezasahovala. Spolkový zákon byl v té době aplikován individuálně podle okolností.¹³⁶

1. 2. 2 Spolkový zákon ze dne 15. 11. 1867 č. 134/1867 ř. z., O právu spolčovacím

Zákon ze dne 15. listopadu 1867, č. 134 ř. z.¹³⁷ se stal na dlouhou dobu základním právním předpisem, který podrobněji vymezoval uskutečňování jednoho z nově žádaných občanských práv na našem území. Z našeho právního systému byl tento zákon, který byl součástí prosincové ústavy z téhož roku a platil pouze pro Předlitavsko, definitivně odstraněn až po 84 letech v roce 1951.¹³⁸

Nový spolkový zákon sestával ze tří oddělení: *O spolcích vůbec*, *O spolcích politických* a *Ustanovení trestná a závěrečná*. Zákon č. 134/1867 ř. z. v §1 povoloval zřizovat pouze ty spolky, které v něm byly vyměřeny. Pojem spolku zde nebyl výslovně definován. Právní teorie se sice obvykle dovolávala Pražákovy definice, podle které měl být spolek chápán jako trvalé spojení se několika osob v organizmus, samostatnou osobnost reprezentující, k dosažení některého účelu životního, nicméně za spolky ve smyslu zákona č. 134/1867 ř. z. byla považována výhradně taková sdružení, která respektovala požadavky tímto zákonem stanovené.¹³⁹

V úvodu prvního oddělení zákona (§ 2–3) byly přesně vyjmenovány spolky

¹³⁴ Viz *RGBI 1856*, č. 122.

¹³⁵ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *c. d.*, s. XII.

¹³⁶ TAMTÉŽ.

¹³⁷ Viz *RGBI 1867*, č. 134.

¹³⁸ R. VESELÁ, *c. d.*, s. 6.

¹³⁹ TAMTÉŽ.

či právnické osoby, jejichž činnost byla upravena jinými, zvláštními právními předpisy. K těmto subjektům patřily podle § 2 spolky a společnosti, které mají za účel zisk; bankovní, kreditní a pojišťovací spolky; dále důchodní ústavy, spořitelny a půjčovny na zástavy. V § 3 jsou pak uvedeny další korporace, na něž se nový zákon také nevztahoval. Jedná se o a) řády a duchovní kongregace a náboženská společenstva vůbec, b) společenstva a pomocné živnostenské pokladnice, které se řídily živnostenskými zákony a c) těžířstva a bratrské pokladnice, které byly podřízeny zákonům horním.

Následující paragrafy (§ 4–12) pak stanovují podmínky pro založení spolku. Zavedením ohlašovací povinnosti a zrušením koncesního systému dochází k návratu k liberálnímu zákonu z roku 1849. Z toho plyne, že dříve, než spolek zahájil svoji činnost, byl povinen ohlásit svůj úmysl zemskému úřadu. Nutné též bylo předložení pěti exemplářů spolkových stanov, jejichž formální podobu předepisoval § 4. Stanovy tak musely obsahovat a) k čemu se spolek zřizuje, z jakých prostředků a jak se tyto prostředky seženou, b) jak se spolek zřídí a jak se bude obnovovat, c) kde bude mít spolek své sídlo, d) která práva a které povinnosti budou mít členové spolku, e) jaké orgány budou spolek řídit, f) co je zapotřebí, aby byla spolková usnesení platná, g) jakým způsobem budou řešeny případné spolkové pře, h) ustanovení, kdo bude zastupovat spolek navenek a i) opatření v případě zániku spolku.

V případě, že by se jednalo o spolek nebezpečný zákonu, státu či právu, mohla zemská vláda jeho zřízení do čtyř týdnů od oznámení s patřičným odůvodněním zakázat (§ 6).¹⁴⁰ Pokud nebyl spolek během této doby zakázán, příp. byl-li ještě před jejím uplynutím zemským úřadem povolen, došlo k jeho ustavení (§ 7).¹⁴¹ Ohlašovací řízení probíhalo podle § 10 také v tom případě, došlo-li ke změně stanov spolku, ke zřízení spolků vedlejších (tj. filiálek) či při spojení několika spolků mezi sebou. Paragraf následující pak uvádí absolvování ohlašovacího řízení u ministerstva vnitra tehdy, jedná-li se o spolky a svazy, které se nacházejí na území více zemí (§ 11). Nově zvolené představenstvo spolku je povinno oznámit ve třech dnech datum svého ustavení, jména svých členů a jejich bydliště a jména těch, kteří budou spolek zastupovat navenek. Toto oznámení mělo být podáno na zeměpanský úřad bezpečnosti (v případě, že se v místě nalézá), jinak okresnímu úřadu politickému. Pokud měl spolek své filiálky, musely tyto podávat oznámení zvlášť (§ 12). Dále zákon pojednává o povinnostech spolku vůči výše zmíněnému úřadu, který byl nadále bezprostředním dozorcím orgánem ze strany státu. Jedná se o odevzdávání zpráv o činnosti (§ 13)

¹⁴⁰ V případě zákazu spolku, mohlo být podle § 8 podáno odvolání k ministerstvu vnitra.

¹⁴¹ Tento způsob automatického povolení, které záleží pouze na splnění určitých normativních náležitostí, bývá označován též jako „systém normativního určení“ (Normativbestimmung).

a ohlašování shromáždění a schůzí (§ 14–22).¹⁴²

Paragrafy 24–28 uvádějí způsoby zániku spolku. K rozpuštění mohlo dojít tehdy, když se spolek některým svým usnesením nebo vyhláškou protivil trestnímu zákonu, zasahoval do oboru zákonodárné nebo výkonné moci, překročil obor své působnosti daný stanovami či „...*nevyhovuje-li vůbec podmínkám svého právního trvání*“ (§ 24). Toto rozpuštění náleží do kompetence zemského úřadu (resp. ministerstva vnitra – viz § 11) a lze se proti němu odvolat k ministerstvu vnitra. Avšak právo zastavit činnost spolku měl také okresní politický úřad nebo úřad bezpečnosti – a to až do rozhodnutí zemského úřadu (ministerstva vnitra) (§25, 28).¹⁴³

Zvláště přísná ustanovení platila pro spolky politické (viz odd. 2, *O spolkách politických*). Jejich členy nesměli být cizinci, ženy a nezletilé osoby. Politické spolky také nesměly vytvářet pobočné spolky (affiliate). Každý nový člen spolku musel být ohlášen policii do tří dnů od vstupu do spolku a každoročně musel být předkládán seznam všech členů.¹⁴⁴ Představenstvo spolku mělo být tvořeno 5 až 10 osobami (§ 31). Politické spolky taktéž nesměly vést vzájemnou korespondenci a člen jednoho představenstva nemohl být zároveň členem představenstva jiného (§ 33). Členové politických uskupení též nemohli nosit spolkový odznak (§ 34). Uvedenými paragrafy se pak musel řídit i spolek, který chtěl rozšířit svoji činnost do politické oblasti (§ 35). O tom, zda se jedná o politický spolek či nikoli, rozhodoval zemský úřad, resp. ministerstvo vnitra (viz § 11). Třetí oddělení spolkového zákona tvoří trestní a závěrečná ustanovení (§ 36–39).¹⁴⁵

Zavedení spolkového a shromažďovacího¹⁴⁶ práva v Rakousku znamenalo značný pokrok a stalo se základem pro rozvoj organizovaného dělnického i národního hnutí.¹⁴⁷ Ještě roku 1867 byly také vydány pokyny státního ministerstva a policejního ministerstva k dohledu na vzrůstající se asociativní hnutí mezi dělnictvem. Správní úřady i policie nesměly aplikovat spolkový zákon šablonovitě, naopak si měly všímat osob, jejich sociálního postavení a vzdělání.¹⁴⁸

Následná zákonná opatření již jen doplňovala způsob realizace spolkového práva, případně je modifikovala vzhledem k měnícím se potřebám společnosti v oblasti sociálního zákonodárství a v oblasti hospodářství. Jde především o samostatnou, na spolkovém zákoně

¹⁴² M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘIKAČ, *c. d.*, s. XIII.

¹⁴³ TAMTÉŽ.

¹⁴⁴ K. MALÝ A KOL., *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha 1997, s. 252. Z právní povahy politických spolků vyplývá, že je nelze ztotožňovat s politickými stranami, jejichž postavení nebylo rakouským právním řádem nijak upraveno. Politické strany neexistovaly právně, ale pouze fakticky.

¹⁴⁵ TAMTÉŽ.

¹⁴⁶ Právo shromažďovací upravoval zákon č. 135/1867.

¹⁴⁷ K. MALÝ A KOL., *c. d.*, s. 253.

¹⁴⁸ E. DRAŠAROVÁ, *Stát, spolek a spolčování*, s. 160.

nezávislou úpravu postavení družstev (společenstev) v roce 1873;¹⁴⁹ zákony o dělnickém úrazovém a nemocenském pojištění z roku 1887 a 1888,¹⁵⁰ kdy vedle soukromých dělnických spolků převzal garanci těchto sociálních opatření stát; dále zákon o registrovaných nemocenských pokladnách z roku 1892, jímž byly tyto vyjmuty z působnosti spolkového zákona;¹⁵¹ a regulativ pro akciové společnosti z roku 1899.¹⁵² Spolkový zákon z roku 1867 a některá ustanovení zákona z roku 1852 zůstaly v platnosti i po zřízení samostatného československého státu v roce 1918.¹⁵³

1. 2. 3 Spolčovací právo v době První a Druhé Československé republiky, v době Protektorátu Čechy a Morava a po roce 1945

Bezprostředně po zániku habsburského mocnářství se v nově vzniklé Československé republice sice uvažovalo o vytvoření nové normy o spolkovém životě, k jejímu dokončení a schválení však nikdy nedošlo. Proto byl, jak bylo již výše řečeno, převzat spolkový zákon č. 134/1867 ř. z. a také dílčí zákon č. 253/1852 ř. z. Tyto normy, které prošly drobnými úpravami, pak platily po celou dobu existence první Československé republiky.¹⁵⁴

K objektivnímu rozšíření spolčovacího práva došlo v ČSR tím, že po vydání volebních řádů v roce 1919 přestala praxe aplikovat dosavadní ustanovení spolčovacích předpisů omezujících činnost žen v politických spolcích. Na novém ústavněprávním základě docházelo také k rozpouštění spolků. To mohlo nastat v případě, že byl činností spolku porušen trestní zákon nebo veřejný pokoj a řád.¹⁵⁵ Ústava z roku 1920 (§114, odst. 2) také rozšířila rozsah spolčovacího práva o spolčování k ochraně a podpoře pracovních, zaměstnaneckých a hospodářských poměrů. Význam tohoto kroku zvýrazňovalo zvláštní ustanovení zakazující všechny činy jednotlivců nebo sdružení, úmyslně narušující toto právo. Tím se pod pojem spolčovacího práva zahrnuly podstatnou měrou i právní poměry dřívějších koalic, tedy v praxi, mimo jiné, problematika právního postavení odborových organizací¹⁵⁶ a dále se k spolčovacímu právu přiblížily komplikované otázky faktického i právního postavení

¹⁴⁹ Viz *RGBI 1873, č. 70 (Zákon o výdělkových a hospodářských společnostech ze dne 9. 4. 1873)*.

¹⁵⁰ Viz *RGBI 1888, č. 1 (zákon o úrazovém pojištění dělníků ze dne 28. 12. 1887)* a *RGBI 1888, č. 33 (Zákon o nemocenském pojištění ze dne 30. 3. 1888)*.

¹⁵¹ Viz *RGBI 1892, č. 202 (Zákon o registrovaných nemocenských pokladnách ze dne 16. 7. 1892)*.

¹⁵² Viz *RGBI 1899, č. 175 (Nařízení ministerstva vnitra, financí, obchodu, spravedlnosti a zemědělství s regulativem pro akciové společnosti v průmyslu a obchodu ze dne 20. 9. 1899)*.

¹⁵³ E. DRAŠAROVÁ, *Stát, spolek a spolčování*, s. 161.

¹⁵⁴ M. LAŠŤOVKA – B. LAŠŤOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *c. d.*, s. XIV.

¹⁵⁵ Viz *zákon č. 121/1920 Sb. (§ 113, odst. 2)*.

¹⁵⁶ Odborových organizací se nejvíce dotýkal *zákon č. 267/1921 Sb., O podpoře v nezaměstnanosti ve znění z. č. 74/1930 Sb.*

politických stran.¹⁵⁷

Na rozdíl od spolků, které se vlastní činností souladnou se stanovami projevovaly navenek, tedy veřejně, nevšímalý si předpisy spolčovacího práva tajných organizací. Tajné spolčování bylo postihováno zvláštní trestní normou v zákoně na ochranu republiky za předpokladu, že podvracelo samostatnost, ústavní jednotu nebo demokraticko-republikánskou formu státu.¹⁵⁸

K přitvrzení přístupu ke spolkům a shromážděním ze strany úřadů dochází i opuštěním tolerantnějšího poválečného výkladu litery příslušných zákonů zhruba od roku 1921. Některé další předpisy upravovaly např. otázku názvů spolků (např. *jazykový zákon č. 122/1920 Sb.* nebo *zákon č. 267/1920 Sb.*, který zakázal užívat v názvech pojmy spjaté se starým Rakouskem).¹⁵⁹

Větší omezení spolčovacího práva přichází v době pomnichovské republiky prostřednictvím *vládního nařízení ze dne 27. ledna 1939 č. 13/1939 Sb.* s působností v zemi České a Moravskoslezské, které změnilo některé části spolkového zákona. Zrušen byl především oddíl o politických spolcích (čl. I, č. 1) a všechny existující politické spolky ke dni 1. března 1938 zanikly (čl. II, odst. 1). Čl. III pak zakazuje vznik nových politických sdružení.¹⁶⁰ S tímto nařízením došlo také ke ztřeštění trestního paragrafu § 36 (čl. I, č. 2) – vedle razantního rozšíření a zvýšení trestů označilo za trestné „*jakékoli sdružování, přesahující obvyklý společenský styk, jež se neděje podle ustanovení tohoto zákona.*“¹⁶¹

Spolkový zákon byl dále okleštěn nedlouho po okupaci českých zemí německými vojsky v roce 1939, když byl prostřednictvím vládního nařízení č. 97 ze dne 31. března 1939, znovu zaveden koncesní systém v podobě nové formulace § 7. Paragraf předcházející pak byl „obohacen“ o důvody, kvůli kterým mohl být vznik spolku zakázán (§ 6). Na základě nového nařízení musely také všechny existující spolky, které hodlaly být aktivní i nadále, nejpozději do 31. května 1939 toto oznámit příslušnému okresnímu (resp. státnímu policejnímu) úřadu.

¹⁵⁷ Jedinou normou, která se zabývala politickými stranami, byl *zákon č. 201/1933 Sb., O zastavování činnosti a rozpouštění politických stran*. Platnost zákona se prodlužovala do 1. 1. 1938.

¹⁵⁸ Viz *zákon č. 50/1923 Sb. (§17)*. Za tajnou byla považována nejen organizace, která se skrývala před veřejností, ale i ta, která se sice veřejně projevovala, ale předstírala jiný účel, než ke kterému ve skutečnosti vznikla. Až dvouletým vězením byli trestáni zakladatelé a členové těchto organizací, ale i ti, kteří je hmotně či jinak podporovali.

¹⁵⁹ M. LAŠTOVKA – B. LAŠTOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *c. d.*, s. XIV.

¹⁶⁰ V prosinci 1938 bylo vydáno také vládní nařízení o politických stranách, které je stavělo zcela pod kontrolu vlády. Ke konci roku byla zakázána a rozpouštěna komunistická strana, již v říjnu jí byla zastavena činnost a zabaven majetek na důkaz ochoty nového vedení státu spolupracovat s nacistickým Německem. Funkcionářům byla se souhlasem vlády umožněna emigrace. K. MALÝ A KOL., *c. d.*, s. 373.

¹⁶¹ M. LAŠTOVKA – B. LAŠTOVKOVÁ – T. RATAJ – J. RATAJOVÁ – J. TŘÍKAČ, *c. d.*, s. XIV. Ještě téhož dne bylo vydáno také *vládní nařízení č. 30/1939 Sb.*, které povolovalo tvoření „zvláštních sdružení“ nepodléhajících spolkové legislativě – jejich povolování v kompetenci ministerstva vnitra. Tato sdružení podléhala doзору politických (policejních) úřadů. Jako zvláštní sdružení byly zakládány celostátní spolky politického charakteru nebo organizace s mezinárodním prvkem.

Ta sdružení, která tak neučinila, automaticky zanikla ke dni 30. června 1939. Bezprostřední státní úřad měl také právo vyzvat spolek, který nebyl po dobu více než jednoho roku aktivní, k vyjádření, zda hodlá být nadále činný. Pakliže se úřadu v určitém termínu nedostalo žádné odpovědi, spolek automaticky zanikl.¹⁶² Nařízením zemského prezidenta v Praze ze dne 29. 12. 1939 č. 77.065 pres. bylo ustanoveno přejmenování spolků spolku ve smyslu odstranění upomínek na zaniklou republiku.

Po druhé světové válce dochází k úpravě spolkového života v podobě dekretu prezidenta ČSR ze dne 25. 9. 1945 č. 81/1945 Sb., *O některých opatřeních v oboru spolkovém*. Tento dekret obecně zrušil všechna rozpuštění spolků v době nesvobody s výjimkou a) spolků zaniklých v rámci slučovacích a jednotících snah v odborovém hnutí a při organické výstavbě hospodářství, b) spolků, „...jejichž program není ve shodě se současnou politickou organizací veřejného života.“ (§ 1). Dekret však platil pouze v České a Moravskoslezské zemi.¹⁶³

Spolky, které chtěly obnovit svoji činnost, musely o této skutečnosti podat do dvou měsíců od vyhlášení dekretu oznámení spolkovému úřadu I. stolice (tedy okresnímu, resp. policejnímu úřadu, § 2, odst. 2). Připuštěny byly i jejich majetkové restituce. Prostřednictvím dekretu bylo též výslovně zrušeno výše jmenované vládní nařízení č. 97/1939 Sb. Spolky, které podle něho zanikly, mohly být obnoveny v tom případě, že prokazatelně zanikly pod tlakem okupace; jsou však v tom bodě vázány souhlasem úřadu, jenž schválil před válkou jejich stanovy (§ 3). Rozpuštěny byly dále spolky německé, maďarské a spolky, spadající pod ustanovení § 5 dekretu prezidenta republiky ze dne 19. 5. 1945, č. 5/1945 Sb., *o neplatnosti některých majetkověprávních jednání z doby nesvobody a o národní správě majetkových hodnot Němců, Maďarů, zrádců a kolaborantů a některých organizací a ústavů*.¹⁶⁴

Prostřednictvím zmíněného dekretu došlo také, s některými výminkami, k obnovení platnosti liberálního spolkového zákona č. 134/1867 ř. z. Vzhledem ke komplikovanosti znovuoobnovené demokracie nová státní moc raději zakázala obnovení některých, během okupace rozpuštěných, spolků, které mohly pro nový stát představovat určité nebezpečí. Změny nedošla ani tvrdší formulace § 6 spolkového zákona ve znění protektorátního vládního nařízení č. 97/1939 Sb. (§ 5). Tím mohl být i nadále zakázán spolek, jehož vznik nebyl ve veřejném zájmu. Tento zákaz měl být, podle dekretu, vydán úřadem do dvou měsíců

¹⁶² TAMTÉŽ, s. XIV–XV. Tato norma platila po celou dobu existence Protektorátu.

¹⁶³ TAMTÉŽ, s. XV.

¹⁶⁴ TAMTÉŽ, s. XV. Majetek těchto spolků podléhal konfiskaci nepřátelského majetku. To ovšem neplatilo pro organizace zřízené podle starého zákona č. 253/1852 ř. z. (§ 4).

od podaného oznámení.¹⁶⁵

K postupnému omezování spolkovnictví dochází od prosazení komunistické moci v únoru 1948. Z hlediska samostatnosti a nezávislosti spolků na státu, představovaly tyto korporace pro novou státní moc jisté nebezpečí. Navíc podoba klasického spolkového života do nově budované společnosti již jaksí nezapadala. Stát chtěl mít ve spolkové oblasti především přehled a přímou podřízenost jednotných a masových organizací svým orgánům. Nová ústava z 9. května 1948 pravila ve svých základních člancích, že: „*K obstarávání věcí veřejných a k uplatňování svých demokratických práv vytváří lid dobrovolné organizace, zejména politické, odborové, družstevní a kulturní, organizace žen a mládeže a organizace tělovýchovné.*“ (čl. IV, odst. 3). Formálně i nadále platila pro spolky ohlašovací povinnost, která však byla, v rámci podzákonných norem spojených s reformou státní správy v roce 1949, fakticky nahrazena povolovacím řízením. Ke vzniku nového spolu tak bylo potřeba úřední povolení.¹⁶⁶ Tímto způsobem bylo spolčování upravováno až do roku 1951.

1. 2. 4 Zákon ze dne 12. 7. 1951 č. 68/1951 Sb., O dobrovolných organizacích a shromážděních

Dosavadní spolkový zákon a shromažďovací zákon z roku 1867 byl nahrazen zákonem ze dne 12. 7. 1951 č. 68/1951 Sb., *O dobrovolných organizacích a shromážděních*, který byl platný od 1. října 1951. Oproti předchozí úpravě byl nový zákon platný pro celé území československého státu.¹⁶⁷

Tento zákon uváděl do praxe již výše zmíněné dobrovolné organizace, které měly bývalé spolky nahradit. Nový termín označoval organizace, ve kterých se sdružoval lid „*k uplatnění svých demokratických práv a tím ku pevnění lidově demokratického zřízení a k podpoře úsilí o výstavbu socialismu.*“ (§ 1). Dobrovolné organizace se neřídily stanovami, nýbrž organizačním řádem, který musel být schválen krajským národním výborem (dále jen KNV) (v případě přesahu území jednoho kraje ministerstvem vnitra), čímž byl opět zaveden koncesní systém spolkovnictví (§ 2). Ideálem bylo vytvoření jedné jednotné a monopolní dobrovolné organizace pro každý obor činnosti, proto již v úvodu jsou explicitně některé takové organizace vyjmenovány: jednotná odborová organizace, organizace žen, organizace mládeže, jednotná lidová tělovýchovná a sportovní organizace, kulturní, technická a vědecká

¹⁶⁵ TAMTÉŽ. Kromě zmíněného vznikly zákonné normy, jimiž byly zřízeny některé organizace masového typu, např. ROH, jednotné svazy zemědělců apod.

¹⁶⁶ TAMTÉŽ, s. XVI. Pojem dobrovolné organizace ovšem nebyl až do roku 1951 právně zakotven. Tyto organizace tak i dále většinou fungovaly na spolkovém základě.

¹⁶⁷ Viz zákon č. 68/1951 Sb., *O dobrovolných organizacích a shromážděních*.

sdužení (§ 1). Dobrovolné organizace fungovaly tím způsobem, že nižší složky byly vázány usneseními vyšších orgánů (§ 3, odst. 2 a 3). Za dobrovolné organizace byly podle nového zákona prohlášeny: Revoluční odborové hnutí (ROH), jednotné svazy zemědělců, Československý svaz mládeže, Svaz československo-sovětského přátelství, Československý svaz žen, Československá obec sokolská a Československý červený kříž.¹⁶⁸

Dále se nový zákon zabýval též úpravou existence spolků, které dosud fungovaly na základě spolkového zákona z roku 1867. Pokud byla činnost těchto korporací v souladu se zájmy pracujícího lidu, mohly být přeměněny nebo včleněny v dobrovolné organizace. Způsob této přeměny či zániku pak měla upravit vyhláška ministerstva vnitra (§ 9, odst. 1). K rozchodu nevyhovujících spolků stačilo pouze usnesení jejich představenstva (§9, odst. 2). Následující paragraf (§ 10) pak svým zněním zavádí jakousi dvojkolejnost situace, když vedle dobrovolných organizací ponechává také právě spolky fungující na základě zákona č. 134/1867 ř. z..¹⁶⁹

Z výše uvedeného je patrné, že touha po svobodě spolčování hrála ve společnosti vždy důležitou roli. Živelné spolčování tvořilo zázemí revoluční nálady v roce 1848, od šedesátých let 19. století se pak spolky stávají důležitou oporou národního hnutí, politického snažení i formujícího se hnutí dělnického. Liberálnější legislativní úpravy a kodifikace spolkového práva pak bývají uskutečňovány při rozpadu absolutních režimů, zatímco snahou nastupujících diktatur je jeho omezení.

¹⁶⁸ TAMTÉŽ, s. XVI. Ostatní spolky vzniklé před 1. 10. 1951 mohlo za dobrovolné organizace prohlásit ministerstvo vnitra.

¹⁶⁹ TAMTÉŽ, s. XVII. Zákon totiž výslovně nestanovil povinnost spolků přeměnit se na organizace nebo v určité době zaniknout. Naopak zaručoval spolkům do doby jedné z obou variant fungování podle starých stanov. Dnem 1. října 1951 vstupuje spolu se zákonem v platnost také vyhláška ministerstva vnitra ze dne 29. 9. 1951 Ú. L., *O dobrovolných organizacích a shromážděních*. Společně s touto vyhláškou rozesílalo ministerstvo vnitra národním výborům prováděcí pokyny k zákonu o Dobrovolných organizacích ze dne 20. 12. 1951, které pravilo: „*Těžisko spolčování v lidové demokracii přechází na masové organizace. Měšťácké bezobsažné a samoučelné formy spolkaření jsou přežitkem.*“

2. KAPITOLA

2. 1 Historický vývoj Kralovicka od 2. pol. 19. do 1. pol. 20. st.

Doklady o nejstarším osídlení na severním Plzeňsku pocházejí z archeologických nálezů z okolí Plzně – Dýšíně, Kyšic a Nové Huti. Od období eneolitu se začínají objevovat doklady lidské přítomnosti v severní části dnešního okresu Plzeň-sever a od doby bronzové jsou pak kontinuálně osídleny některé významné lokality (Nynice, Horní Hradiště). V době římské nálezy opět mizí, výjimkou je sídliště v Hodyni, a až příchod Slovanů přináší nové osidlování oblasti na již dříve používaných lokalitách (Dýšina, Horní Hradiště, Plasy). K trvalému osídlení oblasti pak dochází až v období středověku. Formování významnějších sídel bylo ovlivněno dálkovými obchodními cestami, které tímto územím procházely. V raném feudalismu zde vedla důležitá trasa z Teplé přes Manětín do Kralovic a dále do Rakovníka a cesta z Tachova přes Všeruby a Kostelec na Radnice. Jedním z nejdůležitějších míst tak byly Kralovice, kde docházelo ke křížení rakovnické cesty s cestou do Žatce a na Plzeň.

Ve 12. století sehraává podstatnou roli středověké kolonizace regionu založení plaského kláštera. Roku 1144 povolal kníže Vladislav II. devět řeholníků cisterciáckého řádu z bavorského Langheimu, kterým dal k užívání plaský knížecí dvůr s vesnicemi Kaznějovem, Sechuticemi, Vrážným a Nebřezinami.¹⁷⁰ Coby první fundace mezi cisterciáckými kláštery požíval plaský dům náležitě pozornosti ze strany vládnoucích Přemyslovců. Oblíbil si jej zejména Václav I., který zde v letech 1232–1240 pobýval. Právě pro Václava I. byla vybudována tzv. královská kaple, jedna z nejstarších gotických památek v západních Čechách. Nadějný rozvoj kláštera byl však narušen husitským hnutím, když byl hned roku 1421 vypálen. Komunita mnichů byla rozptýlena a plaské panství zmenšeno na minimum. Po čase se však mniši do zničených budov vrátili a provedli nejnutnější opravy.¹⁷¹

Písemné zmínky o většině dalších lokalit pak pochází z 12. a 13. století. Tato skutečnost je však již méně patrná z dochovaného architektonického fondu té doby, k němuž náleží pouze kostel v Potvorově a základy klášterních staveb v Plasích. Raně středověké

¹⁷⁰ V. KOČKA, *Dějiny politického okresu karlovického. I. díl – soudní okres kralovický*, Kralovice 1930, s. 14. Cisterciácký řád založil roku 1098 Robert ze Citeaux jako reformovanou větev řádu benediktinů. Podle Bernarda z Clairvaux, který k tomuto řádu přistoupil roku 1112, byli jeho členové nazýváni také jako bernardini. Cisterciáci byli řádem kolonizačním, věnovali se především zemědělství a kultivaci půdy v méně úrodných nebo neosídlených krajinách. Řeholníci se také v období raného středověku zasloužili o šíření vzdělanosti v oblasti střední a severovýchodní Evropy.

¹⁷¹ www.klaster-plasy.cz/Dejiny.

patrocinium nese též kostel sv. Prokopa ve Všehrdech. Převaha a význam církevního majetku v oblasti našly svůj odraz i v relativně malém počtu hradů. Nejvýznamnějším z nich je Krašov založený Jetřichem z rodu Hroznatovců před rokem 1232, z doby pozdější pak pochází hrad Věžka u Plzně patřící rodu Švamberků. Již ve 13. století byly některé významnější lokality povýšeny na městečka (r.1289 Kralovice, r. 1288 Žihle, r. 1313 Kožlany).¹⁷²

Kvalitativně nové změny ve vývoji celého severního Plzeňska přináší 15. a 16. století. Tou dobou ustupuje do pozadí klášter v Plasích¹⁷³ a jeho dominantní úlohu přebírá v severní části kraje rod Gryspků z Gryspachu.¹⁷⁴ V jižní části se pak prosazuje město Plzeň. V 16. století pak byla řada lokalit povýšena na města, která se již stala skutečnými středisky jednotlivých panství.

Po porážce stavů na Bílé Hoře dochází na Kralovicku k výrazným majetkovým změnám, na nichž získali především plasští cisterciáci.¹⁷⁵ Svého hospodářského i kulturního vrcholu dosáhl klášter v 18. století.¹⁷⁶

Z nařízení císaře Josefa II. byl však klášter dne 9. listopadu roku 1785 v rámci josefínských reforem zrušen a celé panství i s Kralovicemi připadlo pod správu státního náboženského fondu.¹⁷⁷ Tohoto období využily Kralovice ke svému osamostatnění a zbavení se poddanských závazků.¹⁷⁸

Roku 1826 kupuje bývalé klášterní panství kancléř Klement Václav Nepomuk Lothar Metternich-Winneburg (1773–1859) a to především kvůli pozemkům, jejichž rozloha čítala na 10 000 ha. Kromě dosavadního panství Kynžvart tak značně rozšířil svoji majetkovou

¹⁷² I. BUKAČOVÁ – J. FÁK – K. FOUČEK, *Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6*, České Budějovice 1996, s. 10.

¹⁷³ V. KOČKA, c. d., s. 13. Zatímco na konci 14. století klášter vydržoval až 500 řeholníků a náleželo k němu na 80 osad, v polovině 16. století držel asi pět vsí a živil sedm bratří.

¹⁷⁴ Roku 1531 získává Florián Gryspék Kralovice. Ty byly na jeho žádost dne 29. 9. 1547 povýšeny na město, král Ferdinand I. jim také udělil městský znak, právo pečeti s červeným voskem a mnoho tržních výsad. Gryspékové si v Kralovicích vystavěli malý zámek a roku 1581 nechali renesančně přestavět gotický kostel sv. Petra a Pavla. Pod kaplí s ostatky sv. Kristy, která je součástí kostela, byla též roku 1581 založena hrobka Gryspků. Zde byli členové rodu pochováváni až do roku 1622 ve dvojitých rakvích (vnitřní cínové, vnější dubové). V roce 1668 došlo ke zničení cínových rakví a k jejich přetavení na varhanní píšťaly do plaského kostela. Až do roku 1820 bylo v hrobce zachováno 18 mrtvol, poté jen 12 v jedenácti otevřených truhlách. V době pobělohorské byly Kralovice i s dalším majetkem Gryspkům konfiskovány a roku 1623 vráceny plaskému klášteru za zásluhy ve stavovském povstání a věrnost císaři. V majetku kláštera zůstalo město až do zrušení kláštera roku 1785. J. DYK, *Popis politického okresu kralovického*, Praha 1886, s. 55.

¹⁷⁵ V. KOČKA, c. d., s. 13. Roku 1623 bylo plaskému klášteru postoupeno celé panství Kačerovské s 1 městem a 27 vesnicemi, 4 vsi z panství Bělského a 4 vsi od města Rokycan. V roce 1678 pak klášter přikupuje Krašovský statek se třemi vesnicemi a dvěma dvory a v roce 1757 panství Bělské s osmi vesnicemi a dvěma dvory.

¹⁷⁶ J. DYK, c. d., s. 58. Toto období je spojeno se jménem opata Evžena Tytla. Ten na počátku 18. století přijal významného architekta Jana Blažeje Santiniho Aichela, který je autorem nové konventní budovy, jejíž stavba probíhala v letech 1711–1740.

¹⁷⁷ V. KOČKA, c. d., s. 38. Ke klášteru tehdy náleželo 1 město, 55 vesnic, 16 dvorů, 19 mlýnů a platy ze cizopanských vesnic.

¹⁷⁸ I. BUKAČOVÁ, *800 let Kralovic. Dějiny a současnost města*, Kralovice 1983, s. 29.

základnu v českých zemích. Byly to právě Plasy, které si zvolil za místo svého posledního odpočinku a je zde v rodinné hrobce pochován.¹⁷⁹

Revoluční rok 1848 přinesl výrazné změny, které směřovaly k vytvoření liberálně-občanské společnosti. Se zrušením poddanství souvisí zavedení dvojkoľejnosti veřejné správy, která byla vykonávána státními úřady a nově orgány územní samosprávy. Po revoluci roku 1848 vešla dne 1. ledna 1850 v platnost nová organizace veřejné správy, jejíž základy schválilo císařské nařízení ze dne 26. června 1849. Do té doby byla veřejná správa vykonávána i nadále patrimoniálními úřady, ovšem na státní útraty.

Základem nové organizace veřejné správy se staly politické okresy, nad nimiž stály kraje a dále země. Nejvyšším orgánem politické správy pak bylo ministerstvo vnitra. Na základě této reformy tak v Čechách vzniklo celkem sedm krajů a 79 politických okresů. V každém okrese se nacházelo okresní hejtmanství. Morava byla rozdělena do dvou krajů a 25 hejtmanství, Slezsko představovalo jeden kraj se sedmi okresními hejtmanstvími.

Zanedlouho poté však dochází na základě nejvyššího ustanovení o zřízení a úřední působnosti okresních úřadů, krajských úřadů, místodržitelství a soudních úřadů ze dne 25. ledna 1853, č. 10 ř. z. k dalším změnám. Dne 12. května 1855 vstupuje v platnost nová organizace, jíž zahájily svoji činnost smíšené okresní úřady.¹⁸⁰ Roku 1862 byly krajské úřady zrušeny a úřady okresní přešly do přímé podřízenosti českého místodržitelství. K opětovnému oddělení státní a soudní správy došlo již v roce 1868. Dne 30. srpna téhož roku zanikly okresní úřady a obnovená okresní hejtmanství se stala podřízenými českého místodržitelství.

Nejmenší správní jednotkou se staly místní obce. První zákonnou úpravu dostaly obce tzv. Stadionovým prozatímním obecním zřízením ze dne 20. března 1849, ve kterém byla vytyčena zásada, že „základem svobodného státu je svobodná obec“. Tento zákon hovořil o obcích místních, okresních a krajských, platnosti však nabyly pouze předpisy o obcích místních.¹⁸¹ Tento zákon i jeho nástupce z roku 1862 pak rozlišoval mezi samostatným a přeneseným okruhem působnosti obce. Přenesený okruh působnosti zajišťoval výkon

¹⁷⁹ www.klaster-plasy.cz/Dejiny. Za kancléře Metternicha a jeho potomků se Plasy opět staly nejen správním, ale i kulturním a průmyslovým centrem. Byla zde založena huť na slévání litiny, obnovena byla i výroba piva. Svého rozvoje dosáhla také plaská kultura. V prostorách bývalé klášterní knihovny se odehrávala divadelní i jiná představení, roku 1842 zavítal do Plas i Bedřich Smetana. Kancléř a jeho rodina, pokud v Plasích pobývali, bydleli na někdejší prelatuře, která byla k tomuto účelu upravena a označována od té doby jako zámek. Samotná budova bývalého konventu byla méně vhodně využita pro služební byty, školu či skladovací prostory. Roku 1894 byla tato budova postižena silným požárem, který zničil celé druhé patro. Jen díky vysoké protipožární pojistce byly patro i střechy záhy opraveny. Metternichové byli přínosem zvláště pro vznikající městečko. Přítomnost významného rodu s širokými kontakty zvyšovala jeho prestiž, kancléřův syn a dědic plaského panství Richard byl jmenován čestným starostou městečka. I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 29. Součástí Metternichova panství se roku 1826 staly také Kralovice, které se dostaly do kategorie municipálních měst s regulovaným magistrátem.

¹⁸⁰ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha 2005, s. 273–275.

¹⁸¹ TAMTÉŽ, s. 298.

veřejných záležitostí, přidělených obci státem delegačním principem a podléhal kontrole státní správy, přitom byl vykonáván na náklady obce. Do přirozeného okruhu působnosti náleželo vše, co se bezprostředně týkalo zájmů obce a co bylo plně proveditelné v rámci obce (tj. správa obecního majetku, péče o bezpečnost občanů, financování školství, zdravotnictví, budování a údržba infrastrukturní sítě, stavební dozor, přijímání osob do obecního svazku, chudinská péče ad.).¹⁸²

V každé obci se zřizovaly dva povinné orgány. Širším orgánem byl obecní výbor volený na tříleté období. Jednalo se o kolegiální orgán, který rozhodoval většinou hlasů. Nebyl to však orgán výkonný, měl pouze usnášecí a dozorčí moc. Tento výbor pak ze svého středu volil jako užší orgán obecní představenstvo, které tvořil purkmistr¹⁸³ a alespoň dva radní. Ti byli pouze pomocným a zástupním purkmistrovým orgánem. Orgánem výkonným pak byl sám purkmistr, který prováděl usnesení obecního výboru. Nové volby byly v průběhu padesátých let 19. století stále odsouvány. Teprve roku 1863 bylo vydáno obecní zřízení a volební řád pro Slezsko, o rok později pak i pro Čechy a Moravu.¹⁸⁴

Roku 1850 vzniklo okresní hejtmanství v Kralovicích, které zahrnovalo soudní okresy Kralovice a Manětín (celkem 112 katastrálních obcí) a spadalo pod krajskou vládu v Plzni.¹⁸⁵ Při reorganizaci správy v roce 1855 vznikl smíšený politicko-soudní okresní úřad. Jeho působnost byla omezena na soudní okres Kralovice s 53 katastrálními obcemi. Druhá reorganizace v roce 1868 obnovila v podstatě územní obvod, jaký byl před rokem 1855. Okresní hejtmanství v Kralovicích bylo tehdy přiděleno k obvodu dohlédacího okresního hejtmana v Plzni.¹⁸⁶ Tento stav se až do roku 1938, kdy byl územní rozsah soudního okresu Manětín zmenšen připojením 21 obcí k Německu, nezměnil.

¹⁸² L. FASORA – P. KLADIWA, *c. d.*, 797.

¹⁸³ Purkmistry města Kralovic byli v letech 1850–1864 František Slach st., 1864–1868 Josef Velflík, 1869–1878 Vojtěch Šimaner, 1879–1886 Josef Bröckl, 1886–1914 František Slach ml., 1914–1915 Jan Krajíček, 1915–1919 František Říha.

¹⁸⁴ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *c. d.*, s. 299–300.

¹⁸⁵ J. DYK, *c. d.*, 38–39. Tato správní jednotka vznikla scelením většího dílu panství plasského, manětínského (s rabštýnským), nečtinského, chříčského, liblínského a krašovického a několika částí jiných velkostatků. J. PELANT, *Plzeň sídlem krajského úřadu 1751–1868*, in: *Západočeský historický sborník* 1, Plzeň 1995, s. 25–28. Plzeňská krajská vláda zahájila svoji činnost dne 15. 1. 1850. Její územní obvod se skládal zhruba ze tří obvodů dosavadních krajských úřadů: z Plzeňského kraje (více než třetina území na západě připadla pod krajskou vládu Cheb, menší část na východě připadla ke krajské vládě Praha), z celého Klatovského kraje a z Prácheňského kraje (menší úprava hranic byla provedena s obvodem krajské vlády v Čekých Budějovicích). Plzeňská krajská vláda byla zrušena dnem 11. 5. 1855 a jejím nástupcem se stal od 12. 5. nový Krajský úřad Plzeň.

¹⁸⁶ J. PELANT, *c. d.*, s. 34. Jediným pozůstatkem funkce krajského představeného v Plzni bylo pověření plzeňského okresního hejtmana funkcí dohlédacího okresního hejtmana, kterému podlého šest v roce 1868 nově zřízených okresních hejtmanství. Kromě Kralovic se dále jednalo o Domažlice, Horšovský Týn, Klatovy, Přeštice a Stříbro. Dohlédací okresní hejtman měl vykonávat přenesenou působnost pražského místodržitelství, zvláště pak dozor nad ostatními hejtmanstvími v bývalých krajích. Jeho činnost trvala fakticky až do roku 1938, resp. 1945.

Ve vládním návrhu správního rozdělení Čech z roku 1865 se sice poukazuje na to, že za sídlo okresního hejtmanství by se polohou a spojením daleko více hodily Plasy, avšak kníže Metternich odmítal poskytnout pro tento účel místnosti. Mezi Manětínem, Plasy a Kralovicemi tak i v budoucnosti docházelo k neustálému soupeření o umístění politického úřadu. Od roku 1850 sídlil v Kralovicích také berní úřad, finanční komisařství a finanční stráž a notářství (do té doby sídlil notář v Plasích). Působnost okresního zastupitelstva v Kralovicích se vztahovala nejen na obecní záležitosti, ale také na okresní silnice a školství.¹⁸⁷ Plocha soudního okresu Kralovice zaujímal 335, 5 km² a tvořila nepravidelný útvar s četnými výběžky a výkrojky na obvodu.¹⁸⁸ Sousedním okresem na severu byl okres jesenický, na severovýchodě a východě okres rakovnický, na jihovýchodě okres zbirožský, na jihu okres plzeňský a na západě okres manětínský. Důležitým vodním tokem oblasti je řeka Berounka se svými přítoky. Svůj význam má také řeka Střela pramenící u Toužimi, jež na území okresu vstupuje údolím u Rabštejna, protéká městem Plasy, stáčí se na východ a u Liblína ústí zleva do Berounky. Významnějšími přítoky Střely jsou Manětínský a Kralovický potok. Opomenout nelze ani další levý přítok Berounky potok Javornici, který na východě okresu přitéká od Kožlan. Javornice dnes tvoří přirozenou hranici okresů Plzeň-sever a Rakovník.¹⁸⁹

Území bývalého soudního okresu nevyniká hornatým povrchem. Nacházely se zde však bohaté lesní komplexy, lány a pole. Poměrná vzdálenost mezi jednotlivými obcemi pak svědčí o zemědělském charakteru krajiny. Průmyslová výroba se nacházela spíše v sousedních okresech – byl to především blízký Kaznějov na Manětínsku (viz dále), Břasy na Rokycansku a samozřejmě nedaleká Plzeň.¹⁹⁰

V průmyslově chudém regionu tvořilo hlavní část obživy obyvatelstva zemědělství, ačkoli ani pro to zde nebyly vzhledem k vlastnostem půdy zcela příznivé podmínky. Půda soudního okresu byla totiž z velké části hlinito-kamenitá a hlinito-písčité. Pouze v okolí Chříče, Slatiny a na některých místech poblíž řek (u Liblína, Ptyče a Plas) se nacházely úrodné hlinité pozemky. Hlavním problémem v okolí Dřevce pak byla spodní nepropustná jílovitá hlína. K odvodnění této oblasti došlo až roku 1928 zásluhou *Vodního družstva pro Dřelec a okolí*.

¹⁸⁷ J. DYK, c. d., s. 38.

¹⁸⁸ Soudní okres byl tvořen těmito obcemi: Babina, Bílov, Bohy, Břežany, Břízko, Brodeslavy, Buček, Bujesily, Bukovina, Černíkovice, Čistá, Čívce, Dobříč, Dolní Hradiště, Dřelec, Hedčany, Hlince, Hodyně, Holovousy, Horní Hradiště, Hradecko, Chockov, Chříč, Jarov, Kačarov, Kočín, Koryta, Kozojedy, Kožlany, Kralovice, Křekovice, Lednice, Lhota, Lhotka, Liblín, Milíčov, Mladotice, Nebřeziny, Obora, Plasy, Potovorov, Rakolusky, Robčice, Řemešim, Sedlec, Slatina, Studená, Šípy, Trojany, Všehrady, Všesulov, Výrov a Žebnice.

¹⁸⁹ Za touto hranicí leží obce Břežany, Čistá, Křekovice, Milíčov, Šípy a Všesulov, které dříve náležely do soudního okresu Kralovice.

¹⁹⁰ F. J. ZETEK, *Popis politického okresu Karlovického, Kralovice 1932*, s. 7.

Z obilí zde bylo pěstováno zejména žito, pšenice, ječmen, oves, dále luštěniny, krmná řepa a ojediněle také zelí. Dařilo se též pěstování pícnin (jetel červený a bílý, vojtěška apod.).¹⁹¹ Z rostlinné produkce nelze opominout pěstování ovocných stromů, a to především švestek a jabloní. O rozšíření některých nových druhů se zasloužil Dr. Ing. František Herles z Čisté, který roku 1898 založil nad městečkem na 8, 5 ha ovocné sady s 3 000 stromy v 600 odrůdách, v nichž vypěstoval čistecké jablko, čisteckou banánovou hrušku a čisteckou velkoplodovou švestku. Později, roku 1900, založil na 3, 25 ha ovocné školky, jejichž výpěstky byly pro svoji odolnost vyhledávány nejen místními, ale i ovocnáři z celých Čech.¹⁹² Roku 1908 byla pak založena okresní ovocná školka v Kralovicích.¹⁹³

V oblasti chovu hospodářských zvířat byli známí zejména obchodníci s koňmi z Čisté (za hranicemi okresu označováni jako Čistáci) a z Potvorova.¹⁹⁴ Roku 1890 byla v Plasích založena stanice státních hřebců.¹⁹⁵ V kralovickém okrese se choval zásadně kůň chladnokrevný. O záznamy chovatelů koní se od roku 1923 staral *Spolek pro chov chladnokrevného koně*, který měl na počátku 30. let téměř 400 členů. V roce 1926 pak vznikla za účelem pěstování jezdeckého sportu a povzbuzení zájmu o chov koní *Selská jízda*. Smyslem tohoto spolku byla snaha vzbudit u svých členů smysl pro kázeň, cvičit je v jízdě na koni i vozmo, ve střelbě a šermu – zkrátka je vychovat k tělesné zdatnosti. Kvůli zjednodušení organizační práce i vnitřní agendy byly oba spolky nakonec sloučeny.¹⁹⁶

Zatímco chov hovězího dobytka nebyl na Kralovicku ničím výjimečný, zaujímal region v první třetině 20. století dobré postavení v chovu dobytka vepřového, jehož hlavním odbytištěm byly severní a severozápadní Čechy. V této době také vzniklo *Okresní sdružení chovatelů hospodářských zvířat*.¹⁹⁷

Na povznesení (nejen) zemědělství měly svoji zásluhu některé svépomocné organizace. Již roku 1883 byla v Kralovicích na základě zemského zákona ze dne 22. 3. 1882 založena *Okresní hospodářská záložna* obstarávající zemědělský úvěr. O tři roky později rozhodlo obecní zastupitelstvo v Kralovicích o zřízení *Městské spořitelny*. Pobočkou Hospodářského družstva západu království Českého se roku 1909 stalo *Nákupní a prodejní družstvo zemědělské/Hospodářské družstvo v Kralovicích*, které zprostředkovávalo obchod s hnojivý, krmivý a semený. Jeho zásluhou bylo v roce 1913 postaveno obilní skladiště na 60 vagonů obilí a roku 1925 přistavěno druhé na 45 vagonů obilí. Povšechnou organizací

¹⁹¹ F. J. ZETEK, c. d., s. 102.

¹⁹² J. JANATA, *Čistá, středisková obec a rekreační oblast*, Čistá 1986, s. 6–7.

¹⁹³ F. J. ZETEK, c. d., s. 106.

¹⁹⁴ J. DYK, c. d., s. 51.

¹⁹⁵ *Vypsáno z kronik*, in: Osm a půl století v plaské kotlině III. (Kroniky, paměti, letopisy), Plasy 1995, s. 126.

¹⁹⁶ F. J. ZETEK, c. d., s. 114.

¹⁹⁷ TAMTÉŽ, s. 116.

zemědělského sdružování v okrese se pak zabývala *Odbočka zemědělské jednoty v Kralovicích* založená roku 1922. Od roku 1926 byla v Kralovicích činná též pojišťovna koní. Téhož roku vzniklo za účelem regulace Kralovického potoka a meliorace luk v jeho povodí *Vodní družstvo*.¹⁹⁸

Odborné vzdělání zemědělského dorostu zajišťovaly od roku 1919 *Lidová škola hospodářská v Kralovicích a v Kožlanech* a *Odborná škola hospodářská v Kralovicích*, jejíž otevření proběhlo dne 1. listopadu 1924.¹⁹⁹

Nedílnou součástí zemědělského průmyslu pak tvořily také mlýny a pivovary.²⁰⁰ Těch bylo na území soudního okresu Kralovice ke konci 19. století celkem šest. V první řadě to byl parostrojní pivovar knížete Metternicha v Plasích (jediný strojní pivovar v okrese), pivovar Marie Příbramovy v Liblíně, pivovar ve Chřívči patřící Pražskému ústavu šlechticů, pivovar V. Soukupa v Kralovicích a měšťanské pivovary v Kožlanech a Čisté.²⁰¹ V první třetině dvacátého století pak byly provozovány pivovary v Plasích, Čisté, na Chřívči, v Kralovicích a lihovary na Chřívči, v Plasích a Liblíně.²⁰²

Na konci 19. století se v soudním okres Kralovice nacházelo celkem 78 vodních mlýnů, které byly většinou poháněny vrchní vodou. Pouze mlýny na řece Berounce hnala voda spodní.²⁰³ Největším mlýnem byl však *Rolnický spolkový parní mlýn v Čisté*, jehož prvním správcem byl bývalý obchodník Jakub Frýda († 1874), otec básníka Jaroslava Vrchlického (1853–1912). Tento mlýn je kontinuálně činný od roku 1872 až do současnosti.²⁰⁴

Jediným průmyslovým centrem (navíc v sousedním soudním okresu Manětín) byl nedaleký Kaznějov, kam vybíhala plzeňská kamenouhelná pánev i kaolínová ložiska. Zde bylo roku 1819 Františkem Prusíkem, Josefem a Bohdanem Gitterem, Antonínem Krittnerem a Janem Davidem Starckem objeveno uhlí. Roku 1822 připadly veškeré kaznějovské uhelné doly právě posledně jmenovanému Starckovi, který již roku 1833 založil továrnu na dobývání české (dýmavé) kyseliny sírové (oleum) s 52 pecemi, hrnčírnou s 2 hrnčířskými pecemi a s potřebnými skladišti. Nedlouho poté zde byla zřízena i továrna

¹⁹⁸ SOKA Plasy, *Pamětní kniha města Kralovic*, s. 68–80.

¹⁹⁹ TAMTÉŽ.

²⁰⁰ Blíže P. JÁKL, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl Střední Čechy*, Praha 2004; TÝŽ, *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. IV. díl Západní Čechy*, Praha 2009; J. SKLENÁŘ, *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1996; TÝŽ, *Voda – mlýny a mlynáři na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1997; J. KLEMPERA, *Vodní mlýny v Čechách I. Berounsko, Hořovicko, Rakovnicko, Kladensko, Slánsko, Mělnicko, Brandýsko a Mladoboleslavsko*, Praha 2002; TÝŽ, *Vodní mlýny v Čechách IV. Plzeňsko, Rokycansko, Kralovicko, Manětínsko, Přešticko, Klatovsko, Domažlicko a Pošumaví*, Praha 2001.

²⁰¹ J. DYK, c. d., s. 50.

²⁰² F. J. ZETEK, c. d., s. 104–103.

²⁰³ J. DYK, c. d., s. 50.

²⁰⁴ Blíže J. SKLENÁŘ, *Voda – mlýny a mlynáři...*, s. 222–226; J. JANATA, c. d., s. 6.

na kyselinu solnou a dusičnou. V roce 1837 pak byla postavena lokomobila o 10 koňských silách na odstraňování vody z uhelných dolů, první v Plzeňském kraji. Roku 1844 byla továrna na kyselinu solnou a dusičnou přeložena do Břas. Nadbytek uhlí přiměl však již o tři roky později nového majitele J. A. Starcka zřídit továrnu na kostík (fosfor). Roku 1850 dochází k založení továrny na anglickou kyselinu sírovou, vedle níž byl postaven mlýnec na mletí kostí, tažený lokomobílou o šesti silách koňských. Pro nedostatek dělníků zanikla sice roku 1857 výroba české kyseliny sírové, za to zde však byly postaveny dva nové mlýnce Rittingrovy soustavy na drcení kostí. Vzmáháním se cukrovarů došlo k takovému zdražení kostí, že se kostík přestal vyrábět. Znovu se začalo s dobýváním české kyseliny sírové a po zavedení Plzeňsko-Březenké dráhy, došlo k rozšíření uhelny, ale také k výrobě superfosfátu.²⁰⁵

Majitelem plaského velkostatku byla v Kaznějově také zřízena továrna na plavení surového kaolinu, která se následně stala pobočkou hornobřízských továren. V letech 1827–1829 založil Klement Václav Lothar Metternich-Winneburg v Plasích Viktorovu huť, ze které vznikly na svou dobu poměrně rozsáhlé železárny, ve kterých v roce 1844 pracovalo přes 366 lidí. Hlavním důvodem byly zřejmě dostatečné zásoby dřeva ve vlastních lesích, z něhož bylo vyráběno dřevěné uhlí, při užíváním způsobu výroby železa nezbytné. Místem protéká řeka Střela, která byla zdrojem energie a v nedalekém Kaznějově byla před tím, jak již bylo zmíněno, objevena ložiska uhlí. Chyběla ovšem podstatná surovina – ložiska železné rudy. Ta se musela dovážet z několika míst, mimo jiné i z nedalekých Břežan.²⁰⁶ Po velké povodni, která Plasy postihla dne 25. května 1872, byla výroba železné huti v Plasích definitivně ukončena. Z bývalé hutě pak byla zřízena továrna na barvy.²⁰⁷

Z domácího průmyslu bylo na Kralovicku po celé 19. století významné hrnčířství, provozované především v Kožlanech, odkud se zboží zasílalo převážně do zahraničí. Na konci 19. století pracovalo v 16 hrnčířských dílnách více než 100 lidí, kteří ročně vyrobili přes 1 milion kusů nádobí. Kožlanští se také hojně zabývali tkalcovstvím – pracovalo se na 200 stavech a ve dvou barvírnách. Skromnějších rozměrů dosahovalo tkalcovství též v Čisté a Kralovicích. Kromě výše zmíněných živností je nutné jmenovat také obuvnictví, které bylo provozováno zejména v Čisté.²⁰⁸

²⁰⁵ J. DYK, c. d., s. 49–50.

²⁰⁶ A. PICHLER, Dolování železné rudy v Břežanech, in: Kralovicko, kronika regionu 2, 2002/2003, s. 11.

²⁰⁷ K. ROM, Plasy v letech 1850 - 1945, in: Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu 6, 2002/2003, s. 16. O povodni blíže TÝŽ, O největším rybníku v našem kraji, in: Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu 5, 2002/2003, s. 8–9.

²⁰⁸ J. DYK, c. d., s. 49–50. V době před první světovou válkou však některá z těchto řemesel, pod vlivem konkurence strojové výroby, postupně zanikala. Nadále si dobře vedla potravinářská řemesla a hostinské živnosti.

Za účelem poskytování úvěru k provozování živnosti a poskytování zálohy na postoupení účtu či jejich proplácení bylo roku 1910 založeno *Živnostenské úvěrní družstvo pro Kralovice a okolí*, které bylo roku 1921 přeměněno na *Živnostenskou záložnu*.²⁰⁹ Nutno také podotknout, že celý politický okres Kralovice byl přidělen do obvodu obchodní komory Plzeňské, do níž volila své zástupce veškerá odvětví průmyslu, obchodu a živností.²¹⁰

Soudní okres Kralovice (především pak Kralovice, Kožlany a Čistá) byl tedy od poloviny 19. století sídlem drobného průmyslu a různých živností, které nalézaly pro své výrobky odbyty zejména na Rokycansku, Žatecku, Slánsku a Plzeňsku. K dobrému fungování obchodu bylo zapotřebí výstavby nových komunikací. Roku 1845 byla zbudována silnice plzeňsko-mělnická a roku 1859 státní silnice plzeňsko-žatecká vedoucí přes Kaznějov – Plasy – Kralovice.

O zřizování dalších silnic a jejich údržbu se od roku 1864 staraly nově vzniklé okresní samosprávné výbory a zastupitelstva. Do správy okresu taky byly roku 1866 předány tři silnice: 1) Plzeňsko-mělnická z Kralovic přes Kožlany, Čistou a Vsesulov, 2) liblínská cesta z Liblína na hranice okresu a 3) chříčská přes Slatinu, Milíčov a Šípy. Do konce roku 1890 byly zbudovány další nové silnice v celkové délce 51 km a do roku 1918 celkem 108 km silnic.²¹¹

Předpokladem k dalšímu rozvoji bylo zavedení železnice do regionu. Roku 1871 byla zahájena stavba Plzeňsko-Březenské dráhy, která vedla z Plzně přes Kaznějov, Plasy a Mladotice dále k Žihli.²¹²

Dne 21. září 1897 pak začalo podnikatelství staveb Luigi Pelli a V. Plenker s budováním železnice vedoucí z Mladotic přes Kralovice, Kožlany, Čistou a dále do Rakovníka. Na této stavbě pracovali především italští dělníci, doplnění Čechy a ostatními národnostmi, zvaní trhani či Barabové. Místní obyvatelé se na stavbě uplatnili především jako povozníci – vozili hlavně kámen na stavbu propustů a mostů. Významnou měrou se podílely také obce, které zdarma poskytly obecní pozemky, z nichž poskytly též písek a štěrk.

Tato nově budovaná dráha byla v Mladoticích příčně napojena na trať Plzeňsko-březenskou. Celá stavba byla dokončena dne 3. července 1899 a již v neděli 9. července byl

²⁰⁹ SOKA Plasy, *Pamětní kniha města Kralovic*, s. 75.

²¹⁰ Obchodní a živnostenská komora v Plzni vznikla na základě zákona ze dne 18. 3. 1850. Její ustavující schůze se konala dne 23. 11. 1850 v zasedací síni Krajské vlády v Plzni. Obvod působnosti komory byl vymezen plzeňským a píseckým krajem. Blíže J. KOPEČKOVÁ, *Obchodní a živnostenská komora v Plzni*, in: *Západočeský historický sborník* 1, Plzeň 1995, s. 119–135.

²¹¹ F. J. ZETEK, *c. d.*, s. 157–160.

²¹² Blíže J. JANATA, *Dráha Plzeňsko-Březenská*, in: *Kralovicko, kronika regionu* 3, 2002/2003, s. 9–11.

slavnostně zahájen pravidelný provoz. Zamýšleno bylo také pokračování této tratě na západ do Manětína a dále do Karlových Varů. Vlastní realizace se však tato myšlenka nedočkala.²¹³

Nedílnou součástí správné organizace a prosperity kraje je také utváření školní sítě. K většímu rozvoji školství dochází na Kralovicku až od druhé poloviny 18. století, kdy byly zřizovány školy při farních chrámech.²¹⁴ Tyto školy byly většinou jednotřídní a jejich návštěva nebyla povinná.

Když byl roku 1785 zrušen plaský klášter, zůstala v něm dvoutřídní škola. Od roku 1848 dochází ve vývoji školství k určitému zlepšení, ovšem opravdový rozvoj přichází až se školními zákony v letech 1868–1870. V Kralovicích tak byla zřízena c. k. okresní školní rada pro české i německé školy, ve školních obcích byly sestaveny místní školní rady.

Roku 1875 byl školní okres rozdělen na kralovický okres český a německý. V českém školním okrese se nacházelo 24 školních obcí se stejným počtem veřejných škol, v okresu německém to bylo 11 školních obcí s 12 veřejnými školami. Při mnohých školách pak byly zřízeny také školky.²¹⁵

Pro odborné a praktické vzdělání učednické mládeže vznikaly od osmdesátých let 19. století tzv. pokračovací školy. Na těchto školách byl kladen důraz především na zvolené řemeslo. Výuka byla zajišťována učiteli obecných škol v místních obecných školách a probíhala po dvou až čtyřech hodinách týdně v době večerní a v neděli dopoledne. Roku 1883 byla založena Průmyslová škola v Kralovicích, téhož roku také vznikla řemeslnická pokračovací škola při obecné škole v Kožlanech. Průmyslová škola pokračovací byla o rok později (1884), i přes nesouhlas Okresní školní rady v Kralovicích, zřízena také na Chříči. Její činnost však byla brzy pozastavena a poté obnovena až v roce 1887. Výuka zde probíhala nepravidelně v závislosti na počtu zájemců do roku 1911. Roku 1887 zahájila z podnětu učitele Aloise Ráce svoji činnost též živnostenská průmyslová pokračovací škola v Čistém. Tato škola byla zrušena v roce 1943 a její učňové byli přiděleni do školy v Rakovníku nebo do Plzně. V Plasích byla živnostenská pokračovací škola založena až počátkem 20. století v roce 1908.²¹⁶ Dne 9. listopadu roku 1919 byla v Kralovicích otevřena měšťanská škola

²¹³ V. ZUZKA – I. DAVIDOVÁ – J. URBAN – V. ROUŠAL ml., *100 let místní dráhy Rakovník – Mladotice 1899–1999*, Spolek přátel místních drah 1999. Blíže také článek *Dráha rakovnicko-mladotická. Drobná studie národohospodářská*, in: Nový obzor č. 9, roč. II, Kralovice 1907, s. 5.

²¹⁴ J. DYK, c. d., s. 41. Předchozí vývoj školství probíhal v klášterním prostředí. V kralovickém okrese to byli především plasští cisterciáci s výbornou klášterní školou. Klášterní škola však poskytovala vzdělání jen malému procentu mládeže. K jistému zlepšení pak dochází za vlády Karla IV., tedy v době, kdy vycházejí učitelé z pražské univerzity. Za Václava IV. byla v Kralovicích zřízena odbočka plaské školy, kde byli mladí muži připravováni ke kněžství. Ostatní lid byl vyučován pouze náboženství. Určité zlepšení bylo patrné v 15. a 16. století, což však pozastavily události třicetileté války.

²¹⁵ Jan DYK, c. d., s. 42.

²¹⁶ J. SKLENÁŘ, *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 2003, s. 13–15. O školství na Kralovicku dále také F. ČAPEK, *Počátky školy v Kočíně*, in: Kronika regionu 9, 2002/2003, s. 20–

pro dívky (povolena výnosem Zemské školní rady ze dne 30. 10. 1919, č. I.117/4). Zřízením této školy došlo k zredukování obecné školy na školu pětitřídní.²¹⁷

Hospodářský vývoj vtiskl západním Čechám novou podobu. Rozhodující místo ve skladbě lidových vrstev postupně zaujalo dělnické obyvatelstvo. To posléze převzalo úlohu hlavního nositele novodobých tradic. Vývoj průmyslového dělnictva na území západních Čech byl po celé 19. a ještě počátkem 20. století vázán především k významným průmyslovým oblastem. Průmyslová plzeňská oblast se začala rozvíjet v čase, kdy významné textilní oblasti severních a západních Čech měly za sebou několik desetiletí vývoje. Až do poloviny 60. let 19. století zůstávalo Plzeňsko především zemědělskou oblastí, a to i přesto, že v jeho sousedství v lokálních měřítkách prosperovala některá významná průmyslová odvětví.²¹⁸

Domkáři z Kralovicka, kteří nebyli schopni uživit se z výnosů svých políček, byli nuceni hledat obživu právě v průmyslových oblastech Plzeňska. V těchto oblastech se již od 90. let 19. století²¹⁹ šířily myšlenky socialismu a tajně také byly roznášeny různé sociálně demokratické časopisy a brožury, které se dostávaly i na Kralovicko. Největšími šířiteli těchto sociálně demokratických idejí byli horníci, kteří na Manětínsku založili roku 1893 *Hornický všeodborový spolek vzdělávací a podporující pro Krašovice a okolí* se sídlem v Krašovicích.²²⁰

Na Kralovicku došlo k prvnímu socialistickému hnutí v Kožlanech, Kralovicích a Plasích. V roce 1893 vznikl v Kožlanech *Občanský vzdělávací spolek Svornost*, který hned na začátku své činnosti čítal 80 členů.²²¹

Prvním podnětem k šíření tehdy jediné dělnické strany – sociální demokracie na český venkov byly volby do vídeňské říšské rady 1897. V té době byla zavedena 5. volební kurie, do níž byli zařazeni i ti, kteří dosud podle majetkového censu byli bez volebního práva. V Kožlanech při této příležitosti mluvil poslanec František Hybeš a téhož roku byla svolána

23; J. HAVLÍK, *Sedmdesát let školní budovy v Plasích*, tamtéž 5, 2003/2004, s. 5–6; V. JEŠKE, *Osmdesát let školní budovy v Čisté*, tamtéž 1, 2006/2007, s. 16–17; J. KLAUS, Jubileum kožlanské školy, in: *Kronika regionu 1*, 2002/2003, s. 4–6; V. PETRLÍK, 140 let od otevření samostatné budovy chříčské školy, tamtéž 3, 2003/2004, s. 5.

²¹⁷ SOKA Plasy, *Pamětní kniha římsko-katolické fary v Kralovicích*, s. 35.

²¹⁸ M. MORAVCOVÁ A KOL., *Podíl dělnictva na utváření národopisného obrazu kraje*, in: *Západočeská vlastivěda. Národopis*, Plzeň 1990, s. 217–262.

²¹⁹ Dne 7. dubna 1878 se v břevnovském hostinci U Kaštanu konal ustavující sjezd zvláštní organizace českých sociálních demokratů v rámci celorakouské sociálně demokratické strany pod názvem *Sociálně demokratická strana československá v Rakousku*. Proces osamostatňování české sociální demokracie z tzv. rakouské internacionály vyústil v prosinci roku 1893 na sjezdu konaném v Českých Budějovicích v založení samostatné *Československé sociálně demokratické strany dělnické*. Ta byla již o 4 roky později byla zastoupena v říšské radě.

²²⁰ F. J. ZETEK, c. d., s. 187.

²²¹ TAMTÉŽ.

schůze také do Kralovic, kde se s třemi dělnickými poslanci představil poslanec Karel Vrátný, který byl kandidátem do říšské rady. Kralovice volily do zemského sněmu se soudním okresem plzeňským ve sboru venkovských obcí a volebním místem byla Plzeň. Do říšské rady volily rovněž s plzeňským okresem, avšak přímo v Kralovicích. Z volebních schůzí v Kralovicích vzešel podnět k založení spolku *Volnost*, který se stal první sociálně demokratickou organizací ve městě.²²²

Zakládány byly i další dělnické spolky, které byly po roce 1907 přeměňovány na volné politické organizace, proti kterým už úřady nemohly zakročit kvůli změnám politickým poměrům.²²³ V čele všech politických organizací byl od roku 1911 okresní výbor. Politický život se probouzel zvolna a dominantní postavení získávala sociální demokracie. Agrární strana, vyjadřující zájmy zemědělců, se objevuje kolem roku 1910. Její mládež se sdružovala v *Okresním dorostu venkova* a všechny stranické organizace vytvářely *Okresní svaz agrární*.

V čele sociálně demokratického proudu ve městě stál Ferdinand Šrekr, bývalý omladinář a tiskař, který od roku 1905 vydával čtrnáctideník *Nový obzor – časopis národohospodářský a politický pro okres karlovický a manětínský*. Toto periodikum mělo být vedeno v duchu pokroku a moderního světového názoru. Jeho úkolem pak bylo šíření vzdělanosti, mravnosti a poctivosti. Vodítkem mu mělo vždy být heslo Františka Palackého: „Osvětou k svobodě“. Časopis přinášel různé informace z oblasti hospodářství, zprávy z okresních a obecních výborů či ze spolkového života. Opomíjeny nebyly ani školní záležitosti ad. První číslo bylo vydáno dne 8. října 1905. Od roku 1910 byl název časopisu změněn na *Kralovický obzor*. V roce 1915 však bylo vydání konfiskováno pro článek „Živá mrtvola“, který byl považován za urážku císaře. Šrekr byl ihned poté povolán k vojenské službě. Nově pak začal *Kralovický obzor* vycházet až od roku 1920.²²⁴

Období první světové války znamenalo nejen pro kralovický region, ale pro celou zemi rozpad dosavadních struktur. Krize se nejvíce projevila v oblasti hospodářství. Nedostatek pracovních sil způsobený odvodem mužů do války, vedl k nedostatečnému obdělávání hospodářské půdy a tím pádem také k poklesu výnosů.

²²² I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 44.

²²³ F. J. ZETEK, c. d., s. 188. Na počátku první světové války bylo v soudním okrese Kralovice celkem 18 politických organizací, 8 domkářských skupin, 6 tělocvičných jednot a jeden konsum v Kralovicích. K jejich obnově pak dochází až po skončení válečných událostí. Roku 1919 byly v soudním okrese kralovickém politické organizace ve 29 obcích, domkářské skupiny ve 12 obcích, ve 13 dělnické tělocvičné jednoty a konsumy v Kralovicích, Plasích, Kozlancech Čisté, Kopidle a Oboře. K dalšímu odborovému hnutí již nedošlo, protože komunistická vlna, která roku 1920 poznamenala celé dělnické hnutí i na Kralovick a vyjma Kralovic rozvrátila tuto stranu ve všech obcích okresu.

²²⁴ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 46. Ferdinand Šrekr (1869–1936) se účastnil protirakouského hnutí Omladina a byl za to roku 1894 vězněn v Plzni na Borech. V roce 1899 odjel s rodinou do Anglie, kde v knihtiskárně knížete Čertkova spolupracoval na vydání spisů L. N. Tolstoj. Po návratu si chtěl zařídit knihtiskárnu v Kralovicích a po obtížích získal koncesi, čímž začala jeho ediční činnost.

Již 27. července 1914 pak bylo z kralovického a manětínského okresu mobilizováno přes 2000 mužů nejrůznějších profesí (rolníci, dělníci, živnostníci, úředníci, učitelé ad.) a 410 koní.²²⁵ Kralovičtí rekruti odjížděli vlakem na Plzeň a za svými pluky do Berouna, Rokycan a Chebu, odtud dále na válečná pole.

V prvních dvou letech války neuvěřitelně vzrostla drahota a nedostatek všeho zboží. Těžké válečné poměry byly zhoršeny také přílivem uprchlíků. Do Kralovic tehdy přišlo na delší dobu asi 70 uprchlíků z Haliče. Odpor proti válce rostl zejména v řadách dělnictva a mládeže, která byla nasazena v plzeňské Škodovce.²²⁶

Pod vlivem světových událostí v roce 1917 přijalo obecní zastupitelstvo v Kralovicích v říjnu 1917 rezoluci, v níž se poprvé vyjádřilo k otázce samostatnosti státu. Obecní zastupitelstvo tak uvítalo projev českého národního spisovatelstva o neodvislém československém státu a po českém poselstvu v říšské radě žádalo, aby zřízení samostatného československého státu bylo domáháno všemi zákonitými prostředky.²²⁷

Na sklonku války vznikla vojensky i politicky mocenská konstelace, za níž nebylo Rakousko-Uhersko udržitelné, ani kdyby předložilo tzv. utlačovaným národům co nejvelkorysejší nabídky, ani kdyby tyto národy neměly zájem na rozbití soustátí. Průběh světové války a těžké prožitky z ní, politické a vojenské aktivity zahraničního odboje a jeho mezinárodní prosazení rozhodly o českém osvojení ideje státotvorného českoslovenství. Dne 28. října roku 1918 bylo vyhlášeno samostatné Československo.²²⁸

Vedoucí orgány Československa se vytvářely na základě Národním výborem připravené prozatímní ústavy ze dne 13. listopadu 1918, která značným rozšířením a povoláním slovenských zástupců, zřizovala Revoluční národní shromáždění. To zbavilo dne 14. listopadu 1918 trůnu Habsburky a vyhlásilo Československou republiku. Za jejího prezidenta zvolilo T. G. Masaryka a první československou vládu v čele s Karlem Kramářem.

Nejvyšší instancí politické správy zůstalo nadále ministerstvo vnitra, jehož organizace byla v důsledku rozvoje některých agend několikrát změněna. Již první ministr vnitra Antonín Švehla (1873–1933) rozšířil pravomoc ministerstva tím, když do svého rezortu přivedl četnictvo z ministerstva národní obrany. Ministerstvo vnitra získalo také pravomoci v ústavodárných věcech.

Nižší instance politické správy, policie a četnictvo převzal československý stát v podobě z konce války. V českých zemích byly vytvořeny okresní a místní národní výbory

²²⁵ *Kralovický obzor*, roč. VI, č. 50, 1914, s. 1.

²²⁶ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 52–53.

²²⁷ TAMTÉŽ, s. 54.

²²⁸ O procesu utváření samostatného československého státu blíže A. KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny české*, svazek XIII. 1918–1929, Praha 2000; Z. KÁRNÍK, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha 2008.

a národní výbory zemské. Národní výbory si začaly osobovat pravomoci orgánů politické správy, což vzhledem k pokleslé prestiži okresních hejtmanství bylo celkem snadné. Národní výbor v Praze již od počátku zakročoval proti příliš radikální činnosti některých národních výborů a už usnesením vlády ze dne 4. prosince 1918 byla činnost národních výborů ukončena s výjimkou národních výborů v menšinových oblastech, jejichž činnost skončila na jaře 1920.

Okresní hejtmanství byla v této době přejmenována na okresní správy politické a v jejich čele byli i nadále ponecháni okresní hejtmani. Již roku 1919 byly od těchto správ odloučeny berní referáty a vytvořeny z nich samostatné berní správy. Zemská místodržitelství byla přejmenována na zemské správy politické v čele s prezidenty. Ve Slezsku byla ponechána zemská vláda.²²⁹

Zákon o organizaci politické správy byl vyhlášen pod č. 125/1927 Sb. a v českých zemích vstupoval v platnost dnem 1. prosince 1928. Politickými úřady s povšechnou působností se staly ve druhé instanci zemské úřady (Praha, Brno, Bratislava a Užhorod) a v první instanci okresní úřady. Ty byly jednak státní – v jejich čele stál okresní hejtmán, jednak komunální. V Čechách byly 103 okresní úřady, v zemi Moravskoslezské 45 okresních úřadů, na Slovensku 79 a na Podkarpatské Rusi 12.²³⁰

Období první a druhé republiky je charakteristické postupným omezováním práv územní samosprávy, které zasahovalo do všech jejích stupňů. Došlo k faktickému postátnění vyšších samosprávných svazů, podstatným způsobem však byla omezena i pravomoc obcí. Důležitý krok představovala rada Národního výboru a expertů konaná dne 6. listopadu 1918, jejímž výsledkem bylo usnesení o potřebě novelizace volebního řádu v obcích a obecního zřízení. Vypracovány tak byly dvě osnovy, které byly přijaty koncem ledna a začátkem února roku 1919. Zákonem č. 75/1919 Sb. pak byl dán nový řád volbám v obcích a zákonem č. 76/1919 Sb. novela k obecním zřízením.²³¹

Novelou byly jako řádné orgány obcí stanoveny obecní zastupitelstvo, obecní rada, starosta se svými náměstky a komise. Nejdůležitější orgánem, který měl rozhodující moc byla obecní rada. Obecní zastupitelstvo mělo na starosti pouze některé záležitosti, především schvalování obecního rozpočtu. Náplní starostovy činnosti pak bylo svolávání schůzí obecní rady a obecního zastupitelstva, sistace nezákonných usnesení, zastupování obce navenek a další. Obec měla právo zřizovat si poradní a přípravné sbory ve formě komisí, které byly

²²⁹ J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *c. d.*, s. 350.

²³⁰ TAMTÉŽ, s. 352.

²³¹ Blíže J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *c. d.*, s. 376–379.

fakultativní. Povinná však byla komise finanční a letopisecká k vedení obecní pamětní knihy.²³²

V ještě větší míře zasáhl stát do samosprávy okresní. Okresní zastupitelstva v Čechách byla nahrazena okresními správními komisemi, které byly sestaveny podle zásady poměrného zastoupení politických stran v okrese. Zákonem o organizaci politické správy z roku 1927 byly zrušeny dosavadní zastupitelské okresy v Čechách, silniční okresy na Moravě a ve Slezsku i okresy na Slovensku. Na jejich místě vznikly korporace územní samosprávy, které byly organicky spojeny s okresními úřady a jejich území se shodovalo s územními obvody okresních úřadů. Orgánem nového okresu se stalo okresní zastupitelstvo (18–36 členů), které ze svých řad volilo okresní výbor (8 členů a 8 náhradníků). Předsedou těchto orgánů byl okresní hejtman.²³³

Vznik samostatného státu byl doprovázen nejen nadšením, ale také hospodářskými problémy, které byly příčinou radikalizace politického života na Kralovicku. V tomto regionu se, stejně jako v celém Plzeňsku, formovaly dvě politické strany – sociálně demokratická a republikánská strana českého venkova, zvaná agrární. Na jejich program navazovala řada organizací, jako byly tělovýchovné (DTJ), hospodářské (dělnické konzumní družstvo) i vzdělávací a osvětové.

Výsledkem snah kralovické sociální demokracie bylo roku 1922 postavení Lidového domu. Projekt této stavby vypracoval kralovický rodák a plzeňský architekt Ota Gšvind. Náklady na stavbu však nebylo možné v důsledku krize 20. let splatit, proto bylo již v roce 1928 přistoupeno k exekuční dražbě Lidového domu. Roku 1929 tak přebral tuto budovu akciový pivovar Gambrinus v Plzni, protože její součástí byla od samého počátku prosperující restaurace. O postavení vlastní budovy usilovala také kralovická Sokolská jednota. Nová Sokolovna byla otevřena dne 19. září 1929 za přítomnosti všech sokolských jednot z okolí.²³⁴

Důležitosti i hospodářského rozmachu dosáhlo okresní město Kralovice roku 1929, kdy sem bylo uvedeno vojsko. Vybudování kasáren znamenalo pro Kralovice jisté politické vítězství, protože o umístění vojska se ucházely také Plasy. Ve dvacátých letech bylo totiž uvažováno o tom, že by pro vojenské účely mohl být zabrán plaský zámek (dřívější klášterní prelatura). Ovšem o postavení nových kasáren v Kralovicích bylo rozhodnuto již v roce 1922. Realizace projektu byla završením urbanistického vývoje města v letech 1918–1928.²³⁵

²³² Viz zákon č. 80/1920 Sb., *O pamětních knihách obecních*.

²³³ Blíže J. JANÁK – Z. HLEDÍKOVÁ – J. DOBEŠ, *c. d.*, s. 379–380.

²³⁴ I. BUKAČOVÁ, *c. d.*, s. 61–62.

²³⁵ Blíže Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, *Kralovice posádkové město 1929–1993*, 2009. Moderní architektura je ve městě dále zastoupena českobratrským sborem z r. 1934 od architekta Hanuše

Během dvacátých a třicátých let byl na Kralovicku kladen důraz na rozšiřování a zavádění obecních vodovodů a na elektrifikaci obcí.

Konec třicátých let se však již nesl ve znamení příprav na válku. Probuzení z iluzí demokracie znamenal rok 1938 a nástup fašismu. Druhá světová válka posunula město na hranice Sudet a znamenala též jeho společenský útlum.

Vážným zásahem do sedmdesát let starého systému územně správního členění českých zemí byl zábor pohraničí, kde Německo zavedlo novou územní organizaci, která měla obdobu v říšsko-německé správě. Po okupaci zbytku Československa nebyl ušetřen tento systém ani v tzv. protektorátu. Zůstaly zde sice soudní okresy, ale v roce 1943 v rámci snížení nákladů na státní správu byla řada okresních úřadů zrušena a u významných měst vznikly správní orgány s pravomocí okresních úřadů.²³⁶

Po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava dne 15. března 1939 se v Kralovicích usídlili říšští policisté. Německá státní správa pak postupně ovládla bývalé okresní úřady. Německé vojsko se rozjelo z Kralovic po okolí a ve městě zůstala pouze vojenská policie. Hospodářský a veřejný život postihla řada předpisů a zákazů. Život za války přinesl mnoho utrpení i v klidném zázemí jako bylo Kralovicko.

Od počátku roku 1945 projížděly kralovickým okresem z východních oblastí němečtí uprchlíci, kteří před ustupujícími vojsky směřovali na západ. Na jaře se v kraji objevili také první uprchlíci z koncentračních táborů a transportů smrti, které procházely a projížděly okresem. Kralovice pak pro mnoho vězňů představovaly místo jejich vysvobození.²³⁷

Dne 5. května 1945 přišla do Kralovic telefonická zpráva z Prahy o vyhlášení povstání. Po odpoledním vyjednávání byl Němcům zaručen volný odchod pod podmínkou, že město opustí do 17 hodin, což se také stalo. O dva dny později, tedy 7. 5. 1945 byl v Kralovicích ustaven Okresní národní výbor, který nařídil zatýkání Němců v Kralovicích a jejich umístění do zajišťovací vazby.

Správy města se ujal úředník okresní nemocenské pojišťovny Josef Berg (osvobozený politický vězeň). První schůze Místního národního výboru se pak konala dne 10. května 1945.

Zápala na Žatecké ulici a funkcionalistickou budovou české spořitelny architekta Stahlmacha-Svobody z let 1937–1939.

²³⁶ P. HUBKA, *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy*, in: Archivní zpravodaj 1–2, 1999, s. 3.

²³⁷ I. BUKAČOVÁ, *c. d.*, s. 68. Koncem dubna 1945 zůstal stát v Žihli velký vlakový transport v důsledku bombardování trati na Plzeň. Jednalo se o transport jedoucí z Buchenwaldu do Terezína o 4300 vězňích. Po několika dnech bylo rozhodnuto o záchraně alespoň českých vězňů. 47 mužů údajně vybraných k opravě porušené trati tak bylo odvezeno do Kralovic a zachráněno. Kralovičtí občané během několika hodin opatřili prádlo, potraviny, léky a lůžkoviny. V budově hospodářské školy pak byla zřízena improvizovaná nemocnice se 60 lůžky. Později byla tato nemocnice z kapacitních důvodů přemístěna do hlavní budovy školy na náměstí. Koncem června byla nemocnice rozpuštěna a zvybající nemocní odvezeni do Rakovníka.

Téhož dne v noci přijely do Kralovic první části tankových oddílů Rudé armády. Během následujících tří týdnů dorazila do města k delšímu pobytu pěší Rudá armáda.²³⁸

Po skončení druhé světové války neuznala obnovená Československá republika změny provedené v období nesvobody a vrátila územní členění do stavu ke dni 29. 9. 1938. U státní a obecní správy se podle vládního nařízení č. 4/1945 Sb. místo zemských, okresních a obecních zastupitelstev utvářely národní výbory a dosavadní zemské, okresní a obecní úřady se staly úřady těchto národních výborů.

Dílčí změny v územní působnosti státní správy provedl dekret prezidenta republiky č. 121/1945 Sb. o územní organizaci správy, vykonávané národními výbory, který platil od 27. listopadu 1945. Podle tohoto dekretu byl správní okres Kralovice tvořen soudním okresem Manětín a Kralovice.²³⁹

Vývoj města a celého regionu po druhé světové válce byl předznamenán přestěhováním Okresního národního výboru do Plas. Město Kralovice tak po sto letech ztratilo významného postavení a jen velmi zvolna si postupně budovalo pozici správního centra užšího regionu.

Celou územně správní reorganizaci zahájil zákon č. 280/1948 Sb. o krajském zřízení ze dne 21. 12. 1948. Touto normou byla s platností od 1. 1. 1949 zrušena Česká a Moravskoslezská země a jejich území bylo rozděleno do 13 krajů a tyto do 180 okresů a 7 statutárních měst. V každém kraji byl zřízen krajský národní výbor, který převzal řadu kompetencí od zrušeného zemského národního výboru. V západních Čechách byly tímto způsobem vytvořeny dva kraje – Karlovarský a Plzeňský. Na Plzeňsku pak byla provedena výše uvedená změna sídla okresu, kdy byl tento úřad přenesen z Kralovic do Plas, čímž také získal nový název Plasy.²⁴⁰

²³⁸ SOKA Plasy, *Pamětní knih města Kralovic*, s. 311–335.

²³⁹ P. HUBKA, c. d., s. 3–4. Soudní okres Kralovice tvořily obce Babina, Bílov, Břízsko, Brodeslavy, Buček, Bukovina, Černíkovice, Čivice, Dobříč, Dolní Hradiště, Dřevce, Hedčany, Hlince, Hodyně, Holovousy, Hradecko, Horní Hradiště, Chřív, Jarov, Kačerov, Kočín, Koryta, Kozojedy, Kožlany, Kralovice, Lednice, Lhota u Chřív, Mladotice, Nebřeziny, Obora, Plasy, Potvorov, Rakousky, Robčice, Řemešín, Sedlec, Slatina, Studená, Trojany, Všehrady, Výrov a Žebnice.

²⁴⁰ TÝŽ, *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy (dokončení z minulého čísla)*, in: Archivní zpravodaj 3–4, 1999, s. 22. Nový okres Plasy tvořily obce Babina, Bílov, Bohy, Borek, Brdo, Brodeslavy, Březín, Břízsko, Buček, Bučí, Bukovina, Čbán, Černá Hať, Černíkovice, Česká Doubravice, Čestětín, Číhaná, Čivice, Dobříč, Dolní Bělá, Dolní Hradiště, Doubravice, Dražev, Dřevce, Hedčany, Hlince, Hluboká, Hodoviz, Hodyně, Holovousy, Horní Bělá, Horní Hradiště, Hrad Nečtiny, Hradecko, Hrádek, Hubenov, Hůrky, Hvozď, Chrašťovice, Chřív, Jarov, Kačerov, Kálec, Kamenná Hora, Kaznějov, Kočín, Koryta, Korýtko, Kotaneč, Kozojedy, Kožlany, Kralovice, Křasovice, Křevcov, Lednice, Lešovice, Lhota, Lipí, Líté, Lomnička, Loza, Manětín, Mladotice, Mostice, Mrtník, Nebřeziny, Nečtiny, Nové Městečko, Obora, Odlezy, Ondřejov, Pichl, Plachtín, Pláně, Plasy, Podmokly, Potvorov, Přehořov, Rabštejn nad Střelou, Račín, Radějov, Rakolusky, Robčice, Rybnice, Řemešín, Sedlec, Slatina, Strážské, Studená, Stvolny, Štichovice, Trhomné, Trojany, Újezd, Úněšov, Vladměřice, Vrážné, Všehrady, Výrov, Vysočany, Vysoká Libyně, Zahrádka, Žebnice a Žihle.

Ve vývoji regionu Kralovicka sehrálo svoji roli několik faktorů. Do poslední třetiny 18. století to byla přítomnost řádu cisterciáků v klášteře v Plasích, který byl nositelem kultury a vzdělanosti v kraji. Roku 1826 poté kupuje plaské panství rakouský kancléř Metternich, díky kterému se Plasy opět stávají nejen kulturním, ale také jediným průmyslovým centrem v jinak téměř výhradně zemědělské oblasti. Význam Plas poté lehce upadá roku 1850 zřízením správních okresních úřadů v Kralovicích, které zde sídlí do vzniku okresu Plasy v roce 1949.

Pozitivní vliv mělo na rozvoj regionu a odbyt zemědělských a řemeslných produktů budování nových komunikací a výstavba dvou železničních tratí v poslední třetině 19. století. Tato doba je také spojena se změnou struktury obyvatelstva, kdy dochází ke konstituování dělnického hnutí.

Vývoj oblasti v první polovině 20. století je pak logicky určován válečnými událostmi, formováním první a druhé Československé republiky, existencí Protektorátu Čechy a Morava a nakonec převzetím vlády v zemi komunistickou stranou.

2. 2 Vývoj spolkové činnosti na Kralovicku od 2. pol. 19. do 1. pol. 20. st.

V období druhé poloviny 19. století zaznamenal nejen kralovický region společenské, ekonomické a politické změny, které se staly základem pro rozvoj občanského spolčování. Spolková činnost však nebyla ve druhé polovině 19. století na Kralovicku ještě příliš rozvinutá a proces utváření spolků neprobíhal v této době v obvodu soudního okresu Kralovice stejnoměrně. Hlavními středisky, ve kterých je vznik spolků patrný, byla především větší města a obce – Kralovice, Plasy, Čistá a Kožlany.

Podle svého účelu měly v regionu ve druhé polovině 19. století hojně zastoupení zejména spolky dobročinné a ochranné. Z nich pak vynikaly sbory dobrovolných hasičů, které postupem času plnily nejen svoji odbornou, ale také významnou společenskou funkci. Hlavním propagátorem a organizátorem tohoto hasičského poslání se stal nadšený a obětavý hasičský funkcionář Alois Guth – původně velitel hasičského sboru ve Břežanech, později čistecký občan. Z jeho podnětu došlo v roce 1884 k založení *Hasičské jednoty okresu kralovického*.²⁴¹

²⁴¹ Okresní muzeum Plzeň-sever v Mariánské Týnici, *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, 1973, s. 8.

Žádost o schválení utvoření této jednoty a jejích stanov, které byly vypracovány dne 15. října 1884 zástupci dobrovolných hasičských sborů v Kralovicích a Kožlanech,²⁴² pak byly zaslány ke schválení c. k. místodržitelství v Praze dne 14. listopadu 1884. Kladné vyřízení žádosti dokumentuje výnos c. k. místodržitelství v Praze ze dne 25. listopadu 1884 č. 92892 ai 1884, kterým nebylo utvoření jednoty zapovězeno.²⁴³ O jedenáct let později (15. dubna 1895) pak jednota požádala c. k. místodržitelství o schválení nových stanov a změnu názvu na *Hasičskou župu karlovickou*, čemuž bylo vyhověno dne 30. dubna 1895 výnosem jmenovaného úřadu č. 57810 ai 1895.²⁴⁴

K prvním hasičským sborům, které do této jednoty/župy patřily, byly sbory z Kralovic a Kožlan, které vznikly již v roce 1873 (kožlanský však svoji činnost zahájil až roku 1877) a sbor z Čisté činný od roku 1877. O dva roky později (r. 1886) přistoupil za člena kralovické župy také sbor manětínský se svými německými stanovami, které později obměnil za stanovy české.²⁴⁵ Postupně byly do hasičské župy přijímány sbory těchto obcí²⁴⁶: Chříč (1887), Potvorov (1888), Bukovina (1893), Hodyně (1893), Sedlec (1893), Hradecko (1895), Bílov (1896), Břežany (1896), Šípy – Bělbožice – Milíčov (1896), Slatina-Lhota (1898), Kozojedy (1900), Kočín (1901), Výrov-Hadačka (1901), Liblín (1902), Bujesily (1904), Mladotice (1905), Vsesulov (1906), Všehrady (1911) a Holovousy (1912).²⁴⁷

Po první světové válce vznikly nové hasičské sbory v Milíčově (1925), Dřevci (1929) a Kopidle (1930).²⁴⁸ Podle přihlášek a odhlášení ke dni 1. 2. 1932 měla hasičská župa kralovická celkem 26 členských sborů s bezmála 800 členy.²⁴⁹

Ostatní obce a jejich hasičské sbory patřící do obvodu soudního okresu Kralovice pak spadaly pod *hasičskou župu plaskou*, která vznikla o pár let později v roce 1894. Kromě sboru z Plas, jenž byl založen roku 1882 sem náleželi též hasiči z obcí²⁵⁰: Dolní Bělá (1886), Žebnice* (1893), Obora* (1894), Kaznějov (1894), Chrástovice (1897), Krašovice (1897),

²⁴² Pod stanovami jsou podepsáni Ser. Švarc – velitel hasičského sboru v Kožlanech a František Kalina – velitel hasičského sboru v Kralovicích.

²⁴³ Národní archiv (dále jen NA), f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/307/21, k. č. 4140. Účelem jednoty byla vzájemná spolupráce dobrovolných hasičských sborů při požárech, sjednocování hasičských postupů a výměna zkušeností, zlepšování a zavádění nových hasičských potřeb a zřizování nových dobrovolných hasičských sborů.

²⁴⁴ TAMTÉŽ.

²⁴⁵ Okresní muzeum Plzeň-sever v Mariánské Týnici, *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, 1973, s. 8.

²⁴⁶ V závorce uveden rok jejich vzniku.

²⁴⁷ F. J. ZETEK, c. d., s. 171.

²⁴⁸ TAMTÉŽ, s. 176.

²⁴⁹ Státní okresní archiv Plzeň-sever se sídlem v Plasích (dále jen SOkA Plasy), f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 389, sign. 9/2 Přehled hasičských sborů v župě kralovické (1932), k. č. 60.

²⁵⁰ Obce ze soudního okresu Kralovice jsou označeny hvězdičkou, ostatní byly součástí soudního okresu Manětín. Hasičské sbory ze zbylých obcí manětínského okresu pak byly od roku 1900 sdružovány v *hasičské župě manětínské*.

Lomnička (1901), Vrážné-Korýtko (1901), Jarov* (1902), Kaceřov* (1904), Trnová (1904), Rybnice (1904), Babina* (1910), Loza (1910), Nebřeziny* (1910) a Břízsko* (1914).²⁵¹

Mnohé dobrovolné sbory se také přihlásily k samaritské službě. Tzv. samaritáni poskytovaly první pomoc nejen při nejrůznějších úrazech, nápomocni byli také lidem ve špatné životní situaci. Zdravotnickou a sociální činností se od roku 1919 zabýval *Československý červený kříž (ČČK)*, kterému před první světovou válkou předcházely na území Čech a Moravy *Rakouská společnost Červeného kříže* a také *Vlastenecký pomocný spolek pro Království české* založený roku 1868. Na konci 19. století tak existoval *Dámský vlastenecký spolek Červeného kříže v Kralovicích*.²⁵² Podobně tomu bylo i v Plasích, kde původně fungoval *Zweigverein des patriotischen Frauenhilfsvereines mit dem Sitze in Prag – Plass*, který byl valnou hromadou dne 26. dubna 1891 přeměněn na *Plaský odštěpný spolek ženského pomocného spolku Červeného kříže pro království České*. Po vzniku ČSR pak došlo dne 26. října roku 1919 v přítomnosti 38 členů na valné hromadě k další proměně názvu spolku na *Odbočku Československého červeného kříže pro Plasy a okolí*.²⁵³ Další místní spolky ČČK byly také v Čisté a Kožlanech, kterým byl nápomocen *Dorost ČČK*.²⁵⁴

Za druhé světové války byla opatřením říšského protektora Čech a Moravy ze dne 22. července 1940 Společnost československého červeného kříže se sídlem v Praze a všemi jeho odbočkami a připojenými spolky rozpuštěna a jejich veškeré jmění zabaveno a předáno oberlandratům. Tyto spolky pak byly vymazány ze spolkových rejstříků a zakládání jim podobných organizací zakázáno. Na základě výnosu Zemského úřadu v Praze ze dne 31. srpna 1940 pak byly dne 3. září 1940 zrušeny spolky ČČK v Plasích, Kralovicích a Kožlanech.²⁵⁵

K ochraně a podpoře českých menšin byla v roce 1885 zřízena *odbočka Národní jednoty pošumavské (NJP) v Kralovicích*.²⁵⁶ Vzhledem k tomu, že od roku 1924 nevyvíjel tento spolek žádnou činnost, vzal Zemský úřad v Praze dne 12. září 1935 na vědomí jeho zánik.²⁵⁷ *Místní odbor NJP pro Čistou a okolí* byl aktivní od roku 1902. Na počátku první světové války se však rozešel a svou činnost již nezačal, proto byl roku 1934 vymazán ze

²⁵¹ F. J. ZETEK, c. d., s. 171.

²⁵² V pramenech se můžeme setkat i s označením *Pobočný dámský spolek ČK v Kralovicích, Odštěpný ženský pomocný spolek pro Království české v Kralovicích*.

²⁵³ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně, k. č. 75.

²⁵⁴ F. J. ZETEK, c. d., 167.

²⁵⁵ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, k. č. 110.

²⁵⁶ NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/23, k. č. 4140.

²⁵⁷ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, k. č. 110.

spolkového rejstříku.²⁵⁸ *Místní odbor NJP v Hodyni* vznikl roku 1907. O čtyři roky později (1911) byl ustaven *Místní odbor dámský NJP pro Kralovice*, který byl činný do roku 1930.²⁵⁹

Po vzoru založení pražské *Besedy měšťanské* v roce 1844, která byla střediskem měšťanstva a národně smýšlející inteligence, dochází k zakládání spolků tohoto typu také na Kralovicku. Vznik výše zmíněného spolku inspiroval právě český venkov k spolčování lidí v podobných asociacích, které dbaly na rozvoj kulturního a společenského života dané obce a od konce 19. století zejména na povznesení zemědělství formou přednášek či nákupem odborných knih a časopisů. V obvodu bývalého soudního okresu tak existovalo před první světovou válkou 20 spolků tohoto zaměření.

Nejstarší besedou kralovického soudního okresu byla *Beseda v Kožlanech*, jejíž počátky sahají do 70. let 19. století. Jejím předchůdcem byl *Zpěvácký spolek Lumír*, založený roku 1868/1869. Původně mužský pěvecký spolek byl počátkem roku 1880 rozšířen i o dámskou sekci. O rok později byl zvolen komitét pro přepracování stanov spolku s tím, že by jeho činnost mohla být obohacena i o provozování divadelních představení. Dne 4. června 1882 pak byla svolána první řádná valná hromada *Pěvecko-ochotnického spolku Lumír*, jehož stanovy byly schváleny c. k. okresním hejtmanstvím s platností od 4. června 1882. Prvním předsedou spolku se stal Vojtěch Dítě, místopředsedou J. Veselý, jednatelem František Kučera, správcem domu J. Krejčí, ředitelem Ignác Ouvalský, místoředitelem František Kučera, režisérem J. Švarc a do výboru byli zvoleni Jan Levý, V. Kratochvíl, František Tocaure, Antonín, Škudera, V. Skalický a F. Zimrhakl.²⁶⁰

Činnost spolku lze označit za velmi různorodou. Jeho zřejmě první divadelní představení „Bratranec“ bylo schváleno k provozování dne 11. června 1882. Spolek též pořádal různé výlety do lesa, na nichž se v případě příznivého počasí hrálo i divadlo, a poté následoval věneček. K těmto aktivitám spolku bývaly zvány i ostatní místní spolky či spolky ze sousedních vesnic. Oblíbené byly i ceciliánské, silvestrovské či maškarní zábavy, které se většinou konaly v hostinci Tomáše Smrže a F. Majera.²⁶¹ Samostatnou spolkovou místnost měl spolek od jara roku 1883 v hostinci u Aloise Švarce. V tomto roce byla také provedena oprava jeviště, na níž se podíleli nejen členové spolku, ale i místní studenti, kteří divadlo sami občasně provozovali. Malířské práce vykonal akademický malíř Josef Klír, místní rodák.

²⁵⁸ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1932–1934/5, k. č. 75.

²⁵⁹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1932–1934/5, k. č. 75.

²⁶⁰ SOKA Plasy, f. *Beseda Kožlany*, inv. č. 1, Kniha zápisů z členských a výborových schůzí 1880–1898, k. č. 1.

²⁶¹ TAMTÉŽ. Spolek se též věnoval dobročinným podnikům, např. dne 29. 2. 1880 uspořádal besedu ve prospěch Národního divadla, jejíž výtěžek činil 21 zl. 50 kr. Dne 21. 11. 1880 se konala ceciliánská zábava, jejíž výtěžek připadl pohořelému pokladníkovi spolku J. Švarcovi. O spolupráci a vzájemné podpoře mezi místními spolky pak vypovídá divadelní představení „Poslední desetník“ ve prospěch kožlanského hasičského sboru.

Ke konci roku 1887 byly znovu upraveny stanovy spolku, čímž došlo od roku 1888 ke změně názvu spolku na *Besedu v Kožlanech*.²⁶² Počátkem 90. let 19. st. dochází k úspěšnému rozvoji spolku, nejen počtem členů, ale i po stránce hospodářské. Shromažďován byl potřebný finanční obnos na nové jeviště a také položen základ spolkové knihovny. V této době nachází spolek novou místnost v hostinci pana Straky.²⁶³

V dubnu roku 1893 byl vedle divadelního a hudebního odboru besedy zřízen též odbor tělocvičný a hospodářský. Dne 18. června proběhlo slavnostní zahájení činnosti tělocvičného – „sokolského“ – odboru Besedy, jehož prvním náčelníkem se stal Jaroslav Rubeš. V čele hospodářského odboru stanul Václav Kraus.

V polovině devadesátých let se Beseda, kvůli nízké návštěvnosti akcí, ocitla v krizi a hovořilo se dokonce i o rozpuštění spolku. Pravidelnou činnost vyvíjel pouze hospodářský odbor, který od konce devadesátých let nakupoval zemědělské stroje, hnojiva a osiva pro společné užívání a pořádal odborné přednášky. V roce 1909 zcela skončila činnost tělocvičného odboru, když byla založena samostatná *Tělocvičná jednota Sokol v Kožlanech*. Sokol také pořádal divadelní představení a tuto činnost pak spolu se studujícími přebíral v roce 1913. Postupně byly pro nedostatek hudebníků omezovány i hudební aktivity Besedy.²⁶⁴

Ač byla během první světové války činnost Besedy celkově oslabena, byly pořádány alespoň akce, jejichž výtěžek byl určen na dobročinné účely. V roce 1922 bylo rozhodnuto propůjčit jeviště Sokol k trvalému užívání, ten si však roku 1925 pořídil jeviště vlastní. Proto Beseda staré jeviště prodala a 50 Kč z výnosu prodeje věnovala Sokolu a 50 Kč knihovně.²⁶⁵

V době první republiky byla Beseda již čistě hospodářským spolkem, jehož hlavní činností bylo vedle pořádání přednášek objednávání semen, sadby, umělých hnojiv, dobytčí soli, vápna či uhlí pro členy a pořizování hospodářských strojů, které byly členům půjčovány za určitý poplatek. Za druhé republiky i v době protektorátu nebyla její činnost nijak zvlášť omezena. Na podzim roku 1941 musel spolek přihlásit Okresnímu finančnímu ředitelství v Plzni všechno své movité i nemovité jmění na vyměření poplatkového ekvivalentu na vyměřovací období 1941–1950 (nemovité jmění mělo hodnotu 2260 Kč a movité 3426 Kč). Ve druhé polovině války byly veškeré spolky rozpuštěny. Po skončení války byl spolek sice obnoven ale již nevyvíjel žádnou činnost.²⁶⁶ Beseda zanikla dne 4. prosince 1952, kdy

²⁶² TAMTÉŽ. Stanovy byly c. k. místodržitelstvím v Čechách schváleny dne 14. 2. 1888. Tyto stanovy pak proklamovaly šíření vzdělání, povznesení mravních a tělesných sil a pěstování nauk rolnických jako účel nově přeměněného spolku.

²⁶³ TAMTÉŽ.

²⁶⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 2, Kniha zápisů z členských a výborových schůzí 1898–1924.

²⁶⁵ TAMTÉŽ.

²⁶⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 4, Kniha zápisů z členských a výborových schůzí 1938–1949.

předseda spolku Jindřich Kvítek učinil na III. referátu ONV v Plasích prohlášení, že členové spolku vzali na vědomí jeho zrušení a převzetí jeho majetku do majetku JZD v Kožlanech.²⁶⁷

Další besedami na území okresu byly *Čtenářsko-hospodářská beseda ve Břežanech* (1884), *Hospodářská beseda na Chříči* (1884), *Hospodářská beseda v Kozojedech* (1887),²⁶⁸ dále besedy v Čisté, Potvorově, Žebnici, Jarově, Strážišti, Kaceřově-Čivicích, Oboře, Lhotce, Holovousích, Robčicích²⁶⁹ a Bujesilech.²⁷⁰

Velký význam měly v převážně zemědělském kraji i další hospodářské spolky. Již v roce 1877 byl založen *Hospodářský spolek pro soudní okres kralovický a manětínský* se sídlem v Kralovicích, který byl r. 1908 rozdělen pro každý soudní okres. Pro celý soudní okres Kralovice vzniklo roku 1911 také *Okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva v Kralovicích*, jehož stanovy byly schváleny c. k. místodržitelstvím dne 4. března 1911. Účelem sdružení bylo zlepšování chovu hospodářských zvířat a zvyšování jejich výnosnosti zušlechťováním plemene. Podle stanov byly tyto cíle uskutečňovány, krom jiného, pořádáním různých přednášek, odebráním odborného tisku, vybíráním vhodných plemen dobytka k chovu, pořádáním přehlídek a výstav dobytka a v neposlední řadě zakládáním místních pojišťoven dobytka.²⁷¹

Již v dubnu roku 1908 vznikl *Spolek pro vzájemné pojišťování hovězího dobytka v Kralovicích*, jehož stanovy byly schváleny c. k. místodržitelstvím 12. srpna téhož roku. Valná hromada spolku pak dne 3. ledna 1909 zvolila výbor ve složení Karel Dítě, František Lüftner, Václav Mancl, Bohuslav Tauš, Ludvík Vágner a Vojtěch Žákovec. Předsedou spolku se stal Vojtěch Žákovec, náměstkem Karel Dítě a pokladníkem František Lüftner.²⁷²

Svoji činnost zahájilo dne 11. února 1909 také *Sdružení pojištěných držitelů hovězího dobytka ve Břežanech*. Pod oznámením o ustavení spolku byli podepsáni člen zakládajícího komitě Josef Fryč a předseda tohoto komitě Josef Markuš (majitel velkostatku).²⁷³ Dne 3. srpna 1913 bylo ustaveno *Hospodářské družstvo pro vzájemnou náhradu škod vzešlých na dobytku hovězím následkem zhynutí neb porážky z nutnosti ve Slatině*. Předsedou družstva se stal slatinský rolník Václav Pazák, místopředsedou Antonín Bureš, pokladníkem Josef

²⁶⁷ SOKA Plasy, f. *Okresní národní výbor Plasy* /neuspořádáno/, spisový materiál 1951–1954, zn. 262 – věci shromažďovací a spolkové.

²⁶⁸ J. SVOBODA – B. ZILYNSKYJ, *Spolkový život v Kozojedech v 19. a 20. století*, Praha 1999, s. 8.

²⁶⁹ TAMTÉŽ. Čtenářsko-hospodářská besídka v Robčicích byla založena dne 5. 5. 1912. Jejím prvním předsedou se stal Vojtěch Fencel z Robčic, funkci místopředsedy zastával Josef Janeček z Břízsky, zapisovatelem byl Karel Lomička také z Břízsky a pokladníkem Václav Fencel z Robčic. Výbor tvořili Josef Šimandl, Antonín Růžek, Benjamin Fencel (všichni z Robčic), Matěj Rada z Liblína a Václav Vais s Vojtěchem Šourem z Břízsky.

²⁷⁰ F. J. ZETEK, c. d., s. 172.

²⁷¹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77.

²⁷² SOKA Plasy, *OÚ Kralovice*, inv. č. 261, sign. 8/5 Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 15.

²⁷³ TAMTÉŽ.

Holý. Výbor pak tvořili František Rybáček a Václav Hrdina. Další spolek pro vzájemné pojišťování dobytka sídlil např. také v Kožlanech.²⁷⁴

Vedle těchto pojišťovacích pak vznikaly i takové hospodářské spolky, jejichž účelem bylo řešení některých dílčích otázek a problémů zemědělského života v jednotlivých obcích regionu. Roku 1887 vznikl *Hospodářský spolek pro Čistou o okolí*, který pořádal různé přednášky a předčítání z odborných knih a časopisů o všech hospodářských odvětvích. Tato „sezení“ byla uskutečňována v rámci valných hromad a na schůzích spolku. Krom jiného byly také pořádány výlety na „vzorná“ hospodářství a do různých průmyslových závodů. Jeho hlavním cílem bylo zdokonalování polního i lesního hospodářství a rolnického stavu vůbec. Pod stanovami ze dne 20. prosince 1887 je podepsán první předseda spolku, čistecký starosta F. Stanislav. Místopředsedou byl Jan Janský, jednatelem Alois Rác a pokladníkem Fr. Stanislav. Ve výboru pak působili Vojtěch Korb, Jan Růžek, Hynek Zábranský, František Patejdl a Antonín Šmída. V roce 1926 měl spolek celkem 123 členů.²⁷⁵

Roku 1903 došlo také k ustavení *Hospodářského spolku v Kozojedech*.²⁷⁶ *Spolek pro zvelebení chovu koní v Chříči* konal svoji ustavující valnou hromadu dne 19. ledna 1908.²⁷⁷ V roce 1923 pak vzniklo *Okresní družstvo pro chov koně chladnokrevného v Kralovicích*, jehož stanovy ze dne 24. dubna 1923 byly schváleny výnosem Zemské politické správy v Praze dne 25. června 1923 č. 201662.²⁷⁸

Na počátku dvacátého století mělo na Kralovicko a na vývoj spolkové činnosti regionu vliv založení agrární strany v roce 1899, které se odrazilo v hojném zakládání hospodářsko-politických spolků – např. roku 1907 vznikl *Hospodářsko-politický spolek v Slatině a okolí*, z května roku 1909 jsou pak známy stanovy *Hospodářského spolku pro Lhotku a okolí*. O rok později zahájil svoji činnost také *Hospodářsko-rolnický spolek pro Bujesily a okolí*. Dne 16. března 1911 bylo c. k. místodržitelstvím povoleno utvoření *Hospodářského spolku v Holovousích a okolí* a roku 1910 byl ustaven též *Okresní agrární svaz v Kralovicích*.²⁷⁹

Výnosem ministerstva vnitra ze dne 18. května 1922 (č. 35276/1922/6) byla zřízena *Okresní odbočka Zemědělské Jednoty Československé republiky v Kralovicích*. Jejím účelem bylo šíření odborných vědomostí a podpora zvelebení zemědělského a lesního hospodářství. Četné zastoupení měla ve 20. letech v kralovickém soudním okrese také *Ústřední domovina*

²⁷⁴ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 395, sign. 12/8 Spolky pro pojišťování dobytka 1914–1918, 1925, k. č. 61.

²⁷⁵ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77.

²⁷⁶ J. SVOBODA – B. ZILYNSKYJ, c. d., s. 10.

²⁷⁷ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 261, sign. 8/5 Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 14.

²⁷⁸ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, k. č. 77, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, Stanovy ze dne 24. 4. 1923, k. č. 77.

²⁷⁹ TAMTÉŽ.

československých domkářů a maloročníků v republice Československé, která byla „ústředním odborovým spolkem zemědělsky, živnostensky a duševně pracujícího lidu v ČSR politicky organizovaného v Republikánské straně zemědělského a maloročnického lidu, uznávajícího zásady soukromého vlastnictví půdy a výrobních prostředků a svobodného, individuálního podnikání, pokud tyto zásady slouží veřejnému dobru národa a státu.“²⁸⁰ Ústřední domovina dále zřizovala v jednotlivých obcích pobočné, místní spolky „Místní domovina“, které se sdružovaly do pomocných spolků, tzv. okresních, krajinských a župních Domovin.²⁸¹

Neméně důležitým typem spolku z hospodářské oblasti jsou od poslední třetiny 19. století spolky včelařské. Základy k jejich organizaci byly v Čechách položeny již roku 1872. První včelařský spolek v soudním okrese Kralovice byl utvořen roku 1897 v Jarově, k jehož založení dal popud starosta obce František Kožíšek.²⁸² O rok později (1898) pak vznikl *Včelařský spolek „Roj“ pro Kralovicko v Čisté*.²⁸³ V první třetině dvacátého století dále vznikaly včelařské spolky v Kralovicích (1913), Plasích (1917),²⁸⁴ Kožlanech (1927), Chříči (1929), Kozojedech a Čivicích.²⁸⁵

Dobrym pramenem, ze kterého lze získat přehled o hospodářských spolcích a společenstvech na Kralovicku ve druhé polovině 20. let 20. století jsou materiály týkající se nové volby spolkových delegátů *Zemědělské rady pro Čechy*.²⁸⁶ Pro ilustraci je zde uveden kompletní seznam spolků soudního okresu kralovického, kterým bylo přiznáno volební právo k volbě delegáta do českého odboru zemědělské rady pro Čechy s počtem přikázaných volitelů za daný spolek.²⁸⁷

²⁸⁰ Viz *Stanovy Ústřední domoviny československých domkářů a maloročníků v republice Československé*, Praha 1926, s. 5.

²⁸¹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77. Seznam místních domovin – viz tabulka níže.

²⁸² F. J. ZETEK, *c. d.*, s. 82.

²⁸³ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77.

²⁸⁴ TAMTÉŽ. Pod stanovami ze dne 20. 11. 1916 je podepsán zatímní předseda Josef Rychal a jednatel Bohuslav Píkr, dále Eduard Tauš, Josef Šlajer, Josef Rambousek a Václav Nový. Spolek pak byl povolen výnosem c. k. místodržitelství ze dne 20. 1. 1917.

²⁸⁵ F. J. ZETEK, *c. d.*, s. 82.

²⁸⁶ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 8/1 Volby do zemědělské rady 1927, k. č. 77. Prezident zemské správy politické v Praze vyhlásil dne 21. ledna 1927 nové volby delegátů spolkových do rady zemědělské pro Čechy. Okresní správa politická v Kralovicích pak vyzvala přípisem č. 2826 ze dne 27. ledna 1927, aby byly ve lhůtě tří neděl uplatňovány nároky na oprávnění volby.

²⁸⁷ TAMTÉŽ.

Tabulka č. 1

Seznam spolků soudního okresu kralovického s volebním právem k volbě delegáta do českého odboru zemědělské rady pro Čechy s počtem příkázaných volitelů za daný spolek.

<i>Název spolku</i>	<i>Počet příkázaných volitelů</i>
Okresní sdružení chovatelů hospodářského zvířectva	14
Hospodářsko-politický spolek pro Slatinu a okolí	1
Okresní sdružení republikánského dorostu čsl. Venkova	36
Hospodářský spolek pro Potvorov a okolí	5
Hospodářská Beseda Chříč	4
Ústřední svaz čsl. zemědělských a lesních úředníků a zřízenců v Praze	1
Okresní družstvo pro chov koně chladnokrevného v Kralovicích	7
Okresní agrární svaz v Kralovicích	31
Hospodářský spolek pro Lhotku a okolí	2
Beseda v Kožlanech	5
Okrašlovací spolek v Kralovicích	1
Čtenářsko-hospodářská Beseda pro Břežany	2
Hospodářsko-čtenářský Besídka v Robčicích	1
Hospodářsko-rolnický spolek pro Bujesily	1
Hospodářský spolek v Holovousích	1
Včelařský spolek pro Kralovice a okolí	1
Včelařský spolek pro Plasy a okolí	1
Včelařský spolek „Roj“ pro Kralovicko v Čisté	1
Místní jednota čsl. malozemědělců, domkářů atd. v Bílově	1
Ústřední jednota čsl. malozemědělců, domkářů atd. v Praze	1
Okresní Domovina domkářů a maloročníků v Kralovicích	31
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Bohách	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Kralovicích	3
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Kaceřově	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků ve Lhotě	3
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Mladoticích	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Brodeslavech	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Hradecku	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Čisté	2
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Hadačce	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Trojanech	2
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Lhotce	2
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Lednici	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Kopidle	1
Místní Domovina domkářů a maloročníků v Liblíně	1
Hospodářský spolek pro Čistou a okolí	4

Pramen:

SOkA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 8/1 Volby do zemědělské rady 1927, k. č. 77.

Se vznikem a rozvojem hospodářských spolků nepochybně souvisí i vznik tzv. živnostenských spolků. Mezi první spolky tohoto typu nepochybně patřila *Živnostenská beseda v Kralovicích* založená roku 1893, která sdružovala všechny místní živnostníky za účelem odborného vzdělávání a stavovského uvědomění. Beseda hájila živnostenské zájmy a dávala podnět k jednání dalších živnostenských korporací.²⁸⁸ Další živnostenské spolky byly zakládány zejména na počátku dvacátého století. Pro příklad uveďme *Společenstvo hostinských a výčepníků v Kralovicích pro okres Kralovický*,²⁸⁹ *Místní skupinu tesařů v Plasích*²⁹⁰ či *Výrobní a nákupní společenstvo živnostníků obuvnických v Čisté*, které bylo roku 1917 likvidováno. V jednotlivých obcích pak byly v této době také hojně zakládány četné *spořitelny a záložní spolky*.²⁹¹

V době po první světové válce narostl také počet politických organizací, které zakládaly různé odborové odbočky. Téměř v každé obci byla sociálně demokratická a republikánská (agrární) organizace s řadou poboček – jako byl republikánský dorost, selská jízda, skupiny domkářů a maloročníků apod. Méně pak byly zastoupeny strany národně sociální, živnostenská, národně demokratická, komunistická a lidová.²⁹² Utrpení první světové války se podepsalo na vzniku spolků válečných poškozců. Roku 1919 vznikla *Družina československých válečných invalidů – skupina Kralovice u Plzně*.²⁹³ Vedle těchto spolků vznikly na Kralovicku také spolky legionářské – v roce 1921 byly ustaveny *Místní jednota čsl. obce legionářské v Kožlanech* a *Místní jednota čsl. obce legionářské v Čisté*.²⁹⁴

Vedle hasičských a hospodářských spolků tvořily další významnou skupinu spolky vzdělávací a kulturní. Ty pořádaly především četné zábavy, pěvecká a ochotnická vystoupení a přednášky z různých oborů. Kulturu a vzdělání šířila mezi venkovským obyvatelstvem učitelská jednota Budeč, které se podílela jak na vzdělanosti učitelů, tak i na prosazování jejich hospodářských požadavků. Pro veřejnost byly pořádány přednášky, výstavy apod. Roku 1879 byla ustavena *Učitelská jednota Budeč Kralovice*, v níž bylo soustředěno učitelstvo z většiny soudního okresu Kralovice.²⁹⁵ O vzdělání lidu na venkově se zasloužily také

²⁸⁸ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77.

²⁸⁹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 261, sign. 8/5 Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 14.

²⁹⁰ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 261, sign. 8/5 Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 14.

²⁹¹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 369, sign. 12/9 Spořitelny a záloženské spolky, výrobní a nákupní společenstva 1913–1918, 1925–1931, k. č. 61.

²⁹² F. J. ZETEK, c. d., s. 175.

²⁹³ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/2 Spolky, k. č. 79. Již roku 1885 v Kralovicích založen obdobný spolek, kterým byl *Spolek vojenských vysloužilců v Kralovicích*. Viz NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/26, k. č. 4140.

²⁹⁴ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1932–1934/5, k. č. 75.

²⁹⁵ SOKA Plasy, f. *Učitelská jednota Budeč Kralovice*, neuspořádáno. Blíže o tomto spolku viz následující kapitola.

čtenářské besedy, které však po roce 1919 ztrácely svůj význam či přestaly fungovat vůbec.²⁹⁶ *Čtenářská beseda Kralovice* byla činná v letech 1893–1942.²⁹⁷

Od konce devatenáctého století vznikaly také tzv. učednické besídky, jejichž účelem byla podpora smysluplného využití volného času a obecného i mravního vzdělání učňů, mladistvých dělníků a pomocníků. Učednické besídky tedy doplňovaly po výchovné stránce práci tzv. řemeslnických, později pokračovacích průmyslových škol a živnostenských škol. Výchovná a vzdělávací práce v učednických besídkách byla od samého počátku programová a měla přesně stanovený cíl – zabavit učně vhodnými hrami, recitacemi, zpěvem, divadlem, sportem, vycházkami, exkurzemi, přednáškami a četbou knih a časopisů. *Učednická besídka Kralovice* byla založena roku 1903 a fungovala ještě ve čtyřicátých letech.²⁹⁸ Učednická besídka se nacházela také v Čisté.²⁹⁹

Mezi zábavními spolky převládaly především spolky ochotnické. Od počátku devatenáctého století byli nejagilnějšími činiteli a podporovateli ochotnického divadla na venkově především vysokoškolští studenti, kteří zejména v době prázdnin usilovali o povolení konat divadelní představení. Studenti také stáli u prvního dnes oficiálně uváděného divadelního představení v Kralovicích v roce 1826. Divadlo bylo dále provozovala také volná sdružení, ustavená často pro každé představení zvlášť. O skutečném rozvoji ochotnické činnosti na Kralovicku lze pak hovořit až od konce devatenáctého a počátku dvacátého století.³⁰⁰

S prvními soubory se lze však setkat již dříve. Ve čtyřicátých letech devatenáctého století jsou připomínána ochotnická představení v Čisté, kdy zde roku 1845 vznikl ochotnický spolek jako vůbec první spolek v obci, který ještě téhož roku sehrál veselohru J. N. Štěpánka „Čech a Němec“.³⁰¹ V polovině devatenáctého století poté zřídil v liblínském zámku tehdejší hrabě Wurmbrandt divadlo, kde byla od roku 1856 pořádána občasná divadelní představení. V

²⁹⁶ Viz Zákon č. 430 ze dne 22. 7. 1919, *O zřizování veřejných knihoven*.

²⁹⁷ SOKA Plasy, f. *Čtenářská Beseda Kralovice*, kniha protokolů 1893–1909. Blíže o tomto spolku viz následující kapitola.

²⁹⁸ SOKA Plasy, f. *Učednická besídka Kralovice*, Zápis o valné hromadě ze dne 8. 2. 1934 ve spolkové místnosti u Šebků. Blíže o tomto spolku viz následující kapitola.

²⁹⁹ Zpracovaný fond *Učednická besídka Čistá* v časovém rozsahu 1910–1948 je uložen v Státním okresním archivu v Rakovníku (dále jen SOKA Rakovník).

³⁰⁰ J. FÁK A KOL., *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*, Nadační fond Mariánské Týnice 2006, s. 6.

³⁰¹ P. HOLEC, *Počátky ochotnických divadel v našem kraji*, in: Kralovicko, kronika regionu 1, 2002/3, s. 28. Zpracovaný fond *Spolek divadelních ochotníků Čistá* v časovém rozsahu 1873–1950 je uložen v SOKA Rakovník. V Čisté se později utvořil ještě druhý ochotnický soubor, jenž byl divadelním odborem *Všeodborového vzdělávacího podpůrného spolku Havlíček*. Tento spolek vznikl roku 1919 přeměnou stanov *Všeodborového vzdělávacího spolku národně sociálního „Havlíček“ v Čisté* - viz SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 412, sign. 18/2 Spolky, k. č. 78. Zpracovaný fond *Spolek Havlíček Čistá*, který obsahuje pouze pokladní knihu spolku z let 1941–1947, je uložen v SOKA Rakovník. Oba ochotnické spolky byly před druhou světovou válkou sloučeny v jeden, který dodnes nese název *Tyl*. Blíže též www.sweb.cz/dstyl.cista.

obci samotné se pak divadlo hrálo až od roku 1884, nejspíš v hostinci. Prvním známým představením je hra „Žlutá zimnice“, kterou secvičili místní i občané z okolních vesnic pod vedením zdejšího lékaře Josefa Fišera.³⁰²

Mezi další nově vzniklé ochotnické spolky patřil kralovický *Kolár* oficiálně ustavený roku 1873.³⁰³ Své ochotníky měla od konce sedesátých let 19. století také Obora. Roku 1877 zde byl založen učitelem J. Štosem spolek *Tyl*, který hrál poprvé Šamberkovu aktovku „Blázinec v prvním poschodí“, patrně pod vedením svého zakladatele. Po desíti letech byl tento spolek přeměněn na dělnický vzdělávací spolek *Věda*, který pokračoval v divadelním poslání Tyla.

Velmi dobré zázemí mělo zámecké divadlo v Plasích. Roku 1873 zde bylo z podnětu kněžny Pauliny Metternichové, roz. Šándorové vystavěno divadlo v nárožním rondelu plaského konventu, které bylo ve Vídni později nazváno „*Das böhmische Totis*“. Repertoár plaského divadla čerpal z francouzského, německého, ale i českého a polského okruhu a vybíral převážně oddechový žánr pro zpříjemnění pobytu panstva na venkovském sídle. Dne 3. listopadu 1874 byly v novém divadle v provedení plaského úřednictva sehrány dvě veselohry – Neusův kus „*Mit Vorsicht*“ a Branův „*Drei Wochen verheiratet*“.³⁰⁴

Při dalších produkcích, které byly provozovány především za pobytu vrchnosti, spolupracoval s herci také místní pěvecký spolek *Střela* za dirigování Dr. Strettiho. Příležitostně vystupovaly také dcery knížete Richarda Metternicha, jenž sám napsal hru se zpěvy „Plasští na cestách“, při jejímž provedení bylo zaměstnáno veškeré tamní úřednictvo i jiní občané, včetně učitelstva.

Dne 7. ledna 1894, při dvacátém výročí založení divadla a při oslavě 64. narozenin knížete Richarda, bylo uspořádáno slavnostní představení Smetanovy „Hubičky“ v provedení plzeňského divadla. V tomto roce však byla činnost konventního divadla ukončena, když konvent dne 27. srpna 1894 i s divadlem vyhořel.³⁰⁵ Po zániku divadla se jeho provozování ujal zpěvácký spolek „Střela“. Jeho činnost byla ukončena roku 1910 a poté se ochotničením v Plasích zabýval spolek Thálie, který však za první světové války zanikl.³⁰⁶

³⁰² P. HOLEC, c. d., s. 28.

³⁰³ Blíže NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/41; TAMTÉŽ, f. *České místodržitelství 1901–1910*, sign. 30/195/8/1907.

³⁰⁴ L. VÁŇOVÁ, *Konventní divadlo v Plasech (Repertoár plaského divadla 1874–1894)*, in: 850 let plaského kláštera, sborník příspěvků semináře Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny, Mariánská Týnice 1995, s. 154–155.

³⁰⁵ TAMTÉŽ, s. 155.

³⁰⁶ P. HOLEC, *Počátky ochotnických divadel v našem kraji*, in: Kralovicko, kronika regionu 1, 2002/3, s. 28–29.

V letech 1895–1898 byla postupně předvedena první divadelní představení také na Chříči, v Mladoticích, Dobříči a Kočíně.³⁰⁷ Po roce 1900 vznikl ochotnický spolek v Kozojedech (1903), *Pokrok* v Kožlanech (1906), *Čtenářsko-ochotnický spolek Havlíček na Chříči* (1908), *Tyl ve Lhotce* (1909), *Hálek v Bukovině* (1911), *Tyl v Břežanech*, *Rozkvět v Nebřezinech* a *Tyl ve Vsesulově* a v *Potvorově* (1912).³⁰⁸

V důsledku první světové války došlo k částečnému zbrzdění vývoje ochotnického divadla, většina spolků po skončení války však svoji činnost obnovila.³⁰⁹ Nově pak vznikaly dramatické odbory nedivadelních spolků – především DTJ a Sokola. Své herce měly také hasičské sbory, republikánský dorost a v jazykově smíšených oblastech Národní jednota pošumavská. Souběžná činnost více spolků je – díky větší sociální diferenciaci – doložena zejména ve větších lokalitách. Kromě uvedeného příkladu existence dvou ochotnických scén v Čisté (viz výše), byla podobná situace např. také v Kralovicích. Zde provozoval divadlo *Sokol* a *Lidová scéna* se spíše levicově smýšlejícími členy.³¹⁰ Po vzniku ČSR vznikly na území soudního okresu Kralovice v roce 1919 *Ochotnický spolek Havlíček v Dobříči*, *Kroužek divadelních ochotníků Tyl v Korytech* a roku 1920 *Sbor divadelních ochotníků v Čivicích*.³¹¹ Dne 28. ledna 1923 se konala ustavující schůze ochotnického spolku *Jirásek v Žebnici*.³¹² Roku 1925 vznikl *Divadelní ochotnický spolek Tyl v Brodeslavech*.³¹³

Řada ochotnických spolků byla členy *Ústřední matice divadelního ochotnictva československého (ÚMDOČ)*, konkrétně jejího II. plzeňského – Tylova okrsku, který byl ustaven již v dubnu 1912. V roce 1922 začal tento okrsek vydávat vlastní časopis – měsíčník *Věstník*, později přejmenovaný na *Jeviště*. Roku 1932 pak vznikl nový obvod pro Kralovice a okolí. Jeho ustavujícími členy byly *Lidová scéna*, *dramatický odbor Sokola Kralovice*, *Havlíček Kopidlo*, *Třebízský Výrov-Hadačka*, *Havlíček Řemešín*, *Havlíček Hradecko*. Předsedou byl zvolen J. Janata a jednatelem Václav Plachta.³¹⁴

³⁰⁷ TAMTÉŽ, s. 29.

³⁰⁸ F. J. ZETEK, c. d., s. 174.

³⁰⁹ Po první světové válce zanikly ochotnické spolky v Oboře, Mladoticích, Kozojedech, Plasích, Břežanech, Chříči a v Potvorově.

³¹⁰ J. FÁK A KOL., c. d., s. 6–7. O založení Lidové scény blíže NA, f. *Zemský úřad Praha, spolky 1921–1923*, sign. 377/5730/1923, k. č. 588. O změně stanov toho spolku v roce 1931: TAMTÉŽ, f. *Zemský úřad Praha, spolky 1931–1934*, sign. 195/840/1931, k. č. 840.

³¹¹ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/2 Spolky, k. č. 79.

³¹² J. FÁK A KOL., c. d., s. 96–97. Činnost spolku byla ukončena v době německé okupace.

³¹³ SOKA Plasy, f. *OÚ Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1935–1936, k. č. 76.

³¹⁴ J. FÁK A KOL., c. d., s. 8. Vedle ÚMDOČ existovaly u tzv. zastřešující organizace, ke kterým patřil především *Svaz Dělnických divadelních ochotníků československých (DDOČ)* založený roku 1911, který se roku 1921 přihlásil ke komunistické kultuře a zbylé spolky nově založily *Ústřední jednotu dělnických divadelních ochotníků v Plzni*, ke které se hlásila většina dělnických divadel severního Plzeňska. Dále existovaly organizace v rámci zřizujících nedivadelních jednot, při svobodném učení selském, při útvech katolických, hasičské nebo Tylova obec ochotnická.

Rozvoj ochotnictví byl negativně poznamenán událostmi 2. světové války. Již v prosinci 1938 byla zakázána činnost divadel sdružených ve Svazu DDOČ a v roce 1941 i činnost Sokola a Orla. Zůstaly pouze dramatické odbory DTJ a spolky výhradně ochotnické. Jejich činnost však byla omezena. Od roku 1943 byla představení umožňována již pouze základě doporučení okresního vedoucího *Veřejné osvětové služby*. Koncem války se divadlo nehrálo vůbec. Po roce 1945 řada spolků svoji činnost již neobnovila a ve větších lokalitách, kde dříve působilo více souborů, začal působit soubor jeden složený z členů předchozích organizací. V Kralovicích tak pokračovalo působení Lidové scény. Dramatické odbory DTJ již také nebyly většinou obnoveny. Po 2. světové válce je též viditelný posun ve výběru repertoáru, kdy byly předváděny především sovětské nebo ruské hry, což se ještě více projevilo po roce 1948. V březnu roku 1948 byl přijat nový divadelní zákon, který kromě jiného, zakazoval v této oblasti soukromokapitalistické podnikání, a následně byly roku 1950 všechny spolky rozpuštěny. Dosavadní subjekty měly přejít pod nové zřizovatele (nejpozději do roku 1955) – buď pod nově vznikající JZD a Závodní kluby ROH nebo pod osvětové besedy zakládané od roku 1951.³¹⁵

Druhým významným kulturním činitelem, který od 2. poloviny 19. století dotvářel podobu městského prostředí byly spolky pěvecké, jenž vznikaly z původních chrámových sborů. Nejstarší (dodnes činný) pěvecký spolek vznikl v Čisté. Popud k jeho založení vzešel od čísteckého faráře Josefa Bartovského, řídícího učitele Františka Leiperta a poštmistra Leopolda Gutha. Ustavující schůze spolku se konala dne 20. listopadu 1864, kdy byl jeho předsedou zvolen právě p. Josef Bartovský, jednatelem Leopold Guth a pokladníkem Václav Zeman. „Ředitelem hudby a zpěvu“ se stal František Leiper, který v této funkci setrval až do roku 1873. V tomto období se soubor nezabýval pouze samotným zpěvem, ale pořádal také různé výlety a plesy. Novým sbormistrem se roku 1873 stal na celých 25 let nově příchozí učitel František Spal, výborní hudebník, varhaník a skladatel. Tento muž se také zasloužil o pořízení nového jeviště, čímž se pořádané spolkové zábavy mohly změnit i v zábavy pěvecko-divadelní. V roce 1891 zřídil spolek na návrhu učitele Aloise Ráce vlastní hudební těleso, jehož kapelníkem se stal František Bureš.³¹⁶

S příchodem první světové války činnost spolku ustala a k jejímu obnovení došlo až v roce 1924 zásluhou několika starších členů, kteří začali pro spolek získávat mladé lidi. Již dne 15. června 1924 byl v Čisté uspořádán koncert k oslavě 100. narozenin Bedřicha Smetany, na jehož úspěchu měl podíl především nový sbormistr, odborný učitel František Tomeš. Ten se roku 1929 této funkce vzdal a na jeho místo byl zvolen Roman Stanislav.

³¹⁵ TAMTÉŽ, s. 9.

³¹⁶ Obecní úřad Čistá, 140. výročí založení pěveckého souboru Václav Čistá, Čistá 2004, nestránkováno.

Politickými událostmi roku 1938 a následným válečným konfliktem došlo k opětovnému přerušení činnosti sboru. Tu spolek obnovil až v roce 1949, kdy byl předsedou zvolen Vojtěch Korb, místopředsedou Václav Šajner a jednatelem Václav Forejt. Dirigentem se stal učitel Karel Červený. V této době se spolek stal součástí odborové organizace ROH místní hoblíkárny.³¹⁷

Dalším pěveckým spolkem byla *Hvězda v Kralovicích*, která vznikla roku 1872 a o jejíž činnosti bude blíže pojednáno v následující kapitole. V letech 1874–1910 působil *Zpěvácký spolek Střela v Plasích*.³¹⁸ Po první světové válce vznikl nový hudební spolek v Kožlanech. Jednalo se o *Místní odbočku Odborového sdružení hudebníků v republice Československé v Kožlanech*, jejíž utvoření bylo povoleno výnosem zemské správy politické v Praze dne 20. října 1920. V důsledku úmrtí bývalého předsedy Vincence Pirnera z Kralovic však spolek od roku 1931 nevyvíjel žádnou činnost. Když pak roku 1933 čítal pouhých 6 členů (Rudolfa Pirnera, Antonína Nováka a Františka Duchoně z Kralovice, dále Ignáce Friče ze Břežan a Bohumila Herolda a Antonína Hofmana z Kožlan), byl spolek roku 1934 vymazán ze spolkového rejstříku.³¹⁹ V mnohých místech byl zpěv dále provozován v rámci Sokola, v dělnických tělocvičných jednotách či ve Volné myšlence i jiných spolcích.³²⁰

Poslední velkou a významnou skupinu tvoří spolky, jejichž účelem bylo povznesení fyzické zdatnosti občanů. Od počátku sedmdesátých let 19. století pronikaly také na Kralovicko myšlenky sokolského hnutí. I v tomto případě platilo, že rychleji vznikaly sokolské tělocvičné jednoty ve městech a větších obcích než na venkově. V Kralovicích vznikl Sokol již v roce 1873, roku 1893 v Čisté,³²¹ roku 1909 v Plasích³²² a Kožlanech. Sokolské jednoty v ostatních, venkovských obcích pak vyvíjely svoji činnost až po vzniku Československé republiky. V roce 1919 tak např. vznikl *TJ Sokol Dřevce-Hodyně* a *TJ Sokol Kozojedy* a roku 1921 *TJ Sokol Jarov* ad.³²³

Vzhledem k postupné sociální diferenciaci obyvatelstva jednotlivých obcí došlo před první světovou válkou ke vzniku dalšího tělocvičného fenoménu, kterým se staly *dělnické tělocvičné jednoty (DTJ)*. Již roku 1911 vznikla *DTJ v Plasích*,³²⁴ v roce 1912 *DTJ*

³¹⁷ TAMTÉŽ.

³¹⁸ Blíže D. KOPALOVÁ, *Zpěvácký spolek Střela v Plasích*, in: Sborník k životnímu jubileu Jany Englové: Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století, Ústí nad Labem 2005, s. 73–105.

³¹⁹ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1932–1934/5, k. č. 75.

³²⁰ F. J. ZETEK, c. d., s. 176.

³²¹ J. JANATA, c. d., s. 6.

³²² Blíže *Z historie tělovýchovy a sportu. Počátky v Sokole*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 97–98.

³²³ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 18/2 Spolky, k. č. 79.

³²⁴ *Z historie tělovýchovy a sportu. Nastupuje dělnická tělocvičná jednoty*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 99–100.

v *Kralovicích*³²⁵ a *Nebřezinech* a o rok později byla ustavena *DTJ v Kožlanech*. V roce 1919 zahájily své aktivity také *DTJ Kočín*, *DTJ Kozojedy* a *DTJ Dobříč*. Rok 1920 se stal výchozím pro *DTJ Hadačka*, *DTJ Čistá* a *DTJ Kopidlo u Kralovic*.³²⁶

Ve dvacátých a třicátých letech vznikají na území okresu také různé atletické a sportovní kluby – roku 1923 *A. C. Sparta Kralovice*³²⁷ a v roce 1924 *Sportovní klub v Plasích*.³²⁸ V protektorátní době, kdy byla ze strany okupační správy snaha potlačit co nejvíce aktivitu národních tělovýchovných organizací, vznikla v Plasích roku 1940 odbočka *Klubu atletů Ctibor Plzeň*, jejíž činnost skončila v roce 1946.³²⁹ Po roce 1948 pak byly všechny tělovýchovné a sportovní asociace začleněny do organizace jednotné tělovýchovy.

Druhá polovina 19. století byla pro obyvatele Kralovicka dobou, během které docházelo k pozvolnému rozvoji jejich spolčování za různými účely. Zakládání spolků je více patrné na konci 19. století. Počátek 20. století a zejména období první a druhé republiky pak můžeme označit jako dobu největšího rozkvětu spolkového života v regionu. O množství a pestrosti nově vzniklých spolků v letech 1931–1941 podává informace následující tabulka.

Tabulka č. 2

Seznam nově založených spolků na okrese Kralovice v době od 1. 1. 1931 do 31. 12. 1940.

<i>Název spolku</i>	<i>Sídlo spolku</i>	<i>Založení spolku</i>	<i>Trvání spolku k 1. 1. 1941</i>
<i>Hasičský sbor</i>	Lednice	8. 5. 1933	ano
<i>Hasičský sbor</i>	Lhotka	29. 2. 1932	ano
<i>Hasičský sbor</i>	Křekovice	19. 5. 1934	ano
<i>Hasičský sbor</i>	Koryta	8. 6. 1936	ano
<i>Hasičský sbor</i>	Čivice	9. 2. 1938	ano
<i>Hasičský sbor</i>	Hlince	4. 1. 1939	ano
<i>Dělnická tělocvičná jednota</i>	Kočín	25. 5. 1938	ne
<i>Dělnická tělocvičná jednota</i>	Potvorov	21. 5. 1938	ne
<i>Dělnická tělocvičná jednota</i>	Hadačka	25. 5. 1938	ne
<i>Jednota proletářské výchovy</i>	Plasy	16. 11. 1931	ne
<i>Ochotnický spolek Kolár</i>	Sedlec	24. 12. 1931	ne

³²⁵ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 48.

³²⁶ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 412, sign. 18/2 Spolky, k. č. 78.

³²⁷ SOKA Plasy, f. A. C. Sparta Kralovice, inv. č. K1, Stanovy klubu, k. č. 1. Blíže – viz následující kapitola.

³²⁸ *Z historie tělovýchovy a sportu. Klub pro sportovní mláďá*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 100–101.

³²⁹ *Z historie tělovýchovy a sportu. Atleti v klubu Ctibor*, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 102.

<i>Ochotnický spolek Tyl</i>	Potvorov	1932	ano
<i>Dramatický a zábavný spolek při mladé generaci Ž. O. S.</i>	Čistá	30. 4. 1934	ne
<i>Odbočka Jednoty dělnictva stavebních odborů se sídlem v Praze</i>	Kožlany	25. 4. 1940	ano
<i>Národní arijská kulturní jednota, odbočka</i>	Kralovice	10. 9. 1940	ano
<i>Okresní sdružení úředníků, učitelů a zřízenců Republikánské strany zemědělského a malorolnického lidu</i>	Kralovice	6. 3. 1931	ne
<i>Místní domovina domkářů a malorolníků</i>	Žebnice	25. 6. 1931	ano
<i>Místní domovina domkářů a malorolníků</i>	Nebřeziny	7. 1. 1932	ano
<i>Svaz západočeských domkářů a malorolníků</i>	Potvorov	23. 4. 1932	ne
<i>Místní domovina domkářů a malorolníků</i>	Potvorov	13. 5. 1932	ne
<i>Včelařský spolek pro Kozojedy a okolí</i>	Kozojedy	21. 3. 1933	ano
<i>Spolek přátel chovatelů drobného hospodářského zvířectva</i>	Plasy	1. 6. 1933	ano
<i>Místní domovina domkářů a malorolníků</i>	Křekovice	26. 1. 1934	ne
<i>Jednota čes. Zemědělců, domkářů a živnostníků</i>	Kožlany	22. 7. 1931	ne
<i>Včelařský spolek</i>	Kočín	31. 8. 1935	ano
<i>Svaz západočeských domkářů a malorolníků</i>	Hadačka	13. 7. 1937	ano
<i>Jednota dřevoprůmyslu, odbočka</i>	Kožlany	27. 12. 1939	ano
<i>Odborová jednota zemědělských a lesních zaměstnanců</i>	Všesulov	12. 5. 1933	ne
<i>Odborová jednota zemědělských a lesních zaměstnanců</i>	Bertín-Čivice	12. 5. 1933	ne
<i>Odborová jednota zemědělských a lesních zaměstnanců</i>	Bohy-Rohy	13. 5. 1933	ne
<i>Svaz řidičů automobilů, odbočka</i>	Plasy	27. 1. 1931	ne
<i>Svaz socialistických živnostníků a obchodníků</i>	Kralovice	4. 3. 1932	ne
<i>Liga českých motoristů</i>	Kralovice	20. 6. 1932	ne
<i>Svaz dělnictva stavebního, kameno- a keramického průmyslu</i>	Plasy	27. 5. 1933	ne
<i>Svaz dělnictva stavebního, kameno- a keramického průmyslu</i>	Dobříč	27. 5. 1933	ne
<i>Skupina sdružení katolické mládeže pro Kozojedy</i>	Kozojedy	6. 12. 1933	ne
<i>Skupina sdružení katolické mládeže</i>	Kralovice	16. 12. 1933	ne
<i>Skupina sdružení katolické mládeže</i>	Potvorov	30. 12. 1933	ne
<i>Sociální odbor náboženské obce církve českomoravské</i>	Chříč	7. 4. 1934	ne
<i>Hospodářský spolek</i>	Chříč	29. 8. 1940	ano
<i>Družina čes. válečných poškozenců</i>	Plasy	18. 4. 1934	ano
<i>Místní organizace zemědělských a lesních zaměstnanců</i>	Liblín	31. 5. 1934	ne
<i>Spolek pro okrašlování a ochranu</i>	Kožlany	29. 5. 1934	ano

<i>domoviny</i>			
<i>Odborová jednota republikánských zaměstnanců v Ptyči</i>	Ptyč-Hlince	11. 7. 1935	ne
<i>Jednota čes. malozemědělců, domkářů a živnostníků</i>	Chříč	2. 7. 1935	ne
<i>Národní jednota pošumavská</i>	Potvorov	21. 3. 1936	ne
<i>Unie zaměstnanců lučebních, potravních a keramických odborů</i>	Obora	26. 10. 1935	ne
<i>Unie zaměstnanců lučebních, potravních a keramických odborů</i>	Plasy	3. 2. 1936	ano
<i>Jednota českého Orla</i>	Kralovice	4. 5. 1936	ne
<i>Jednota svazu dřevodělníků</i>	Plasy	13. 5. 1936	ne
<i>Svaz dělnictva stavebního, kameno- a keramického průmyslu</i>	Kožlany	24. 6. 1936	ne
<i>Svaz českého důstojnictva</i>	Kralovice	21. 7. 1936	ano
<i>Spolek přátel chovu drobného zvířectva</i>	Kralovice	24. 7. 1936	ano
<i>Odborová jednota republikánských zaměstnanců, všeodborová skupina</i>	Šípy	18. 2. 1937	ne
<i>Farní odbor charity</i>	Plasy	16. 6. 1937	ne
<i>Nezávislý jednota československých legionářů, odbočka Kralovice</i>	Kralovice	7. 8. 1937	ne
<i>Krajinský spolek učitelstva měšťanských škol v Kralovicích u Rakovníka</i>	Kralovice	18. 9. 1937	ne
<i>Odbočka svazu československé mládeže socialistické v Republice československé pro Kralovice</i>	Kralovice	29. 9. 1937	ne
<i>Spolek pro záchranu zřícenin hradu Krašova</i>	Kralovice	17. 5. 1938	ano
<i>Místní odbočka Ústřední jednoty středostavovských zaměstnanců pro Čistou a okolí</i>	Čistá	2. 9. 1938	ne
<i>Národní sjednocení legionářské, odbočka Plasy</i>	Plasy	22. 6. 1939	ne
<i>Místní skupina arcidiecézního svazu katolické Charity</i>	Plasy	16. 6. 1937	ano
<i>Národní sjednocení legionářské, odbočka v Čisté</i>	Čistá	4. 8. 1939	ne
<i>Národní matice – místní odbor</i>	Potvorov	16. 8. 1939	ano
<i>Národní matice – místní odbor</i>	Kralovice	14. 8. 1939	ano
<i>Národní matice – místní odbor</i>	Bílov	16. 8. 1939	ano
<i>Národní matice – místní odbor</i>	Mladotice	25. 8. 1939	ano
<i>Odbor Masarykovy ligy proti tuberkulóze v Kralovicích</i>	Kralovice	20. 11. 1939	ano
<i>Jednota dělnictva dřevoprůmyslu, odbočka Čistá</i>	Čistá	23. 11. 1939	ano
<i>Místní odbor Národní matice v Čisté</i>	Čistá	29. 11. 1939	ano
<i>Odbočka Kralovice Národní jednoty dělnictva stavebních odborů se sídlem v Praze</i>	Kralovice	16. 12. 1939	ano
<i>Odbočka Plasy Jednoty dělnictva</i>	Plasy	15. 12. 1939	ano

<i>dřevoprůmyslu se sídlem v Praze</i>			
<i>Odbočka: Sdružení železničních podúředníků a zřízenců a nižších zaměstnanců skupina Plasy</i>	Plasy	8. 9. 1939	ano
<i>Odbočka Dobříč Jednoty dělníků v průmyslu kamene a zemin se sídlem v Praze</i>	Dobříč	2. 4. 1940	ano

Z uvedené tabulky vyplývá, že v letech 1931–1940 již nevznikaly spolky tradičního typu druhé poloviny 19. a počátku 20. století (výjimkou byly např. hasičské sbory a spolky divadelních ochotníků), ale především sdružení lidí stejného zaměstnání a živnosti.

Pramen:

SOKA Plasy, f. Okresní úřad Kralovice, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, Výkaz nově založených spolků v době od 1. 1. 1931 do 31. 12. 1940, k. č. 110.

Za druhé světové války byla činnost spolků většinou omezena, v její druhé polovině pak došlo k rozpuštění spolků vůbec. Po roce 1945 již nelze o rozvoji spolkového života hovořit. S nástupem komunistického režimu byly roku 1948 sjednoceny tělovýchovné a sportovní organizace, v roce 1951 probíhalo začleňování spolků zabývajících se kulturně-osvětovou činností do odborových organizací a majetek hospodářských spolků většinou připadl jednotným zemědělským družstvům či obcím.

Spolky se staly nositeli především kulturního obohacení regionu. Kulturně-vzdělávací činnost byla zajišťována zejména divadelními ochotnickými soubory, pěveckými a učitelskými spolky. Aktivní trávení volného času a zlepšení tělesné kondice nabízely svým členům nejprve tělovýchovné jednoty Sokol, později dělnické tělocvičné jednoty a od dvacátých let 20. století atletické a sportovní kluby.

Ze spolků ochranných vynikaly především sbory dobrovolných hasičů, které se věnovaly nejen likvidování požárů a hasičským cvičením, ale pořádaly také nejružnější zábavy v podobě divadelních představení, masopustních průvodů či tanečních zábav. Opominout nelze ani jejich zapojení do tzv. samaritské služby.

O rozvoj a průběžné zlepšování stavu hospodářství se zasloužily četné spolky hospodářské, které pořádáním přednášek z různých oborů a dalšími činnostmi obohacovaly vědomosti a znalosti svých členů o nové postupy a metody jak v oblasti živočišné, tak rostlinné výroby. Své spolky měli také živnostníci.

3. KAPITOLA

3. 1 *Spolky města Kralovic*

K rozvoji společenského života v Kralovicích docházelo od sedmdesátých let 19. století. Z výše uvedených osmnácti kategorií, se kterými pracovala dobová rakouská spolková evidence, vznikaly postupně v Kralovicích zejména spolky dobročinné a vzájemně podpůrné, spořitelny, zemědělské spolky, spolky pro průmysl, obchod a živnosti, pojišťovny, čtenářské a zábavné spolky, tělovýchovné spolky a spolky nezařaditelné do předchozích skupin. Tyto korporace svým působením výrazně napomáhaly celkovému rozvoji města, formování jeho podoby a s ním souvisejícímu procesu utváření a vývoje občanské společnosti.

Iniciativa k zakládání těchto spolků pocházela zpočátku od osob, které měly z hlediska svého sociálního postavení a dosaženého vzdělání formální i neformální vliv na politický a kulturní ráz města. Z funkcionářů a členů zájmových korporací se postupem času utvářela (vedle dosavadních lokálních politických a ekonomických elit) nová městská elita, do níž patřili představitelé městské samosprávy, úředníci, obchodníci, řemeslníci a vzdělanostní složky obyvatelstva – zejména učitelé místních škol. Do této složky občanů se zařazovali také noví obyvatelé města Kralovic, které sem přivedlo jejich povolání, tj. lékaři, lékárníci, právníci či soudci. Ke konci devatenáctého století dochází v Kralovicích také k pozvolnému uvědomování dělnictva, jehož spolky byly následně zakládány v první čtvrtině dvacátého století.

V následující kapitole jsou na základě studia dochovaných archivních materiálů zpracovány biogramy jednotlivých spolků města Kralovic. Tyto dílčí statě věnující se založení, schválení spolkových stanov, členské základně a charakteristice dalšího vývoje činnosti konkrétních spolků byly chronologicky seřazeny podle data vzniku popisovaných korporací. Výjimku, kdy nebylo striktně dodrženo stanovené pravidlo, tvoří pouze analýza činnosti Sboru dobrovolných hasičů v Kralovicích, který byl oficiálně ustaven roku 1873, zatímco Zpěvácký spolek Hvězda v Kralovicích vznikl již roku 1872. S přihlédnutím k faktu, že stopy hasičské ochrany jsou ve městě patrné již v době dřívejší, byl tento spolek v následující kapitole zařazen na první místo. Ostatních devět rozborů činnosti konkrétních spolků je již seřazeno dle časové posloupnosti: Zpěvácký spolek Hvězda (1872), Učitelská jednota Budeč (1879), Čtenářská beseda (1892), Učednická besídka (1902), Okrašlovací spolek (1907), Dělnická tělocvičná jednota (1912), Volná myšlenka (1920), Atletický klub Sparta (1922) a Odbočka Svazu československého důstojnictva (1936). Poslední část této

kapitoly je pak věnována stručnějšímu popisu spolků města Kralovic, jejichž písemnosti se nezachovaly v takovém rozsahu, aby z nich mohl být vytvořen ucelený přehled o činnosti těchto korporací.

3. 1. 1 Sbor dobrovolných hasičů Kralovice

Ačkoliv se historie organizovaných hasičů v Kralovicích píše od roku 1873, lze s jistotou tvrdit, že se požární ochranou před ustavením hasičského sboru zabývala správa obce, kterou k tomu vedly časté požáry, zvláště pak požár v roce 1845, při němž v Kralovicích shořely 103 domy, radnice, 51 stodol, obecní sýpka, 3 stříkačky i s kůlnou a masné krámy.³³⁰

Sbor dobrovolných hasičů v Kralovicích byl založen roku 1873, avšak pro nedostatek prostředků působil ve spojení se sokolskou jednotou pod názvem *Jednota-Sokol-Hasič*,³³¹ která téhož roku zažádala obec o zakoupení hasebního náradí. Pod touto žádostí byli podepsáni předseda Teofil Štefl, místopředseda Jakub Říha, jednatel Karel Appel a pokladník Václav Štroner. Již dne 15. ledna 1874 pak přebíral náčelník hasičů Antonín Warzfeld od měšťanosty Vojtěcha Šimanera čtyři žebříky, pět háků, vůz s voznicí, 52 hasičských košíků na vodu a jednu stříkačku s příslušným vybavením.³³² Dne 26. srpna 1876 se uskutečnila schůzka zástupců obecního zastupitelstva, náčelníka hasičské jednoty Antonína Warzfelda a členů Sokola za účelem projednání stanov obou spolků a ustanovení obsažených v hasičském řádu. Podle tohoto řádu vykonávala vrchní dozor nad hasičstvem obec, která také ustanovovala náčelníka nebo velitele hasičského sboru. Obec dále schvalovala přijímání členů či upravovala způsob vyhlašování poplachu atd. Spojení hasičů a Sokola trvalo do konce 70. let 19. století.³³³ Roku 1878 měla kralovická hasičská jednota celkem 35 členů, avšak již o rok později rozhodlo zbývajících 20 členů o jejím rozpuštění a o předání jejího movitého i nemovitého majetku obci. Kralovice tak byly pravděpodobně až do roku 1882, když zde dne 3. července vypukl další požár, bez akceschopného sboru.³³⁴

Po této události dostaly věci rychlejší spád, a tak již dne 16. srpna 1882 vypracovala zvláštní komise radních města ve složení Antonín Engelthaler, A. Mayer, J. Nožka, František

³³⁰ Okresní muzeum Plzeň-sever v Mariánské Týnici, *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, s. 3–4.

³³¹ SOkA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů*, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí 1933–1958, Jednatelská zpráva sestavená z protokolů 1873–1933 u příležitosti oslav 60 let trvání sboru, k. č. 1.

³³² *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, s. 4.

³³³ SOkA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů*, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí 1933–1958, Jednatelská zpráva sestavená z protokolů 1873–1933 u příležitosti oslav 60 let trvání sboru.

³³⁴ *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, s. 5–6.

Vaidiš, Josef Plitz, Alex Scheiner a Jan Pankrác stanovy *Dobrovolného sboru hasičského pod dozorem městské rady v Kralovicích*, jehož účelem bylo „spořádané spoluúčinkování při nebezpečnosti ohně, aby zachráněn byl život a majetek občanův.“³³⁵ Podle těchto stanov se sbor skládal z činných, přispívajících a čestných členů. Činní členové byli do spolku přijímáni se souhlasem městského zastupitelstva. Přispívající členové se zavazovali přispívat na hasičský sbor ročním příspěvkem ve výši nejméně 1 zl. a 20 krejcarů a přijímání byli výborem spolku. Čestné členy pak za jejich zásluhy o rozkvět spolku jmenovala valná hromada.

Výbor sboru se skládal z velitele, mezi jehož povinnosti patřilo svolávání schůzí, vrchní velení nad sborem při požárech, dozor nad správou hasičského náradí a podepisování veškerých vyhlášení vydaných spolkem. Za své jednání odpovídal jen valné hromadě a starostovi obce, příp. obecnímu zastupitelstvu. Dalším členem výboru byl podvelitel, který zastával velitele jak na schůzích, tak při požáru a na cvičeních. Ve výboru také zasedal jednatel, pokladník a tři členové, z nichž dva byli členy obecního výboru navržení obecním zastupitelstvem. O stav zbroje, náčiní a náradí a o pořádek ve skladišti pečoval správce, který též vedl inventář. Poměr hasičského sboru k obci spočíval v tom, že sbor oznamoval starostovi obce výsledky volby velitele a podvelitele, velitel sboru byl povinen podávat zprávy o všech sborových záležitostech a každoročně předložit obecnímu výboru účetní uzávěrku. Obec naopak byla povinna pořídit z vlastního jmění nebo z dobrovolných příspěvků sboru potřebnou zbroj, hasící a ochranné náradí v tom případě, že by to sbor sám nebyl z finančních důvodů schopený zajistit.³³⁶ Stanovy byly schváleny obecním zastupitelstvem v Kralovicích dne 22. října 1882 a podepsány tehdejší měšťanostou Josefem Bröcklem, radními Emanuele Zimerhaklem, Františkem Stejskalem a Františkem Lüftnerem.³³⁷

Prvním starostou sboru se roku 1883 stal tehdejší starosta města Josef Bröckl, velitelem Josef Plitz, náměstkem velitele František Kalina a pokladníkem Václav Bröckl. Krátce nato se však Josef Plitz své funkce vzdal a na jeho místo nastoupil František Kalina. Podle stanov se volby funkcionářů konaly vždy jednou za tři roky.³³⁸ Z hlediska socioprofesionálního byli funkcionáři hasičského sboru především příslušníci středních vrstev – živnostníci a řemeslníci.

³³⁵ SOKA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů Kralovice*, inv. č. 7, Stanovy *Dobrovolného sboru hasičského pod dozorem městské rady v Kralovicích*.

³³⁶ TAMTÉŽ.

³³⁷ TAMTÉŽ.

³³⁸ SOKA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů*, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí 1933–1958, Jednatelská zpráva sestavená z protokolů 1873–1933 u příležitosti oslav 60 let trvání sboru.

Když byla koncem 19. století v roce 1884 založena *Hasičská jednota okresu kralovického* (viz výše), stal se sbor dobrovolných hasičů Kralovice jedním z jejích prvních členů. Touto dobou sbor také již samostatně konal veřejná cvičení a aktivně se účastnil cvičení hasičských sborů v okolních obcích. Roku 1891 a 1895 se kralovičtí hasiči zúčastnili hasičských sjezdů v Praze a ve dnech 15.–17. srpna 1903 oslavy 50 let trvání pražského hasičského sboru a sjezdu všeslovanského hasičstva.³³⁹

Roku 1899 čítal sbor padesát členů (především zřad řemeslníků a živnostníků), ve svém inventáři měl dvě vozové stříkačky,³⁴⁰ jednu voznici, dvě kádě na vodu, dvacet košíků na vodu, čtyři žebříky, tři háky. Kromě přítomnosti hasičů napomohla prevenci požáru v tomto roce také kontrola komínů a rour ve všech kralovických usedlostech a zřízení funkce obecního ponocného.³⁴¹

Na počátku dvacátého století (r. 1904) měl sbor 43 činných a 40 přispívajících členů. V tomto roce se také uskutečnila slavnost 20 let trvání hasičské župy kralovické, na níž cvičily sbory z Kralovic, Čisté, Kozojed, Potvorova, Výrova, Kočina, Chříče, Hradecka a Břežan. Slavnostní řeč při této příležitosti pronesl okresní tajemník Jaromír Knedlhans, kterému byl současně předán diplom čestného členství.³⁴² Významná slavnost se konala také dne 9. srpna 1906, na níž byla některým kralovickým hasičům udělena čestná záslužná medaile císaře Františka Josefa I. Vyznamenán tak byl František Vaidiš, Josef Štroner st., Matěj Molcar, Josef Brunclík, František Král, Karel Šebek, Jan Balín, Matěj Zikmund a František Ernest.³⁴³

Hasiči se nezabývali pouze odborným výcvikem, opatřováním výzbroje a jejím ukládáním, ale od počátku dvacátého století se v jejich aktivitách nacházejí i takové zájmy, jako je péče o sociální zabezpečení členů v případě jejich poranění či nemoci. Proto byla v roce 1907 založena podpůrná členská pokladna, do níž byla odváděna nemalá část spolkových příjmů.³⁴⁴ O dva roky později se pak spolek usnesl též na zřízení pohřební nemocenské poklady.³⁴⁵

Až do roku 1914 stoupala nejen činnost, ale také počet činných i přispívajících členů spolku. Sbor konal pravidelné schůze, účastnil se všech veřejných akcí pořádaných

³³⁹ TAMTÉŽ, Jednatelská zpráva sestavená z protokolů 1873–1933 u příležitosti oslav 60 let trvání sboru.

³⁴⁰ Jedna čtyřkolová pérová stříkačka byla zakoupena roku 1896 – viz SOKA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů Kralovice*, inv. č. 11, Inventární kniha 1933–1954, k. č. 2.

³⁴¹ *100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973*, s. 8.

³⁴² SOKA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů*, inv. č. 1, Pamětní kniha sboru 1904–1934, Zápis z výroční valné hromady konané dne 29. 1. 1905. Na této valné hromadě byli zvoleni: velitel František Vaidiš, náměstek velitele Jan Kadeřávek, jednatel Josef Štroner ml., pokladník Václav Bröckl, dozorce náčiní Antonín Břejcha, do výboru Vojtěch Eckert, Josef Štroner st. a revizory účtů se stali Václav Mancl a Antonín Šťáhlavský.

³⁴³ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 27. 1. 1907.

³⁴⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 19. 1. 1908.

³⁴⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 6. 1. 1910.

župou či ostatními jednotami ze sousedních obcí. Se Sokolem pravidelně pořádali Husovy oslavy, výjimkou nebyly ani plesy. Roku 1913 byla také zahájena činnost *jinošské družiny/dorostu* hasičského sboru.

V prvním roce světové války byly schváleny nové stanovy sboru, jejichž hlavní změnu představovalo přenesení působnosti obecního starosty na velitele v místě požáru. Do této doby byl totiž obecní starosta při místním požáru velitelem požárního útvaru. Válečná léta představovala pro spolek omezení členské základny a tím logicky i ochabnutí jeho činnosti, která se redukovala na zásahy při požárech. V roce 1914 měl sbor 45 činných a 106 přispívajících členů, z nichž 13 činných a asi 10 přispívajících narukovalo hned dne 26. července 1914. Později odcházeli i další.³⁴⁶ Právě kvůli snížení počtu činných členů během války, usiloval sbor o formování a výchovu nové hasičské generace. Roku 1917 tak můžeme pozorovat zájem o účast v hasičském dorostu, kdy za jeho členy přistoupili Otto Šnajdauf, Ladislav Výška, Alois Míšek, Vladimír Wackenreuther, Antonín Druckl, Václav Mancl, Bohumil Petřík, Alois Pirner, Josef Modrý, Karel Rom, František Kraft, František Fencel a František Berka.

Nedílnou součástí činnosti sboru v době první světové války bylo také pořádání dobročinných akcí. Například dne 2. února 1918 se konala taneční zábava, jejíž čistý zisk ve výši 550 K byl rozdělen a věnován *Českému srdci* (200 K), *Ústřední Matici školské* (50 K), podpůrné pokladně (100 K) a vdovám po padlých členech hasičského sboru a jejich sirotkům (200 K).

Další rozvoj činnosti spolku lze pozorovat od roku 1919, kdy byl zvolen nový výbor sestávající opět především z řad místních živnostníků. Starostou a velitelem se stal Josef Štroner, náměstkem Em. Kuchař, jednatelem Otto Eckert a pokladníkem Václav Mancl. Již v únoru tohoto roku požádal sbor obec o zřízení nového skladiště hasebního nářadí. O dva roky později pak byla zvolena tříčlenná komise pro jeho postavení ve složení Antonín Široký, Josef Kříž a Václav Mancl. V roce 1920 měl sbor 42 činných a 94 přispívajících členů. Roku 1921 přistoupil sbor příspěvkem 50 Kč za člena *Červeného kříže*.³⁴⁷

Činnost sboru byla od počátku dvacátých let rozšiřována pořádáním akcí kulturně společenského charakteru, mezi které patřily koncerty, plesy³⁴⁸ a další zábavy. Dne 29. července 1923 uspořádal sbor oslavu 50 let svého trvání, při němž bylo provedeno cvičení

³⁴⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 14. 2. 1915. Z činných členů odešli do války Antonín Široký, Antonín Brejcha, František Štěpánek, F. Krůta, František Polívka, Václav Koura, později Emanuel Kuchař, Václav Mancl, Ladislav Vágner, František Štroner, František Šťáhlavský, K. Balín a Josef Fencel.

³⁴⁷ TAMTÉŽ.

³⁴⁸ TAMTÉŽ. Např. Dne 26. ledna 1924 pořádali sbor ples, z jehož čistého zisku bylo 400 K věnováno na pomník padlých vojáků a 200 K na stavbu Sokolovny.

s plachtou, žebříky a skupinové a sekyrkové cvičení. V témže roce se sbor účastnil položení základního kamene Sokolovny v Kralovicích a zároveň bylo usneseno pomoci Sokolu s úpravou cvičiště. Koncem roku 1923 přestěhovali kralovičtí hasiči své nářadí do nového skladiště u farské stodoly. V roce 1927 bylo 40 členů pojištěno proti úrazu. Dne 9. října téhož roku se sbor účastnil položení základního kamene kralovických kasáren.

Od roku 1928 sbor usiloval o zakoupení motorové stříkačky. Schůze, která tuto záležitost projednávala, se účastnili zástupci okresu, městské rady, městské spořitelny a zástupce firmy Šmejkal z Prahy. Snahy o získání motorové stříkačky pak vyvrcholily roku 1932, kdy se uskutečnilo celkem pět schůzí, na nichž byly předváděny stříkačky firem Sadílek, Bert, Šmejkal, Hasičské závody, Holeček a Mádr. Na její pořízení získali hasiči příspěvky od *banky Slavie* ve výši 500 Kč, od *Městské spořitelny v Kralovicích* 2000 Kč, od *Hospodářské záložny* 5000 Kč, od *Okresního úřadu* subvenci ve výši 10 000 Kč, od *Rolnické pojišťovny* 200 Kč a od *První české pojišťovny* 600 Kč. Dne 16. května 1932 byla také pořádána sbírka mezi kralovickými občany, jejíž výnos činil 4 229 Kč. Členové spolku Ladislav Výška, Josef Kofroň, Jar. Bušek, Karel Dítě, Václav Kuchař a František Výška pak podepsali u městské spořitelny záruční listy na výpůjčku 30 000 Kč. Slavnostní předání motorové stříkačky se konalo dne 17. července 1932.³⁴⁹

Roku 1928 uspořádal hasičský sbor poprvé také maškarní taneční zábavu (tzv. šibřinky), jejíž výnos činil necelých 895 Kč. Z nich bylo věnováno 450 Kč Sokolu na stavbu Sokolovny a 200 Kč Lidovýchovnému fondu. O rok později dne 15. července 1929 se sbor účastnil slavnostního otevření Sokolovny v Kralovicích. Další úspěšnou akcí pořádanou hasičským sborem byl letecký den konaný dne 17. září 1933 a jeho spoluorganizátorem byl *Západočeský aeroklub*. Tohoto podniku se zúčastnilo zhruba 7 000 lidí a jeho výnos činil 7 000 Kč. Dne 27. května 1934 se v sále Sokolovny konala oslava 60 let výročí trvání sboru, na němž bylo zastoupeno 16 různých spolků a korporací.³⁵⁰

Činnost sboru je od třicátých let poznamenána nástupem fašismu v sousedním Německu.³⁵¹ Obavy z možného válečného konfliktu se odrážely i v zavádění branných prvků do aktivit hasičských jednot. Např. roku 1935 vyslechl kralovický sbor a celá hasičská župa v rámci branné výchovy přednášku v kasárnách o významu užívání masek, která byla doplněna i o prohlídku cvičného plynového prostoru. V listopadu 1935 pak byl ustaven

³⁴⁹ TAMTÉŽ. Jako nejvýhodnější byla zakoupena stříkačka od fy. Ant. Holeček za cenu 75 000 Kč. Jednalo se o dvoukolovou motorovou stříkačku o síle 40-45 HP a průtoku 16–18 000 litrů za minutu za cenu 38 000 Kč, dopravní vůz za 22 tisíc Kč, 400m hadic č. 10, 100m hadic č. 8 za cenu 15000 Kč.

³⁵⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí 1933–1958.

³⁵¹ O nástupu Hitlera k moci v roce 1933 blíže např. A. KLIMEK, *Nástup Hitlera k moc: 30. 1. 1933: začátek konce Československa*, Praha 2003.

Okresní výbor pro výchovu lidu, v němž měl být hasičský sbor taktéž zastoupen. V témže roce začal sbor také odebírat časopis „Obrana obyvatelstva.“³⁵² Dne 31. května 1936 uspořádal Okresní výbor pro výchovu lidu v Kralovicích den brannosti. V jeho předvečer provedl hasičský sbor ukázkou záchranných akcí při leteckém útoku na město.

Nejen kralovické hasiče, ale i všechny ostatní československé občany zasáhla v roce 1937 smrt prezidenta T. G. Masaryka. K uctění jeho památky rozhodla členská schůze hasičů konaná dne 18. září 1937, že se v předvečer Masarykova pohřbu sejdou členové hasičského sboru v 6 hodin před spolkovou místností v modrém vycházkovém kroji. Odtud pak následoval odchod k plaskému křížku, kde byla zapálena hranice a při ní přečten smuteční proslov k prezidentově památce. Poté následovala tryzna na náměstí pořádaná městskou radou a dalšími korporacemi.³⁵³

Během druhé světové války došlo k omezení činnosti spolku zejména na nutné spolkové formality a na udržení sboru v akceschopnosti. Patrný byl úbytek členů a sbor byl nakonec udržován polouředně správou obce. V roce 1940 byla provedena likvidace kralovické župy a zbytek jejího jmění rozdělen mezi její nejstarší činitele (není však známo, o které členy se jednalo). Roku 1942 byla místo valné hromady (ty byly zakázány) svolána členská schůze, na které byly provedeny volby a někteří činovníci vyměněni. Větší aktivitu projevil hasičský sbor v roce 1943, kdy bylo konáno šestnáct cvičení podle nového vzoru. V tomto roce byla také provedena přehlídka sboru krajským velitelem z Plzně. V jarních měsících roku 1944 se uskutečnilo několik cvičení. Sestavena byla i pohotovostní devítka, která byla zvlášť vycvičena a určenou pro případnou pomoc Plzni. Hasičský sbor se scházel k denním i nočním hlídkám na radnici a na hasičské zbrojnici. Již ke konci roku 1945 se konaly čtyři členské schůze určené zejména pro školení sboru a přípravu plesu. Stav členstva v roce 1945 činil 46 činných a 106 přispívajících.³⁵⁴

Po válce se konala první valná hromada dne 20. ledna 1946, které byli přítomni za MNV Josef Berg, za vojenskou posádku ppor. Fejlek a za Sbor národní bezpečnosti vrchní strážmistr Karlík. Výsledky voleb byly následující: čestným starostou sboru se stal Antonín Široký, starostou Ladislav Výška, velitelem Bohumil Běžel, podvelitelem Stanislav Krůta, jednatelem J. Mudra, pokladníkem V. Procházka, vzdělavatelem František Kraft, cvičitelským zpravodajem Josef Fencel, zdravotníkem (tzv. samaritským zpravodajem) Mir. Vaňourek, zbrojmistrem p. Šafránek, strojmistry p. Šmídl a Hybner a revizory p. Šťahlavský a J. Kopa. Ve výboru pak zasedli Mir. Bílek, p. Klinka a p. Slach. Zároveň byl přijat návrh, aby se volby

³⁵² SOKA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů Kralovice*, inv. č. 2, Zápisy ze schůzí 1933–1958.

³⁵³ TAMTÉŽ.

³⁵⁴ TAMTÉŽ.

konaly každý rok.³⁵⁵ Dle zápisu z valné hromady ze dne 2. února 1947 se stal hasičský sbor po druhé světové válce součástí obecní správy, tj. měl povinnosti, které byly zákonem dány obci – jednalo se především o zkoušení hydrantů obecních vodovodů apod.

Velkou kapitolu v poválečných dějinách spolku představuje výstavba hasičského domu. Již v roce 1946 si sbor předsevzal postavit jej ve dvouletém plánu. K jeho vystavění byl opatřen pozemek bývalé okresní ovocné školky a členové sboru také navázali kontakty s kralovickým rodákem architektem Hanušem Zápašem, který zdarma vypracoval projekt stavby. Dne 8. prosince 1946 pak byla uspořádána podomní sbírka ve prospěch nového hasičského domu, která do konce roku vynesla celkem 44 520 Kč. Stavba hasičského domu byla zadána kralovické firmě Jan Matějka, jenž ze soutěže vyšel s cenou provedení stavby 766 160 Kč.³⁵⁶ Obce Kralovice, Lednice, Dřevce, Břízsko, Bohy a Buček zdarma poskytly kmeny, které si hasiči sami porazili, odvezli na pilu p. Šubrtu, kde z nich byl nařezán stavební materiál. S výkopem základů a sklepů bylo započato za pomoci občanů dne 16. června 1947. Kámen na stavbu pak poskytl velkostatek Plasy³⁵⁷ a položení slavnostního kamene se konalo dne 29. června 1947.³⁵⁸ Vlastní výstavba domu však byla zahájena až 9. listopadu 1950.³⁵⁹ V úzké spolupráci s MNV Kralovice, který stavbu výrazně finančně podporoval, byl nový hasičský dům dokončen v roce 1953. V listopadu toho roku pak proběhlo přestěhování požárního materiálu do nově vybudovaných prostor. Slavnostní otevření domu se však kvůli několika událostem nekonalo. Způsobilo to především vytváření místního JZD, které do svých začátků potřebovalo značné úsilí, práci i čas řady hasičských funkcionářů. Dále to byla měnová reforma, která dočasně zbrzdila celkový hospodářský růst.³⁶⁰

Roku 1951 dochází k vnitřní reorganizaci hasičstva na základě zákona č. 30/1950 Sb., kterým byla požární ochrana uložena přímo národním výborům a Dobrovolné hasičstvo se stalo výkonným orgánem národních výborů.

Ve dnech 15.–16. března 1952 se kralovický sbor účastnil 1. celostátní konference Čs. svazu hasičstva v Praze, na níž bylo přijato pět bodů ministra vnitra Václava Noska (1892–1955), které představovaly hlavní osu další práce hasičstva:

„1) Základem necht' je masová organizace Československý svaz hasičstva (ČSH). Nábořem nového členstva, hlavně z řad žen a mládeže, je nutno vybudovat ještě v tomto roce ze Svazu skutečně mohutnou aktivní organizaci.

³⁵⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 1. 1946.

³⁵⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 6. 2. 1949.

³⁵⁷ TAMTÉŽ, Zpráva starosty Ladislava Výšky o stavbě hasičského domu od roku 1946.

³⁵⁸ TAMTÉŽ.

³⁵⁹ TAMTÉŽ.

³⁶⁰ 100 let požárního sboru v Kralovicích, s. 15.

2) *Prohloubit politickou a osvětovou práci v hasičských organizacích, osvobodit se od přežitků starého spolkaření a vychovávat hasiče nového typu, jak je vyžaduje naše slavná doba budování socialismu.*

3) *Ve spolupráci s orgány protipožární ochrany, civilní obrany a Svazem pro spolupráci s armádou postupně vybudovat organizace občanské protipožární svépomoci, aby statisíce dalších občanů byly připraveny aktivně spolupracovat v ochraně budovatelského úsilí a obraně míru.*

4) *Ve spolupráci s akčními výbory Národní fronty splnit jako masová organizace budovatelské úkoly a stejně tak v těsné součinnosti s národními výbory pomáhat v plnění jejich hospodářských úkolů, v socializaci vesnice a především v budování a zlepšování požárních sborů.*

5) *Střežit organizace a orgány Svazu před přímým i nepřímým vlivem třídního nepřítele a jeho reakčních pomahačů, dodržováním a uplatňováním zásad bdělosti a ostražitosti.*³⁶¹

Přijetím těchto bodů byla završena reorganizace hasičstva, která vytvořila předpoklady (podle přání politické reprezentace) pro přejmenování organizace Svazu československého hasičstva na Československý svaz požární ochrany, ke kterému došlo od 1. ledna 1953. Ze sboru dobrovolných hasičů vznikly závodní organizace Československého svazu požární ochrany, čímž také došlo k zahájení práce kralovických požárníků.³⁶²

3. 1. 2 Zpěvácký spolek Hvězda v Kralovicích

*„Pan učitel Zetek při sbírání látky pro „Popis Kralovicka“ vyšetřil na okresním úřadě, že zpěvácký spolek „Hvězda“ byl povolen výnosem ze dne 12. července 1872 č. j. 31.329. Poznámku napsal v r. 1934 Rudolf Podlena, t. č. jednatel.“*³⁶³ Bližší zprávy o působení spolku v prvním desetiletí jeho existence nejsou známy, v příslušném fondu SOkA Plasy je dochována až kniha protokolů z let 1883–1930.

Jména prvních doložených funkcionářů, příslušníků městské elity, spolku tak pochází ze zápisu valné hromady konané dne 27. května 1883. Předsedou spolku se tehdy stal Emanuel Zimerhakl (kupec), ředitelem František Nachtigal (učitel), jednatelem František Cédli (učitel), archivářem František Vágner (měšťan), pokladníkem Jan Karel a výbor tvořili

³⁶¹ SOkA Plasy, f. Sbor Dobrovolných hasičů Kralovice, inv. č. 2., Zápisy ze schůzí 1933–1958.

³⁶² 100 let požárního sboru v Kralovicích, s. 15.

³⁶³ SOkA Plasy, f. Zpěvácký spolek Hvězda v Kralovicích, Zápisník pěvecko-hudebního spolku „Hvězda“ č. 3.

Josef Říha (mlynář) a Josef Richtermoc. Na této schůzi byly také čteny a schváleny stanovy spolku. Na návrh měšťana Františka Štronerera se čestným členem spolku stal Leopold Šefl. Spolek měl také svého tzv. spolkového posla, jímž byl dne 8. března 1885 zvolen J. Brejcha. Tato funkce obnášela obcházení a informování všech členů spolku, za což mu bylo placeno 80 krejcarů, za vybírání příspěvků dostával též 80 krejcarů a dalších 20 krejcarů získal za obejití činných členů nebo výboru. K jeho povinnostem náleželo také rozsvěcování lamp před zkouškami zpěvu.³⁶⁴

Spolek se v této době nezabýval pouze pěveckou produkcí, jejíž těžiště tvořily národní písně, ale také již hudební produkcí. O tom svědčí přijetí návrhu Jana Karla, aby se 5% z kupní ceny hudebních nástrojů ročně odepisovalo na jejich amortizaci a 10% z ceny hudebnin.³⁶⁵ Výborová schůze konaná dne 3. října 1885 se pak jednohlasně usnesla, že spolkové nástroje budou uloženy u předsednictva spolku, které je bude vydávat pouze k potřebám Hvězdy a nikoliv je půjčovat spolkům jiným.

V roce 1883 měl spolek šestnáct činných a čtyřicet přispívajících členů. Pravidelné zkoušky zpěvu se konaly v neděli po skončení mše a od roku 1883 k nim v zimních měsících (listopadu až únoru) přibýlo cvičení středeční. Hudební odbor zkoušel každý pátek a neděli.³⁶⁶

Náplní spolku bylo pořádání koncertů a různých zábav, které se konaly především při loučení s bývalými členy. Tak se stalo např. dne 18. dubna 1884, kdy se konala zábava v hostinci Na Střelnici při loučení s přispívajícím členem c. k. okresním soudcem p. Nagym.³⁶⁷ Spolek také zpíval na svatbách či pohřbech svých členů a spolupracoval i s dalšími korporacemi ve městě. Např. v roce 1886 zapěl čtyři sbory při slavnosti divadelního spolku Kolár, taktéž učinil i při slavnosti uvítání p. Olliviera – předáka amerických Čechů a kralovického rodáka. Requiem v podání sboru zaznělo za zesnulého arcibiskupa Schwarzenberka. Dva sbory byly provedeny na svatbě jednatele Vedla.

O složení a struktuře členské základny lze získat přehled ze seznamu členů ze dne 5. září 1886, kdy ve spolku působili Cédl František – učitel, Dítě Karel – truhlář, Engelthaler Antonín – truhlářský mistr, Geisebeiter Max. – učitel v Hodyni, Janský Václav – učitel, Kalina František – cukrář, Kalina Josef – kožešník, Lüftner František – kupec, Nachtigal František – učitel, Pícl Ferdinand – krejčí, Räuber František – měšťan, Říha Josef – mlynář, Štroner František – měšťan, Štroner Václav – městský tajemník, Šiml V. – diurnista, Tajbl V. – obuvník, Vágner František – měšťan, Vavřínek Engelbert – diurnista, Vavřínek František –

³⁶⁴ TAMTÉŽ, Kniha protokolů 1883–1930, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 3. 1885.

³⁶⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 27. 5. 1883.

³⁶⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 26. 9. 1883.

³⁶⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 14. 4. 1884.

měšťan, Vecka František – stavitel a Zimmerhakl Emanuel – kupec.³⁶⁸ Z uvedeného vyplývá, že členové spolku byli příslušníky utvářející se městské elity – v tomto případě se jednalo zejména o místní inteligenci a živnostníky.

Při volbách roku 1886 nebyl zvolen žádný zástupce hudebního odboru, protože spolek v této době hudební odbor neměl. Dne 17. listopadu 1886 byl na mimořádné valné hromadě přijat návrh Václava Štronera, aby se spolkové piano přestěhovalo do místnosti v hostinci U Štrunců, především kvůli tomu, aby se zde konaly zkoušky a v případě potřeby i samotné produkce. Zároveň bylo také svoleno, že se na piano může zdarma hrát při tzv. dámských večerech.³⁶⁹ Po smrti Václava Štronera v roce 1897 valná hromada konaná dne 4. dubna rozhodla o prodeji tohoto pianu, které za 35 zlatých koupil Josef Vágner, učitel z Kozojed.³⁷⁰

Koncem devatenáctého a na počátku dvacátého století byl spolek vesměs v nečinnosti, k čemuž došlo zejména kvůli úbytku činných členů. O tom svědčí usnesení výroční valné hromady konané dne 2. února 1901, která vybízela zvláště mladší občany k přistoupení za členy spolku. Na této schůzi také navrhl učitel Drofa, aby byl obnoven hudební odbor, k čemuž se sám přihlásil a byl zvolen za zástupce hudebního odboru a zároveň se stal členem výboru spolku.³⁷¹ Na počátku roku 1903 pak měl spolek 24 členů. Dne 1. října 1903 korporace vyhověla žádosti *Odboru Místní jednoty pošumavské v Kralovicích (OMJP)*, která hodlala uspořádat slavnost při příležitosti 100. narozenin vlasteneckého kněze J. J. Marka.³⁷² Tehdejší ředitel Hvězdy Jan Dyk, který byl zároveň předsedou OMJP, vyložil program slavnosti a tlumočil přání OMJP, aby Hvězda přispěla k uctění památky zapěním několika sborů. Výbor tuto žádost jednohlasně schválil.³⁷³

Zřejmě i nadále se však spolek potýkal s malým počtem členů (v roce 1905 jich měl pouhých 17) a nevyvíjel téměř žádnou činnost. Na řádné valné hromadě konané dne 2. února 1905 pak bylo rozhodnuto o tom, že se spolek stane členem *Ústřední jednoty zpěváckých spolků českoslovanských v Praze*. Hvězda také odebírala „Věstník zpěvácký“, který ústřední jednota vydávala a jehož předplatné činilo 2 K ročně.³⁷⁴ Tento věstník přestal být odebírán v roce 1908 na základě usnesení řádné valné hromady ze dne 9. února 1908.

³⁶⁸ TAMTÉŽ, Seznam činných členů ze dne 5. 9. 1886.

³⁶⁹ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 17. 11. 1886.

³⁷⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 4. 4. 1897. Josef Vágner učil později též v Kralovicích a roku 1901 přistoupil za činného člena Hvězdy.

³⁷¹ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 2. 2. 1901.

³⁷² Jan Jindřich Marek (1801–1853) – vlastenecký kněz, studoval v Plzni, pod vlivem J. V. Sedláčka se věnoval literární činnosti (pod pseudonymem Jan z Hvězdy), zakladatel historické povídky. Před rokem 1848 přichází do Kralovic.

³⁷³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 1. 10. 1903.

³⁷⁴ TAMTÉŽ, Zápis z řádné valné hromady konané dne 2. 2. 1905.

Dne 2. prosince 1908 uspořádal spolek samostatný koncert na oslavu výročí 60 let panování Františka Josefa I., jehož výtěžek činil 31 K 85 h. 5 K z této částky bylo odevzdáno okresnímu hejtmanství na místní sirotčinec a 26 K 85 h bylo předáno řediteli školy Antonínu Zápalovi na pomůcky a potřeby pro chudou školní mládež v Kralovicích.³⁷⁵

Roku 1912 byl pěvecký spolek vyzván, aby se stal členem *Osvětového sboru okresu kralovického*, což bylo na výroční valné hromadě dne 11. února 1912 jednohlasně přijato a jako zástupce spolku byl zvolen František Cédla a coby náhradník Vilém Ješke.³⁷⁶ Výborová schůze konaná dne 24. února 1912 rozhodla, že Hvězda požádá Čtenářskou besedu, aby ji přijala za člena a aby dovolila jí užívat besedního pianu ke zkouškám hudebního odboru. Učitel Josef Vágner zároveň navrhl, aby byly prohlédnuty staré hudební nástroje a případně prodány.³⁷⁷ Dne 5. května 1912 ve spolupráci se ženským sborem byl uspořádán koncert ve prospěch účasti cvičícího družstva zdejšího Sokola při letošním všesokolském sletu v Praze. O zapůjčení podlaží byl požádán ochotnický spolek. Na tomto koncertě bylo vybráno celkem 102 K, po odečtení všech nákladů pak zůstal poměrně malý zisk, z něhož bylo věnováno 20 K cestovnímu fondu Sokola.³⁷⁸

V květnu 1914 čítal spolek 26 členů, kteří zahájili akci na získávání přispívajících členů s měsíčním příspěvkem 20 h měsíčně. Z některých členů se utvořil menší hudební kroužek, který pořádal lidové koncerty v blízkém okolí.³⁷⁹

Léta 1915–1924 jsou charakterizovány opět nečinností spolku, která s největší pravděpodobností způsoben odchodem některých členů na frontu či přeřazením některých učitelů na jiné působiště. Až dne 17. srpna 1924 se sešli v radniční budově zbylí členové spolku Josef Pitrof, Ludvík Wagner, Antonín Fendrych, Antonín Novák, Blažej Bušek a Antonín Dongres, kteří se shodli na jednání s pěveckým spolkem Osvětového svazu v Kralovicích, zda by jeho členové nebyli ochotni přistoupit za členy Hvězdy a spolek nadále pod tímto názvem provozovat.³⁸⁰ Příští valná hromada spolku se pak uskutečnila dne 28. ledna 1925 za přítomnosti již 26 členů³⁸¹ ve školní budově. Inventář spolku obsahoval v této době jednu basu, dva klarinety, jednu flétnu a jednu skříň s hudebninami a na knížce u městské spořitelny v Kralovicích měl spolek od roku 1914 102 Kč 71 h i s úroky. Novým

³⁷⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 12. 11. 1908.

³⁷⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výroční valné hromady konané dne 11. 2. 1912.

³⁷⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 24. 2. 1912.

³⁷⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 12. 5. 1912.

³⁷⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 15. 5. 1914.

³⁸⁰ TAMTÉŽ, Zápis ze schůze zbylých členů spolku konané dne 17. 8. 1924.

³⁸¹ Již 21. 1. 1925 byli výborovou schůzí přijati noví členové Eugen Hohaus, František Holub, Bohuslav Struska, Ladislav Výška, Václav Pešek, Ladislav Antoš, Ludvík Pešek, Antonín Kuchař, František Polívka, Otakar Šnajdauf, Karel Krumpos, Josef Berg, Samuel Bulant, Ferdinand Šrekr, Josef Brandtl, František Ehers, Hugo Štroner a Josef Vopat.

předsedou spolku se stal Stanislav Bulant, pokladníkem Ferdinand Šrekr, ředitelem zpěvu Evžen Hohauser, ředitelem hudby Josef Pitroff, ve výboru byli Josef Berg, Bohumil Struska a Antonín Dongres. Následující výborová schůze pak zvolila místopředsedou Bohumila Strusku, jednatelem Josefa Berga. Archivářem se stal Antonín Kongres. Jako zkoušková místnost byla ustavena IV. třída obecné školy. O spolkové místnosti pak mělo být jednáno s hostinským Šebkem, ke kterému také měla být uložena skříň s hudebninami, jež dosud stála v budově městského úřadu v Kralovicích.³⁸²

Dne 25. března 1925 oznámil předseda Bulant na výborové schůzi spolku, že následkem nečinnosti byl spolek vzat na úřední vědomí jako neexistující. Z toho důvodu bylo tedy potřeba znovu požádat o jeho povolení. Úpravou starých stanov byl pověřen právě učitel Bulant.³⁸³ Nové stanovy *Pěvecko-hudebního spolku „Hvězda“ v Kralovicích* jsou pak datovány dnem 11. dubna 1925. Podle nich bylo účelem spolku propagovat zpěv a hudbu a tím spolupůsobit ve výchově československého lidu. Náplň spolku tvořilo podle těchto stanov cvičení ve zpěvu a hudbě, pořádání veřejných koncertů a výletů a činné účastenství při vhodných slavnostech.³⁸⁴

Důležitým prvkem v poválečném vývoji spolku je také přijímání žen. Dne 14. dubna 1925 se valná hromada jednohlasně usnesla o přijetí veškerých hlásících se žen za činné členky a vedením jejich hodin zpěvu byl pověřen učitel Stanislav Bulant.³⁸⁵ Na výborové schůzi *Pěvecko-hudebního spolku Hvězda* konané dne 18. června 1925 v Lidovém domě pak byly za členky přijaty Helena Štronerová, Anna Brejchová, Božena Milotová, Miloslava Halerová, Marie Honomichlová, Anna Švejnohová, Gabriela Rumlová, Alžběta Krumposová, Marie Vejvodová, pí. Štorkánová, Marie Kulhánková, Jarmila Zápalová, Marie Bušková, Jiřina Vaňourková, Zdenka Slachová, Marta Breitenfeldová, Hilda Tippmanová, Dagmara Kvěchová, Marie Bulantová a Miroslava Vlková. Jednalo se zejména o manželky či dcery členů spolku. Do hudebního odboru nově přišli Arnošt Brejcha, Václav Pirner, Vincenc Pirner, Václav Homonz, František Rabinec, Václav Hejnic a František Brejcha. Spolek tak celkem čítal 56 členů – 20 mužů a 20 žen v pěveckém odboru a 11 členů v odboru hudebním a 5 dalších.³⁸⁶ Dne 27. října 1925 pak pořádal „obnovený“ spolek pěvecko-hudební akademii v Lidovém domě ve prospěch pomníku „Svobody a padlým vojínům“ na náměstí v Kralovicích, který byl o den později slavnostně odhalen.³⁸⁷

³⁸² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 28. 1. 1925.

³⁸³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 3. 1925.

³⁸⁴ TAMTÉŽ, Stanovy Pěvecko-hudebního spolku „Hvězda“ v Kralovicích ze dne 11. 4. 1925.

³⁸⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 14. dubna 1925.

³⁸⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 18. 6. 1925.

³⁸⁷ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 20. 11. 1925.

Následkem neohlášeného odnesení harmonia (to bylo majetkem Učednické besídky) ze školní budovy v listopadu 1926 bylo Hvězdě opět znemožněno zkoušení. Proto byli Stanislav Bulant a Ferdinand Šrekr pověřeni, aby společně obstarali nástroj – nejlépe harmonium, které by Hvězda mohla zakoupit. V případě potřeby pak měly být prodány hudební nástroje, které nebyly příliš využívány.³⁸⁸ Nové harmonium bylo pořízeno od okresního úředníka Leiperta za 150 Kč a opravy na něm provedené stály 63 Kč. Sbírka mezi členy na nový nástroj vynesla 143 Kč.

Ve druhé polovině dvacátých let se spolek, kromě svých koncertů, účastnil také nejruznějších slavností pořádaných jinými institucemi či korporacemi. Např. dne 10. dubna 1927 zapěl „Rolnickou hymnu“ na slavnosti zdejší odborné hospodářské školy, která se konala u příležitosti 100. výročí vynalezení ruchadla.³⁸⁹ Aktivně se spolek zapojil i do Husových oslav dne 6. července 1927, když se korporativně zúčastnil průvodu pořádaného městskou radou a všemi ostatními korporacemi ve městě. Na náměstí pak před táborem lidu zapěl mužský chorál „Kdož jste Boží bojovníci“. Při slavnosti položení základního kamene k vojenským kasárnám dne 9. října 1927 se Hvězda opět zúčastnila průvodu a na místě slavnosti – na staveništi – zapěl mužský sbor chorál Čechů. Dne 27. května téhož roku byla zaznamenána korporativní účast spolku v průvodu na oslavu znovuzvolení prezidenta Masaryka a na náměstí před sochou Svobody zapěl spolek slavnostní sbor.³⁹⁰

Rok 1928 znamenal pro spolek především přípravy na oslavy 10. výročí vzniku ČSR. Na žádost okresní osvětové komise měla Hvězda vyslat svého svého zástupce do komitě pro přípravu oslav, kterým byl zvolen předseda spolku Stanislav Bulant.³⁹¹ Oslavy výročí vzniku

³⁸⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 16. 11. 1926.

³⁸⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 24. 4. 1927.

³⁹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 10. 12. 1927.

³⁹¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 14. 3. 1928. Z jara roku 1928 je zachován také kompletní seznam členů s údajem o jejich povolání - *Pěvecký odbor spolku*: Beránková Marie – dcera kloboučníka, Breitenfeldová Marta – dcera advokáta, Brejcha Arnošt – syn kováře, Brejchová – dcera rolnice, Bulant Stanislav – odborný učitel, Bulantová Marie – choť odborného učitele, Bušková Jarmila – choť učitele, Bušková Marie – úřednice berní správy, Fencel Jan – student práv, Filipiová – dcera československého faráře, Fondánová – dcera po okresním tajemníkovi, Hendrychová – dcera rolníka, Holub František – obchodvedoucí firmy Baťa, Honomichl Václav, Jarošofová Ol. – dcera legionáře, Král František – syn zřízence ve spořitelně, Kuchař Antonín – vazač v tiskárně F. Šrekra, Mancl Jaroslav – odborný učitel, Pešek Václav – cukrář, Polívka František – syn truhláře, Rumlová G. – učitelka, Runtová – choť nájemníka velkostatku Hubenov, Slachová Z. – dcera rolníka, Wimmer Alois – oficiál berní správy, Struska Bohumil – úředník berního úřadu, Šrekr Ferdinand – redaktor, Štefek František – profesor a ředitel odborné školy, Štefková – choť ředitele odborné školy, Štolc Otto – úředník berní správy, Štroner Hugo – syn hostinského, Štroner Josef – úředník hospodářské záložny, Štronerová Helena – dcera hostinského, Švecová M. – úřednice u notáře, Tippmanová – Toušová, manželka úředníka berního úřadu, Tomanová Anna – dcera přednosta stanice, Vopat Josef – syn rolníka, Výška Ladislav – rolník; *Hudební odbor spolku*: Brejcha František – rolník, Fendrych Antonín – rolník, Hamoun Václav – zedník z Kožlan, Kovaly Pavel MUDr. – lékař okresní nemocenské pojišťovny, Kratochvíl Karel – hudebník z Kožlan, Lánský Jindřich – elektromontér, Pešek Ludvík – syn obchodníka, Pirner Rudolf – rolník, Pirner Václav – městský strážník, Pirner Vincenc – rolník, Pittrof Josef – soudní oficiál, Rotimec František – zřízenec u soudu, Vágner Ludvík – rolník; *Ostatní členové spolku*: Berg Josef – zřízenec okresní nemocenské pojišťovny, Bušek Blažej – odborný učitel, Dongres Antonín – městský strážník, Runt Václav – nájemce dvora Hubenov.

ČSR zahájil spolek Hvězda již dne 7. března 1928, když uspořádal pěvecko-hudební akademii, která byla považována za první oficiální oslavu. K této slavnosti se dostavili zástupci všech státních i samosprávných úřadů.³⁹² O plánu průběhu oslav poreferoval na výborové schůzi konané dne 7. září 1928 předseda spolku Stanislav Bulant. V předvečer oslav mělo být sehráno v Lidovém domě představení od Aloise Jiráka „Emigrant“. Ráno poté od devíti hodin následoval průvod od vojenských kasáren na náměstí se zpěvem Hvězdy před zahájením tábora lidu. Poté mělo následovat minutové ticho k uctění památky padlých vojáků ve světové válce se vztyčením vlajky a nakonec slib občanů republiky. Promenádní koncert a večerní taneční zábava v Lidovém domě pak doplnily slavnostní ráz celého dne.³⁹³

Značného rozšíření členské základny hudebního odboru se dočkal spolek roku 1929, když se výborová schůze konaná dne 26. února 1929 usnesla, aby spolek převzal pořádání sobotních večírků v Lidovém domě, na nichž účinkovalo salonní kvarteto MUDr. Pavla Kovalyho, které se tím pádem také začlenilo do Hvězdy.³⁹⁴ Dne 19. prosince 1929 se pak sešla na pozvání Dr. Kovalyho a měřičského komisaře Trešla v hostinci U Boháčků *Kralovická filharmonie* – sbor čítající asi 25 hudebníků, kteří se na této schůzi za přítomnosti předsedy Hvězdy Stanislava Bulanta a na návrh hudebníka člena spolku Vincence Pirnera prohlásili hudebním odborem Hvězdy. Jeho dirigentem byl zvolen MUDr. Kovaly, zástupcem Vincenc Pirner. Nově tak byli za členy spolku dne 14. 3. 1930 přijati Josef Trešl, p. Fryček, Václav Vavřínek, Zdeněk Dongres, Jar. Šmídl, p. Brunclík, Sl. Eckert, p. Šťáhlavský, František Duchoň, V. Mancl, T. Vlček, V. Šebek a Emil Ziedl.³⁹⁵ Nová filharmonie poprvé účinkovala při oslavě 80. narozenin T. G. Masaryka dne 7. března 1930. Odbor si za spolkovou a zkušební místnost zvolil hostinec p. Boháčka v Kralovicích, kterému spolek platil za jednu zkoušku 10 Kč.³⁹⁶

Rok 1930 představoval pro Hvězdu výrazné personální změny týkající se spolkových funkcionářů. Na valné hromadě konané dne 26. března 1930 byl ve volbách zvolen předsedou spolku³⁹⁷ p. Trešl, který se však omluvil pro nedostatek zkušeností a volbu nepřijal. Po delší debatě přijal tuto funkci dirigent zpěvu Alois Wimmer, dirigentem hudby byl zvolen MUDr.

³⁹² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 14. 4. 1928.

³⁹³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 7. 9. 1928.

³⁹⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 26. 2. 1929 a dne 4. 7. 1929. V důsledku toho pak přešel do spolkového archivu také hudební archiv kvarteta v ceně 358 Kč. Nově přijaté kvarteto pak účinkovalo dne 24. 4. 1929 při akci ČČK v Lidovém domě, dne 1. 5. 1929 na večírku sociálně demokratické strany v Lidovém domě, dne 4. 5. 1929 na večírku Čtenářské besedy v hostinci U Jánkových a dne 24. 5. 1929 na slavnosti Učitelské jednoty Budeč v sále Lidového domu v Kralovicích. Celkový příjem z těchto večírků pak činil 653,35 Kč.

³⁹⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 14. 3. 1930. Tento orchestr pak doplnili stávající členové spolku Ludvík Vágner, Antonín Fendrich, Antonín Kongres, Hugo Štroner, František Brejcha, Vincenc Pirner, Václav Pirner a Rudolf Pirner. Dirigentem byl zvolen MUDr. Kovaly, jeho zástupcem p. Trešl.

³⁹⁶ TAMTÉŽ.

³⁹⁷ Dlouholetý předseda spolku Stanislav Bulant se z Kralovic odstěhoval, podobně i další funkcionáři.

Pavel Kovaly a členy výboru se stali Otto Štolc, Bohumil Struska, Rudolf Podlena a Antonín Dongres.³⁹⁸ Usneseno též bylo, aby se zkoušky hudebního odboru konaly v hostinci pana Boháčka a zkoušky pěveckého odboru ve škole. Výborové schůze pak měly být odbývány v Lidovém domě.³⁹⁹ Pěvecká činnost spolku však byla v roce 1930 omezena – jednak zde byla konkurence v podobě pěveckého odboru TJ Sokol a dále měl spolek Hvězda problémy s technickým stavem harmonia. Svůj podíl měl na tomto jevu také úbytek členů. Naopak drobné úspěchy zaznamenala filharmonie, která podnikla koncertní zájezd do Plas a Manětína.

Činnost hudební odboru však během zimy 1930 až 1931 také ustala a spolek byl opět až do roku 1937 v nečinnosti – pouze dne 29. dubna 1935 se konala valná hromada, na níž byly aklamací provedeny volby činovníků.⁴⁰⁰ Teprve v lednu roku 1937 se sešlo několik osob, mezi nimi jmenujme zejména učitele Karla Suchého a Karla Vnuka, díky kterým začaly pravidelné zkoušky zpěvu. Sezváni byli nakonec i hudebníci, které dirigoval Štěpán Kratochvíl. Do zkoušek zpěvu, jež se konaly jednou týdně ve škole, docházelo tehdy asi 25 zpěváků-mužů, které řídil učitel Suchý. Dámský odbor zůstal prozatím pro nezáměr v nečinnosti. Výborová schůze ze dne 16. března 1937 se pak shodla na tom, že jednotlivé odbory jsou kompetentní rozhodovat o své činnosti a o svých akcích, a že výbor spolku bude zajišťovat pouze jeho administrativní řízení. Čistý zisk spolku z eventuálních zábav tak měl být z jedné poloviny přidělen hudebnímu odboru k volnému použití v tom případě, že tento odbor vyplní alespoň jednu polovinu programu produkce.⁴⁰¹ Dne 31. března 1937 se konala řádná výroční valná hromada spolku v hostinci p. Prusíka, na které byl předsedou zvolen Josef Trešl, dirigentem zpěvu Karel Suchý a dirigentem hudby MUDr. Pavel Kovaly. V rámci oslav Jaroslava Vrchlického pak uspořádal spolek na pozvání okresního osvětového sboru v Kralovicích svůj druhý koncert pěveckého odboru dne 16. října 1937 v Čisté. Spolek tak doplňoval sólová pěvecká a recitační čísla. Této akci byl přítomen i synovec Jaroslava Vrchlického, šéf činohry Národního divadla v Praze ad. V roce 1937 uspořádal spolek vystoupení hudebního i pěveckého odboru v rámci oslav 28. října společně s místní posádkou v Lidovém domě.⁴⁰²

Do roku 1940 spolek opět žádnou další činnost nevyvíjel. Výjimku snad tvoří pouze koncert dne 11. května 1940, který byl uspořádán v rámci „Českého hudebního máje“

³⁹⁸ TAMTÉŽ, Zápisník pěvecko-hudebního spolku „Hvězda“, č. 3, Protokol valné hromady konané dne 26. 3. 1930.

³⁹⁹ TAMTÉŽ, Protokol výborové schůze konané dne 8. 4. 1930.

⁴⁰⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 29. 4. 1935.

⁴⁰¹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 16. 3. 1937.

⁴⁰² TAMTÉŽ, Zápis z řádné valné hromady konané dne 17. 2. 1938.

v Sokolovně. Tehdy zazpíval ženský sbor Dvořákovy „Moravské dvojzpěvy“ za doprovodu klavíristy Vl. Kunze. Mužský sbor pak pod vedením učitele Karla Suchého předvedl Smetanovo „Věno“, Foersterovy „Velké širé rodné lány“, Křížkovského „Žalobu“ a směs národních písní „Z našich dědin“ od J. Vránka a další. Zlatým hřebem večera však byla „Česká píseň“, kterou na slova bývalého kralovického faráře J. J. Marka složil Bedřich Smetana. Tento koncert byl proveden dne 1. července také v Kožlanech.⁴⁰³ Dne 24. května 1941 uspořádal spolek pod záštitou Okresního osvětového sboru a místní osvětové komise v sokolovně v Kralovicích slavnostní koncert na počest 100. výročí narození Antonína Dvořáka.⁴⁰⁴

3. 1. 3 Učitelská jednota Budeč Kralovice

Organizování a vzdělávání českého učitelstva bylo celoživotním zájmem MUDr. Karla Slavoje Amerlinga (1807–1884), který roku již 1842 založil na Novém Městě v Praze vzorovou školu nazvanou Budeč. Tento název byl inspirován tradicí, podle níž mělo být přemyslovské hradiště Budeč sídlem nejstarší školy v Čechách. Velkorysý a na svou dobu nebyvale vybavený projekt se však záhy ukázal být příliš finančně náročný a skončil v konkursu. Porady učitelů, zprvu pražských, později za účasti až stovek přespolních, které Amerling ve 40. letech začal pořádat, se postupně dočkaly úředního schválení a od roku 1848 se staly přímo pravidelným a úředně nařízeným postupem, který významně přispíval ke zkvalitnění pedagogické práce.⁴⁰⁵

Také učitelstvo kralovického okresu mělo svoji organizaci.⁴⁰⁶ Schůze ustavujícího výboru *Učitelské jednoty Budeč v Kralovicích* se konala dne 1. března 1879 ve IV. třídě dívčí v Kralovicích. Na jejím programu bylo svolání a porada o průběhu valné hromady, návrh o výši příspěvků či jednání o spolkové pečeti. Pozvánka k této schůzce byla zaslána členům prozatímního výboru Ignáci Ouvalskému z Kožlan, J. Hammersackovi z Čisté, J. Hejdovi ze Břežan a A. Koptovi ze Chříče. Pod pozváním je pak podepsán předseda V. Veselý a František Cédla.⁴⁰⁷ Ustavující valná hromada spolku se dle dochované pozvánky konala dne 2. dubna 1879 o 10. hodině ranní ve III. třídě školy v Kralovicích. Zúčastnění zde vyslechli

⁴⁰³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 13. 6. 1940.

⁴⁰⁴ Materiály, které by dokumentovaly další činnost spolku Hvězda nejsou dochovány. Lze se proto domnívat, že během dalších let druhé světové války a po jejím skončení již nebyl činný.

⁴⁰⁵ http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Slavoj_Amerling.

⁴⁰⁶ Z činnosti této organizace se bohužel nedochovalo příliš mnoho materiálů. Stručný přehled o vývoji *Učitelské jednoty Budeč v Kralovicích* z nich však získat lze.

⁴⁰⁷ SOkA Plasy, f. *Učitelská jednota Budeč Kralovice*, Pozvánka ke schůzi členů prozatímního výboru ze dne 20. 2. 1879.

zprávu prozatímního výboru a znění schválených stanov. Nechybělo ani přijímání činných a přispívajících členů a konečně volba výboru. Na spodní části této pozvánky se pak nacházela poznámka odkazující na § 3 spolkových stanov, který zněl: „Činným údem státi se může každý světský i duchovní učitel, přihlásí-li se u výboru ústně nebo písemně. Přispívajícím údem může býti každá osoba jakéhokoli stavu a rodu, zaváže-li se k placení roč. příspěvku 1 zl.“⁴⁰⁸

Roku 1880 se Budeč účastnila sjezdu učitelů, o kterém byla podána zpráva na schůzi spolku dne 20. října 1880, stejně tak bylo referováno i o valné hromadě delegace *Ústředního spolku jednot učitelských*. Kromě organizačních záležitostí byly součástí spolkových schůzí také přednášky na různá témata v podání jednotlivých členů – učitelů. Na zmíněné schůzi říjnové schůzi v roce 1888 tak měl přednášku lékárník Karbolů na téma „Praktické pokusy z lučby“ a také zde zazněl referát o školních zpěvníčkách od Zemana a Drahoráda v podání učitele Ouvalského.⁴⁰⁹ Další přednáška se konala např. dne 4. května 1881, kdy na téma „Čeho třeba ku řádnému vedení správy školy“ hovořil řídící učitel v Plasích J. Lašek.⁴¹⁰

Schůze spolku byly konány, až na výjimky (např. 11. 6. 1887 byla pořádána schůze Budče v Kaznějově), výhradně v Kralovicích. K určité změně v této záležitosti pak došlo v roce 1888, když dne 9. října povolila c. k. okresní školní rada spolku pořádat jeho schůze nejen v místnostech kralovické školy, ale i v různých školách celého okresu. K účasti na schůzích byla učitelům udělována dovolená, případně docházelo k nahrazování výuky v jiný den.⁴¹¹

Důkaz o tom, že spolek usiloval o rozvoj obecného školství a zlepšení učitelského stavu nám poskytuje zápis ze schůze spolku konané dne 17. července 1897, na které bylo výboru Budče uloženo, aby podal *Ústřednímu spolku jednot učitelských* návrh petice, ve které by byly obsaženy veškeré požadavky učitelů obecných škol ohledně povznesení obecné školy a úpravy hmotného postavení učitelstva podle příkladu učitelů škol měšťanských.⁴¹²

Dne 13. října 1926 uspořádala učitelská jednota ve školní budově v Kralovicích celodenní kurz zpěvu pod vedením Jaroslava Bradáče, učitele a hudebního skladatele z Přeštic.⁴¹³ Na schůzi konané dne 6. října 1932 bylo konstatováno, že se spolek schází pouze dvakrát do roka, kdy je jednáno o různých školských otázkách a pokroku učitelské práce, ale

⁴⁰⁸ TAMTÉŽ, Pozvánka k ustavující valné hromadě ze dne 5. 3. 1879.

⁴⁰⁹ TAMTÉŽ, Pozvánka ke schůzi spolku ze dne 4. 10. 1880.

⁴¹⁰ TAMTÉŽ, Dopis spolku řídícímu učiteli v Plasích J. Laškovi ze dne 4. 4. 1881 – podepsán místopředseda spolku V. Veselý a jednatel František Cédla.

⁴¹¹ TAMTÉŽ, C. k. okresní školní rada Učitelské jednotě Budeč v Kralovicích dne 9. 10. 1888.

⁴¹² TAMTÉŽ, Dopis jednatele spolku Františka Cédla učitelskému sboru v Kralovicích ze dne 11. 8. 1897. Doklady o činnosti spolku z počátku 20. století jsou mizivé, avšak dle zachovaných pozvánek ke schůzím se lze domnívat, že byl i nadále aktivní.

⁴¹³ TAMTÉŽ, Oznámení Okresního školního sboru o konání kurzu zpěvu dne 13. 10. 1926.

také o věcech stavovských a organizačních. Spojenými silami usilovali učitelé především o to, aby dostáli uznání své práce a svého stavu a zabezpečovali mu jak po stránce právní, tak i hmotné adekvátní místo ve společnosti.⁴¹⁴ I nadále byly součástí schůzí také přednášky – např. dne 5. října 1933 přednášel okresní školní inspektora J. Maloch „O slovanské vzájemnosti“.⁴¹⁵ Tentýž pak hovořil dne 18. října 1934 o „Dojmech z cest po Jugoslávii“.⁴¹⁶

Doba druhé světové války je spojena s likvidací učitelské jednoty Budeč, nikoli však s jednotnou organizací učitelstva na Kralovicku. Dne 3. června 1940 požádal jednota Budeč⁴¹⁷ *Okresní úřad v Kralovicích* o povolení konání mimořádné valné hromady dne 23. června téhož roku, jejímž účelem bylo sjednocení všech učitelských organizací v *Jednotu učitelstva národních škol*,⁴¹⁸ jejíž schválené stanovy ukládaly povinnost vytvořit v okrese její pobočku. *Okresní odbočka Jednoty učitelstva národních škol v Kralovicích* vznikla splnutím *Učitelské jednoty Budeč* a *Krajinského spolku učitelstva měšťanských škol v Kralovicích*, který podal Okresnímu úřadu v Kralovicích tutéž žádost, na které byli podepsáni předseda jmenovaného spolku Antonín Pichner a jeho jednatel Karel Vnuk.⁴¹⁹ Po valné hromadě pak byly voleny likvidační komise obou spolků.

Okresní učitelská odbočka Jednoty učitelstva národních škol v Kralovicích se tak stala jediným spolkem, který organizoval veškeré učitelstvo politického okresu Kralovice. Účelem odbočky bylo sdružování učitelů národních škol v činné službě i ve výslužbě, stejně jako vdov po učitelích těchto škol. Odbočka dále usilovala o rozkvet českých národních škol a speciálních ústavů v okrese, starala se o mravní, služební, sociální a hmotné zájmy učitelstva národních škol a o zdokonalování výchovatské a didaktické činnosti a prohlubování odborného vzdělání. Členové nakonec měli přispívat k rozvoji národního života po stránce kulturní ve spolupráci s kulturními a národními institucemi v obvodu své působnosti. Odbočka pořádala členské schůze s přednáškami, schůze rodičů a vzdělávací schůze pro ostatní občany politického okresu Kralovice. Zakládány byly též knihovny a čítárny.⁴²⁰

Kapitolu o vývoji učitelské jednoty Budeč v Kralovicích lze pak zakončit slovy jejího předsedy Josefa Havlíka, která pronesl na mimořádné valné hromadě dne 23. června 1940: „Končím dnešní mimořádnou valnou hromadu učitelské jednoty Budeč, která po

⁴¹⁴ TAMTÉŽ, Koncept programu schůze spolku dne 6. 10. 1932.

⁴¹⁵ TAMTÉŽ, Pozvánka ke schůzi spolku dne 5. 10. 1933.

⁴¹⁶ TAMTÉŽ, Pozvánka ke schůzi spolku dne 18. 10. 1934.

⁴¹⁷ Na žádosti podepsáni předseda Budče Josef Havlík a její jednatel Václav Hanžlík.

⁴¹⁸ *Jednota učitelstva národních škol* byla součástí *Ústředí veřejných zaměstnanců*, které sdružovalo všechny protektorátní veřejné zaměstnance.

⁴¹⁹ SOKA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, k. č. 110. Utvoření *Krajinského spolku učitelstva měšťanských škol v Kralovicích* nebylo zakázáno výměrem Zemského úřadu v Praze ze dne 18. 9. 1937 č. 7633 ai 1937.

⁴²⁰ TAMTÉŽ, Stanovy Okresní učitelské odbočky Jednoty učitelstva národních škol v Kralovicích.

*šedesátiletém působení v okrese ustupuje sjednocení všeho učitelstva, jež bylo dávným naším snem, a proto přeji nové učitelské organizaci v celém jejím působení do budoucna mnoho zdaru.*⁴²¹

3. 1. 4 Čtenářská Beseda Kralovice

Za účelem „vzbuzování a pěstování života duševního a společenského“ vznikla roku 1892 *Čtenářská beseda v Kralovicích*. Prostředky, kterými své cíle uskutečňovala, bylo čtení časopisů a knih všeho druhu a pořádání přednášek z oboru vědy, umění, obchodu a průmyslu s vyloučením politického obsahu. Beseda se také starala o další kulturní výchovu svých členů prostřednictvím různých her a společenských zábav – pěveckých, recitačních, hudebních, divadelních či tanečních. Každý člen spolku tak mohl navštěvovat besední místnost a užívat všech zdejších vzdělávacích prostředků a účastnit se zábav besedou pořádaných.⁴²² Utvoření Čtenářské besedy nebylo zakázáno výnosem c. k. místodržitelství ze dne 23. 12. 1892 č. 147046 na základě stanov tohoto spolku ze dne 21. listopadu 1892, které c. k. místodržitelství obdrželo dne 28. prosince téhož roku.⁴²³

Ustavující valná hromada spolku se konala dne 1. ledna 1893 v hostinci p. Gšvinda v Kralovicích za přítomnosti 26 pánů. Coby prozatímní předseda podal zde Josef Král (c. k. setník ve výslužbě) zprávu o činnosti ustavujícího komitétu. Ve volbách funkcionářů spolku byl pak prvním oficiálním předsedou zvolen právě tento muž, místopředsedou František Slach (starosta), pokladníkem Hynek Holender (kandidát notářství), správcem domu František Eckert (krejčovský mistr) a jednatelem Jan Bašta (obvodní lékař). Ostatními členy výboru se stali J. Knedlhans (okresní tajemník) a Josef Breitenfeld (advokát), náhradníky pak František Cédla (učitel) a Antonín Kouba (obchodník). Jako revizoři účtů začali ve spolku působit František Watzke (c. k. listovní) a Eman Hrbek (statkář). Také u tohoto spolku tvořili členskou základnu příslušníci městské elity, především zástupci vzdělanostních složek obyvatel. Důležitým bodem programu ustavující hromady bylo usnesení o odebírání deníků *Národní listy*, *Politik*, *Plzeňské listy* a týdeníků *Světlozor*, *Zlatá Praha*, *Humory*, *Paleček* a *Vyšehrad*. Pro pobavení svých členů měla beseda ve svém inventáři od začátku své existence

⁴²¹ TAMTÉŽ, Doslovné znění referátu valné hromady Budče 23. 6. 1940 – součást žádosti o povolení konání této hromady ze dne 3. 6. 1940.

⁴²² SOKA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 601, sign. IV/1 Spolky 1941–1943, Stanovy Čtenářské besedy v Kralovicích ze dne 21. 11. 1892, k. č. 111. Pod stanovami jsou podepsáni členové ustavujícího komitétu spolku Dr. Bašta, R. Procházka, Hynek Holender a Josef Král.

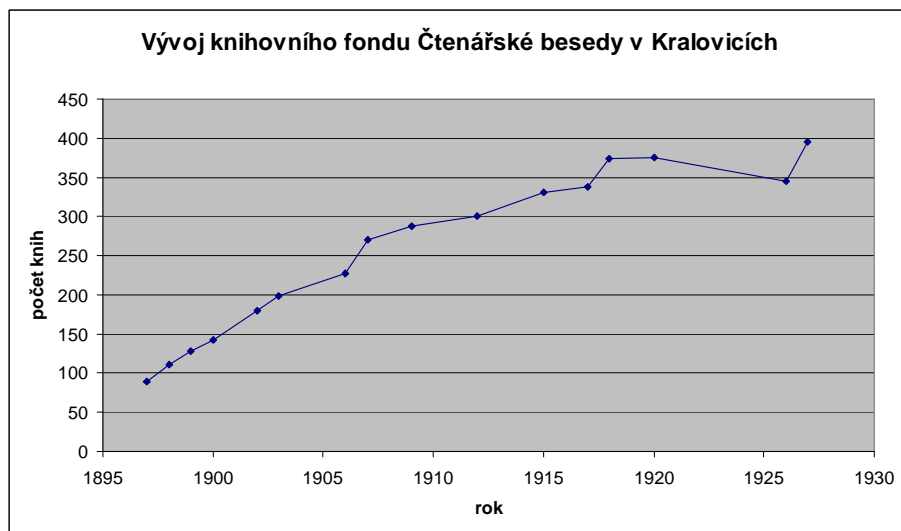
⁴²³ TAMTÉŽ.

také kulečník.⁴²⁴ Výbor spolku odbýval v tomto roce ještě dalších 12 schůzí a pro své členy uspořádal tři zábavné večírky. Beseda měla v této době 73 členů zejména z řad inteligence – převážně to byli učitelé, úředníci a lékaři, ale také zástupci duchovenstva či živnostníci.⁴²⁵

Činnost spolku se začala pozvolna rozvíjet, zejména od roku 1895, kdy spolek zakoupil kytaru a také zřídil vlastní pěvecký odbor besedy. Řízením odboru byl pověřen učitel Jan Kypta,⁴²⁶ kterého roku 1898 v této funkci nahradil učitel Drofa. Častou obměnou členstva (především úřednictva a učitelstva) však pěvecké i hudební kroužky po čase umlkly. Z oblasti vzdělávací činnosti spolku pak za zmínku stojí přednáška sekretáře historického muzea v Plzni Františka France, který pohovořil o archeologických nálezech na Červené Hoře u Kralovic z doby laténské. Beseda se též zúčastnila odhalení pomníku Jana z Hvězdy.⁴²⁷

Snad nejdůležitější a nejzásadnější činností spolku však bylo obohacování a rozšiřování besední knihovny – např. valná hromada konaná dne 10. listopadu 1896 schválila, aby bylo ze spolkové pokladny vyčleněno 30 zlatých k zakoupení nových knih.⁴²⁸ O celkovém vývoji knihovního fondu Čtenářské besedy informuje následující graf.

Graf č. 1

Pramen:

SOkA Plasy, f. Čtenářská beseda Kralovice, Knihy protokolů 1893–1909, 1909–1923, 1923–1942.

⁴²⁴ SOkA Plasy, f. Čtenářská Beseda Kralovice, neuspořádáno – Kniha protokolů 1893–1909, Zápis z ustavující valné hromady konané dne 1. 1. 1893.

⁴²⁵ TAMTÉŽ, Pamětní kniha, Seznam pánů členů roku 1893, s. 4–7.

⁴²⁶ TAMTÉŽ, Protokolní kniha 1893–1909, Zápis z valné hromady konané dne 10. 11. 1895.

⁴²⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 10. 11. 1895.

⁴²⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 10. 11. 1896. O vývoji knihovního fondu Čtenářské besedy – viz Graf č. 2.

Od sklonku devatenáctého století se spolek potýkal s úbytkem svých členů a jeho činnost tak byla omezena především na pořádání rozlučkových večírků s odcházejícími členy. Tato určitá jednotvárnost bývala občas zpestřena zajímavou přednáškou – např. roku 1900 dvakrát vykládal ředitel plaského panství Josef Holeček o původu zeměkoule.⁴²⁹ Úspěch pak měly přednášky univerzitních profesorů pořádané v roce 1908 – na téma „O poměru vzdělání a čtení“ zde přednášel Doc. Dr. Janko a „O literatuře pro lid“ hovořil dr. Tille. Na valné hromadě konané dne 17. prosince 1908 pak byl přijat návrh okresního hejtmána a člena spolku Gustava Boučka na zřízení zvláštního přednáškového fondu.⁴³⁰

Jako určitý stupeň oživení činnosti lze vnímat zakoupení spolkového pianu, o němž bylo rozhodnuto na mimořádné valné hromadě dne 22. června 1905. Jednohlasně zde byl přijat návrh na koupi nástroje od firmy Hájek v Plzni za 400 K s 10% slevou. Na tuto investici si beseda vzala 300 K půjčku u městské spořitelny. V otázce půjčování pianu pak měl o jednotlivých žádostech vždy rozhodnout výbor. Za propůjčení pianu spolkům nebo jednotlivcům měl být zásadně vybírán poplatek stanovený výborem spolku, ve zvláštních případech mohlo být půjčováno bezplatně. Za účelem úspory výdajů spolku přestaly být odebírány *Humoristické listy* a od 1. října 1905 počala beseda odebírat *Světozor*.⁴³¹

Záslužnou činnost vyvinula Čtenářská beseda roku 1909, kdy jejím hlavním tématem schůzí bylo zřízení veřejné knihovny pro Kalovice a okolí. Z tohoto důvodu vyzvala beseda *Národní jednotu pošumavskou* k svolání společné schůze ostatních spolků, na kterou se následně dostavili se zástupci Čtenářské besedy, Národní jednoty pošumavské a *Živnostenské Besedy*, kteří se souhlasem korporací, jež zastupovali, svolili půjčit část svých spolkových knihoven knihovně veřejné. Čtenářská beseda tak na tento účel věnovala 200 knih.⁴³² Provoz veřejné knihovny v Kralovicích pak byl zahájen dne 5. února 1910.⁴³³

Kvůli nedostatku členů nemohla beseda pořádat večírky s kratšími přednáškami a s hudební nebo pěveckou produkcí. Vzhledem k počtu místních spolků,⁴³⁴ jejichž pestrá činnost se často vzájemně překrývala, usilovala beseda především o osvětu v oblasti literární a umělecké – jejím cílem bylo utvořit ze svého spolku jakýsi vzdělávací sbor pro Kralovice a okolí.⁴³⁵ Výborová schůze konaná dne 9. června 1910 vyzvala Národní Jednotu pošumavskou, aby svolala zástupce ostatních spolků ke společné poradě o zřízení vzdělávacího sboru. Za tím

⁴²⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 28. 2. 1901.

⁴³⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 17. 12. 1908.

⁴³¹ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 22. 6. 1905.

⁴³² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 14. 10. 1909.

⁴³³ TAMTÉŽ, Kniha protokolů 1909–1923, Zápis z výborové schůze konané dne 9. 6. 1910.

⁴³⁴ Některé spolky byly i členy Čtenářské besedy – jednalo se o spolek bruslařský, ochotnický a okrašlovací.

⁴³⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 14. 10. 1909.

účelem byli zvoleni delegáti besedy pp. Nachtikal a Kouba.⁴³⁶ O rok později pak byl ustaven *Osvětový svaz pro politický okres kralovický*, jehož stanovy byly c. k. místodržitelstvím schváleny dne 2. prosince 1911.⁴³⁷

Roku 1913 oslavila beseda mimořádnou valnou hromadou dne 25. května své dvacetileté trvání.⁴³⁸ Zde byly vedle ostatního vývoje spolku zmíněny také jeho národní a dobročinné projevy v podobě každoročních menších peněžitých darů poskytovaných tzv. národním obranným spolkům, tj. *Ústřední Matici školské*, *Národní jednotě pošumavské*, *Husovu fondu* či *Komenskému ve Vídni*. Každoročním úbytkem členstva však docházelo ke snižování pokladních příjmů a veškerá činnost si tak vyžadovala větší vydání. Roku 1903 čítal spolek pouhých 35 členů a vydání na besední místnost ve výši 120 K pokladnu příliš vyčerpávalo. V důsledku toho se následně dostavila finanční krize, zejména v roce 1911, kdy klesl počet členů na 28. Úspor se dosáhlo zejména tehdy, když se přestaly odebírat *Národní listy* a nájemné spolkové místnosti byl sníženo ze 120 na 60 K ročně. Krize však byla postupně zažehnána a roku 1913 vykazovala beseda potěšitelný stav. To se projevilo např. i v tom, že v této věnoval spolek vedle běžných vydání 50 K na rozmnožení spolkové knihovny. Tím ožila i spolková činnost – pořádány byly tři večírky (dva čajové a večer Vrchlického s přednáškou profesora Dubského z Plzně, při němž účinkoval pěvecký odbor dámský Národní jednoty pošumavské a kralovická filharmonie). Kolektivními členy besedy byly *Okrašlovací spolek*, *Bruslařský spolek*, *Tělocvičná jednot Sokol* a *Zpěvácký spolek Hvězda*,⁴³⁹ kterým beseda propůjčovala svoji spolkovou místnost pro konání valných a výborových schůzí a pro hudební a pěvecké zkoušky. Beseda tak posunula svoji hlavní činnost na pole kulturní a humánní uplatňujíc se jako jeden z nejdůležitějších činitelů ve vzdělávací činnosti *Osvětového sboru pro okres kralovický*.⁴⁴⁰

Znovurozvíjející se činnost spolku však byla o rok později poznamenána první světovou válkou a s ní souvisejícím odchodem mnoha členů spolku na vojnu. Druhým faktorem, který do určité míry narušil chod besedy, byla v červnu až prosinci 1914 prováděná

⁴³⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 9. 6. 1910. Tato schůze také svolila, aby ochotnický spolek Kolár, coby člen Besedy, konal své schůze v besední místnosti.

⁴³⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 11. 1. 1912.

⁴³⁸ Za těchto dvacet let se ve funkci předsedy vystřídal Josef Král (do 10. 11. 1896), František Slach (do 23. 2. 1905), Gustav Bouček (do 28. 11. 1905), Jan Krajíček (do 7. 11. 1907), Antonín Budinský (do 14. 10. 1909) a František Cédla (dosud). Funkci jednatele pak vykonávali MUDr. Jan Bašta (do 4. 11. 1894), JUC Jaromír Knecht (do 17. 2. 1903), JUC R. Engelthaler (do 1. 3. 1904), p. Krumlovský (do 23. 2. 1905), Jan Dyk (do 25. 1. 1906), MUDr. Tysovský (do 7. 11. 1907), J. Šebesta (do 17. 12. 1908) a odborný učitel Nachtigal (dosud).

⁴³⁹ Roku 1914 se pak novým členem besedy stala též Učednická besídka v Kralovicích – viz Zápis z valné hromady konané dne 26. 2. 1914.

⁴⁴⁰ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 25. 5. 1913.

částečná přestavba prvního poschodí hostince p. Gšvinda, ve kterém měla beseda svoji spolkovou místnost.⁴⁴¹

Podnětem ke zlepšení stavu členské základny spolku bylo bezpochyby usnesení valné hromady konané dne 30. května 1915, na jehož základě byly do spolku přijímány také všechny dobrovolně přihlášené ženy. Ty měly platit poloviční měsíční příspěvek, tj. 40 hal. Prvními členkami besedy se tak staly A. Englthalerová, pí. Seifertová, Eliška Krausová, J. Pužmanová, Marie Krausová a Marie Suchardová.⁴⁴² Jednalo se zejména o manželky příslušníků místních elit či kralovické učitelky. Do konce války však spolek, až na výjimky,⁴⁴³ žádnou činnost nevyvíjel.

Výrazný rozvoj spolek nezaznamenal ale ani po skončení válečných událostí a po vzniku Československé republiky až do roku 1922, kdy se sešlo několik lidí – zejména z řad vyšších vrstev, tj. místních úředníků a inteligence, kteří se postupně sbližovali v malých schůzkách a probudili besedu k novému životu. Na den 20. května 1922 byla svolána valná hromada, která do výboru zvolila za předsedu Karla Kvěcha – ředitele berní správy, za místopředsedu Otto Tauschera – okresního soudce a dále Antonína Kondela – vrchního berního správce, Bohumila Prušku – vrchního berního správce, Karla Reischla – berního asistenta, Jakuba Schmidta – zubního technika, Karla Kuřila – okresního komisaře, Josefa Sádla – berního asistenta a Františka Šafránka – učitele.⁴⁴⁴ Tito pak za spoluúčasti všech ostatních členů obnovili společenský život, sport, hudbu i zpěv v nově zvolené besední místnosti v hostinci U Janských.⁴⁴⁵

Již během roku 1923 se konalo šestnáct výborových schůzí a kromě pravidelných sobotních a nedělních večírků byly uspořádány tři zábavy. V průběhu tohoto roku bylo také opraveno spolkové piano a rozšířena besední místnost U Janských. Prostřednictvím místního kniháře Aloise Lega spolek odebíral *Humoristické listy* a *Český svět*, který byl po ukončení ročníku nahrazen *Světózorem*.⁴⁴⁶ Z akcí pořádaných besedou v dalších letech lze zmínit přednášku „Cesta Egyptem a tajnosti hrobky faraona Tutanchamona“ cestovatele J. Boudy

⁴⁴¹ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 6. 12. 1914.

⁴⁴² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 30. 5. 1915.

⁴⁴³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 12. 3. 1916. Dne 20. 6. 1915 se konal spolkový výlet do Trojanské obory. Téhož roku se také konala schůzka besedy v zahradě lékárníka K. Frančáka spojená se hrou v kuželky o ceny, která vynesla celkem 30 K. Z nich bylo 10 K věnováno *Okresní pomocné válečné úřadovně v Kralovicích*, 10 K *Ústřední matici školské* a 10 K *Komenskému ve Vídni*. Částkou 20 K přispěl spolek také na sirotčí fond. Dne 1. 4. 1918 byl ještě uspořádán pěvecký a hudební večírek za účinkování zpěvačky Košákové, učitele Jelínka, Nachtigala a Fencla, jehož výtěžek ve výši 51 K 55 hal byl odveden ve prospěch vdov a sirotek po padlých vojínech kralovického okresu (viz Zápis z valné hromady konané dne 27. 3. 1919).

⁴⁴⁴ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 5. 1922. Téhož roku přistoupilo ke spolku 16 nových členů.

⁴⁴⁵ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 10. 6. 1922. Besední dny byly stanoveny na sobotu a neděli.

⁴⁴⁶ TAMTÉŽ, Kniha protokolů 1923–1942, Zápis z valné hromady konané dne 30. 1. 1924.

z Plzně konanou dne 23. června 1924. Vedle vzdělávacích pak byly provozovány podniky čistě zábavní jako např. vepřové hody spojené s taneční zábavou (23. 2. 1924 a 17. 1. 1925) či večírky s hudebními a pěveckými čísly. Nově byl přijat také návrh p. Millerové, aby beseda hrála loutkové divadlo.⁴⁴⁷ Spolek i nadále usiloval o rozšiřování své knihovny. K získání finančních prostředků byly v dubnu, říjnu a prosinci 1925 uspořádány humoristické zábavy, avšak se slabou návštěvností. Jediným zdrojem příjmů tak zůstaly členské příspěvky.⁴⁴⁸

Tento stav se ale již následujícího roku zlepšil, a tak mohl spolek z finančních výnosů členských příspěvků a zábavních večírků obohatit nejen svůj knihovní fond, ale také, pomocí úpisové akce, zakoupit radio za cenu 5 670 Kč 40 hal.⁴⁴⁹ V roce 1928 dokonce věnovala beseda 100 Kč na stavbu kralovické sokolovny.⁴⁵⁰

Oproti letům 1924–1927, kdy počet členů převyšoval číslo 100, dochází od roku 1928 opět k jejich ubývání (viz graf č. 2). Další změnu pak představovala nově zvolená besední místnost v hotelu Prusík, když se zde poprvé konala valná hromada dne 12. března 1931.⁴⁵¹ Následkem nepříznivých poměrů jak spolkových tak i veřejných nevyvíjel spolek v tomto roce žádnou činnost.⁴⁵² Roku 1932 se konalo sedm výborových schůzí, na nichž byla především projednávána pojistka besedního inventáře u *První české vzájemné pojišťovny*, která byla zvýšena z 10 000 na 13 000 Kč. Spolek v tomto roce uspořádal tři zdařilé čajové dýchánky společně s důstojnickým sborem kralovické posádky a za účinkování místní hudby v čele s MUDr. Pavlem Kovalym a manželý Bulantovými z Horní Břízy.⁴⁵³

⁴⁴⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 22. 1. 1925.

⁴⁴⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 1. 1926.

⁴⁴⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 1. 1927.

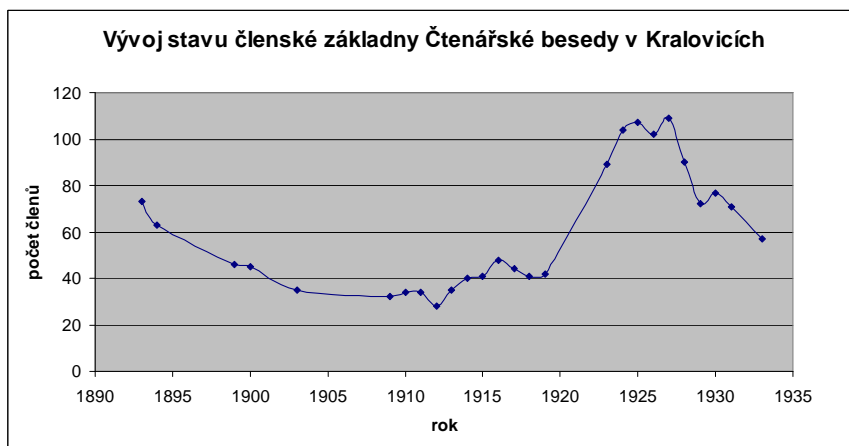
⁴⁵⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 19. 1. 1928.

⁴⁵¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 12. 3. 1931.

⁴⁵² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 3. 3. 1932.

⁴⁵³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 23. 2. 1933. Tato valná hromada také rozhodla o prodeji spolkového kulečnicku. O rok později pak bylo prodáno také radio.

Graf č. 2

Pramen:

SOKA Plasy, f. Čtenářská beseda Kralovice, Knihy protokolů 1893–1909, 1909–1923, 1923–1942.

Od poloviny třicátých let byla činnost spolku omezena opět na minimum, což spočívalo pouze v pořádání nepravidelných schůzí. K utlumení činnosti došlo především následkem značného úbytku členů z řad úřednictva, které bylo přeloženo na jiná místa. Od valné hromady konané dne 28. března 1935 se další sešla až dne 4. června 1938. Tehdy beseda projednávala především půjčku na obranu státu v obnosu 1000 Kč, která byla nakonec ministerstvu národní obrany zaslána v únoru 1939.⁴⁵⁴ Na červnové valné hromadě v roce 1938 bylo také vyhověno žádosti *Místní organizace Branného sboru československých motoristů v Kralovicích*,⁴⁵⁵ ve které jmenovaná organizace žádala besedu o peněžitý příspěvek na vyučení svých členů v řízení motorových vozidel. Čtenářská beseda na tuto akci věnovala 200 Kč s přípisem, aby byl tento obnos použit výhradně pro nemajetné členy organizace.⁴⁵⁶

Na výborové schůzi konané dne 24. května 1939 projednávala beseda přípis Okresního úřadu v Kralovicích ohledně svého dalšího působení. Tehdy se spolek usnesl sdělit okresnímu úřadu, že hodlá i nadále vyvíjet svoji činnost a že na svoji likvidaci nepomýšlí.⁴⁵⁷ Avšak pod vlivem událostí druhé světové války a neustálým ubýváním členů rozhodl spolek jednohlasně na své valné hromadě dne 27. května 1942 o zastavení své další činnosti a následné likvidaci.⁴⁵⁸

⁴⁵⁴ TAMTÉŽ, Spisový materiál – Potvrzení MNO o přijetí částky 1000 Kč od Čtenářské besedy Kralovice ze dne 14. 2. 1939.

⁴⁵⁵ TAMTÉŽ, Spisový materiál – Místní organizace Branného sboru československých motoristů v Kralovicích žádá v květnu 1938 Čtenářskou besedu o příspěvek na vyučení svých členů v řízení motorových vozidel. Pod žádostí je podepsán šéf štábu p. Slunéčko, tajemník p. Krs a místní náčelník p. Bretšnajdr.

⁴⁵⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 4. 6. 1938.

⁴⁵⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 24. 5. 1939.

⁴⁵⁸ TAMTÉŽ, Protokoly 1923–1942. Podle článku 17 spolkových stanov „Po rozejití se nebo rozpuštění spolku odevzdá se jmění spolkové obci kralovické, aby je odevzdala spolku jenž za podobným účelem během tří let se v Kralovicích ustavil. Kdyby se do tří let podobný spolek nezřídil, pak stává se jmění majetkem obce kralovické,

3. 1. 5 Učednická besídka Kralovice

„Účelem besídky mládeže je poskytovat učňům, mladistvým dělníkům a pomocníkům (tovaryšům) po část jich volného času zotavení a povzbuzující zaměstnání, podporovati jich všeobecné a mravní vzdělání, jakož i jich tělesný vývin, povznášeti jich radost z povolání, jich čest i jich vědomí povinnosti a vystříhati jich před nebezpečím zahálky.“⁴⁵⁹ Tyto cíle uskutečňovaly učednické besídky prostřednictvím sdružování svých navštěvovatelů, zřizováním besídkových knihoven, pořádáním různých přednášek s názornými ukázkami, zapojením svých členů do kulturní činnosti (zpěv, hudba, divadlo), tělovýchovnými aktivitami (tělocvik, vojenská cvičení, plavání, bruslení, hry v přírodě) či pořádáním různých výletů.⁴⁶⁰

Ustavující valná hromada *Učednické besídky v Kralovicích* se konala dne 25. ledna 1903 ve spolkové místnosti v hostinci U Sládků v Kralovicích (k založení besídky došlo však již roku 1902). Do výboru byl ředitelem spolku zvolen Václav Bretšnajdr, předsedou Josef Bebr – obchodník oděvy, náměstkem předsedy Bohuslav Tauš - obchodník, jednatelem František Štěrba - knihkupec, pokladníkem Josef Brejcha, správcem domu Ferdinand Pícl a revizory účtů Josef Šnajberk a Adolf Bebr. Dalšími členy výboru se stali Bohumil Slach, František Vaňourek, Josef Modrý, Antonín Engelthaler a Karel Steiner. Jednalo zejména o příslušníky živnostenského a řemeslnického obyvatelstva, ale též místní inteligence. Za členy besídky se přihlásilo celkem 45 pánů.⁴⁶¹

Počátky činnosti spolku jsou úzce spojeny se zařizováním spolkového inventáře. Tak bylo na výborové schůzi konané dne 6. března 1903 usneseno zakoupit skříň na knihy a jiné potřeby, pro zábavu svých členů pak měla besídka pořídit míč na kopanou, dvoje šachy, dvakrát dámu a dvakrát hru domino. Spolek také začal odebírat časopis „Česká rodina“. První besídka se, za hojné účasti učňů, mistrů a dalších příznivců, konala dne 5. dubna 1903. Jejím pořádáním byli pověřeni Josef Modrý a Karel Štroner.⁴⁶² Na této schůzi zazněla také přednáška učitele Jana Dyka na téma „O provozování živností na Balkáně“, kterou sestavil na

kterého použití musí ku zřízení obecní knihovny...“ Spolek tak městskému úřadu v Kralovicích odevzdal spořitelní knížku městské spořitelny č. 6963 znějící na jméno Čtenářská beseda v Kralovicích s vkladem 289,-Kč 85 hal v hotovosti 203 Kč 60 hal, unifikační půjčku série 0001980 č. 0000128 na obnos 1000 Kč v úschově u městské spořitelny, dále piano t. č. v úschově a v užívání odborného učitele Rabasa v Kralovicích, dvě skříňe a nástěnné hodiny umístěné t. č. u hostinského Prusíka, knihy uložené t. č. v bedně u p. Prusíka a jejich seznam a nástěnný obraz Panorama Prahy, taktéž u p. Prusíka. Viz Spisový materiál – oznámení Městskému úřadu v Kralovicích o ukončení činnosti spolku ze dne 29. 5. 1942.

⁴⁵⁹ SOKA Plasy, f. *Učednická besídka Kralovice*, Vzorné stanovy učednických besídek, k. č. 1. Ze dne 28. září 1902 pak pochází také „Domácí řád pro učené přijaté do besídky učednické“.

⁴⁶⁰ TAMTÉŽ.

⁴⁶¹ TAMTÉŽ, Protokol ustavující valné hromady konané dne 25. 1. 1903.

⁴⁶² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 6. 3. 1903.

základě poznatků ze své cesty po Srbsku.⁴⁶³ V tomto roce pak nabídl spolek svým svěřencům mnoho příležitostí k hodnotnému využití volného času. Např. dne 5. července se besídka zúčastnila průvodu na oslavu mistra Jana Husa a 12. července učňové vyrazili na Husovu pouť na Krakovec.⁴⁶⁴ Dne 15. listopadu 1903 zorganizoval Jan Dyk exkurzi do městského archivu, kde své svěřence seznámil s uloženými písemnostmi. O týden později pak učňové začali nacvičovat loutkové divadlo. Dne 6. prosince vedl MUDr. Antonín Engelthaler v besídce přednášku „O zdravotnictví“.⁴⁶⁵

Na valné hromadě konané 29. ledna 1904 přistoupili za nové členy spolku učitelé Stanislav Škorpil a Antonín Zápal, dále civilní exekutor Václav Kubička a c. k. berní příručí Antonín Lukeš. Na této schůzi byl přijat návrh, aby se cvičiteli hudby a zpěvu věnovala za jeho celoroční činnost odměna ve výši 50 K.⁴⁶⁶ Návštěvníci besídky v tomto roce také secvičovali divadlo. Obohacení volnočasových aktivit učňů, kteří se v besídce scházeli, představovala koupě harmonia, které bylo pořízeno od p. Borůvky z Prahy za 160 K. Významnější však bylo pořízení dřevěných loutek od řezbáře Kouteckého z Čisté.⁴⁶⁷ Vzhled těchto loutek pak ještě vylepšily kostýmy, které ušila Zdenka Bretšnajdrová, Marie Sauersteinová (choť c. k. berního kontrolora), N. Engelthalerová (chot městského obvodního a železničního lékaře) a Veronika Soukupová (choť sládka v Kralovicích).⁴⁶⁸ Učňovská loutková divadelní představení se konala několikrát do roka a byla vždy hojně navštěvována.

„Vzorní“ učňové, kteří besídku navštěvovali, mohli být za své mravné a pilné chování nějakým způsobem odměněni. To se stalo např. hned v roce 1905, když výborová schůze konaná dne 24. listopadu vybrala z dvaceti mladíků, kteří tohoto roku besídku navštěvovali, dva učně. Ti za své kladné počínání dostali dar od c. k. okresního hejtmána Gustava Boučka ve výši 5 K. Jednalo se o Václava Vokurku, který byl v té době v učení u knihaře Františka Štěrby a Františka Modrého, učně u Bohumila Slacha.⁴⁶⁹

Besídka se postupně rozšiřovala nejen počtem členů, ale usilovala také o svoji větší návštěvnost. Na valné hromadě konané dne 2. února 1906 přistoupili za nové členy přistoupili Ferdinand Šrekr, František Hubka, Jan Modrý, František Beránek, Václav Kauter a Vilém

⁴⁶³ TAMTÉŽ, Jednací protokoly besídky 1903–1933, Zápis o slavnostní valné hromadě konané dne 26. června 1932.

⁴⁶⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 3. 7. 1903. Učedníkům, kteří se této pouti zúčastnili, byl dán příspěvek ze spolkové pokladny ve výši 40 hal.

⁴⁶⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 11. 11. 1903.

⁴⁶⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 29. 1. 1904.

⁴⁶⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 18. 7. 1904. Na výborové schůzi konané dne 14. 6. 1932 pak bylo rozhodnuto o prodeji harmonia pí Kedrové z Rakovníka za 100 – 150 Kč.

⁴⁶⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 5. 12. 1904. Na této schůzi bylo též stanoveno vstupné do loutkového divadla, které pro dospělé činilo 20 hal., pro děti školou povinné 10 hal a pro chovance besídky byl vstup zdarma.

⁴⁶⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 24. 11. 1905.

Brejcha. Dále zde bylo usneseno zhotovit oběžník, ve kterém by byli vyzváni mistři a rodiče učňů, kteří dosud nejsou chovanci besídky, aby se jimi stali.⁴⁷⁰ Práci besídky pak v roce 1907 ocenil inspektor technologického muzea v Praze, který navštívil Kralovice dne 9. června a celému výboru spolku poděkoval za horlivost, píli a vedení mládeže.⁴⁷¹

Během roku 1908 se besídka potýkala s určitými problémy, které vyústily takřka v její nečinnost. Tento stav byl způsoben především tím, že spolku nebyl od obce poskytnut tzv. vydržovací příspěvek, navíc byla besídce dána výpověď ze spolkové místnosti U Sládků. V roce 1909 korporace předložila žádosti o udělení výše zmíněného příspěvku obecnímu zastupitelstvu, výboru městské spořitelny, školnímu výboru pokračovací průmyslové školy, živnostenské besedě, společenstvu kovářů, společenstvu hostinských, společenstvu smíšených řemesel oděvních a obchodnímu grémiu.⁴⁷² Této žádosti bylo vyhověno ze strany školního výboru pokračovací školy, která besídce udělila 100 K, městská spořitelna jí poskytla 25 K, oděvní společenstvo ze svého fondu uvolnilo 15 K a společenstvo kovářů 10 K. Novou spolkovou místností se stala místnost v hostinci Huga Štronera.⁴⁷³ V tomto roce pak bylo do besídky zapsáno 39 chovanců, pro které bylo uspořádáno 17 přednášek, četné vycházky⁴⁷⁴ do okolí a na hřiště či plavání. Sami učni opět secvičili loutková představení.⁴⁷⁵ C. k. místodržitelství řediteli besídky udělilo za její vzorné vedení pochvalné uznání.⁴⁷⁶

Následující léta probíhala v besídce „standardním“ způsobem – pořádány byly nejrůznější přednášky, výlety a pohybové aktivity, loutková představení, v červenci se učňové účastnili Husových oslav apod. Kromě těchto aktivit je též patrná spolupráce s dalšími kralovickými korporacemi. Např. valná hromada konaná dne 23. ledna 1912 vyhověla žádosti *Dámského místního odboru Národní jednoty pošumavské*, kterému besídka zapůjčila své loutky s podmínkou, že 50 % z čistého výnosu loutkových představení tohoto spolku bude věnováno besídce.⁴⁷⁷ Téhož roku se besídka stala členem *Vzdělávacího sboru Osvětového svazu pro okres kralovický*.⁴⁷⁸ Společně s oběma jmenovanými korporacemi pak o rok později přistoupil spolek také ke koupi skioptikonu.⁴⁷⁹

⁴⁷⁰ TAMTÉŽ. Zápis z valné hromady konané dne 2. 2. 1906.

⁴⁷¹ TAMTÉŽ, Z z výborové schůze konané dne 27. 7. 1907.

⁴⁷² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 10. 1. 1909.

⁴⁷³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 15. 2. 1909.

⁴⁷⁴ Ohledně vycházek bylo na valné hromadě spolku konané dne 24. 1. 1910 usneseno, aby doprovodu učňů byla za kratší procházku vyplacena ze spolkové pokladny 1 K a za procházku delší 2 K (bližší upřesnění pojmu kratší a delší procházka zde však uvedeno není). Honorovány pak měly být také lékařské přednášky.

⁴⁷⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 9. 1909.

⁴⁷⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 24. 1. 1910. Na této valné hromadě byl předsedou spolku zvolen František Hubka, místopředsedou František Brejcha, ředitelem besídky Václav Bretšnajdr, jednatelem V. Šíroký, pokladníkem Bohumil Slach.

⁴⁷⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 23. 1. 1912.

⁴⁷⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 3. 4. 1912.

⁴⁷⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 1. 1913.

Jak se zdá, hlavním problémem, který musela učenická besídka řešit, byla určitá finanční tíseň. Například kvůli zvýšení nájemného v hostinci Huga Štronera na 100 K si musel spolek roku 1913 hledat novou spolkovou místnost, kterou na přechodnou dobu našla u *Čtenářské besedy* v hostinci U Gšvindů v Kralovicích, kde se také dne 23. června 1913 konala výroční valná hromada.⁴⁸⁰ Dle zápisů v knize protokolů to byla na dlouhou dobu poslední schůze spolku.

Překážky, které v době první světové války nedovolily besídce provádět dřívější činnost byly spojené se stálým stěhováním inventáře na různá místa, protože spolková místnost besídky propůjčena spolku Čtenářskou besedou musela být z důvodu oprav uvolněna. Najatá místnost u Ferdinanda Brejchy upravená současně i jako veřejná čítárna nebyla však pod vlivem válečných událostí dlouho používána a odchodem členů výboru besídky do činné vojenské služby bylo nutno činnost besídky zastavit. Tato místnost byla následně bytovou komisí zadána k soukromému obývání. Roku 1919 byla činnost spolku sice obnovena v dřívější spolkové místnosti ve Starém Zámku, přičemž se besídek mohl účastnit také neživnostenský dorost i dívky. Avšak v důsledku bytové krize bylo nakonec nutno opustit i tuto místnost. Schůzky spolku se pak konaly v místnosti veřejné čítárny, kde byl uložen také jeho inventář. Besídka začala spolupracovat se *Živnostenskou besedou*, v jejíž spolkové místnosti v hostinci U Sládků se konala další výborová schůze besídky až dne 17. května 1924 společně s výborem Živnostenské besedy.⁴⁸¹

První poválečná valná hromada spolku se konala dne 25. března 1925 v místnosti hostince Ve Starém zámku, na níž byla uvítána nabídka hostinského Josef Šebka, který byl ochoten pronajmout besídce spolkovou místnost. Na následující výborové schůzi byl předsedou spolku zvolen Antonín Franc (hodinář), místopředsedou J. Matějka, správcem besídky Fr. Modrý, pokladníkem Alois Lego (knihař), jednatelem B. Bžel (krejčí), správcem domu Josef Šebek. Nové představenstvo spolku tedy bylo tvořeno místními živnostníky a řemeslníky.

Pravidelné schůzky besídky, kterých se průměrně účastnilo 23 chlapců – většinou mladších učňů, se konaly každou neděli kromě doby letních prázdnin. Za rok 1925 *Zemská rada živnostenská* udělila besídce ze svých prostředků příspěvek 300 Kč a ministerstvo sociální péče 200 Kč. Složení spolku bylo oproti předválečným poměrům chudší o zástupce z

⁴⁸⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 30. 3. 1913

⁴⁸¹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 17. 5. 1924. Na dotaz Bohumila Slacha, v jakém stavu a kde je uloženo loutkové divadélko, bylo usneseno, aby byli vyzváni členové klubu Sparta, kterým bylo divadélko posledně zapůjčeno, aby toto dali dopravit od Janských na dřívější místo – do budovy městské spořitelny. Dalším důvodem, proč besídka nevyvíjela činnost byly opět finanční potíže, neboť od roku 1915 nedostávala besídka žádnou peněžní podporu.

učitelstva. Nadále však fungovala spolupráce besídky se Živnostenskou besedou, která jí propůjčovala své časopisy.⁴⁸²

Besídka stále nabízela svým chovancům využití volného času prostřednictvím přednášek, divadelních představení, různých oslav či zpěvních a divadelních večírků. V roce 1930 pak učňové čtyřikrát sehráli loutkové divadlo a na valné hromadě konané dne 18. prosince 1930 byl zvolen tříčlenný odbor loutkového divadla ve složení p. Lego, Balín a Modrý.⁴⁸³

Roku 1932, kdy učenická besídka oslavila 30 let svého trvání, bylo při této příležitosti schváleno zaslat žádost *Zemské radě živnostenské v Praze*, aby udělila nejvyšší vyznamenání p. Slachovi za jeho dlouholetou činnost ve spolku. V této době již byla činnost besídky víceméně omezena především na sport. Proto neměl sportovní klub AC Sparta v Kralovicích žádné námitky proti tomu, aby učňové hráli fotbal na jejich hřišti, s tou podmínkou, že se stanou členem jmenovaného klubu. Z tohoto důvodu pak prošli učňové lékařskou prohlídkou, aby mohli být následně pojištěni.

Slavnostní valná hromada Učenické besídky se konala dne 26. června 1932 v sále hostince U Boháčků za účasti zástupců korporací, dalších hostů a samozřejmě učňů. U příležitosti 30. výročí besídky byla uspořádána za přispění místních živnostníků, živnostenské školy pokračovací, obecné a měšťanské školy, odborné školy hospodářské, Ochrany matek a dětí a místní odbočky čsl. obce legionářské výstava. Oslav se zúčastnil také viceprezident obchodní a živnostenské komory v Plzni a člen národního shromáždění František Čechman, ředitel nemocenské pokladny v Kralovicích Josef Tomášek, zástupce obchodní a živnostenské komory v Plzni a obchodního grémia v Kralovicích p. Vavřík z Plas a za živnostenskou a pokračovací školu v Plasích pronesl blahopřejnou řeč Bohumil Pikrt. Dále spolku blahopřáli zástupci dalších úřadů a korporací. Poté odešli všichni shromáždění do školní budovy, kde starosta města František Říha svým proslovem slavnostně výstavu zahájil.⁴⁸⁴

Následující léta projevovali učňové zájem především o kopanou. Na valné hromadě konané dne 8. února 1934 bylo dokonce konstatováno, že „*učeníci do besídky nechtějí chodit (kromě fotbalu), čímž nebyla činnost valná*“.⁴⁸⁵ Fotbalová jedenáctka besídky sehrála v uplynulém roce devět zápasů (z toho čtyři v Kralovicích a ostatní v okolních obcích), její trénink se konal vždy jednou týdně. Na této valné hromadě bylo pak schváleno, aby byl AC

⁴⁸² TAMÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 28. 4. 1926. Na této schůzce také apeloval předseda spolku na ostatní členy, aby se více přičinili o docházku učňů do besídky.

⁴⁸³ TAMÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 18. 12. 1930.

⁴⁸⁴ TAMÉŽ, Zápis ze slavnostní valné hromady konané dne 26. 6. 1932.

⁴⁸⁵ TAMÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 8. 2. 1934.

Spartě Kralovice darován příspěvek 50 Kč na každé pololetí za užívání hřiště. Spolek se též usnesl na zakoupení staršího pingpongového stolu.⁴⁸⁶

Přestože od poloviny třicátých let nabízela besídka svým chovancům převážně sportovní využití volného času, starala se i nadále, ačkoli již v menší míře, o jejich kultivaci v dalších oborech. Tak se např. výborová schůze konaná dne 5. září 1935 shodla na pořádání výuky psaní na psacím stroji.⁴⁸⁷ Dne 15. září tohoto roku byl pak uspořádán všeživnostenský zájezd do Plzně, kterého se zúčastnila všechna společenstva a i s učednickou besídkou, jež se uvolila na tento podnik přispět částkou 250 Kč.⁴⁸⁸

Zmíněného kurzu psaní na stroji se pak v roce 1935 zúčastnilo 32 učňů a učnic, přičemž průměrná návštěva každé lekce byla asi 25 lidí. Za vedení kurzu byla jeho lektorovi Horáci Fontánovi udělena odměna ve výši 200 Kč.⁴⁸⁹ Výuka psaní na stroji probíhala i v následujícím roce a pro absolventy kurzů pak byla uspořádána soutěž. Po jejím skončení byli odměněni za umístění na prvním místě učeň Knor částkou 50 Kč, na druhém místě skončil učeň Bouml s odměnou 40 Kč a třetí příčku obsadil učeň Lego, který získal 30 Kč. Další učňové – absolventi kurzu obdrželi po 25 Kč. Částkou 20 Kč však byli odměněni i ostatní chovanci, kteří svědomitě navštěvovali besídku. Ti, co se zde vyskytovali méně, pak dostali 15 Kč.⁴⁹⁰

O Vánocích bývala pro učně uspořádána vánoční nadílka, která přispěla k jejich nejlepšímu materiálnímu zabezpečení. Např. roku 1936 za přispění 900 Kč od *Ministerstva obchodu, živností a průmyslu* byly učňům rozdány peněžní poukázky v hodnotě 50 Kč – 1 ks, 40 Kč – 4 ks, 30 Kč – 4 ks, 25 Kč – 12 ks, 20 Kč – 6 ks a 23 ks po 15 Kč.⁴⁹¹

Vedle sportovní a přednáškové činnosti, objevují se také v programu Učednické besídky (podobně jako u hasičů) prvky branné výchovy – např. na valné hromadě konané dne 1. dubna 1937 bylo o tomto tématu diskutováno a rozhodnuto, aby se učňové zúčastnili prohlídky místních kasáren.⁴⁹² Na základě usnesení výborové schůze spolku ze dne 4. září 1937 byla besídka dobrovolným sdružením přičleněna k *Okresní péči o mládež (OPM)*.⁴⁹³

⁴⁸⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 8. 2. 1934. Ze zápisu valné hromady konané dne 27. 7. 1936 však vyplývá, že pingpongový stůl nakonec zakoupen nebyl, „neboť učňové nemají o tuto hru zájem jako o fotbal a hokej.“

⁴⁸⁷ V lednu 1936 pak měl předseda Beneš obstarat zapůjčení psacích strojů a schválen návrh, že by kurzy psaní na stroji mohl vést Horác Fontána.

⁴⁸⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 5. 9. 1935

⁴⁸⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 25. 3. 1936.

⁴⁹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 21. 1. 1937. Na této schůzi bylo také s MUDr. Kovalym sjednáno pořádání přednášek z oblasti zdravotnictví a tělovědy. Projednáván byl také návrh, aby se besídka korporativně účastnila přednášek pořádaných Dělnickou tělovýchovnou jednotou v Lidovém domě. Besídku v této době navštěvovalo celkem 45 učňů.

⁴⁹¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 1. 4. 1937.

⁴⁹² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 1. 4. 1937.

⁴⁹³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 9. 1937.

Materiály, které by konkrétněji dokumentovaly další činnost besídky, nejsou v příslušném archivním fondu zachovány.⁴⁹⁴ Dokladem o tom, že spolek fungoval i v době druhé světové války (nebo alespoň do roku 1943), je seznam učňů naštěvujících besídku z období školního roku 1942/1943.

Závěrem můžeme jako hlavní přínos Učednické besídky v Kralovicích během její čtyřicetileté historie označit především snahu o formování a kultivaci učednické mládeže v oblasti společenského chování, kultury, sportu a mimoškolního vzdělávání.

3. 1. 6 Okrašlovací spolek Kralovice

„V památný dne jmenin Jeho Veličenstva, dne 4. října r. 1906 svolal pan starosta František Slach schůzi do místnosti Čtenářské besedy na poradu o založení Okrašlovacího spolku v Kralovicích. Srdečnými slovy shromáždění uvítav naznačil potřebu tohoto spolku pro město naše, načež obšírně o činnosti a účelu okrašlovacích spolků promluvil p. zat. řed. Jan Dyk. Zvolen potom komitét pánů: F. Slacha, Dra L. Brunclíka a J. Dyka, jimž uloženo dle stanov na schůzi přijatých zakročiti o jejich schválení, tak aby spolek mohl v lednu 1907 počítí svoji činnost. Členů se ihned přihlásilo 4 zakládající páni členové, 19 pánů členů činných. Sepsáno při ustavení se spolku dne 17. ledna 1907.“⁴⁹⁵

Ustavující valná hromada *Okrašlovacího spolku v Kralovicích* se konala dne 12. ledna 1907 za účasti 10 členů. Předseda přípravného komitétu František Slach zde všem ostatním účastníkům sdělil, že stanovy spolku byly schváleny výnosem c. k. místodržitelství dne 1. prosince 1906 č. 299532. František Slach také informoval přítomné o tom, že za zakládající členy se do spolku přihlásili Gustav Bouček – c. k. správní okresní hejtman, František Slach – okresní i obecní starosta, Dr. Ladislav Brunclík – c. k. okresní soudce a Jan Krajíček – c. k. notář. Mezi 26 činnými členy spolku byli především zástupci z řad inteligence – učitelé, úředníci, lékaři, ale také živnostníci.⁴⁹⁶ Po volbě výboru spolku prohlásil předseda spolek za

⁴⁹⁴ Výjimku tvoří pouze dopis *Učednické besídky z Čisté* ze dne 15. 2. 1941, v němž stojí: „V zájmu spolupráce učednických besídek v našem kraji navázali jsme přátelské styky s Učednickou besídkou v Rakovníku, která v Čisté upořádá v hostinci U Hornofů dne 9. března t. r. „Večer staročeských písní“, na kterýžto podnik dovolujeme si pozvati i Vaši besídku [...] Jistě, že sloužila by nám společná spolupráce jak k prospěchu celé naší věci, neboť přátelé z Rakovníka mohli by nám dáti mnoho cenných rad a pokynů, což nemůžeme přehlížeti. Těšíme se proto, že i Vy se rozhodnete pro spolupráci s námi a těšíme se ovšem i na Vaši návštěvu pořádaného podniku. Vlasti zdar! Josef Vild – vedoucí besídky a Vávra Jan – správce besídky.“

⁴⁹⁵ SOKA Plasy, f. *Okrašlovací spolek Kralovice*, neuspořádáno - Zápisník okrašlovacího spolku v Kralovicích 1907–1945.

⁴⁹⁶ TAMTÉŽ, Zápis z ustavující valné hromady konané dne 12. 1. 1907. Činnými členy se stali MUDr. Em. Engelthaler, Emil Halley, Antonín Kouba, Ludvík Fritsch, Antonín Zápal, Hanuš Zápal, Edvard Veverka, Václav Zázvorka, Dr. Rudolf Alter, Ladislav Iserle, Vilém Ješke, Stanislav Fencel, Josef Šebesta, Englbert Vavřínek,

ustavený. Valná hromada se dále usnesla na tom, aby ve čtvrtletním intervalu byly poslem vybírány členské příspěvky a také, aby byla vyzvána ředitelství velkostatků v okrese k přistoupení za člena nově utvořeného spolku.⁴⁹⁷

O pět dní později, tedy 17. ledna 1907 se konala ustavující schůze spolkového výboru, při které byl jeho předsedou zvolen Gustav Bouček, místopředsedou František Slach, jednatelem Jan Dyk, pokladníkem M. Škeřík – c. k. berní a správcem výborových prací Emil Haller – radní. Za sluhu spolku byl ustaven K. Šebek. K pořádání výborových i valných schůzí byla o propůjčení místnosti požádána *Čtenářská beseda*.⁴⁹⁸

Již od počátku své existence byl spolek členem *Ústředního svazu spolků okrašlovacích*, který rozdělil veškeré okrašlovací spolky v Čechách do třiceti sborů. Okrašlovací spolek v Kralovicích spadal pod sbor v Rakovníku, kam dále náležely také okrašlovací spolek v Čisté, Družci, Hvozdě, Kladně, Kněževsi, Nesuchyni, Pavlíkově, Rakovníku, Novém Strašecí, Unhošti a Zbečně.⁴⁹⁹

Jako první výrazný a dlouhodobě trvající úkol spolku lze označit zřízení parku před budovou školy. Spolek zde plánoval vystavět drátěný plot napnutý na dubových kůlech, uvnitř pak měly být dva parčíky uprostřed rozdělené asi tři metry širokou cestou. Parčíky byly následně zatravněny a osázeny kvetoucími keři. O prodej dubových kůlů byl požádán velkostatek Plasy. Rozpočet zřízení parku činil 300 K.⁵⁰⁰

Kromě školního parku se spolek zabýval také úpravou okolí Markova pomníku,⁵⁰¹ která spočívala v navezení písku na pěšiny (a jejich rozšíření) a vysazení stromků a keřů. Náklad tohoto projektu pak dosahoval částky asi 16 K. Spolek také svou žádostí adresovanou městskému úřadu, usiloval o zřízení dětského hřiště u Plaské silnice vedle bývalé mýtnice.⁵⁰²

Město Kralovice bylo jedním z hlavních „sponzorů“ okrašlovacího spolku, když mu každoročně věnovalo příspěvek ve výši 50 K. Ještě štedřejším přispěvatelem však byla Městská spořitelna s roční podporou 250 K. V březnu 1907 měl spolek již 61 členů.⁵⁰³ Na výborové schůzi konané dne 23. března 1907 pak byli za nové členy přijati Helena Boušková, R. Kollmann a B. Pruška. Spolek také přistoupil za člena *Čtenářské besedy*.⁵⁰⁴

František Wagner st., František Cédli, Matěj Škeřík, Ferdinand Šrekr, Jan Dyk, Josef Štěrba, Joseb Bébr, MUDr. Josef Tysovský, Josef Mrázek, Tomáš Bušek, Antonín Budínský a František Lüftner

⁴⁹⁷ TAMTÉŽ, Zápis z ustavující valné hromady konané dne 12. 1. 1907.

⁴⁹⁸ TAMTÉŽ, Zápis z ustavující výborové schůze konané dne 17. 1. 1907.

⁴⁹⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 11. 3. 1911.

⁵⁰⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 23. 3. 1907.

⁵⁰¹ Jedná se o pomník Jana Jindřicha Marka (Jana z Hvězdy), který se nalézá v parku u farního kostela sv. Petra a Pavla. Jeho slavnostní odhalení se konalo dne 6. 10. 1895. Zhotoven byl plzeňskou firmou Cingroš. Na pomníku je umístěn bronzový medailon s Markovým portrétem.

⁵⁰² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 23. 3. 1907.

⁵⁰³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 2. 3. 1907.

⁵⁰⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 23. 3. 1907.

Jedním z hlavních projektů Okrašlovací spolku (vedle péče o školní park a okolí Markova pomníku) byla též úprava stráně pod Podměstským mlýnem. V této záležitosti bylo již v květnu 1907 výborem spolku přijato, aby se na podzim téhož roku objednaly babyky z Ptenína a zasadily se na zmíněnou stráň. Spolek pak měl požádat městské zastupitelstvo, aby tato stráň pro zásluhy starosty Františka Slacha ml. o zvelebení celého okolí nesla název „*Slachova stráň*“.⁵⁰⁵

Posledním z větších cílů Okrašlovacího spolku bylo pořizování a umísťování laviček po okolí. Např. na jaře roku 1907 zřídil spolek čtyři lavičky v Doubí a tři u Mariánské Týnice. Téhož roku se pak konalo slavnostní sázení školní mládeží na Slachově stráni dne 16. dubna a dne 20. října 1907. Spolek též nechal zříditi mapu okolí, kterou následně zavěsil na budově radnice. Školním dětem byla spolek zakoupena a rozdána brožura o pěstování květin. Od městské spořitelny získal spolek opět podporu ve výši 250 K a od obecního zastupitelstva 50 K.⁵⁰⁶ Na základě § 8 spolkových stanov, pak bylo jednohlasně přijato, aby byly obě jmenované instituce zastoupeny po jednom členu ve spolkovém výboru.⁵⁰⁷ Jako zástupce městské spořitelny se tak do výboru spolku dostal J. Cédli, zástupcem města byl starosta Slach.⁵⁰⁸

Roku 1908 čítal spolek 67 členů. Činnost spolku byla v tomto roce opět zaměřena na péči o Slachovu stráň, která byla osázena, zašlé keře na jaře doplněny a sad opatřen tabulkou s nápisem. Spolek také dbal na dobrý vzhled školy, o což bylo postaráno nákupem pelargoníí k vnější výzdobě budovy a opatřením větších květin za 26 K do jejího interiéru.⁵⁰⁹

Okrašlovací spolek neprováděl krajinné úpravy výhradně vlastními silami, někdy zakoupil např. pouze sazenice, které daroval konkrétnímu subjektu, jenž je dále sám vhodně zužitkoval. Tak bylo učiněno např. roku 1908, když bylo mlynáři Hlaváčkovi dáno 200 kusů akátů, aby jimi osázel stráň u svého mlýna. Téhož roku vysázel Okrašlovací spolek také aleje k Mariánské Týnici a zakoupil v pořadí již druhou lihovou lampu, kterou umístil k Starému zámku.⁵¹⁰

Na valné hromadě konané dne 27. března 1909 projednával spolek návrh na ocenění a uznání činnosti jednatele a zakladatele učitele Jana Dyka, který odešel coby školní inspektor do Strakonice. Jednomyslně pak byl přijat návrh, aby nejen Jan Dyk, ale také František Slach

⁵⁰⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 30. 5. 1907. Za činného člena spolku přistoupil František Říha.

⁵⁰⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 21. 3. 1908.

⁵⁰⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 21. 3. 1908.

⁵⁰⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 14. 11. 1908.

⁵⁰⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 27. 3. 1909.

⁵¹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 27. 3. 1909.

byli za své zásluhy o rozvoj Okrašlovacího spolku jmenováni jeho čestnými členy.⁵¹¹ Dalším čestným členem se o rok později stal také okresní hejtman Gustav Bouček.⁵¹²

Jisté změny zaznamenal spolek na výborové schůzi konané dne 4. března 1911, která se rozhodla doporučit valné hromadě, aby se usnesla na změně stanov spolku ve smyslu stanov *Okrašlovacího spolku a spolku pro ochranu domoviny*. Spolky mající tento účel totiž získávaly nárok na subvenci ministerstva veřejných prací. K vybídnutí ústředního svazu by tak měl spolek v evidenci památné budovy, stromy, parky v Kralovicích a okolí a při jakýchkoli jejich změnách (kácení, mýcení, přestavby, nové stavby apod.) by zajistil fotografické snímky, které měly být následně zaslány do archivu Svazu okrašlovacích spolků k uchování.⁵¹³

Rok 1911 nebyl kvůli suchu pro spolkové práce příliš příznivý. Činnost spolku tak spočívala především ve vysazování keřů a stromů, neboť na Slachově stráni a u hřbitova mnoho stromů uschlo.⁵¹⁴

Další činnost spolku do vypuknutí první světové války spočívala i nadále v péči o Slachovu stráň a o okolí Markova pomníku, v pořizování laviček a jejich vhodném umístění či zřizování lávek přes potok (např. roku 1911 byla zhotovena lávka pod mlýnem Františka Říhy). Opomíjen nebyl ani park před školou. Ve škole bylo také zřízeno pařeniště a zakoupena semena. V pařeništi a na záhonech ve školní zahradě se pak pěstovaly květiny do oken školní budovy i pro vysazení ke spolkovým účelům. Pod farou byly vysázeny kulovité akáty. Na žádost okrašlovacího spolku bylo urychleno zřízení dvou lamp u nádraží.⁵¹⁵ Určitou novinku ve spolkové činnosti představovalo pořádání hudební zábavy dne 6. září 1912 ve prospěch okrašlovacího spolku.⁵¹⁶

Před začátkem první světové války čítal spolek 45 členů. Roku 1914 pak byla provedena výše zmiňovaná změna stanov ve smyslu *Spolku okrašlovacího a pro ochranu domoviny*. Předsedou byl Antonín Zápal – učitel, místopředsedou František Slach – starosta města, jednatelem Vilém Ješke – učitel, pokladníkem Antonín Kouba – provozovatel vinárny a správcem spolkových prací Václav Kubička – berní exekutor. Členy představenstva byli i

⁵¹¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 27. 3. 1909. V následující výborové schůzi byli zvoleni funkcionáři spolku: předseda Gustav Bouček, náměstek František Slach, jednatel Vilém Ješke (učitel), pokladník Antonín Kouba (obchodník), správce spolkových prací E. Halley (městský radní) a správce zahradnických prací Václav Kubička.

⁵¹² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 4. 1910. V následující výborové schůzi zvoleni: předsedou notář Krajíček, místopředsedou Fr. Slach, jednatelem V. Ješke, pokladníkem Kouba, správcem prací spolkových Kubička

⁵¹³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 3. 1911.

⁵¹⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 13. 1. 1912.

⁵¹⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 3. 1912. K žádosti p. Míška mu byla na výborové schůzi konané dne 22. 2. 1913 odhlasována jednomyslně odměna 30 K za opatrování a rozsvěcování nových lamp.

⁵¹⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 29. 9. 1912.

nadále lidé zastávající ve městě nějaký úřad, učitelé a živnostníci. Spolek také odebíral časopis „Krása našeho domova“.⁵¹⁷

Během první světové války spolek žádnou činnost nevyvíjel a v letech 1914, 1917 a 1918 ani nevybíral členské příspěvky. První poválečná výborová schůze spolku se konala dne 19. února 1919 ve vinárně Antonína Kouby, která si jako úkol pro rok 1919 předsevzala opravit a udržet to, co bylo před válkou zařízeno a zasázeno. Zřídit se tak měly lavičky, které byly sešlé nebo roznesené – pod Slachovou strání, u Markova pomníku a v Doubí. K tomuto účelu měly být použity staré školní lavice doplněné o žulové podstavce, které věnovala místní školní rada. Spolek se také stal členem *Osvětového sboru* s příspěvkem 4 K – jeho zástupcem ve spolku byl jmenován jednatel Vilém Ješke.⁵¹⁸

Obecně lze říci, že činnost Okrašlovacího spolku v Kralovicích byla závislá především na množství finančních prostředků, zvláště v době po první světové válce. Proto spolku velmi pomohlo, když roku 1919 obdržel od plaského velkostatku zdarma 200 ks březových, 700 ks smrkových a 300 ks modřínových sazenic a dále potřebné dubové kůly k opravě zahrádek před školou. Dovoz tohoto materiálu pak zdarma obstaral p. Kouřil – rolník z Bučku.⁵¹⁹

Roku 1919 spolek vykonal následující práce. Do sadu u Markova pomníku bylo navezeno a rozhrabáno celkem devět for písku. Dále zde byla zaseta tráva, která se však moc neujala. Značný náklad si pak vyžádala úprava zahrádek před školou.⁵²⁰ Sazenice z Plas byly z části vysázeny na Slachově stráni i na její obrubě a z části na stráni vedoucí k Mariánské Týnici. Spolek též prostřihal stromy ve městě a podal obci návrh na úpravu chodníku k nádraží. Více toho pro nedostatek financí provedeno nebylo.

Prvními činovníky spolku v nově utvořeném Československém státu byli na valné hromadě konané dne 2. září 1919 zvoleni: předsedou Antonín Zápal, místopředsedou František Slach, jednatelem Vilém Ješke, pokladníkem Antonín Kouba, správcem spolkových prací Václav Kubička. Ostatními členy výbor se stali Stanislav Fencel – odborný učitel, Jan Hopp – vrchní průvodčí vlaku, Ferdinand Pícl – krejčí a František Říha – mlynář. Jako revizoři účtů byli zvoleni Josef Švec – vrchní oficiant a Antonín Franc – hodinář.⁵²¹ Složení funkcionářů a členů spolku se tak oproti předválečným poměrům z hlediska socioprofesionálního nezměnilo.

⁵¹⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 11. 2. 1914.

⁵¹⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 19. 2. 1919.

⁵¹⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 9. 1919.

⁵²⁰ Jednalo se o výměnu kůlů, znovu byla napjata drátěná hradba a vykopány přehuštěné keře, které pak byly vysazeny Slachův dům.

⁵²¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 9. 1919. Od Ústředí přišly brožury „Stromy svobody“, „Stromové a květinové slavnosti“, „Sázení stromů“.

V následujících letech byla činnost spolku poznamenána opět nedostatkem finančních prostředků.⁵²² Až roku 1923 byla provedena úprava parčíku před domem starosty Slacha a kolem Markova pomníku. Na Slachově stráni pak bylo vysazeno kolem 400 smrčků, které spolku věnovala lesní správa v Hubenově. Obě zmíněné práce však provedli žáci měšťanské školy.⁵²³ Další výborová schůze spolku se konala až dne 6. května 1927 za účelem volby delegáta do Zemské rady, kterým byl jednomyslně zvolen František Slach – nyní již statkář v Kralovicích.⁵²⁴ Jistou personální obměnu zažil výbor spolku na valné hromadě konané o dva roky později dne 30. května 1929 v hostinci U Gšvindů, když byla do výboru spolku navržena některá nová jména – Dr. R. Kladivko, Jar. Kouba, Jan Matějka – stavitel, Stanislav Fencel – učitel a za náhradníky Vojtěch Engelthaler, Jar. Kapsa a Fr. Hloužík. O pět tak byli funkcionáři členstva z řad městské elity, tj. úředníci, vzdělanci i živnostníci.⁵²⁵

Poté činnost na pět let umlkla a další členská schůze se sešla až dne 13. dubna 1934 ve školní budově v Kralovicích, na níž bylo konstatováno, že spolek čítá 92 členů.⁵²⁶ O měsíc později (17. května 1934) se opět ve školní budově konala další členská schůze, kde byli zvoleni noví funkcionáři: předsedou František Říha – mlynář, místopředsedou František Šturm – notář, jednatelkou sl. Herová – učitelka, pokladníkem p. Popper – obchodník. Ve výboru poté zasedli J. Balín – krejčí, Blažej Bušek – učitel, Stanislav Fencel – ředitel školy, František Frank – rolník, František Šafránek – učitel, Vojtěch Čedík – finanční revizor ve výslužbě, Ferdinand Šrekr – redaktor a za náhradníky byli zvoleni Josef Hlaváč – přednosta ČSD, p. Kuchař – starosta města, Antonín Kříž – poštovní asistent a Václav Mancl ml. – rolník.⁵²⁷ V uvedeném složení výboru můžeme díky zvolení rolníků pozorovat určité prolínání dosud takřka výhradně elitního vedení s příslušníky jiné společenské vrstvy a profese.

Rok 1934 je pak pro Okrašlovací spolek významný také tím, že jeho řady byly rozšířeny přistoupením *Včelařského spolku v Kralovicích* ze jeho člena. Zástupcem včelařského spolku byl zvolen František Dolejš – odborný učitel v Kralovicích, který byl jednohlasně přijat i do výboru okrašlovacího spolku jako poradní člen. Hlavním zájmem včelařského spolku byla především výsadba medonosných kvetoucích stromů, zejména akátů.⁵²⁸

⁵²² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 9. 3. 1922.

⁵²³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 3. 1924.

⁵²⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 6. 5. 1927. Před zahájením této schůze vzpomněl předseda na zemřelé členy výboru Antonína Koubu a Václava Kubičku.

⁵²⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 30. 5. 1929.

⁵²⁶ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 13. 4. 1934.

⁵²⁷ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 17. 5. 1934.

⁵²⁸ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 6. 12. 1934. Na této schůzi bylo také usneseno rozeslat peněžním ústavům, spolkům a větším soukromým závodům žádosti o poskytnutí finančních darů ve prospěch činnosti okrašlovacího spolku.

Úspěšný rozvoj činnosti obnoveného spolku dokumentuje zápis z valné hromady *Okrašlovacího spolku pro Kralovice a okolí* konané dne 2. května 1935, na které přednesl Ferdinand Šrekr svůj referát o úpravě městského parku před Boudovými (dříve dům Františka Slacha). Tento park byl upraven zejména zásluhou radního Vojtěcha Čedíka – nehodící se keře a stromy byly vykáceny nebo přesazeny do Kramářových sadů či do parku za Masarykovými kasárnami. Celý park pak byl ohrazen drátěným pletivem, které zamezovalo přístup nepovolaným jedincům a především drůbeži.⁵²⁹

Spolek se staral o ochranu nově osázených míst, opatřoval orientační značky a výstražné tabulky s vhodnými nápisy nabádajícími k ochraně stromů. Zřízeny byly též lavičky „*pro občany a turisty čekající na autobus*“ a několik odpadkových košů. Jistého úspěchu dosáhl okrašlovací spolek i po stránce finanční, když pro rok 1934 získal od městské spořitelny dar ve výši 1000 Kč. Těsnějšího propojení se spolkem včelařským pak bylo dosaženo zvolením Františka Dolejše za jednatele spolku, který tuto funkci vykonával i u včelařů.⁵³⁰

Slibný vývoj spolku byl však záhy opět zbrzděn nedostatkem peněz a nezájmem většiny obyvatel Kralovic o upravenost města.⁵³¹ V roce 1935 čítal spolek o dvacet členů méně než roku předcházejícího. V témže roce spolek pouze zasáhl proti vykácení Hodyňské aleje a zásluhou Artura Poppera byly opatřeny dvě lavičky na náměstí.⁵³² Určité finanční prostředky spolek získal roku 1938, když po dohodě s městem vykácel a prořezal staré stromy v Kralovicích a dřevo z nich následně prodal. Výtěžek z tohoto prodeje pak byl použit na zakoupení okrasných hlohů v zahradnictví v Rakovníku.⁵³³ Na náměstí tak bylo vysazeno nové stromořadí sestávající z 84 hlohů.⁵³⁴

I přes změnu poměrů v zemi na konci třicátých let, nedostatek financí a výzvu okresního úřadu, podle níž se měl spolek vyjádřit, zda hodlá i nadále vyvíjet svoji činnost, bylo na valné hromadě konané dne 16. května 1939 rozhodnuto ve spolkových aktivitách pokračovat.⁵³⁵ Činnost však byla do budoucna omezena pouze na úklid a průřez křovin a stromů v parku. Citlivější zásah do členské základny spolku pak představoval oběžník Svazu okrašlovacích spolků a okresního úřadu v Kralovicích, podle kterého měla být těmito institucím oznámena přítomnost členů židovského původu. Členové Artur Popper (t. č.

⁵²⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 5. 1935.

⁵³⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 5. 1935.

⁵³¹ TAMTÉŽ, Zápis ze schůze výboru Okrašlovacího spolku a zástupců Včelařského spolku konané dne 30. května 1935.

⁵³² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 19. 3. 1936.

⁵³³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 26. 3. 1938.

⁵³⁴ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 5. 1939.

⁵³⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 5. 1939.

pokladník spolku) a Bernard Gans (sklenář a prodejce kuchyňského nádobí) tak byli ze spolku vyloučeni.⁵³⁶ Novým pokladníkem se místo Artura Poppera stal Adolf Beneš.⁵³⁷ Spolek nepřišel pouze o židovské členy, ale také o další členy a zvláště funkcionáře, kteří v rámci svých profesí odcházeli na jiná místa.

Jednou z mála výjimek v omezené činnosti spolku byla květinová soutěž uspořádaná v létě roku 1941, která byla vyhlášena na základě došlého oběžníku *Svazu spolků pro okrašlování a ochranářství v Praze* ve dnech 21. června – 21. července 1941. Podle přiložených pokynů poskytl svaz odměny soutěžícím, spolku pak obnos 500 K a hodnotné knihy. Posuzování provedl „soudcovský sbor“ ustavený z jedné třetiny ze zástupců spolku, z jedné třetiny odborníků-zahradníků a z jedné třetiny zástupců obecní samosprávy. Jako odborníci byli do soudcovské komise jmenováni Jan Matějka, Karek Vnuk a František Frank.⁵³⁸

Druhý světlý moment za druhé světové války představovalo pro spolek sdělení Svazu spolků pro okrašlování a ochranářství v Praze a *Loterního ředitelství v Praze* o pořádání 34. národní dobročinné loterie ve prospěch Okrašlovacích spolků a dobročinných účelů, jejíž tah se konal dne 2. června 1943.⁵³⁹

Poslední informace o spolku pocházející z konce druhé světové války jsou pouze výsledky voleb z výborové schůze konané dne 21. března 1945 v místnosti U Boháčků, kdy se stal předsedou František Frank, místopředsedou Jan Matějka, jednatelem Jan Brunclík (úředník městského úřadu) a pokladníkem Adolf Beneš.⁵⁴⁰

*„Po ukončení druhé světové války 9. května 1945 a za změněných poměrů v samosprávě převzal Místní národní výbor také zařízení a péči o stromořadí a parky. Tím činnost Okrašlovacího spolku byla zastavena a práce byly vykonávány ponejvíce dobrovolnými brigádami.“*⁵⁴¹

⁵³⁶ Artur Popper (1872–1943) i Bernard Gans (1888–1942) zahynuli v důsledku nacistické rasové persekuce v koncentračních táborech.

⁵³⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 6. 1940.

⁵³⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 5. 4. 1941.

⁵³⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 7. 5. 1943. Okrašlovacímu spolku v Kralovicích bylo za tímto účelem zasláno k rozprodání 50 losů.

⁵⁴⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 21. 3. 1945.

⁵⁴¹ TAMTÉŽ, Nedatovaný poslední zápis v knize protokolů zapsaný Vojtěchem Šírokým.

3. 1. 7 Dělnická tělocvičná jednota v Kralovicích

Sociálně demokratická strana v Kralovicích posílila své pozice ve městě roku 1912 vytvořením samostatné tělovýchovné organizace. Společně s *Tělovýchovnou jednotou Sokol* tak v Kralovicích rozvíjely vedle sebe svoji činnost dvě konkurenční organizace a město se rozdělilo na dva tábory. Sociální demokracie měla v Kralovicích politickou organizaci, která všestranně propagovala myšlenky reformního socialismu. Utvoření DTJ ve městě vyžadovaly méně majetné skupiny obyvatel, které se v „elitářském“ Sokolu necítily dobře. Během celého vývoje obou těchto organizací lze pak sledovat jejich vzájemnou rivalitu.⁵⁴²

Dělnická tělocvičná jednota v Kralovicích (dále jen DTJ) byla založena dne 12. června 1912.⁵⁴³ Její ustavující schůze se konala dne 30. června téhož roku v hostinci Martina Egermajera v Kralovicích, kde se za její činné členy přihlásilo celkem 30 lidí a členem přispívajícím se stal Alfréd Popper.⁵⁴⁴ Po přivítání a přijetí všech členů proběhla volba výboru spolku s následujícími výsledky. Starostou spolku byl zvolen Alois Zahradník, jeho náměstkem Vilém Ullman, náčelníkem Josef Tomášek – úředník nemocenské pojišťovny v Kralovicích,⁵⁴⁵ jednatelem Heřman Böhm, pokladníkem Karel Roubíček a hospodářským správcem Josef Rychetský. Za revizory účtů byli zvoleni Antonín Výška a František Vopat, za náhradníky pak Václav Pirner a Václav Pok. Na této schůzi byla také stanovena výše zápisného, které pro členy činilo 1 K a pro dorost 60 hal. Členský měsíční příspěvek byl 40 hal, dorost měsíční příspěvky neplatil. Dohodnuty zde byly i termíny pravidelných cvičení – dospělí členové se měli scházet v pondělí, ve středu a v pátek, dorost pak v úterý, ve čtvrtek a v sobotu. Vzhledem k tomu, že zvolený náčelník Josef Tomášek byl v té době na vojně, ujal se vedení cvičení dočasně Alois Zahradník.⁵⁴⁶

Činnost DTJ se začala pozvolna rozvíjet a na členské schůzi konané dne 27. července 1912 bylo rozhodnuto o jejím přistoupení k *V. okresu Dělnické tělocvičné jednoty v Plzni*.⁵⁴⁷ Toto usnesení se však již o rok později změnilo, když členská schůze konaná dne 9. února

⁵⁴² I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 48.

⁵⁴³ SOKA Plasy, f. *Dělnická tělocvičná jednota v Kralovicích*, inv. č. 4, Statistické dotazníky 1925–1937, k. č. 1.

⁵⁴⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 1, Kniha zápisů ze schůzí 1912–1923, Zápis z ustavující schůze konané dne 30. 6. 1912. Za dalšího přispívajícího člena byl na členské schůzi konané dne 20. 7. 1912 přijat s příspěvkem 10 K také knihtiskař Ferdinand Šrekr.

⁵⁴⁵ TAMTÉŽ. Na výborové schůzi konané dne 20. 7. 1912 pak bylo oznámeno, že náčelník spolku Tomášek volbu nepřijal a také nepřistoupil za člena spolku. Následující členská schůze (27. 7. 1912) pak novým náčelníkem zvolila Viléma Ullmana a náměstkem starosty J. Brauna.

⁵⁴⁶ TAMTÉŽ. O sociální o profesní příslušnosti prvních funkcionářů nelze podat kvůli nedostatku podložených informací přesný obraz. Můžeme se však domnívat, že se jednalo především o příslušníky dělnického obyvatelstva, dále o místní drobné živnostníky či jejich zaměstnance a nakonec občany z řad středních vrstev se sociálně demokratickým smýšlením – příkladem je osoba úředníka nemocenské pojišťovny Josefa Tomáška († 1943).

⁵⁴⁷ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 27. 7. 1912.

1913 přijala návrh o začlenění se do nově utvořeného XXVI. okresu *Dělnické tělovýchovné jednoty v Rakovníku*.⁵⁴⁸

Jedním z prvních úkolů, které DTJ řešila bylo opatřování potřebného tělocvičného nářadí. Proto bylo na členské schůzi konané dne 27. července 1912 ujednáno uspořádat ve prospěch dané věci taneční zábavu, k jejíž organizaci byl také zvolen osmičlenný výbor.⁵⁴⁹ Zábava se pak konala dne 4. srpna 1912 v hostinci Na Střelnici a její výtěžek činil 39 K 18 hal, které byly následně použity na koupi hrazdy.⁵⁵⁰ Spolek začal odebírat časopisy „Cvičitelský rozhled“ a „Tělocvičný ruch“.⁵⁵¹

Kromě obstarávání tělocvičného nářadí řešila DTJ též otázku výběru spolkové místnosti. S ohledem na nedostatek místa v hostinci Martina Egermajera, který mohl být důvodem k případnému ustání cvičení v zimním období, byla přeložena spolková místnost do hostince Na Střelnici. Zde se nacházel prostorný sál, který spolku umožňoval celoroční cvičení. Na návrh Antonína Výšky bylo také usneseno, aby se cvičení konala dvakrát do týdne – v úterý a v pátek. První cvičení pak bylo stanoveny na 20. srpna 1912.⁵⁵² V roce 1913 došlo k ustavení cvičitelského sboru, do kterého byli zvoleni Václav Voříšek, Čeněk Pirner a Jan Vohánka společně s náčelníkem spolku Vilémem Ullmanem a místonáčelníkem Václavem Pokem.⁵⁵³

Nedílnou součástí činnosti DTJ tvořila její spolupráce s místní politickou organizací sociální demokracie, která se nejvíce projevila vždy při prvomájových oslavách. Např. hned roku 1913 sehrála DTJ v předvečer oslav (30. dubna) divadelní představení „Vina“, druhého dne (1. května) pak byl uspořádán v dopoledních hodinách tzv. tábor lidu a večer se konala taneční zábava.⁵⁵⁴

Podle zápisů z počátečních let existence DTJ lze však vyzorovat určitou liknavost členů a především jejich malou účast na cvičení (v průměru připadlo na jedno cvičení deset cvičenců). Jednou z příčin tohoto jevu bylo zajisté časté střídání spolkových činovníků a zejména cvičitelů, které bylo většinou způsobováno jejich nástupem na vojenskou službu a opětným návratem do Kralovic. K určitému zlepšení pak došlo v roce 1913, když k členstvu DTJ přestoupilo osm dorostenců.

⁵⁴⁸ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 9. 2. 1913.

⁵⁴⁹ TAMTÉŽ, Kniha zápisů ze schůzí 1912–1923, Zápis z členské schůze konané dne 27. 7. 1912.

⁵⁵⁰ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 13. 8. 1912. Celková cena hrazdy činila 116 K.

⁵⁵¹ TAMTÉŽ.

⁵⁵² TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 16. 8. 1912.

⁵⁵³ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 9. 2. 1913.

⁵⁵⁴ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 30. 3. 1913. Na této schůzi byl pak také volen nový starosta spolku, protože dosavadní starosta Alois Zahradník na tuto funkci rezignoval z důvodu přeložení. Jeho nástupcem se stal František Wopat.

Spolek se dále zabýval agitační činností, jejímž výsledkem bylo založení *DTJ* v *Kožlanech*. Valná hromada konaná dne 6. ledna 1914 se usnesla na přistoupení spolku k *Okresnímu výboru agitačnímu*. V oblasti kulturně vzdělávací pořádala DTJ různé přednášky a řadu divadelních představení a tanečních zábav. Spolková knihovna byla zásobována drobnými svazky a v druhé polovině prosince 1913 zapůjčena okresní kočovné knihovně.⁵⁵⁵

Po vypuknutí první světové války činnost spolku ustala zejména kvůli odchodu většiny mužů na frontu. Další informace v knize zápisů ze schůzí tak pocházejí až ze srpna roku 1917, které poskytují přehled o ztrátách členů DTJ v tomto roce.

Tabulka č. 3

Seznam zemřelých a nezvěstných členů DTJ Kralovice v roce 1917

<i>jméno</i>	<i>Datum smrti</i>	<i>Místo smrti</i>
Fiala Josef	27. 3. 1917	Uhry
Fink Josef	22. 2. 1917	Polsko
Babor František	11. 4. 1917	Plzeň
Rychetský J.	nezvěstný	
Ullman Vilém	nezvěstný (dne 5. 1. 1918 přišla zpráva, že je v rumunském zajetí)	
Vopat František		Kralovice
Enžl Josef	nezvěstný	
Aubrecht Jar.	1917	Itálie
Vopat Vojtěch	23. 3. 1917	Kralovice

Z údajů uvedených v tabulce vyplývá, že ztráty členů DTJ v roce 1917 byly způsobeny zejména jejich účastí ve světové válce za hranicemi českého území.

Pramen:

SOkA Plasy, f. Dělnická tělocvičná jednota v Kralovicích, inv. č. 1, Kniha zápisů ze schůzí 1912–1923.

Předposlední rok války je pro DTJ charakteristický pozvolným obnovováním její činnosti, především v práci s mládeží. Ta měla být ke spolku lákána nejen cvičením, ale zejména divadlem. Na ustavující valné hromadě konané dne 14. srpna 1917 pak byli zvoleni noví činovníci spolku: předseda Vilém Bouda, jednatel František Výška, pokladník František Elznic, cvičitel Antonín Vašmutzius a hospodářský správce Václav Slach.⁵⁵⁶

⁵⁵⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 6. 1. 1914. Na této valné hromadě proběhla také volba nového výboru: starosta spolku Josef Tomášek, jeho náměstek Václav Pirner, náčelník Josef Fiala, jednatel Vilém Bouda, pokladník František Vopat, hospodářský správce Václav Vaňourek. Dále zde bylo dohodnuto dojednat možnost cvičení DTJ ve školní budově. Usneseno také uspořádat „masopustní merendu“ o masopustním úterý s hudbou z Kozojed.

⁵⁵⁶ TAMTÉŽ, Zápis z ustavující valné hromady konané dne 14. 8. 1917. Od 1. 9. 1917 do 1. 1. 1918 pak byli členy DTJ: Bouda Vilém, Boháč Václav, Duchoň František, Diota Levy Jiří (vystoupil), Faigl František,

Již v průběhu srpna a září 1917 pak DTJ nacvičovala divadelní hru „Mládí“, jejíž premiéra se uskutečnila dne 30. září 1917.⁵⁵⁷ Toto představení dopadlo podle názoru obecnstva i samotných účinkujících velmi dobře. Čistý zisk z této akce pak činil 139 K, ze kterých bylo rozhodnuto dát 40 K vdovám a sirotkům po padlých kralovických občanech, 30 K na fond amnestovaných a 25 K členům DTJ sloužícím v poli (Tomáškoví 15 K, Subrechtovi 10 K).⁵⁵⁸ V prosinci 1917 byl zaslán také dar *Českému srdci* ve výši 50 K 36 hal.⁵⁵⁹

Slibný rozvoj obnovované činnosti DTJ, který spočíval nejen v divadelní produkci či pravidelných cvičeních, ale také v odebírání časopisů „Mladý socialista“, „Omladina, časopis pro mládež“ a „Tělocvičný ruch“, byl však opět narušen. Dne 1. března 1918 byli do války povoláni i muži zproštění vojenské povinnosti ve věku 18–24 let.

Podobně jako u ostatních spolků, byly také do DTJ po první světové válce, buď vůbec poprvé, nebo alespoň v mnohem větší míře, přijímány ženy. Na členské schůzi konané dne 24. prosince 1918 tak za členky spolku přistoupily Subrechtová Růžena, Brejchová Marie, Brejchová Kristýna, Boudová Marie, Brunclíková Marie, Trojanová Božena, Poková Marie, Kraftová Marie, Dítětová Anna, Boudová Josefa, Plačková Růžena, Vodičková Marie, Mudrová Marie, Kadeřávková Anna, pí Elznicová a Kouklová Marie, které si pak samy stanovily členský příspěvek ve výši 50 hal a zápisné 60 hal za vystavení legitimace. Ženy měly cvičit v úterý a ve čtvrtek, zatímco muži ve středu a v pátek.⁵⁶⁰ Přesto, že žádost o povolení cvičit ve škole byla příznivě vyřízena, bylo „*pro mravy a špatnou cestu, pro liknavost členstva*“ cvičeno málo.⁵⁶¹

Velkolepé však byly první poválečné oslavy 1. máje v roce 1919, které se staly největší manifestací sociálně demokratické strany, jež se po převratu začala uplatňovat jako vedoucí síla ve veřejném životě města.⁵⁶² Podrobnosti o velikosti této akce podává Pamětní kniha města Kralovic: „*Na 1. máje 1919 od nejranějších hodin vyhrávali hudebníci a*

Honomichl Antonín, Růžnic František, Hanzlíček Václav, Kraft František, Říha František, Slach Václav (vyškrtnut), Výška František, Vašmutzius Antonín, Vopat Vojtěch, Vopat Stanislav, Sopr Bohuš a Pašek Josef (odveden). Mezi dorost patřili Berg František, Fait Jaroslav, Koura Josef, Mudra Josef, Vodička Jaroslav a Vašmutzius Josef.

⁵⁵⁷ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 23. 9. 1917.

⁵⁵⁸ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 6. 10. 1917.

⁵⁵⁹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 6. 1. 1918.

⁵⁶⁰ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 24. 12. 1918. Z uvedených jmen vyplývá, že se členkami DTJ staly především manželky či dcery dosavadních členů.

⁵⁶¹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 15. 3. 1919. Na této schůzi pak byl volen také nový místostarosta spolku, protože dosavadní místostarosta Výška spolek opustil. „*Přinutilo jej děvče, jak sám udává, děvče sokola. Byl jedním ze členů zakládajících, byl to soudruh obětavý. Snad to mrtvé hnutí v poslední době pomohlo k jeho vystoupení. Za něho dostalo se nám síly daleko lepší v učiteli Mandovi, kterýžto hlásí se co vychovatel.*“

⁵⁶² I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 58.

přicházeli lidé z kralovického okolí, obce, organizace i jednotlivci. Největší průvod přišel z Kožlan, rozšířen o Čistou, Bělbožice, Všesulov, obce na Chříčsku, z Kozojed a Liblína. V čele průvodu, který organizovala sociálně demokratická strana, byl nesen její prapor. Za hudbou kráčely dělnické tělocvičné jednoty z Kožlan, Kozojed, ženy v národních krojích a organizace. Průvod došel až na místo k seřadišti u bývalého myta. Z Plas a okolí přišel průvod o třech tisících lidí. V deset hodin vyšel průvod ze seřadiště v čele s dětmi z Kralovic a Kožlan. Zetek z Kožlan nesl rudý prapor a za ním okresní výbor socialistických stran. Za nimi pod svými prapory postupovaly dělnické tělocvičné jednoty z Dobříče, Plas, Nebřezin, Kopidel, Kožlan, Kozojed, Kralovic. Před nimi byla nesena veliká rudá standarta s nápisem „Chceme spravedlnost“. Za jednotami kráčel Sokol, sbor dobrovolných hasičů z Kralovic, za nimi sociálně demokratická organizace z Kožlan, Hradecka, Čisté, Všesulova, Bělbožic, Kozojed, Lednice, Liblína, Kočín, Kopidla, Dolního a Horního Hradiště, Koryt, Jarova, Čivic, Dobříče, Babiné, Nebřezin, Plas, Žebnice, Trojan, Hadačky, Mladotic, Řemešína, Sedlce a Kralovic. Dále zemědělské dělnictvo ze všech dvorů na okrese, za nimi organizace českých socialistů z Kralovic, Kožlan, Čisté, Chříče, Plas, Kozojed, Liblína a za nimi 31 praporů, standart a 6 kapel. Průvod prošel městem a shromáždil se v táboru lidu, zahájený Písní práce, při níž bylo obnaženo tisíce hlav. Po dělnické hymně vystoupili řečníci sociálně demokratické strany a na závěr byla zahrána píseň Pryč s tyrany a zrádci všemi a hymnou byl tábor ukončen. Na táboře bylo 8 000 organizovaných účastníků a celkem asi 10 000 lidí. Takový tábor pak už Kralovice nikdy nezažily.“⁵⁶³ Velkolepost prvomájových oslav svědčí o sílící pozici sociální demokracie ve městě a jeho okolí. Pospolitost a spolupráci zúčastněných korporací z různých obcí pak lze vnímat také jako určitý projev nadšení ze vzniku samostatného československého státu.

Pokroky DTJ byly patrné především v kulturně vzdělávací činnosti. V posledním čtvrtletí roku 1919 byla otevřena spolková knihovna čítající na 150 svazků. K oslavě vzniku ČSR bylo dne 28. října 1919 sehráno divadelní představení „Lucerna“ od Aloise Jiráska, které bylo pro svůj úspěch opakováno ještě jednou při Mikulášské besídce.⁵⁶⁴ Přes léto 1919 existoval v DTJ také pěvecký odbor, který se však brzy kvůli liknavosti členů rozpadl. Jeho řízením se zabýval vychovatel jednoty učitel Tomáš Manda, který v tomto roce také uspořádal přednášku na téma „Život Jana Amose Komenského“. Novinkou v organizaci DTJ pak bylo

⁵⁶³ SOKA Plasy, *Pamětní kniha města Kralovic*.

⁵⁶⁴ Další divadelní představení DTJ byla např. 6. 1. 1920 „Otec“ od A. Jiráska, 29. 2. 1920 „Poslední muž“, 14. 3. 1920 „Když hračky ožijou“, 2. 1. 1921 „Vojnarka“, 7. 3. 1921 „Chmury života“, 7. 3. 1921 „Chmury života“ od Hlavatého, 3. 4. 1921 „Terna“ od J. Baláka, 1. 5. 1921 „Proti vlastní krvi“ od Dr. Hermana, 18. 9. 1921 „Bílá myška“ opět od Hlavatého, 28. 10. 1921 „Hříšnice“ od Skružného (zde jako hosté vystoupili také členové Lidového divadla v Plzni), 6. 11. 1921 „Baron Nezdara“ od Nechanského, 27. 11. 1921 „U Dušánků“ a 25. 12. 1921 „Jedenácté přikázání od Šamberka.

její odhlášení se od XXVI. okresu DTJ v Rakovníku a následné přistoupení k 39. *okresu DTJ se sídlem v Třemošné*.⁵⁶⁵

Jednota se však neustále potýkala se slabou účastí svých členů na cvičení a s neustálým obměňováním svých funkcionářů. Ti se svých funkcí vzdávali především kvůli urážkám ze strany dorostu. Dorostenci i dorostenky pak měli být v podobných případech nejprve napomenuti a podruhé pro neuposlechnutí vyloučeni.⁵⁶⁶ Jako první byl na základě usnesení členské schůze konané dne 7. srpna 1919 vyloučen pro vzdorné chování František Brunclík, pro neposlušnost byli napomenuti Václav Beneš (později byl vzat zpět) a „*soudružka Bebrová, která projevuje stále více sympatií k spolkům buržoazním nežli k DTJ*“.⁵⁶⁷

Velkou událostí ve vývoji DTJ bylo, vedle pravidelných pořádání veřejných cvičení, divadel,⁵⁶⁸ nejrůznějších zábav, zájezdů na cvičení jednot z okolních obcí, každoročních prvomájových oslav, husovských slavností, oslav vzniku ČSR a práce s mládeží, vystavění vlastního „stánku“ – Lidového domu. Poprvé byla tato myšlenka zmíněna na valné hromadě konané dne 24. ledna 1921 ve spolkové místnosti U Chaloupků.⁵⁶⁹ Ohledně této stavby bylo opět patrné napětí mezi DTJ a Sokolem, které dokumentuje také zápis z valné hromady DTJ konané dne 19. ledna 1922: „*Soudruh Tomášek pronesl několik slov o stavbě Lidového domu a jak se páni bratři Sokola hledí naši práci znemožnit tím, že chtějí také najednou (po 26 letech) stavět Sokolovnu. Na to bude nejlepší odpověď naší, když všichni srazíme se v jeden šik a každý ruku v ruce bude pracovat ku zdaru našeho Lidového domu, který byl již naším přáním několik let.*“⁵⁷⁰

Výbor sociálně demokratické strany ve městě, jehož hlavními členy byli po válce Josef Tomášek – vedoucí okresní nemocenské pojišťovny, Václav Valchař – vedoucí dělnické konzumní prodejny a Ferdinand Šrekr – tiskař, rozhodl postavit spolkový dům na od města zakoupeném pozemku „Na tržišti“. Projekt domu vypracoval plzeňský architekt a kralovický rodák Ota Gšvind.⁵⁷¹ Slavnostní položení základního kamene se pak konalo dne 23. července 1922 a jeho stavba pokračovala, díky nadšeným dobrovolníkům, velmi rychle. Dne 16. prosince 1922 pak byla slavnostně předána sociálně demokratické straně, DTJ i veřejnosti.

⁵⁶⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 25. 1. 1920.

⁵⁶⁶ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 24. 7. 1919.

⁵⁶⁷ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 7. 8. 1919.

⁵⁶⁸ Zájem o divadelní aktivitu je také patrný v pořizování různých rekvizit (dva věšáky na jeviště, dveře na jeviště a vrátka, provoz k oponě, 14 židlí do společenské místnosti atd.) – viz Zápis z valné hromady konané dne 19. 1. 1922. Na výborové schůzi konané dne 4. února 1922 bylo usneseno odhlásit se od Komunistického svazu v Praze a přihlásit se k *Svazu dělnického divadelního ochotnictva v Plzni*, kam následně zaslán příspěvek na rok 1922 ve výši 50 Kč.

⁵⁶⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 24. 1. 1921.

⁵⁷⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 19. 1. 1922.

⁵⁷¹ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 60.

Při té příležitosti také sehrál dramatický odbor DTJ jako první představení na novém jevišti Jiráskovu „Lucernu“.⁵⁷² První výborová schůze v Lidovém domě se však konala již dne 1. prosince 1922 a první členská schůze 9. prosince 1922.⁵⁷³

Postavení vlastního Lidového domu mělo na činnost DTJ a celkově kulturní oživení města velice příznivý vliv. Pravidelně se zde konaly přednášky s diapozitivy,⁵⁷⁴ divadelní představení,⁵⁷⁵ taneční zábavy pořádané nejen DTJ (např. dne 12. května 1923 se zde konala rekrutská taneční zábava, dále pak plesy jiných korporací) a samozřejmě cvičení. Lidový dům pak také sloužil jako místo k odvodům do vojenské služby a mnohým dalším podnikům.⁵⁷⁶

Hospodářská krize dvacátých let však rozvoj DTJ spojený s Lidovým domem ohrozila. Náklady na stavbu nebylo možné splatit, kvůli čemuž došlo roku 1928 k exekční dražbě Lidového domu, který díky prosperující restauraci převzal akciový pivovar Gambrinus. V důsledku těchto událostí byla celkově činnost DTJ omezena. Výjimku tvoří pouze korporativní účast DTJ na oslavě třicetiletého jubilea trvání strany sociálně demokratické v Kralovicích dne 6. července 1928 a dne 17. července zájezd na veřejné cvičení 39. a 40. okresu DTJ v Plzni.⁵⁷⁷

První polovina třicátých let 20. století je pro DTJ charakteristická překonáním finanční krize nastalé po dokončení stavby Lidového domu,⁵⁷⁸ stoupajícím vědomím dělníků a získáváním inteligentních pracovníků. Každoročně se DTJ účastnila oslav konaných u příležitosti narození T. G. Masaryka a společně s místní politickou organizací sociálně demokratickou pořádala prvomájové průvody (tábory lidu), které byly zakončeny večerní zábavou s hudbou, recitacemi a tělocvičnými čísly v Lidovém domě. Opomíjeny nebyly ani oslavy vzniku ČSR.⁵⁷⁹ Hned roku 1930 ustavila jednota samosprávu dorostu, jejímž předsedou se stal p. Císař.⁵⁸⁰ Pro žactvo DTJ byla v době Vánoc pořádána dětská vánoční nadílka, při které bylo žákům vydáváno teplé prádlo, obuv a školní potřeby a zároveň pořádán

⁵⁷² Dramatický odbor se pak spojil s novým spolkem divadelních ochotníků, čímž vznikla *Lidová scéna*.

⁵⁷³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 21. 1. 1923.

⁵⁷⁴ V roce 1923 to byly např. 15. 2. Na pokraji Itálie, 22. 2. Švédskem za polární kruh, 1. 3. V říši hvězd, 9. 3. Země ohně a ledu, 19. 4. Dojmy ze severní Indie, 17. 5. Ze Švýcar na hornitalská jezera a mnoho dalších.

⁵⁷⁵ Lidová scéna sehrála v Lidovém domě v roce 1923 řadu divadelních představení: 25. 3. „Hříšnice“, 14. 4. „Staré hříchy“, 30. 4. a 10. 5. „Jiří Radim“, 5. 7. „Maryša“, 5. 8. „Nerozluční přátelé“, 16. 9. „Archa Noemova“, 28. 10. „Revoluční svatba“ a 16. 12. „Žena tří mužů“. Sál a jeviště Lidového domu bylo dále propůjčeno divadelní společnosti pí Beránkové, pořádáno zde bylo také představení bývalých členů Olomoucké činohry.

⁵⁷⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 2, Kniha zápisů ze schůzí 1923–1930, Zápis z valné hromady konané dne 13. 1. 1924.

⁵⁷⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 3. 2. 1929.

⁵⁷⁸ Finanční prostředky byly získávány zejména pořádáním tanečních zábav a divadelních představení.

⁵⁷⁹ Např. roku 1931 byl při těchto oslavách pořádán městskou radou tábor lidu, po kterém následovala přehlídka místní posádky a večer divadelní představení Lidové scény v rámci stoletých oslav narozenin Karla Havlíčka Borovského „Karel Havlíček Borovský“

⁵⁸⁰ TAMTÉŽ, inv. č. 3, Kniha zápisů ze schůzí 1930–1945, Zápis z valné hromady konané dne 1. 2. 1931. Dorost (10 cvičenců) se v tomto roce zúčastnil slavnosti mládeže v Praze, veřejného cvičení v Kaznějově, Oboře, Mladoticích a Manětíně. Avšak již o rok později po odchodu nového předsedy dorostu p. Hubky na vojnu přestala samospráva dorostu vyvíjet řádnou činnost.

dětský dýchánek s čajem a zákusky. DTJ měla své zastoupení také v městském zastupitelstvu (r. 1930 zde zasedali čtyři jednotáři) i v okresním osvětovém sboru.⁵⁸¹

Nadále byly také pořádány přednášky s diapozitivy.⁵⁸² Roku 1935 se konal tzv. zimní vzdělávací kurs, na kterém byly veškeré přednášky pořádány zcela zdarma.⁵⁸³ DTJ odebírala časopisy „Tělocvičný ruch“, „Cvičitelské rozhlas“, „Zlatá brána“, „Předvoj“, „Jarost“ a „Náš dorost“. Roku 1931 čítala knihovna 178 svazků.⁵⁸⁴ O dva roky později (1933) pak proběhla revize knihovny, při níž byly knihy (celkem 176 ks) opatřeny novými štítky.⁵⁸⁵

Spolek se vedle výše jmenovaných aktivit věnoval samozřejmě také svému tělovýchovnému poslání. Hned roku 1930 intenzivně pracoval na zřízení házenkářského hřiště u vojenských kasáren.⁵⁸⁶ Dne 17. července 1932 se konalo slavnostní rozvinutí praporu spojené s tělocvičnou slavností. Roku 1932 měla DTJ ve svém inventáři hrazdu, bradla, žíněnku, činku o 25 kg a o 15 kg.⁵⁸⁷ O rok později pak byla zakoupena nová bradla za cenu 2 700 Kč a také gramofonové desky s hudbou k Dělnické olympiádě.⁵⁸⁸ Nácvik na tuto olympiádu probíhal v Lidovém domě. Výjimku tvořilo pouze kratší období na podzim roku 1933, kdy byl sál lidového domu pronajat divadelní společnosti L. Žďárského. Z tohoto důvodu si spolek na přechodnou dobu pronajal sál v hostinci U Boháčků.⁵⁸⁹ III. Dělnická olympiáda se pak konala roku 1934 v Praze, přičemž DTJ Kralovice zde byla ze všech jednot 39. okresu DTJ zastoupena nejpočetněji.⁵⁹⁰ Dne 3. června 1934 také DTJ v Kralovicích uspořádala velké veřejné cvičení, kterého se dále zúčastnily DTJ Kaznějov, Nebřeziny, Rybnice, Obora, Mladotice, Dolní Bělá, Horní Bělá, Dobříč, Plasy, Kožlany a Třemošná. Celkem zde cvičilo 71 členů, 60 dorostenců, 132 žáků, 38 členek, 53 dorostenek, 159 žaček – celkem tedy 512 cvičenců. Kralovická jednota se sama účastnila veřejných cvičení konaných v okolních obcích (Horní Bělá, Třemošná, Rybnice, Dolní Bělá). Úspěchu DTJ dosáhla také tím, když získala pronájem Lidového domu na dobu šesti let s platností ode 1. ledna 1935.⁵⁹¹

⁵⁸¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 1. 2. 1931.

⁵⁸² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 31. 1. 1932. Jednalo se např. o přednášky Vznik země, Život země, K. Havlíček Borovský, Cesta kolem světa, Jan Amos Komenský ad.

⁵⁸³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 2. 1936.

⁵⁸⁴ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 31. 1. 1932.

⁵⁸⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 2. 1934.

⁵⁸⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 6. 1930.

⁵⁸⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 12. 2. 1933.

⁵⁸⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 2. 1934.

⁵⁸⁹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 16. 10. 1933.

⁵⁹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 17. 2. 1935. Film O III. Dělnické olympiádě pak byl členstvu promítán dopoledne i odpoledne dne 31. 3. 1935 v sokolském biografu. – viz Zápis z výborové schůze konané dne 2. 3. 1935.

⁵⁹¹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 17. 2. 1935.

V létě roku 1935 byl pořádán velmi úspěšný den mládeže, v jehož předvečer se od Střelnice uskutečnil pochodňový průvod, který „*se jen tak nevidí*.“⁵⁹² Během tohoto léta pak bylo také uspořádáno s dětmi několik vycházek. Dne 8. prosince 1935 se konala Dětská mikulášská nadílka a dva týdny poté zdařilé dětské představení za účasti několika dospělých herců „Zahrada míru a lásky“, které mělo úspěch i po finanční stránce. Dvacet pět jednotářů pak účinkovalo v historické hře „M. J. Hus“, která byla sehra na různých místech okresu.⁵⁹³

Rok 1936 znamenal pro DTJ určité zpomalení tempa jejího rozvoje, které bylo zřejmě způsobeno větší zaměstnaností dělnictva a možným válečným ohrožením země. Slabá byla v tomto roce také účast při prvomájových oslavách. Dne 17. května 1936 uskutečnila DTJ zájezd do Lán na zámek prezidenta Masaryka a ke hrobu jeho ženy Charlotty. Pravidelně se konala cvičení, kromě doby letních prázdnin. Členstvo DTJ se též zúčastnilo tzv. zápalkové střelby v místních vojenských kasárnách a dne brannosti, kde několik členů soutěžilo v závodech v běhu a v házení granátů. Na poli vzdělávacím pak bylo uspořádáno 21 přednášek,⁵⁹⁴ které navštívilo celkem 3 693 posluchačů. Referenty těchto přednášek byli členové *Dělnické akademie z Plzně*. Pro mládež byly určeny také výlety a noční táboření v údolí řeky Střely pod Dolním Hradištěm.⁵⁹⁵ Dne 30. května 1937 zamířila DTJ do Plzně-Bolevce, kde se zúčastnila dvacetiletého výročí Bolevecké katastrofy⁵⁹⁶ spojeného se cvičením 39. okresu DTJ.⁵⁹⁷

Kromě účasti na dni brannosti v roce 1936, lze přípravu na možný válečný konflikt pozorovat v řadách členů též roku 1937, kdy se někteří z nich přihlásili do kurzu ČČK pro výchovu samaritánů (tj. absolvovali zdravotnický kurz) – jednalo se o členky Hálovou, Jarošovou, Cepkovou, Brunclíkovou a B. Blechu.

Z důvodu odchodu několika členů z jednoty (buď za povoláním nebo nastoupením do vojenské služby) probíhalo méně členských cvičení, avšak potěšitelně vzrůstalo cvičení

⁵⁹² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 2. 1936.

⁵⁹³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 2. 1936. Na této schůzi byli ve volbách zvoleni: starostou Josef Berg, místostarostou J. Mikáška, náčelníkem F. Šebek, náčelníci Běla Jarošová a vychovatelem J. Fink. Doplnovací volbou zvoleni dne 4. března 1936 na výborové schůzi: samaritán (zdravotník) K. Cepek, jednatel J. Vopat, pokladník Jan Seidl, hospodářský správce Václav Vopat, knihovník B. Zikmund, kolportér Antonín Janský, sociální referent František Hubka, člen výboru Josef Verunek, revizoři Antonín Král, Václav Krýsl.

⁵⁹⁴ O rok později bylo uskutečněno pouze dvanáct přednášek, jejichž průměrná návštěvnost činila 168 posluchačů. – viz Zápis z valné hromady konané dne 20. 2. 1938.

⁵⁹⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 31. 1. 1937. Na této hromadě byla uctěna památka zemřelého Ferdinanda Šreka a Vojtěcha Kříže. „*Oba jmenovaní byli věrnými jednotáři až do své smrti. Pro činnost pro dělnictvo byl Kříž propuštěn ze zaměstnání, kde se jej ujal právě Šrek, který ho vzal do své tiskárny jako pomocného dělníka. Šrek se i v nejtěžších dobách hlásil k dělnictvu. Při založení DTJ sám Šrek koupil ze svých prostředků jednotě hrazdu...*“ Křížova pohřbu v Kralovicích se jednota zúčastnila hromadně, zatímco na Šrekově pohřbu zehem v Praze ji zastupoval starosta spolku Josef Berg.

⁵⁹⁶ Dne 25. 5. 1917 došlo k výbuchu bolevecké muniční továrny založené roku 1915. V den výbuchu bylo v továrně místo povolených šedesáti tun sto tisíc tun výbušnin a osmačtyřicet tisíc granátů. K neštěstí pak při nedodržování bezpečnostních předpisů stačilo málo.

⁵⁹⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 2. 1938.

dorostu i žactva.⁵⁹⁸ Dne 10. dubna 1938 se pět členů DTJ účastnilo cvičitelského kurzu v Plasích. Část prázdnin od 30. června do 31. července 1938 trávili žáci a žačky jednoty v prázdninovém táboře u řeky Střely pod Dolním Hradištěm.⁵⁹⁹

Další činnost DTJ byla v důsledky událostí druhé světové války logicky omezena. DTJ tak pořádala drobné kulturní podniky, jako byla např. masopustní merenda, jejíž vstupné činilo roku 1940 6 K a pro masky 3 K. Nadále byly pořádány tzv. čaje se zvýšeným vstupným 3 K či velikonoční taneční zábava.⁶⁰⁰ Dne 12. května 1940 se konal také tzv. taneční májový vínek.⁶⁰¹

Tělocvičné aktivity⁶⁰² pak spočívaly především v práci s dětmi a mládeží, jejichž cvičení nadále pokračovala. Pro žactvo byly zakoupeny dva volejbalové míče, několik malých míčů a několik švihadel.⁶⁰³ Na výborové schůzi konané dne 5. března 1940 bylo také usneseno, secvičit s dětmi divadlo nebo připravit besídku. Za cvičitelky žaček byly pro rok 1942 stanoveny Marta Křížová a Věra Hynešová.⁶⁰⁴

Stav DTJ v polovině války pak ilustruje zápis z valné hromady konané dne 29. března 1942: „[...] *Na to přikročeno ke zprávám činovníků, které pro ochablou činnost jednoty v posledním funkčním období, byly velice skromné. K tomu oznamuje starosta přesto, že činnost jednoty v posledním období byla chabá, je úspěch alespoň v tom, že se nám v nynější těžké době podařilo jednotu udržet, kdy i silnější jednoty v okolí se rozpadly [...]*“⁶⁰⁵ Po druhé světové válce byla DTJ sloučena s místní tělovýchovnou jednotou Sokol. Její veškeré tělocvičné náradí a další zařízení tak připadlo této nově utvořené korporaci.

⁵⁹⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 20. 2. 1938.

⁵⁹⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 12. 2. 1939.

⁶⁰⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 19. 1. 1940. Na této schůzi bylo též rozhodnuto o nekonání valné hromady, avšak výbor se měl ve svých schůzích scházet pravidelně jednou v měsíci.

⁶⁰¹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 5. 1940.

⁶⁰² Roku 1940 uspořádal Okresního školního výboru bezplatný tělovýchovný kurz, kterého za DTJ Kralovice zúčastnili Ladislav Diesl, Josef Vais, Vilém Bauer, Marie Finková a L. Henešová – viz Zápis z výborové schůze konané dne 8. 5. 1940.

⁶⁰³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 5. 1940.

⁶⁰⁴ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 29. 3. 1942.

⁶⁰⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 29. 3. 1942. Z této valné hromady jsou pak také známa jména posledních funkcionářů. Zvoleni tehdy byli: starostou spolku Josef Mikláška, místostarostou Jan Seidl, náčelníkem Vilém Bauer, vychovatelem Karel Suchý. Ostatními členy výboru se stali Josef Šůma, Josef Vopat, Bohuslav Blecha, Karla Janovská, Bedřich Beneš, Václav Vopat, Rudolf Habrech a Ladislav Diesl. Za revizory účtů zvoleni Jaroslav Fink a Václav Beneš.

3. 1. 8 Volná myšlenka Kralovice

Díky agitaci sociální demokracie docházelo v Kralovicích ve větší míře k vystupování občanů z církve a na podporu ateismu zde byl na počátku dvacátých let 20. století utvořen spolek sdružující místní bezvěrce. Jeho ustavující schůze se konala dne 12. prosince 1920. Zahájena byla místním knihtiskařem a předním mužem sociální demokracie ve městě Ferdinandem Šrekem, který dal přítomným k uvážení, zda má být založena skupina socialistických bezvěrců nebo sdružení *Volné myšlenky*.⁶⁰⁶ Jednohlasně pak byl přijat návrh učitele Stanislava Fencle a skladníka Václava Valchaře, kteří preferovali utvoření nepolitické Volné myšlenky, jenž bylo jakýmsi garantem širšího pole působnosti v činnosti nové korporace.⁶⁰⁷

Spolek se řídil stanovami *Volné myšlenky československé v Praze*, podle kterých bylo jeho účelem „1) utvořit ze svých stoupenců a přátel svaz k účelné propagaci a ochraně volného zkoumání rozumového, zbaveného všech předsudků; 2) pracovat o uplatnění svobody svědomí v životě osobním a společenském a odstranění všech překážek této svobody; 3) vypěstovat mezi všemi volnými mysliteli vědomí solidarity; 4) zabezpečit každému duševně osvobozenému jednotlivci úplnou svobodu svědomí a 5) podporovat členy pro případ úmrtí a jejich pozůstalé.“⁶⁰⁸ Tyto cíle měly být uskutečňovány opatřováním knih a časopisů, konáním členských a veřejných schůzí, pořádáním přednášek z různých oborů, sbírek, výstav či zábav (zejména divadelních, loutkových a filmových představení), koncertů či plesů. Spolek měl také podporovat své nemajetné členy v nouzi a vybudovat pro ně podpůrný pohřební fond.⁶⁰⁹

Ustavující schůze si následně zvolila výbor, v jehož čele stanul předseda spolku Ferdinand Šrekr. Místopředsedou se stal Václav Valchař, důvěrníkem František Holub, pokladníkem Bohumil Běžel a jednatelem Václav Vaňourek. Za revizory účtů byly zvoleny Růžena Aubrechtová a Marie Boudová a náhradníky se stali Stanislav Fencel a Václav Milota. Za členy nově utvořeného spolku se pak přihlásilo celkem 30 lidí. Z hlediska profesního se jednalo se zejména o řemeslníky, dělníky a v menší míře o místní inteligenci – zejména

⁶⁰⁶ *Volná myšlenka* bylo antiklerikální a ateistické hnutí, které vyjadřovalo liberální myšlení konce 19. a počátku 20. století a jejím hlavním programem byla odluka státu od církve. Nejznámějším volnomyšlenkářem byl anarchista Francisco Ferrer Guardia (1859–1909). Česká sekce Volné myšlenky pak byla založena roku 1904 a v roce 1909 se jejím předsedou stal Josef Svatopluk Machar (1864–1942). Během první světové války (r. 1915) byla Volná myšlenka rozpuštěna a k jejímu obnovení došlo až po vzniku Československé státu. Rok 1924 pak byl poznamenán odklonem komunistického křídla, které se začalo označovat jako *Svaz proletářských bezvěrců*.

⁶⁰⁷ SOKA Plasy, f. *Volná myšlenka Kralovice*, Kniha protokolů Volné myšlenky 1920–1935, Zápis z ustavující schůze konané dne 12. 12. 1920.

⁶⁰⁸ TAMTÉŽ, Stanovy spolku Volná myšlenka československá v Praze.

⁶⁰⁹ TAMTÉŽ.

učitele.⁶¹⁰ Jako první přijal spolek návrh Stanislava Fencle, Ferdinanda Šrekra a Václava Valchaře na pořádání přednášek v okolních obcích. Všichni tři výše jmenovaní se přihlásili za jejich aktivní účastníky. První přednáška se tak měla konat dne 16. prosince 1920 ve spojených obcích Kopidlo-Kočín.⁶¹¹ *Místní sdružení Volné myšlenky československé v Kralovicích* pak vstoupilo de facto v činnost dne 1. ledna 1921.⁶¹² Na příští výborové schůzi konané dne 4. ledna 1921 byl také schválen návrh, aby spolek odebíral časopis „Volná myšlenka“.⁶¹³

Po svém ustavení začala nová organizace postupně rozvíjet svoji činnost pořádáním „výjezdních“ veřejných přednášek v okolních obcích, na kterých seznamovala tamější občany se svým programem a úkoly. Těchto besed se účastnili zejména Ferdinand Šrekr, Václav Valchař a Stanislav Fencel, kteří zde občanům daných obcí přednášeli o vývoji života, náboženství a poměru církve ke státu. Na každém tomto zasedání byl také z řad tamních obyvatel zvolen předseda veřejné schůze.

Dne 16. ledna 1921 se tak uskutečnila přednáška v Mladoticích, kterou opět zahájil Ferdinand Šrekr. Předsedou zde byl zvolen místní učitel Vodička, který následně předal slovo Stanislavu Fenclovi, jenž pohovořil o výše jmenovaných tématech. O slovo se poté přihlásil mladotický přednosta nádražní stanice a zároveň stoupenec církve československé, jehož „*přednáška byla až na názor o posmrtném životě dost věcná a byla poutavě přednesena.*“⁶¹⁴

Podobná schůze proběhla také dne 30. ledna 1921 v Kozojedech v sále hostinci pí Vehrlové, kde byl za předsedu zvolen učitel Vostatek. Přednášku o původu světa, rostlin a živočichů podle vědeckého poznání, o původu a životu prvotního člověka, vzniku řeči, náboženství, vzniku církve a přenesení cizích kultů do křesťanství zde pak měl odborný učitel Tomáš Manda. Ten následně promluvil také o českých dějinách poukazujíc na vliv římsko-

⁶¹⁰ TAMTÉŽ. Členy spolku se stali: Stanislav Fencel – odborný učitel, Ferdinand Šrekr – majitel tiskárny, Ferdinand Šrekr ml., Marie Šrekrová, František Zikmund – skladník, František Beneš – bednář, Jaroslav Boháč – zámečník, Václav Valchař – skladník, Antonín Chaloupek – řezník, Pavlína Chaloupková, Vojtěch Kříž – dělník, Marie Křížová – dělnice, Václav Milota – obchodní příručí, Růžena Aubrechtová, Josef Běžel – železniční zřízenec, Karel Běžel – kovář, Bohumil Běžel – krejčí, Ota Šnajdauf – kapelník, Marie Boudová, Václav Vaňourek – obuvník, Václav Vaňourek – domkář, František Holub – obuvník, Marie Valchařová, František Haner – zedník, Rudolf Vackenreuther – truhlář, František Elznice – truhlář, Tomáš Manda – odborný učitel, František Bouda – domkář a Josef Tomášek.

⁶¹¹ Tato schůze byla hojně navštívena a „*pro věc jevila pochopení*“. V Kopidle a Kočíně bylo do té doby 40 bezkonfesních občanů, avšak po přednášce Volné myšlenky vystoupilo z církve dalších 13 lidí. Viz Zápis z výborové schůze konané dne 4. 1. 1921.

⁶¹² TAMTÉŽ, Zápis z ustavující schůze konané dne 12. 12. 1920.

⁶¹³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 1. 1921. Tento časopis však po třech reklamacích stále nedocházel, proto výborová schůze konaná dne 10. 2. 1921 rozhodla, že jej nebude více požadovat. V případě jej spolku zapůjčí Ferdinand Šrekr, který ho sám odebírá.

⁶¹⁴ TAMTÉŽ, Zápis z veřejné schůze konané v Mladoticích dne 16. 1. 1921.

katolické církve na český národ (zmínil především význam bitvy u Lipan a na Bílé Hoře, násilné pokatoličtění českého lidu atd.).⁶¹⁵

Dne 2. února 1921 se veřejná schůze konala také v Hodyni, kde byl předsedou zvolen učitel Maleček. Ten následně poděkoval Stanislavu Fenclovi za jeho přednášku, která byla velmi podobná přednáškám předešlým, a sám pak vyzval občany, „*aby do sčítání lidu v republice nebyl ani jeden opravdový republikán zapsán v matrice římsko-katolické*“. O slovo se následně přihlásil kralovický městský tajemník J. Šebesta, který promluvil o církvi československé a jejích obřadech, čímž doporučil těm, kteří cítí potřebu určitého církevního společenství, aby alespoň přestoupili právě do církve československé. Vzhledem k tomu, že se Volná myšlenka zabývala také otázkami a záležitostmi ohledně smrti bezvěrců, informoval Stanislav Fencel místní obyvatele o možnosti pohřbívání žehem.⁶¹⁶

Další schůze se pak konaly v Břízsku, Trojanech a Hradecku a jejich hlavním programem byla přednáška na téma „Dnešní situace z hlediska náboženského“. V Břízsku se však přednáška nesetkala s takovým ohlasem jako v jiných místech, jak lze vyrozumět z příslušného zápisu: „*Je však znáti, že se zde v tomto směru doposud nepracovalo, neb jednotlivci ze shromáždění nazývali jednotlivé výroky řečníkovy pohádkami. Přes to, že konána byla truc schůze v blízkých Čivicích, byla přednáška dost četně navštívena a možno očekávati, že i tento zanedbaný kout okresu našeho probudí se k životu kulturnímu.*“⁶¹⁷

V únoru 1921 si spolek také volil svého delegáta na sjezd Volné myšlenky v Praze konaný ve dnech 27.–28. února 1921. Delegován byl Ferdinand Šrekr, který se nabídl, že si veškerá vydání s tímto výjezdem spojená, zaplatí sám. Pro zlepšení finanční situace spolku pak bylo také usneseno sehrát divadlo za pomoci některých kožlanských občanů.⁶¹⁸

Kralovické sdružení Volné myšlenky se zajímalo též o využití volného času bezkonfesní mládeže. Z tohoto důvodu byl na členské schůzi konané dne 15. března 1921 přijat návrh na zřízení besídek pro tyto děti a mládež.⁶¹⁹ Dalším bodem programu shromáždění bylo i ustavení pěveckého sboru: „*Jelikož každý z nás musí zemřít, je nutno, nemá-li se toho smutného aktu zlehčovat, důstojně zemřelého příkladně odevzdat matce zemi, zazpívati mu poslední pozdrav je nutností. K tomu cíli zakládá se pěvecký sbor.*“ O jeho dirigování byl požádán kralovický učitel Evžen Hohaus, který funkci přijal s podmínkou

⁶¹⁵ TAMTÉŽ, Zápis z veřejné schůze konané v Kozojedech dne 30. 1. 1921.

⁶¹⁶ TAMTÉŽ, Zápis z veřejné schůze konané v Hodyni dne 2. 2. 1921.

⁶¹⁷ TAMTÉŽ, Zpráva o schůzích konaných v Břízsku a Trojanech dne 13. 2. 1921 a v Hradecku dne 10. 2. 1921.

⁶¹⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 10. 2. 1921.

⁶¹⁹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 15. 3. 1921. „*Jelikož každé náboženství má pro své děti hodiny náboženství musí i mít Volná myšlenka jakési besídky, kde by dětem morálka a zásady správného žití byly vštěpovány. K tomu bude podána žádost na propůjčení školní místnosti. Přátelé učitelé se vyzývají v této besídce účinně pracovati.*“

součinnosti všech ostatních členů spolku. Do sboru se přihlásili Ferdinand Šrekr starší, Václav Hach, Karel Hutka, Ferdinand Šrekr mladší, Oldřich Štěrba, Jindřich Brejcha, Bohumil Struska, František Holub, Václav Valchař, Josef Tomášek, Tomáš Manda, Vojtěch Kříž, Josef Samec, Karel Šíma, František Trojan. Místem konání pěveckých zkoušek pak měl být byt Ferdinanda Šrekra. Volná myšlenka pomýšlela též na pořádání osvětových kurzů, protože Osvětový sbor nevyvíjel podle jejího názoru žádnou činnost. Zmíněné kurzy se měly zaměřovat zejména na český jazyk a pravopis, účetnictví a na přednášky o poskytování první pomoci či o vývoji fauny a flory.⁶²⁰

Volná myšlenka v Kralovicích také vytvořila svůj okrsek, jehož 1. schůze se konala dne 10. dubna 1921 v hostinci U Trejbalů, které se zúčastnili se zástupci z Kralovic, Mladotic, Čisté a Zdeslavi, Kočína, Kožlan a Dolního Hradiště. Ferdinand Šrekr zde přednesl referát o sjezdu Volné myšlenky v Praze, podle kterého byl zmiňovaný okrsek začleněn do plzeňské župy.⁶²¹

Roku 1921 připravoval spolek oslavy 300 let výročí popravy českých pánů na Staroměstském náměstí v Praze. Na členské schůzi konané dne 19. května 1921 tak Ferdinand Šrekr podal zprávu o společném postupu při pořádání slavnosti. Obecně bylo doporučeno, aby programem při těchto slavnostech byla přednáška, akademie nebo divadlo odpovídající duchu doby.⁶²²

O průběhu oslav byla podána zpráva na IV. okrskové schůzi konané dne 3. července 1921 v hostinci U Trejbalů, jíž byli přítomni zástupci z Kralovic, Čisté a Plas. V Kralovicích byla za hojné účasti uspořádána akademie, podobně tomu bylo i v Mladoticích. V Kožlanech „promluvila katolíkům do duše“ pí Vonásková. V Čisté byl v předvečer slavnosti uspořádán ohňostroj, jehož čistý výnos 295 Kč byl dán ve prospěch místní měšťanské školy. Druhé pokračovaly oslavy táborem lidu s účastí jen asi 200 lidí, což bylo způsobeno příznivým počasím pro senoseč. V Kozojedech promluvil Josef Tomášek⁶²³ z Kralovic – opět za slabé účasti, tentokrát z důvodu jakési „nepřipravenosti“ tamějšího obyvatelstva.⁶²⁴

⁶²⁰ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 15. 3. 1921.

⁶²¹ TAMTÉŽ, Zápis z 1. okrskové schůze konané dne 10. 4. 1921. Delegace Dolního Hradiště na této schůzi oznámila, že je v obci 93 osob bez vyznání, proto by i tam mohla být Volná myšlenka založena. P. Štěpánek podal zprávu o činnosti v Kočíně a plánovaném založení tamějšího sdružení Volné myšlenky. V závěru schůze pak bylo opět referováno o významu pohřbu žehem a krematoria. Další místní sdružení Volné myšlenky bylo potom založeno dne 10. 12. 1921 v Horním Hradišti. Viz Zápis z výborové schůze konané dne 12. 12. 1921.

⁶²² TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 19. 5. 1921. V Čisté se měla konat oslava s promluvou učitele Viléma Ješkeho, v Kralovicích tábor lidu s proslovem profesora Klicpery z Rakovníka. V Kralovicích tak byla v předvečer slavnosti konána akademie, na níž vystoupil pěvecký sbor Sokola se sborem „Kdož jste boží bojovníci“ a „Orloj“, poté následoval projev Jaromíra Knedlhane.

⁶²³ Josef Tomášek (1885–1943), úředník nemocenské pojišťovny v Kralovicích. Za druhé světové války byl zatčen za velezradu a nepřátelský postoj k říši a šíření ilegálních tiskovin, popraven 18. 6. 1943 v Berlíně Plotensee. Viz I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 71.

⁶²⁴ TAMTÉŽ, Zápis z okrskové schůze konané dne 3. 7. 1921.

Na členské schůzi konané dne 25. srpna 1921 zřídil spolek také svůj divadelní odbor, jehož režisérem byl zvolen obuvník František Holub. Dalšími členy se stali Marie Boudová, Růžena Aubrechtová, Marie Křížová, učitel Evžen Hohaus, úředník Karel Hubka, Ferdinand Šrekr, Ota Šnajdauf, Bohumil Běžel, Ferdinand Šrekr ml., Jaroslav Boháč, Václav Slach, Bohumil Struska, Vojtěch Kříž ad.⁶²⁵ Tato činnost však nebyla nikdy naplno rozvinuta, neboť spolek sehrál pouze představení „Děti lidu“ dne 8. prosince 1921.⁶²⁶

Po celý rok 1922 a na počátku roku následujícího se nacházel spolek v neutěšeném stavu, protože nevyvíjel téměř žádnou činnost. Avšak stav členstva zůstal, až na výjimky způsobené odchodem některých jedinců z města, stejný.⁶²⁷ Příští valná hromada spolku se konala až dne 18. ledna 1923 v Lidovém domě, kde byli zvoleni noví funkcionáři spolku. Předsedou se stal Václav Valchař, místopředsedou J. Balín, důvěrníkem František Holub, pokladníkem Bohumil Běžel, jednatelem Ota Šnajdauf, vychovatelem Stanislav Fencel, revizory pak Josef Berg a V. Slach. Přisedícími byli J. Nedbal, F. Bouda a J. Běláč.⁶²⁸

První větší událost po roční odmlce činnosti spolku představovala veřejná schůze bezvěrců konaná dne 11. března 1923, které se účastnilo 43 osob z Kralovic a Hradecka. Zde spolek vyzdvihl svoji práci v době sčítání lidu v roce 1921, podle kterého bylo v celém politickém okrese zjištěno téměř 17 % lidí bez vyznání.⁶²⁹ Pro ilustraci jsou zde uvedeny výsledky sčítání lidu v politickém okrese Kralovice s ohledem na náboženské vyznání z let 1900, 1910, 1921 a 1930 – viz tabulka č. 4 a 5.

Tabulka č. 4

Výsledky sčítání lidu v politickém okrese Kralovice z let 1900 a 1910 podle náboženského vyznání

Politický okres	Výměra (ha)	1900					1910				
		Náboženské vyznání (%)				Bez vyzn.	Náboženské vyznání (%)				Bez vyzn.
		řím-kat	evang.	izr.	jiné		řím-kat	evang.	izr.	jiné	
Kralovice	65784	99,17	0,01	0,82	-	-	99,37	0,04	0,54	0,00	0,05

Zdroj:

http://snem.cirkev.cz/download/Scitani_1900-1910.htm

⁶²⁵ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 25. 8. 1921.

⁶²⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 12. 12. 1921.

⁶²⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 11. 1. 1923.

⁶²⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 18. 1. 1923. Ještě před volbami poukázal na této schůzi místopředseda Valchař na vznik tělocvičné klerikální složky jak v Kožlanech tak i v Kralovicích. „V Kralovicích dokonce již vylepen byl plakát vyzývající stoupence strany klerikální, aby se na faře do Orla přihlásili, kterýžto plakát byl však odstraněn dříve, než si jej veřejnost povšimla.“

⁶²⁹ TAMTÉŽ, Zápis z veřejné schůze konané dne 11. 3. 1923.

Tabulka č. 5

Výsledky sčítání lidu v politickém okrese Kralovice z let 1921 a 1930 podle náboženského vyznání

Politický okres	Výměra (ha)	1921						1930					
		Náboženské vyznání (%)					Bez vyzn.	Náboženské vyznání (%)					Bez vyzn.
		řím-kat.	evang.	čsl.	izr.	jiné		řím-kat.	evang.	čsl.	izr.	jiné	
Kralovice	65784	61,28	5,51	16,07	0,38	0,05	16,71	62,37	6,98	14,55	0,32	0,19	15,59

Zdroj:

http://snem.cirkev.cz/download/Scitani_1921-1930.htm

Na březnové schůzi bylo také ustaveno pořádat veřejné přednášky každou neděli odpoledne, přičemž Ferdinand Šrekr propagoval, aby každý člen s sebou přivedl vždy jednoho nečlena. První přednáška byla naplánována na 18. března 1923 a jejím referentem byl sám Šrekr se svým výkladem o omladinářském hnutí. Členskou základnu spolku rozšířili noví členové, kterými se stali pí Tupcová – odborná učitelka, František Sviták – četnický strážmistr, Anna Henzlíková, Karel Ulman – dělník, Vojtěch Šiml – solicitátor, Bobysudová Julie – soukromnice, Josef Klíma a Josef Seidl – oba domkáři z Hradecka.⁶³⁰

Nadále však spolek nevyvíjel téměř žádnou činnost a svolávané schůze byly velmi málo navštěvovány. Jisté oživení pak představovalo znovuutvoření pěveckého odboru na členské schůzi konané dne 1. dubna 1924 v Lidovém domě, kde také p. Pok zdůraznil, že členy pěveckého odboru mohou být i lidé, kteří nejsou členy Volné myšlenky.⁶³¹ Určitou aktivitu spolek projevila v květnu 1924, kdy pomáhal vypravit pohřeb manželky svého člena Františka Hanera.⁶³² Ze vzdělávací činnosti za zmínku stojí přednáška s diapositivy „Dějiny papežství“ a její pokračování „Náměstkové Kristovi“, které byly promítnuty dne 17. dubna v Kralovicích, 19. dubna v Kožlanech, 26. dubna v Mladoticích, 27. dubna v Horním Hradišti a 1. května na Chříči.

Roku 1924 byl spolek zastoupen (úředníkem J. Nedbalem) v komisi pro postavení pomníku Svobody a padlým vojínům v Kralovicích, na jehož zhotovení poskytl dar ve výši

⁶³⁰ TAMTÉŽ, Zápis z veřejné schůze konané dne 11. 3. 1923.

⁶³¹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 1. 4. 1924. O dalším působení pěveckého odboru však již žádné zprávy nejsou.

⁶³² TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 10. 5. 1924. Na této schůzi bylo usneseno zakoupit černý závoj, kterým byl zastřen prapor nesený v čele pohřebního průvodu. Ten měl být zakoupen ze sbírky, která byla zčásti provedena mezi přítomnými a zčásti druhého dne mezi ostatními členy. Zbytek sbírky pak byl věnován na vypravení pohřbu a jako dar pozůstalým nezletilým Hanerovým dětem.

100 Kč.⁶³³ J. Nedbal také pořádal první přednášku v roce 1925 (11. ledna), která se týkala tématu „Biografie J. S. Machara“. Na Nedbalův návrh bylo též usneseno podělit z prostředků Volné myšlenky děti nejchudších členů spolku nejnutnějším oblečením. Obdarovány tak byly děti členů-dělníků Františka Hanera, Antonína Zázvorky, p. Šimka a Václava Muchy. K této nadílce rozhodli přispět také ostatní členové – krejčí Josef Berg (dvěma košílkami) a Ota Šnajdauf (třemi flanelovými šálý), další obleky pak měly být zakoupeny.⁶³⁴

Poté se Místní sdružení Volné myšlenky v Kralovicích na několik let rozpadlo a jeho výbor se znovu sešel až v listopadu roku 1932 za účelem oživení tohoto hnutí. Znovuustavující schůze se konala u příležitosti přednášky p. Poláka z Plzně, který v Kralovicích podal svůj výklad na téma „Židovské poměry“. Přesto, že se i tato přednáška konala za malé účasti, bylo po ní přistoupeno k přihlašování členů do obnovené organizace. Z přítomných zájemců o členství ve Volné myšlence byli všichni, vyjma Vitališe Andrlíka, již dříve jejími členy. Ve volbách funkcionářů spolku pak byl jeho předsedou zvolen Josef Balín, místopředsedou J. Nedbal, důvěrníkem František Zikmund, jednatelem Ota Šnajdauf a pokladníkem Bohumil Běžel. Členy výboru se stali František Weis s Adolfem Benešem a revizorem účtů František Nový.⁶³⁵ V lednu 1933 se spolek usnesl na odebírání časopisu „Volná myšlenka“ a na objednání not některých pohřebních sborů.⁶³⁶

Roku 1933 se do spolku přihlásilo celkem 36 členů. Uspořádána byla jedna valná hromada a pět výborových schůzí. Sdružení se korporativně účastnilo pohřbu zemřelých členů Antonína Vopata, Josefa Boudy, Josefa Běžela a Václava Hynka. Na výroční schůzi 8. dubna 1934 pak bylo usneseno vydat při každém pohřbu sběrací listinu pro dobrovolné dary na pohřební výlohy.⁶³⁷

Ani v roce 1934 však spolek nevyvinul žádnou významnější činnost. Korporativně se pouze zúčastnil pohřbu Stanislava Fencla a Zdeňky Plechatové. Jeden delegát pak byl vyslán

⁶³³ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 23. 11. 1924. Na této schůzi pak delegát Nedbal podal zprávu o dosavadním průběhu celé záležitosti. Komise pro postavení pomníku se usnesla doporučit zakoupení památníku, který jí byl předložen ve zmenšené ukázce panem Havlíčkem – sochařem z Rakovníka. Zároveň pak podala návrh, aby byl památník postaven byl na náměstí, kde tehdy stála socha svatého Jana Nepomuckého. Došlo k vyměření místa a bylo shledáno, že socha bude vsunuta půl metru do chodníku spojujícího chodníky na Masarykově náměstí a Markově třídě. Socha světce pak byla odstraněna, načež se však proti celé akci postavilo několik městských činitelů.

⁶³⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 1. 1. 1925.

⁶³⁵ TAMTÉŽ, Zápis ze znovuustavující schůze konané v listopadu 1932. Na výborové schůzi konané dne 25. ledna 1933 pak byla funkce místopředsedy kvůli jeho přeložení do Chebu předána Otovi Šnajdaufovi, který zároveň přijal i funkci důvěrníka a novým jednatelem se stal František Zikmund.

⁶³⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 1. 1933.

⁶³⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výroční schůze konané dne 8. 4. 1934. Na této schůzi byl přivítán také zástupce kraje p. Dobromysl, který zde přednášel na téma „Fašismus a demokracie“. „V hodinové přednášce vyličil poměry v Itálii, Německu a Maďarsku. Poukázal na to, že se dnešní mládež se více věnuje sportu a jiným zábavám a zatím reakce pracuje proti demokracii a následky toho se jeví již i v našem státě. Proto je nutné, aby se i dnešní mládež věnovala více politice, abychom se nedostali tam, kde jsou naše sousední státy. Dále, abychom si více všímali pokroku, aby se opět Volné myšlence dostalo do rukou pokrokového ministra ze stran socialistických.“

na župní konferenci do Plzně. Na výroční schůzi konané dne 3. března 1935 p. Hudlický z Plzně nastínil situaci v klerikálním táboře a upozornil na blížící se Katolický sjezd v Praze a jakýsi jeho protiklad Volné myšlenky, která svolala sjezd veškerého pokrokového občanstva na den 6. července 1935.⁶³⁸ Volná myšlenka československá byla za druhé světové války rozpuštěna a roku 1945 obnovena coby *Svaz občanů bez vyznání*, k jehož rozpuštění pak došlo v roce 1952.

Ustavení antiklerikálního a ateistického Místního sdružení Volné myšlenky československé v Kralovicích bylo projevem odklonu určité části obyvatel od římsko-katolické církve. To bylo způsobeno poměrně dobrým postavením sociální demokracie ve městě a její schopností pro agitaci v dané záležitosti. Hlavní činností spolku bylo především povzbuzování obyvatel k vystupování z církve a kladení důrazu na rozumové poznání. Za tímto účelem pořádal spolek různé přednášky. Jako praktický můžeme označit přínos Volné myšlenky v záležitostech týkajících smrti bezvěrců a s ní souvisejícím „civilním“ pohřbíváním.

3. 1. 9 Atletický klub Sparta Kralovice

Na základě stanov došlých dne 4. září 1922 nezakázala *Zemská správa politická v Praze* utvoření spolku s názvem *Atletický klub Sparta v Kralovicích (AC Sparta Kralovice)* svým výnosem ze dne 13. září 1922 č. 2A-5572 ai 1922.⁶³⁹ Účelem nové sportovní organizace bylo pěstování a propagace sportu, tělesných cvičení a různých her (jak teoreticky, tak prakticky) k povznesení tělesných a duševních sil svých členů. Spolek měl dále vzdělávat a kultivovat také jejich společenský život. Prostředky k dosažení daných cílů pak představovala společná cvičení, veřejné i vnitřní závody, odborné přednášky, pořádání cvičných běhů pro

⁶³⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výroční schůze konané dne 3. března 1935.

⁶³⁹ SOkA Plasy, f. *AC Sparta Kralovice*, inv. č. 8, Došlá korespondence 1922–1932, Výnos Zemské správy politické ze dne 13. 9. 1922, k. č. 1. Od počátku existence klubu byla jeho hlavním zájmem kopaná. Její počátky lze v Kralovicích pozorovat již v roce 1917, kdy zde jako svrškař v obuvnické dílně svého otce pracoval demobilizovaný voják Karel Dědek. Tehdy osmnáctiletý ševcovský dělník z Teplic seznamoval s fotbalem místní mládež. Mezi prvními průkopníky kralovické kopané byl také Václav Ulman, Bohouš Petřík, František Říha a František Šnajdr. Roku 1919 pak byl v Kralovicích zřízen první spolek zabývající se kopanou – *SK Kralovice*, jehož členy byli dělníci převážně z obuvnictví p. Kondelíka (nazýváno též jako *SK Švec*). Tento spolek však neměl dlouhého trvání a více než fotbalu se věnoval pořádání tanečních zábav. Druhou skupinou, která se fotbalu věnovala, byl u úřadů neohlášený *AC Hvězda Kralovice*, kde hráli chlápci ve věku 8 až 12 let. Jedním z jeho zakládajících členů byl Jan Fencel, který se s kopanou seznámil při studiích v Roudnici a společně s Antonínem Koubou, Zdeňkem Hohausem a Ladislavem Antošem začali fotbal učit místní mládež. Pro získání finančních prostředků pak tento spolek hrál také loutkové divadlo, díky čemuž si do konce prázdnin ušetřili na míč. Po prázdninách však *AC Hvězda* začala živořit, až zcela zanikla. Rok 1919 lze však označit jako počátek organizované kopané v Kralovicích. Viz inv. č. 11, Poznámky k historii klubu, 60 let kralovické kopané, s. 2.

členy i mládež, výlety a cestování, odebírání odborných časopisů, založení knihovny či pořádání nejrůznějších zábav.⁶⁴⁰

Ještě před svým oficiálním ustavením začal klub roku 1922 vydávat také svůj vlastní časopis „Sparta“, jehož první číslo vyšlo dne 13. srpna 1922. Jednalo se o ručně psaný čtrnáctideník,⁶⁴¹ v němž byl popisován průběh a výsledky jednotlivých fotbalových utkání, stručné zápisy ze schůzí či drobné literární útvary. Pro zpestření byl časopis doplněn ilustrovanými vtipy a karikaturami. Vydávání klubovního časopisu však dlouho netrvalo a jeho poslední sedmé číslo vyšlo dne 15. listopadu 1922.⁶⁴²

Valná hromada spolku se konala dne 28. října 1922, kde byl jeho předsedou zvolen učitel Skalický, místopředsedou poštovní úředník v Kralovicích Ladislav Antoš, jednatelem student učitelského ústavu Zdeněk Hohaus, pokladníkem obchodní příručí Jaroslav Wolf, revizorem Jan Fencel a náhradníky typograf v Kralovicích František Dongres, L. Pešek a František Kouba. Zapisovatelem se stal Zdeněk Kysel, syn zaměstnance berního úřadu.⁶⁴³ Činnými členy spolku byli především mladí muži, zejména studenti a učňové. Klub ale navštěvovaly také ženy, které se v tzv. dámském odboru věnovaly házené.⁶⁴⁴ Ve svých počátcích se však AC Sparta potýkala s různými problémy – častou obměnou svých činovníků, nepořádkem v klubu a nekázní svých členů na hřišti, což se stalo důvodem k sepsání Řádu pro hřiště, jehož znění je zde pro ilustraci uvedeno.⁶⁴⁵

⁶⁴⁰ TAMTÉŽ, inv. č. K1, Stanovy klubu ze dne 22. 2. 1923. Např. již 25. 11. 1922 oznámil AC Sparta *Okresní správě politické v Kralovicích*, že dne 26. 11. 1922 sehraje v sále hostince U Janských loutkové představení pro děti „Ukradený kašpárek“, jehož čistý výtěžek měl být odevzdán klubovní pokladně na zakoupení sportovních potřeb. Žádost byla podepsána místopředsedou spolku Ladislavem Antošem. Viz inv. č. 8, Došlá korespondence 1922–1932.

⁶⁴¹ Čtvrté číslo časopisu ze dne 1. 10. 1922 bylo prvním, které bylo vytvořeno pomocí rozmnožovacího stroje.

⁶⁴² TAMTÉŽ, inv. č. 10, Klubový časopis „Sparta“.

⁶⁴³ TAMTÉŽ, inv. č. 11, Poznámky k historii klubu, 60 let kralovické kopané, s. 3. Bližší informace o členech klubu nejsou po celou dobu jeho existence známy. Na výborové schůzi konané dne 30. 9. 1923 sice bylo ve volných návrzích přijato zřízení klubové matriky, která by obsahovala číslo členské legitimace, křestní jméno a příjmení členů, datum jejich narození, zaměstnání, bydliště, názvy ostatních spolků, jichž byli také členem; dále datum přihlášení a odhlášení do klubu a konečně poznámka, zda se jedná o člena činného či přispívajícího. Tato matrika se však, byla-li vůbec založena, nedochovala. Viz Zápis z výborové schůze konané dne 30. 9. 1923. (Na této schůzi byli do spolku přijati Zdeněk Šíma, Matylda Tippmanová, Ella Eckertová, Otto Vašmucius, Stanislav Krůta a Ladislav Pešek.)

⁶⁴⁴ TAMTÉŽ, inv. č. K2, Zápisy z výborových a členských schůzí 1923–1927, Zápis z výborové schůze konané dne 12. 8. 1923.

⁶⁴⁵ TAMTÉŽ, inv. č. 11, Poznámky k historii klubu, 60 let kralovické kopané, s. 3. Ve výborové schůzi konané dne 22. 7. 1923 uvedené jevy kritizoval Jan Fencel. Výborová schůze konaná dne 30. 9. 1923 pak kvůli neustálému vzdávání se funkcí některých členů přijala návrh, aby dočasně nebyla volena funkce místopředsedy.

„ŘÁD PRO HŘIŠTĚ“

I. Zákon dobrého sportmanství:

- a) Chci hrát upřímně a poctivě. Kdybych podváděl nebo hrál pro vyznamenání či o peníze, ztratil bych přemožený požitek ze hry, vítěz pozbyl by sebeúcty a hra stala by se sprostým a často i bezohledným obchodem.*
- b) Se svým protivníkem budu jednat zdvořile.*
- c) Budu-li hrát ve skupině, nepůjde mi o moji slávu, nýbrž o prospěch celku a o požitek ze hry.*
- d) Budu dobrým přemoženým nebo šlechetným vítězem. Sport musí sloužit životu, nikoli život sportu.*

II. Rozvrh tréninků:

Pondělí: členi

Úterý: ženy

Středa: členi

Čtvrtek: členi

Pátek: ženy

Sobota: ženy

Neděle: není-li zápas, bude tréninkový zápas.

III. Chování na hřišti:

Chování členů na hřišti musí být bezvadné v každé době, zvláště při trainingu.

Na hřišti kouřiti, papíry odhazovati neb jakýmkoli způsobem hřiště znečišťovati se přísně zapovídá i trestá.

Každý musí bezpodmínečně podrobit se rozkazům funkcionáře (správce hřiště). Jest nepřipustno, aby ti, kteří netrénují, jakýmkoli způsobem zasahovali do hry.

Zakazuje se pokřikování na soudce, urážení ho, insultování a vníkaní do hřiště. Jeho pokynu musí být uposlechnuto.

Šetřiti majetek jak klubu, tak i vypůjčený.

Člověk musí nejprve ovládnout sebe, než může úspěšně sloužit klubu a jeho zájmům.

Budu ovládati svoji mysl a nedám se strhnouti k nerozvážnostem i když se mi lidé, neb poměry nelíbí.

Jednatel: František Král, místopředseda: Ladislav Antoš.⁶⁴⁶

⁶⁴⁶ TAMTÉŽ, inv. č. 9, Různé tiskoviny, Domácí řád pro hřiště.

Výborové i členské schůze klubu se od počátku jeho existence konaly v Lidovém domě v Kralovicích. Ze dne 20. května 1923 pochází smlouva o pronájmu místnosti č. 1 v prvním poschodí Lidového domu uzavřená mezi správou Lidového domu a AC Sparta Kralovice s platností do 31. prosince 1923.⁶⁴⁷ Roku 1925 pak předseda *Čtenářské besedy* Tauscher dal Spartě svolení, aby užívala její spolkovou místnost v hostinci U Janských, dokud nebude mít vlastní klubovní místnost. Klub se tedy scházel U Janských, ale zábavy byly i nadále pořádány v Lidovém domě.⁶⁴⁸

Jak již bylo řečeno, nezabývala se Sparta pouze sportovní, ale také kulturní činností – zejména pořádáním divadelních představení či různých zábav. Tak byla např. v srpnu roku 1923 sehrána veselohra „Žabec“, jejíž čistý výnos činil zhruba 500 Kč, které byly uloženy do *Městské spořitelny v Kralovicích*. O Velikonocích roku 1925 se pak spolek obecnstvu představil divadelní hrou „Peg mého srdce“, k němuž si také nechal zhotovit dřevěné schůdky.⁶⁴⁹ Dne 1. září 1923 byl uspořádán večírek na rozloučenou se studenty v hostinci U Janských.⁶⁵⁰ Kralovickými obyvateli byla také oblíbená klubem pořádaná Mikulášská zábava v Lidovém domě (první se konala dne 7. prosince 1924). Téhož roku spolek přijal návrh na pořádání reprezentačního plesu, který se měl konat 10. ledna 1925 za účasti vojenské hudby.⁶⁵¹ Rozvíjející se kulturní aktivity si vyžádaly utvoření zábavního výboru, ve kterém v roce 1925 zasedala sl. Kvěchová, Bedřich Sova, p. Beneš, p. Kotáb, p. Šnajdauf a sl. Kulhánková.⁶⁵² Své zastoupení měl spolek také v komitě pro stavbu pomníku Svobody a padlým vojínům. Delegátem do tohoto komitě byl určen p. Beneš st.⁶⁵³

Vrátíme-li se ke sportovní činnosti spolku, stojí za zmínku pořádání sportovního dne, který se konal 24. srpna 1924. Vedle fotbalového, volejbalového a házenkářského utkání, okružního běhu, běhu na 100 m, 200 m, 500 m, 1000 m a 1500 m, skoku vysokého a dalekého a vrhu koulí a oštěpem, představoval hlavní program tohoto dne cyklistický závod, jehož trasa

⁶⁴⁷ TAMTÉŽ, inv. č. 8, Došlá korespondence 1922–1932.

⁶⁴⁸ TAMTÉŽ, inv. č. K2, Zápisy z výborových a členských schůzí 1923–1927, Zápis z výborové schůze konané dne 11. 1. 1925.

⁶⁴⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 31. 5. 1925. Na výborové schůzi konané dne 16. 4. 1925 pak bylo usneseno propůjčit tyto schody Lidové scéně v Kralovicích.

⁶⁵⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 27. 8. 1923. Za přispívající členy se na této schůzi přihlásili pp. Šnajdauf, Landcingr, Berg a za činné Dagmar Kvěchová, Irma Legová, Antonín Lásenický a Zdeněk Engelthaler.

⁶⁵¹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 24. 11. 1924. O hudební doprovod na plese bylo požádáno velitelství pěšího pluku č. 35 „Foligno“ a velitelství pěšího pluku č. 18 v Plzni. Z dochovaného dopisu velitele pěšího pluku č. 35 plukovníka Hynka Koptíka ze dne 19. 11. 1924, v němž klubu oznamuje zaneprázdněnost hudby tohoto pluku dne 10. 1. 1925, lze usoudit, že byl ples nakonec doprovázen hudbou pěšího pluku č. 18.

⁶⁵² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 5. 3. 1925.

⁶⁵³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 31. 5. 1925.

vedla z náměstí v Kralovicích přes Dřevce, Kožlany, Hradecko a Hubenov zpět do Kralovic.⁶⁵⁴

Další významnou kapitolu v činnosti spolku představovalo bruslení. Na výborové schůzi konané dne 30. listopadu 1924 se klub usnesl na zřízení kluziště, jehož úpravou byl pověřen p. Vaňourek. AC Sparta v Kralovicích také měla požádat o zapůjčení rekvizit bývalého bruslařského klubu, který byl v Kralovicích založen v roce 1900.⁶⁵⁵ Dne 25. prosince 1924 se pak na kluzišti konal karneval.⁶⁵⁶ Počátkem roku 1925 převzala pokladní spolku vkladní knížku Městské spořitelny v Kralovicích znějící na bývalý Bruslařský klub s obnosem cca 296 Kč.⁶⁵⁷ Na výborové schůzi konané dne 25. ledna 1925 oznámil člen výboru Schmidt, že dohodl s učitelem Buškem – bývalým jednatelem Bruslařského spolku předání jeho stanov atletickému klubu. Obě korporace se tak spojily v jednu, jejíž klubovní místnost se nacházela v hostinci U Janských.⁶⁵⁸

Ačkoli se již dříve spolek zabýval volejbalem, k oficiálnímu zřízení volejbalového odboru došlo na valné hromadě konané dne 5. dubna 1925, kde se též projednávalo zakoupení potřebných volejbalových rekvizit.⁶⁵⁹ Hlavním zájmem klubu však nadále zůstalo pořádání fotbalových zápasů. Roku 1924 se klub účastnil celkem 14 fotbalových zápasů, při nichž byli jeho soupeři zejména SK Plasy, SK Čistá, Imca Rakovník, Union Mutějovice ad. Dva zápasy sehrály proti SK Čistá také hráčky dámské házené a s tím samým protivníkem bylo v rámci sportovního dne 24. srpna 1924 sehráno volejbalové utkání. V roce 1925 se klub účastnil celkem třináct zápasů v kopané, z nichž bylo osm vítězných, tři prohrané a jeden nerozhodný.⁶⁶⁰

Rozvoj a chod spolku byl však nadále poznamenán vnitřními rozbroji a nestabilitou zvoleného výboru. Na základě dopisu nespokojených členů ze dne 5. června 1926 pak byla o deset dní později (15. 6. 1926) svolána mimořádná valná hromada. Ve zmíněném dopise si všichni pod ním podepsaní stěžovali především na liknavost stávajícího výkonného výboru a na lokaci spolkové místnosti: „*Jelikož dosavadní místnost spolková nám nevyhovuje a necítíme se tam, jak bychom si přáli z ohledu na docházející tam zdejší inteligenci, která na nás pohlíží svrchu. Žádáme tudíž, by byla místnost přeložena do Lidového domu.*“⁶⁶¹ Ačkoli

⁶⁵⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 8, Došlá korespondence 1922–1932.

⁶⁵⁵ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 39. Písemnosti dokumentující činnost *Bruslařského/Krasobruslařského klubu v Kralovicích* nejsou dochovány.

⁶⁵⁶ SOKA Plasy, f. AC Sparta Kralovice, inv. č. K2, Zápisy z výborových a členských schůzí 1923–1927, Zápis z výborové schůze konané dne 30. 11. 1924.

⁶⁵⁷ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 11. 1. 1925.

⁶⁵⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 1. 1925.

⁶⁵⁹ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 5. 4. 1925.

⁶⁶⁰ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 7. 1. 1926.

⁶⁶¹ TAMTÉŽ, inv. č. 8, Došlá korespondence 1922–1932.

je z dalších zápisů patrné, že se spolek do budoucna skutečně scházel v Lidovém domě, někteří z iniciátorů této změny z klubu vystoupili. Byli to Antonín Antoš, František Eckrt, K. Kvěch, Irma Légová, sl. Kulhánková, Irma Kvěchová, Ludvík Pešek, Josef Tipman, Miroslav Vaňourek a Jindřich Brejcha.⁶⁶² Zápisy ze schůzí z této doby jsou však i nadále protknuty neustálými rezignacemi jednotlivých funkcionářů, kteří se svých funkcí vzdali kvůli nařčení ze strany jiného člena apod.

Přes uvedené vnitřní problémy byl spolek schopen v létě roku 1926 zorganizovat úspěšný sportovní den, jehož hlavním programem byly opět cyklistické závody pro dvě skupiny – seniory a juniory, kteří se jich mohli zúčastnit pouze na cestovních kolech. Trasa závodů vedla přes Hadačku, Výrov, Kopidlo, Lednici, Buček, Hodyni, Dřevce, Kožlany, Hradecko a Hubenov zpět do Kralovic. Po odjezdu cyklistů byly uspořádány trakařové závody na trati od kralovického nádraží na místní náměstí.⁶⁶³ Dalším doprovodným programem celé akce byl bufet, tombola, kuželky, loutkové divadlo, kopání do terče ad. Večer se pak v Lidovém domě konala taneční zábava.⁶⁶⁴ Na podzim roku 1926 za režiséřského vedení Bedřicha Sovy secvičil spolek divadelní hru „Bílá myška“, která byla obecnstvu představena dne 21. listopadu 1926. V prosinci téhož roku se již tradičně konala Mikulášská zábava.⁶⁶⁵

Několik následujících let se AC Sparta v Kralovicích potýkala s finančními problémy a v důsledku výstavby místních vojenských kasáren především s absencí vlastního hřiště. Z tohoto důvodu byla činnost spolku rozvíjena zejména na poli kulturním. Např. dne 20. března 1927 se konala Josefínská zábava.⁶⁶⁶ V roce 1928 byl předseda spolku Ladýř vyslán jako delegát na společnou schůzi pro pořádání Husovy oslavy.⁶⁶⁷

Téhož roku klub již zaznamenal určitý potěšitelný finanční růst především díky pořádání Mikulášské zábavy. V tomto roce bylo sehráno celkem sedm zápasů, přičemž všechny byly hrány na cizích hřištích – kromě jednoho utkání s Mladoticemi, které se konalo

⁶⁶² TAMTÉŽ, inv. č. K2, Zápisy z výborových a členských schůzí 1923–1927, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 15. 6. 1926.

⁶⁶³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 23. 6. 1926.

⁶⁶⁴ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 28. 6. 1926. Zřejmě v souvislosti s pořádáním cyklistických závodů byl na členské schůzi dne 22. 7. 1926 probírán návrh Bedřicha Sovy, aby byl při AC Sparta založen Klub cyklistů. Po důkladném zvážení dostal Sova plnou moc ke zřízení tohoto odboru s podmínkou, že se do něj přihlásí podle znění stanov nejméně 30 členů. Z dochovaných materiálů však není zřejmé, zda k založení Cyklistického klubu skutečně došlo.

⁶⁶⁵ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 13. 2. 1927. Ostatní sportovní činnost roku 1926 spočívala v sedmi fotbalových zápasech.

⁶⁶⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 16. 2. 1927.

⁶⁶⁷ TAMTÉŽ, inv. č. K3, Zápisy z výborových a členských schůzí 1927–1932, Zápis z členské schůze konané dne 3. 7. 1928.

pod vojenskými kasárnami. Nemožnost tréninku na vlastním hřišti se také odrazila ve výsledcích těchto zápasů, které dopadly většinou v neprospěch kralovické Sparty.⁶⁶⁸

Své obzory si někteří členové klubu (p. Vlček, Josef Malík a Karel Kreissl) rozšířili roku 1929, když z rozhodnutí členské schůze konané dne 12. března 1929 začali navštěvovat tzv. samaritánské (zdravotnické) kurzy pořádané sborem dobrovolných hasičů v Kralovicích.⁶⁶⁹ V tomto roce začal spolek také jednat o budování nového hřiště u vojenských kasáren⁶⁷⁰ a utvořil fotbalovou komisi, jejímž úkolem bylo sestavování fotbalových mužstev.⁶⁷¹

Na výborové schůzi konané dne 15. srpna 1929 probíhala diskuze o vstupu klubu do *Západočeské župy fotbalové v Plzni*. Jejím výsledkem bylo usnesení, aby jednatel spolku vyzvedl přihlášku a složil v Plzni obnos 50 Kč, který župa požadovala jako zápisné.⁶⁷² Delegáti spolku pp. Sova a Fér, kteří se účastnili dne 4. září 1929 župní schůze v Plzni pak vysvětlili přítomným členské schůze dne 10. září 1929 podrobné podmínky, výhody i povinnosti související se vstupem do župy. Po delší debatě byl přijat návrh, aby se klub stal členem župy od 1. ledna 1930.⁶⁷³ Toto rozhodnutí však bylo již na následující členské schůzi dne 15. listopadu 1929 vzato zpět s tím, že má být se vstupem do župy posečkáno do té doby, než bude mít klub vlastní hřiště.⁶⁷⁴

Počátky budování nového hřiště spadají do prvního čtvrtletí roku 1930. Na výborové schůzi konané dne 25. března 1930 byla k pracím na hřišti schválena koupě pěti lopat a pěti krumpáčů a také návrh člena Jaroše, aby každý člen odpracoval na hřišti 50 hodin. Ti, co pracovat nemohli, měli na tento účel přispět částkou 50 Kč, tj. 1 Kč za hodinu. Se samotným budováním hřiště pak bylo započato dne 30. března 1930.⁶⁷⁵ Pozemek u vojenských kasáren,

⁶⁶⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 8. 1. 1929. Spolek měl k tomuto dni celkem 49 členů.

⁶⁶⁹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 12. 3. 1929.

⁶⁷⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 26. 3. 1929 a Zápis z členské schůze konané dne 16. 7. 1929, kde bylo usneseno podat žádost na hřiště obci společně s DTJ. Na této schůzi za nové členy spolku přistoupili František Piškule, Antonín Kondel, Arnošt Brejcha, Ladislav Klinka, Bohumil Štol, František Štol, Gustav Břehovský, Josef Fér a Bedřich Sova.

⁶⁷¹ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 6. 8. 1929.

⁶⁷² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 15. 8. 1929. Tato částka nakonec župě zaplacená nebyla, protože delegáti klubu (Sova a Fér), kteří se účastnili schůze župy dne 4. září 1929 od župy nepožadovali náhradu cestovného. Viz Zápis z výborové schůze konané dne 20. 8. 1929.

⁶⁷³ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 10. 9. 1929. Usneseno zde také bylo zřízení cyklistického odboru spolku. K vyjednávání podmínek s *Uníí cyklistů v Plzni* byl zvolen jednatel spolku.

⁶⁷⁴ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 15. 11. 1929. Na této schůzi Bedřich Sova také sdělil ostatním informace ohledně tanečních kurzů, které získal od tanečního mistra Majera. Ten jako honorář požadoval za jeden večer 130 Kč, pro klavíristu pak 60 Kč. Nato člen Plechata navrhl výši vstupného do tanečních hodin za jeden večer 6 Kč a předplatné na celý kurz 45 Kč. První taneční hodina se pak uskutečnila dne 19. listopadu 1929.

⁶⁷⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 3. 1930. Výborová schůze dne 16. 6. 1930 pak toto usnesení upravila v tom smyslu, aby se stanovených 50 Kč vybralo od všech členů, přičemž by všechny práce byly vykonány jedním subjektem. K vybírání daného poplatku byl zvolen p. Petřík. Viz Zápis z výborové schůze konané dne 16. 6. 1930.

kde bylo hřiště budováno, však byl klubu oficiálně poskytnut až v roce 1931, což vyplývá ze sdělení městského zastupitelstva v Kralovicích čteného na výborové schůzi konané dne 17. června 1931 v hotelu Prusík: „*Atletickému klubu „Sparta“ v Kralovicích. K Vaší žádosti z 19. května t. r. za darování pozemku u voj. kasáren pro fotbalové hřiště usneslo se zdejší městské zastupitelstvo ve včerejším zasedání po návrhu městské rady na propachtování Vám zmíněného pozemku na dobu dvaceti roků za sebou jdoucích za roční pachtovné 20 Kč s podmínkou, kdyby v této době obec potřebovala pozemku toho k jakémukoli účelu, budete povinni pozemek obci naší vrátit bez náhrady. Naproti tomu obec opatří Vám jiné místo na hřiště. Dále vyhrazuje si obec právo žádat Vás, abyste povolili vojenské správě, aby směla ve všedních dnech místa na fotbalové hřiště používat k výcviku vojska. Městský úřad v Kralovicích dne 13. června 1931. Ředitel městského úřadu J. Šebesta, starosta Frant. Říha.*“⁶⁷⁶

Slavnostní otevření nového hřiště se konalo dne 5. července 1931. Jeho program, který byl stanoven již na výborové schůzi spolku dne 9. června 1931,⁶⁷⁷ vypadal následovně. Ráno se uskutečnily dorostenecké cyklistické závody, jejichž trať začínala v Kralovicích u pomníku Svobody a padlým vojínům, pokračovala dále přes Hubenov a Hradecko zpět do Kralovic. Výherci byli odměněni plaketami. V 8.45 hod začal závod pro dospělé cyklisty, kteří vyjeli ze stejného místa jako dorost dále přes Výrov, Kopidlo, Lednici, Buček, Hodyni a zpět do Kralovic k poštovnímu úřadu. První cenou v této věkové kategorii byly hodinky s přívěskem, druhá cena cigaretní pouzdro a třetí cena plaketa. O deváté hodině startovala osobní auta, která projela trasu Kralovice – Trojany – Mladotice – Vladměřice – Pláně – Plasy – Kralovice. Půl hodiny po odjezdu automobilů pak na stejnou trasu vyjela poslední skupina, kterou tvořily motocykly.⁶⁷⁸ V půl druhé odpoledne vyšel od Sokolovny průvod s hudbou, kterého se účastnili všichni závodníci, fotbalová mužstva z Kralovic a Plas a další. Po příchodu na hřiště uvítal přítomné Bedřich Sova, který předal slovo učiteli Stanislavu Fenclovi. Nakonec starosta města František Říha slavnostně předal hřiště AC Spartě v Kralovicích. Následovalo vztyčení státní (provedl člen AC Sparta Kralovice) a klubové vlajky (provedl člen SK Plasy).⁶⁷⁹ Od půl páté odpoledne pak byl sehrán přátelský fotbalový

⁶⁷⁶ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 17. 6. 1931.

⁶⁷⁷ Na výborové schůzi konané dne 17. 6. 1931 byl pro pořádání slavnosti zvolen pětičlenný komitét ve složení Plechata, Sova, Beneš, Knor a Dáňa.

⁶⁷⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 9. 6. 1931. Podle usnesení členské schůze konané dne 3. 7. 1931 podepsal každý účastník závodu před jeho začátkem revers, tj. že se závodu účastní na své vlastní riziko.

⁶⁷⁹ TAMTÉŽ, Zápis z členské schůze konané dne 3. 7. 1931. Na podobě klubové vlajky se usnesla výborová schůze konaná dne 17. 6. 1931: na bílém poli je do jedné třetiny veden z obou horních cípů červený pruh končící šikmým monogramem A. C. S. K. také červené barvy. Konec vlajky je ozdoben dvěma střapci.

zápas s SK Plasy s výsledkem 2:2.⁶⁸⁰ Večer se konala taneční zábava v Lidovém domě. Čistý výtěžek z tohoto slavnostního dne činil 310 Kč.⁶⁸¹

Díky zřízení nového hřiště mohl nastat plný rozvoj sportovní činnosti klubu – jeho činní členové jednak získali prostor pro řádný trénink a za druhé již spolek mohl zvát řadu klubů z okolí k přátelským zápasům.⁶⁸² V březnu 1932 došlo k určité změně ohledně konání schůzí, kdy se spolek usnesl na tom, že bude pořádat své schůze každé úterý v kralovických hostincích v pořadí Lidový dům, U Šebků, U Boháčků a U Prusíků. Každá členská schůze však měla připadnout na první úterý v měsíci a konána měla být v Lidovém domě, kde také zůstala stálá spolková místnost.⁶⁸³ V květnu téhož roku byla mezi AC Sparta Kralovice a městem Kralovice uzavřena nová nájemní smlouva, kterou klubu město pronajalo pozemek hřiště (č. kat. 4306 ve výměře cca 83 arů) na dobu 8 let a 6 měsíců (od 1. 7. 1932 do 31. 12. 1940) proti vzájemné roční výpovědi za úhrnné roční nájemné 100 Kč.⁶⁸⁴

Období druhé poloviny třicátých let 20. století můžeme z hlediska spolkové a zejména sportovní činnosti klubu označit jako velmi úspěšné, čemuž zcela určitě pomohl také fakt, že se v roce 1935 spolek zbavil všech svých dluhů z výstavby hřiště.⁶⁸⁵ V letech 1935–1937 a 1939⁶⁸⁶ sehrálo fotbalové mužstvo průměrně 28 zápasů za rok. Z podnětu klubu byla také roku 1935 založena soutěž o pohár Kralovicka, které se vedle Kralovic účastnily sportovní kluby z Čisté, Kožlan, Plas a Kočína, a jejímž vítězem se stala AC Sparta Kralovice.⁶⁸⁷ Na jaře roku 1936 se konal pak konal II. ročník a III. ročník poháru byl sehrán v jeden den v turnaji 20. září 1936 v Kralovicích, kdy Sparta opět porazila všechny výše jmenované

⁶⁸⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 7. 1931.

⁶⁸¹ TAMTÉŽ. Na této schůzi byl zvolen také správce hřiště, kterým se stal p. Knor

⁶⁸² TAMTÉŽ, Valná hromada konaná dne 3. 3. 1932. Mužstvo Ia sehrálo v roce 1931 zápasy s následujícími kluby a výsledky: SK Čistá (1:0, 3:6, 3:4), SK Plasy (2:1, 2:2, 4:2, 3:6), AFK Radnice (0:3, 4:3), Viktorie Přílepy (5:1, 6:0), SK Senomaty (7:3, 11:2), SK Kaznějov (4:0, 9:4), SK Stupno (7:1), Sparta Lužná (4:1), Řezníci Rakovník (4:5, 4:2), Slavoj Chrástany (0:1), SK Šanov (4:1), SK Pavlíkov (13:1), Český lev Holešovice (7:3), Vojenská XI (2:7, 1:4), SK Trnová (7:2) a SK Lochotín (3:5). Rezerva (mužstvo Ib) pak utkala s SK Čistá (1:0, 2:3), SK Mladotice (2:4), SK Šanov (3:1), SK Plasy (3:0), SK Pavlíkov (10:1) a Vojenská XI (5:4).

⁶⁸³ TAMTÉŽ, Valná hromada konaná dne 3. 3. 1932. K tomuto dni čítal spolek 53 členů.

⁶⁸⁴ TAMTÉŽ, inv. č. 9, Nájemní smlouva mezi AC Sparta Kralovice a kralovickou obcí ze dne 10. 5. 1932 (opis z roku 1933). Touto smlouvou jsou atletickému klubu povoleny libovolné úpravy pozemku hřiště, které vyhovují sportovním účelům, dále také ohrazení hřiště prkennou hradbou s betonovými kůly – vše na vlastní náklady nájemce. Klub byl podle této smlouvy také povinen umožnit zde zdarma cvičení mládeže obecné i měšťanské školy v Kralovicích (v doprovodu učitele v hodinách určených k vyučování) a mužstva místní vojenské posádky v hodinách k dennímu cvičení stanovených. Závaznost obce k této smlouvě pak nastala při jejím schválení obecním zastupitelstvem a okresním výborem. Ze strany AC Sparta v Kralovicích nastala závaznost smlouvy již jejím podpisem. Smlouva byla zástupci obce i klubu podepsána dne 20. 3. 1933.

⁶⁸⁵ TAMTÉŽ, inv. K4, Zápis z výborových a členských schůzí 1935–1940, Zápis z valné hromady konané dne 16. 1. 1936.

⁶⁸⁶ Činnost spolku v roce 1938 byla kvůli změně poměrů ve státě omezena spíše na pořádání kulturních podniků.

⁶⁸⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 16. 1. 1936.

soupeře. Na podzim 1936 se kralovické mužstvo též zúčastnilo mistrovských zápasů 4. třídy Západočeské župy, kde obsadilo třetí místo za SK Kaznějov a SK Horní Bříza⁶⁸⁸

Veřejnost však byla klubu nakloněna zejména díky jeho kulturním podnikům. Jmenujme zejména každoroční maškarní ples pořádaný na začátku roku a prosincovou Mikulášskou zábavu, jejichž výnosy tvořily nemalou část stavu spolkové pokladny. I přes svůj příznivý vývoj však spolek nemohl nezaznamenat hrozící válečné nebezpečí druhé poloviny třicátých let. Proto byli členové AC Sparta v této době seznamováni s prvky branné výchovy.⁶⁸⁹ V březnu 1937 klub přistoupil za člena *Okresní péče o mládež*.⁶⁹⁰

Nadále spolek spolupracoval také se Západočeskou fotbalovou župou, od které obdržel roku 1937 příspěvek na úpravu hřiště⁶⁹¹ ve výši 100 Kč. Každý pátek poté dostával oběžník župy a odebíral svazový časopis „Rekord“.⁶⁹²

Události roku 1938 znemožnily spolku větší rozvoj činnosti. Pořádán byl opět maškarní ples a Mikulášská zábava v Lidovém domě. Klub také přistoupil k opravě ohrazení hřiště. O pomoc při těchto pracích byla také požádána místní vojenská posádka.⁶⁹³ Opravy pokračovaly ještě v roce 1939, kdy se hradba hřiště nacházela po prudkých zimních vánicích v ještě horším stavu (ze dvou třetin byla poražena a z jedné třetiny zcela zničena). Klub z tohoto důvodu požádal prostřednictvím západočeské župy *Ministerstvo tělesné výchovy* o příspěvek na opravu hřiště.⁶⁹⁴

Přesto, že činnost většiny spolků byla během druhé světové války spíše omezena, AC Sparta Kralovice své aktivity po překonání menší krize v roce 1938–1939 nejen udržela, ale dále rozvinula. Rok 1940 pak lze označit jako nejrušnější a nejúspěšnější v celém trvání klubu. V tomto roce bylo sehráno oběma mužstvy spolku celkem 61 zápasů. V rámci oslav dvacetiletého trvání klubu [!] byl v Kralovicích dne 15. září 1940 uspořádán přátelský zápas s

⁶⁸⁸ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 3. 2. 1937.

⁶⁸⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 2. 1936. Na této schůzi upozornil předseda spolku na došlé směrnice a program *Okresního výboru brannosti obyvatelstva v Kralovicích*, který obsahoval informace o vojensko technickém výcviku v rámci branné výchovy lidu, o ochraně protiplynové, protiletadlové, o samaritství, pořádkové službě, hlásné službě atd. Tato témata pak měla být probrána s členy klubu, což si vzal na starost, coby odborník, četař Jan Kotva.

⁶⁹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 1. 3. 1937.

⁶⁹¹ O pomoc při údržbě hřiště byl téhož roku např. požádán také *Okrašlovací a Včelařský spolek*, který měl být nápomocen při vysazování stromků na hřišti.

⁶⁹² TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 2. 1938. Spolek čítal k tomuto dni 57 členů. Ve volbách funkcionářů byl předsedou zvolen p. Dáňa, místopředsedou p. Král, jednatelem Josef Štroner, náčelníkem p. Bureš, pokladníkem p. Brunclík, správcem rekvizit p. Thieben, správcem hřiště p. Kazda, zapisovatelem p. Vodrážka, vzdělavatelem p. Kraft, archivářem p. Šnajdauf a ve výboru byli Josef Šebek a Ladislav Šmídl.

⁶⁹³ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 2. 3. 1939.

⁶⁹⁴ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 22. 2. 1940. Předsedou na této schůzi zvolen Václav Vinš, prvním místopředsedou Josef Fér, druhým místopředsedou Antonín Král, jednatelem Josef Štroner, pokladníkem Jan Brunclík, náčelníkem František Tipman, správcem hřiště Boh. Gotvald, správcem rekvizit Rudolf Sobotka, vzdělavatelem Ondřej Dáňa, zapisovatelem Ladislav Karda, tiskovým referentem Antonín Kuchař, archivářem Rudolf Habrych a členy výboru Josef Šebek a František Malík. Revizory účtů Adolf Frank a Eman. Plechata.

internacionály z Prahy, který vyhrála AC Sparta Kralovice 4:2. Finanční výnos této akce však nebyl kvůli celodennímu dešti příznivý.

Další význačnější zápasy tohoto roku byly sehrány s oběma plzeňskými ligovými kluby. SK Plzeň byl od Sparty Kralovice poražen 5:3 a SK Viktoria Plzeň vyhrála nad Kralovicemi 7:2. V prvním ročníku okrskového poháru hraného jednokolově na jaře roku 1940 skončila Sparta Kralovice na třetím místě. Regulérní dvoukolové mistrovství pak začalo na podzim. V jeho prvním kole vyšla Sparta vítězně. Kapitánem mužstva se stal Rudolf Habrych.⁶⁹⁵

O aktivní činnosti klubu svědčí také množství konaných výborových schůzí (celkem 29 – devět v Lidovém domě, sedm v hostinci U Šebků, šest U Boháčků, čtyři U Prusíků a tři U Štrunců), členské schůze nesměly být v této době konány. Jako každoročně byl uspořádán maškarní ples a mikulášská zábava v Lidovém domě. V sále restaurace U Boháčků pak byla dne 26. prosince pořádána taneční zábava a v samotném závěru roku zábava silvestrovská. Přípisem Západočeské župy bylo spolku v roce 1941 oznámeno, že mu *Ministerstvo sociální a zdravotní správy* v Praze přidělilo podporu na zbudování kabin na hřišti částkou 1 200 K.⁶⁹⁶

Po druhé světové válce byl klub společně s DTJ a Sokolem sloučen do jediné tělovýchovné organizace, v níž byla kopaná provozována pod hlavičkou Sokola. Podmínky pro další rozvoj kralovické kopané pak zlepšila výstavba nového sportovního stadionu zahájená roku 1950.⁶⁹⁷

AC Sparta Kralovice svým zaměřením a činností představovala ve městě od počátku dvacátých let 20. století zcela nový typ spolku zabývajícího se posilováním fyzické kondice svých členů. Náplní jejich setkávání nebyly již jednotlivé cviky a jejich sestavy s použitím nejrůznějšího tělocvičného nářadí, jako tomu bylo u TJ Sokol či DTJ. Atletický klub se věnoval jednotlivým atletickým disciplínám a zejména pak kolektivním sportům – kopané, odbíjené či volejbalu. Se zmiňovanými jednotami však měl společné své působení na poli kulturním, stejně jako snahu vlastní realizace v podobě budování a úpravy sportovního hřiště.

⁶⁹⁵ Ve válečném období, kdy klub dosahoval nejlepších výsledků hráli v mužstvu vedle Rudolfa Habrycha také Jaroslav a Josef Štruncovi, František Modrý, Václav Šebek, Antonín a Karel Kuchařovi, František Malík, Ondřej Dáňa, Václav Čada, Jiří Vaníček, Josef Elznic, Václav Konopásek, Václav Brunclík, Oldřich Lipman, bratři Šmídllové, Zdeněk Miler, J. Kotva a další. Viz inv. č. 11, Poznámky k historii klubu, 60 let kralovické kopané, s. 8.

⁶⁹⁶ TAMTÉŽ, inv. č. K5, Zápisy z výborových a členských schůzí 1940–1943, Zápis z valné hromady konané dne 13. 2. 1941. Na ustavující schůzi výboru byli následně zvoleni: předseda Vinš, 1. místopředseda Josef Štroner, 2. místopředseda Antonín Král, jednatel Jan Hammerschmidt, pokladník Václav Baxa, správce rekvizit Eduard Vodička, správce hřiště Rudolf Sobotka, zapisovatel František Modrý, archivář Václav Janovský, tiskový referent Antonín Kuchař.

⁶⁹⁷ TAMTÉŽ, inv. č. 11, Poznámky k historii klubu, 60 let kralovické kopané, s. 8.

3. 1. 10 Odbočka Svazu československého důstojnictva v Kralovicích

*Odbočka Svazu československého důstojnictva v Kralovicích*⁶⁹⁸ byla založena dne 21. července 1936.⁶⁹⁹ Bližší informace o počátcích jejího působení však nemáme. Ke ztrátě příslušných písemností došlo pravděpodobně roku 1940, kdy bylo oběžníkem *Podpůrného svazu bývalých československých důstojníků* nařízeno, aby části archivu a protokolní knihy spolku vzniklé v době před březnem 1939 byly odděleny, zapečetěny a uloženy tak, aby nebyly volně přístupny.⁷⁰⁰ Zřejmě z tohoto důvodu se pak dochovala pouze Kniha zápisů o schůzích členských a výborových odbočky Svazu čs. důstojnictva v Kralovicích z let 1939–1941.

Roku 1939 se spolek scházel v Lidovém domě v Kralovicích a jeho předsedou byl štábní kapitán Karel Syllaba a místopředsedou major Demuth. Ten byl však v létě téhož roku přeložen k odbočce do Kutné Hory. Na jeho místo zvolila výborová schůze konaná dne 7. června 1939 nadporučíka v záloze Kohouta. Na této schůzi byli také členové spolku seznámeni s novým organizačním řádem a všeobecným jednacím řádem pro odbočky Svazu čs. důstojnictva. Jeho hlavní změna spočívala v tom, že revizoři účtů nesměli být současně členy výboru. Proto se novými revizory stali por. v. z. Kunc a ppor. v. z. Suchý. Za nového člena odbočky se přihlásil por. v. z. Dr. Bulíř.⁷⁰¹ V srpnu 1939 musel kvůli svému židovskému původu ze spolku vystoupit Ing. Vrba. Spolek tak čítal celkem 35 členů.⁷⁰²

Po vypuknutí druhé světové války byla dne 9. září 1939 svolána mimořádná valná hromada odbočky, na níž její jednatel kpt. v. z. Václav Tomeš upozornil na pasivitu členů, což však bylo omluveno likvidací armády. Jedním z usnesení této valné hromady také byla úprava členských příspěvků, které byly od 30. června 1939 sníženy na 3 K měsíčně. Ve volbách pak byli jako funkcionáři odbočky zvoleni: škpt. v. z. Syllaba předsedou, npor. v. z. Kohout místopředsedou, kpt. v. z. Tomeš jednatelem, škpt. v. z. Janeček pokladníkem, por.

⁶⁹⁸ *Svaz československého důstojnictva* byl po vzniku Československa největším propagátorem branné výchovy.

⁶⁹⁹ SOkA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, Výkaz nově založených spolků v době od 1. 1. 1931 do 31. 12. 1940, k. č. 110. Písemnosti poskytující bližší informace o počátcích tohoto spolku nejsou dochovány. Fond *Svaz československého důstojnictva Kralovice* uložený v SOkA Plasy obsahuje pouze Knihu zápisů o schůzích členských a výborových odbočky Svazu čs. důstojnictva v Kralovicích z 1939–1941.

⁷⁰⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 10. 1940. Na výborové schůzi konané dne 6. listopadu 1940 pak jednatel spolku ostatní informoval, že výše jmenované písemnosti oddělil a uložil u sebe.

⁷⁰¹ SOkA Plasy, f. *Svaz československého důstojnictva Kralovice*, Kniha zápisů o schůzích členských a výborových odbočky Svazu čs. důstojnictva v Kralovicích 1939–1941, Zápis z výborové schůze konané dne 7. 7. 1939.

⁷⁰² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 25. 8. 1939.

v. z. John zapisovatelem a členy výboru se stali npor. Záhrobský, ppor. v. z. Suchý, por. v. z. Vitáček a por. v. z. Sobotka.⁷⁰³

Spolek se také věnoval kulturní činnosti, jež byla zdrojem určitých finančních prostředků, které byly následně určeny na dobročinné účely. Dne 25. listopadu 1939 tak byla v Lidovém domě uspořádána tzv. kateřinská taneční zábava,⁷⁰⁴ která však i přes slibnou účast a pozitivní ohlasy občanů, skončila schodkem 245 K. Na výborové schůzi konané dne 28. listopadu 1939 se výbor jednomyslně usnesl, že věnuje z hotovosti odbočky obnos 850 K na následující účely: vdově po bývalém členu Sladkém 200 K, *Národní pomoci* 150 K, na vánoční nadílku chudým 100 K, *Ochraně matek* 100 K, sirotkům 100 K a chudým žákům 200 K.⁷⁰⁵

Spolkové jmění ke dni řádné valné hromady 11. února 1940 činilo 800 K a odbočka také vlastnila úpis Půjčky na obranu státu v hodnotě 500 K. Na této valné hromadě se spolek rozloučil s npor. Záhrobským, kterému poměry znemožnily zůstat členem odbočky. Spolek měl celkem 37 členů.⁷⁰⁶ Novými funkcionáři se pro rok 1940 stali: předsedou V. Tomeš, místopředsedou K. Syllaba, pokladníkem R. Sobotka, jednatelem V. Tomeš, zapisovatelem K. Suchý, dalšími členy výboru byli škpt. v. v. F. Janeček, por. v. z. K. Slunečko a ppor. v. z. V. Vinš. Revizory účtů se stali por. v. z. J. Vitáček, npor. v. z. J. Kohout a členem discipl. soudu ppor. v. z. Kupka a por. v. z. Th. John.⁷⁰⁷

Vzhledem k určitému úbytku členů v dubnu 1940, kdy z pobočky vystoupil ppor. v. z. Kunc a škpt. Jobovský byl přeložen do Plzně, navrhl jednatel spolku, aby byl učiněn nábor mezi bývalými čs. důstojníky, kteří byli do Kralovic služebně přiděleni.⁷⁰⁸ O výsledcích získávání nových členů pak jednatel podal zprávu na výborové schůzi odbočky konané dne 6. května 1940. Za nové členy se tehdy přihlásili p. Levý, Josef Salák, Alb. Sokolík, Boh. Skála, Vladimír Pech, Václav Baxa, Karel Čech a p. Englmajer.⁷⁰⁹ V červnu téhož roku do spolku přistoupil také bývalý poručík dělostřelectva Jaromír Nový a bývalý poručík pěchoty p. Urban.⁷¹⁰ Na výborové schůzi dne 2. července 1940 tak odbočka čítala celkem 44 členů.⁷¹¹

⁷⁰³ TAMTÉŽ, Zápis z mimořádné valné hromady konané dne 9. 9. 1939.

⁷⁰⁴ O jejím pořádání bylo rozhodnuto na výborové schůzi konané dne 25. 10. 1939. Do zábavního výboru pak byli zvoleni štábní kapitán v záloze Janeček a nadporučík čet. Záhrobský.

⁷⁰⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 28. 11. 1939.

⁷⁰⁶ Na výborové schůzi konané dne 17. ledna 1940 se do odbočky přihlásil poručík dělostřelectva Bušek a vystoupil z ní npor. Čet. v.v. Záhorský

⁷⁰⁷ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 11. 2. 1940.

⁷⁰⁸ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 8. 4. 1940. Na této schůzi byl také přijat návrh, aby se výborové schůze odbočky konaly vždy první neděli v měsíci.

⁷⁰⁹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 6. 5. 1940.

⁷¹⁰ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 3. 6. 1940.

⁷¹¹ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 2. 7. 1940.

Roku 1940 se odbočka opět věnovala dobročinným podnikům, když si na výborové schůzi dne 2. září 1940 volných návrzích odhlasovala, že věnuje 300 K chudým žákům místní školy.⁷¹² V prosinci pak spolek rozhodl o prodeji a následném rozdělení půjčky na obranu státu: Okresnímu pomocnému výboru 200 K, městskému sirotčinci 200 K a místní škole 100 K.⁷¹³ Dne 12. ledna 1941 se konal úspěšný večírek s hudbou, jehož čistý výnos činil 1981 K. Celá částka pak byla odevzdána městskému úřadu v Kralovicích ve prospěch místního sirotčince.⁷¹⁴ Druhý dobročinný večírek konaný dne 22. února 1941 vynesl 139 K, které odbočka dorovнала na 200 K a odevzdala přímo správě sirotčince.⁷¹⁵

Roku 1941 měla odbočka celkem 44 členů – čtyři bývalé čs. důstojníky ve výslužbě, deset bývalých důstojníků aktivních a třicet bývalých důstojníků v záloze. Výbor byl v tomto roce tvořen stejnými činovníky jako předchozího roku.⁷¹⁶

Svaz československého důstojnictva zanikl po druhé světové válce na základě dekretu prezidenta republiky č. 125 ze dne 27. října 1945, o zřízení Svazu brannosti: „§ 1) Aby byly zajištěny co nejširší spolupráce a účast občanstva při obraně státu a úspěšné plnění úkolů, stanovených zákonem ze dne 1. července 1937, č. 184 Sb., o branné výchově lidu, zřizuje se pro celou oblast státu Svaz brannosti (SB), ve který se slučují Svaz československého důstojnictva, Svaz národních střeleckých gard, Svaz československých rotmistrů a Svaz československých záložníků. § 4) Na Svaz brannosti přecházejí veškerý movitý a nemovitý majetek a veškerá práva a závazky Svazu československého důstojnictva, Svazu národních střeleckých gard, Svazu československých rotmistrů a Svazu československých záložníků. § 7) Použitelnost vládního nařízení ze dne 31. března 1939, č. 105 Sb., jímž se zpravují účinnosti zákon ze dne 1. července 1937, č. 184 Sb., o branné výchově, a předpisy jej provádějící, se zrušuje.“⁷¹⁷

Svaz československého důstojnictva působil v Kralovicích od roku 1936 pravděpodobně až do roku 1945, kdy byla činnost těchto spolků ukončena dekretem prezidenta republiky č. 125 ze dne 27. 10. 1945, o zřízení Svazu brannosti. Tento spolek sdružoval příslušníky místní vojenské posádky, kteří se věnovali nejen propagaci branné výchovy, ale také kulturní činnosti. V době druhé světové války pak ze zisků pořádaných tanečních zábav věnovali určité finanční obnosy na dobročinné účely – zejména na místní sirotčinec.

⁷¹² TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 2. 9. 1940.

⁷¹³ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 3. 12. 1940.

⁷¹⁴ TAMTÉŽ, Výborová schůze konaná dne 4. 2. 1941.

⁷¹⁵ TAMTÉŽ, Zápis z výborové schůze konané dne 4. 3. 1941.

⁷¹⁶ TAMTÉŽ, Zápis z valné hromady konané dne 18. 2. 1941. Další zprávy o činnosti kralovické odbočky Svazu československého důstojnictva již dochovány nejsou.

⁷¹⁷ Viz Dekret prezidenta republiky č. 125/1945 Sb., O zřízení Svazu brannosti.

3. 1. 11 Ostatní spolky města Kralovic

Z předešlých dílčích textů je zřejmé, že činnost a zájmová profilace kralovických spolků byla během celého studovaného období (tj. 2. pol. 19. st. – 1. pol. 20. st.) velmi pestrá. Avšak ne z činnosti všech místních korporací se dochovaly písemnosti v takovém rozsahu, aby z nich mohl být vytvořen ucelený přehled o jejich vývoji.

Prvním příkladem takového spolku je jedna z nejstarších korporací v Kralovicích, a sice *Tělovýchovná jednota Sokol*, která byla založena roku 1873 společně s hasičským sborem. Kralovický Sokol se již od počátku své činnosti aktivně účastnil všech sokolských sletů a národních slavností a významně se podílel na osvětové a národně uvědomovací práci. Tento spolek pravidelně pořádal Husovy oslavy za účasti celého města se zapálením hranice, lampiónovým průvodem a vlasteneckou přednáškou. V rámci oslav bývaly druhý den konány poutě na Krakovec.⁷¹⁸

Mezi spoluzakladatele Sokola patřil účastník bojů revolučního roku 1848 Jan Slavibor Knedlhans Lublinský (1822–1889), dále Čeněk Hopp, Emanuel Zimmerhakl, Josef Kalina, Ferdinand Velflík, Jakub Říha a Václav Štroner, který byl zvolen prvním starostou Sokola. Roku 1876 si spolek zřídil vlastní tělocvičnu v hostinci Na Cihelně, kterou vybavil základním nářadím. Jednota také pořádala výlety do okolí doprovázené propagací národních a sokolských myšlenek. Koncem osmdesátých let 19. století byla díky působení JUC. Jaromíra Knedlhane a dr. Lederera činnost spolku značně obohacena. Jmenovaní organizovali společenské zábavy, zpěv, tělocvičné akademie, cvičení na podiu, přednášky, veřejná vystoupení a již roku 1889 založili stavební fond k ukládání finančních prostředků na vybudování vlastní Sokolovny. Sokol také založil svoji vlastní knihovnu.⁷¹⁹

Cvičitelský sbor Sokola usiloval o to, aby nebyla do tělovýchovy zanášena politika. Členská základna spolku sílila a roku 1910 měl také ženský odbor a odbor žactva, pod jehož vlivem pak byly do Sokola prosazovány lehkootletické disciplíny. Za první světové války však byl spolek rozpuštěn.⁷²⁰ Po skončení války byla činnost jednoty obnovena a již od roku 1919 byli kralovičtí sokolové (coby nejstarší a nejsilnější) vedoucí jednotou VIII. okrsku plzeňské župy sokolské. Výrazným počinem spolku byla výstavba Sokolovny a její slavnostní otevření dne 19. září 1929, kterého se zúčastnily četné sokolské jednoty z okolí. Nový spolkový prostor se stal podnětem k rozkvětu divadelní, cvičitelské a vzdělávací činnosti,

⁷¹⁸ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 38.

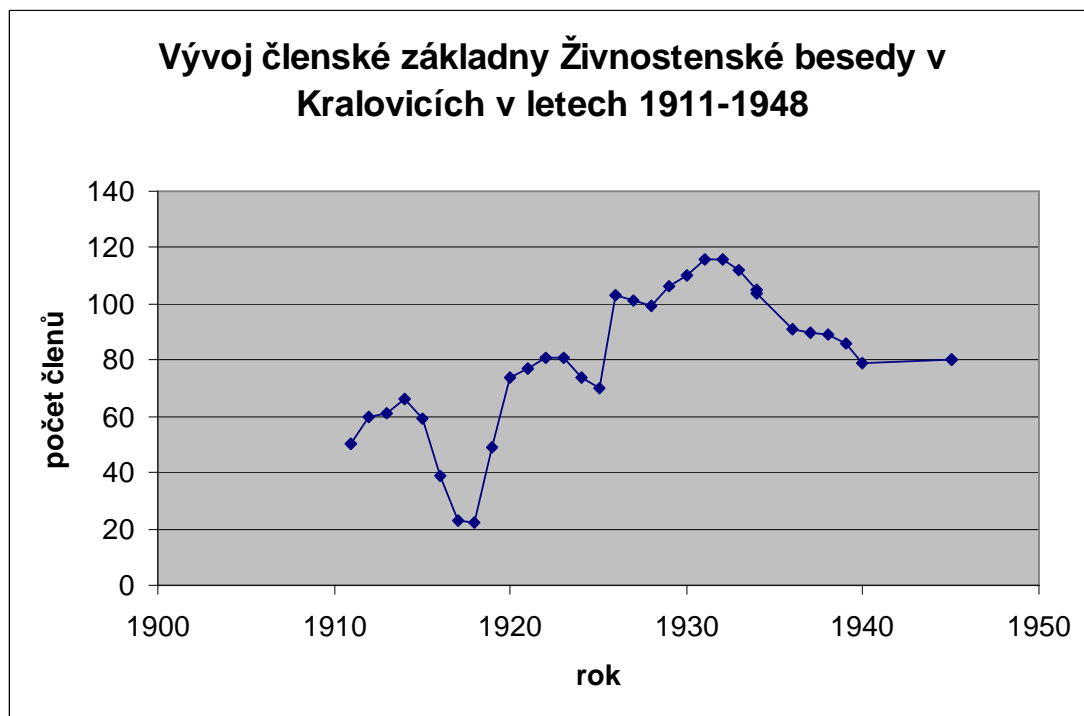
⁷¹⁹ TAMTÉŽ, s. 39.

⁷²⁰ TAMTÉŽ, s. 40, 48.

které se účastnili především učitelé a přední osobnosti města.⁷²¹ Po roce 1945 byl Sokol spojen s DTJ a dalšími sportovními korporacemi v Kralovicích, čímž vznikl *Československý svaz tělesné výchovy – tělovýchovná jednota Sokol*.⁷²²

Mezi nejstarší spolky města patří také *Živnostenská beseda v Kralovicích* založená roku 1893, která sdružovala všechny místní živnostníky. Jejím účelem bylo odborné vzdělávání a prosazování zájmů jejích členů. Beseda také usilovala o zřizování dalších živnostenských korporací. Příslušný fond uložený v SOkA Plasy obsahuje pouze Knihu členů a jimi odváděných členských poplatků z let 1911–1948, podle které byl vytvořen pro ilustraci graf č. 3 znázorňující vývoj členské základny v uvedeném časovém období. Ve fondu je zachována také pokladní kniha Živnostenské besedy v Kralovicích z let 1928–1947.⁷²³

Graf č. 3

Z uvedeného grafu vyplývá, že počet členů Živnostenské besedy v Kralovicích dosáhl svého minima ke konci první světové války, zatímco maximální počet členů zaznamenal v první polovině třicátých let 20. století.

Pramen:

SOkA Plasy, f. Živnostenská beseda Kralovice, Knihu členů a jimi odváděných členských poplatků z let 1911–1948, k. č. 1.

⁷²¹ TAMTÉŽ, s. 62.

⁷²² TAMTÉŽ, s. 91.

⁷²³ SOkA Plasy, f. Živnostenská beseda Kralovice, k. č. 1.

S Mariánskou Týnicí – bývalým cisterciáckým poutním místem, které bylo v osmnáctém století vystaveno podle plánů Jana Blažeje Santiniho – souvisí činnost jednoho z kralovických spolků z doby první Československé republiky, a sice *Spolku pro záchranu Mariánské Týnice a památek uměleckých a historických na Kralovicku*. Jeho utvoření nezakázala Zemská správa politická v Praze svým výnosem ze dne 23. září 1920. Účelem spolku bylo opatření prací nutných k trvalému zabezpečení kostela Zvěstování Panny Marie a k němu přiléhajícího konventu před dalšími škodami. Spolek měl také dbát o to, aby po opravě obou budov byly tyto věnovány veřejným účelům.

Nově utvořená korporace se též starala o ochranu ostatních uměleckých a historických památek v regionu. Činnost spolku spočívala v pořádání přednášek, vycházek a veřejných schůzí. Vydávány byly také různé publikace a opatrovány finanční prostředky – vybíráním členských příspěvků, přijímáním darů a opatrováním podpor z prostředků korporací veřejných i soukromých.⁷²⁴ Hlavním propagátorem a organizátorem záchrany Mariánské Týnice byl kralovický rodák, architekt a kulturní činitel na Plzeňsku Hanuš Zápal (1885–1964).⁷²⁵ Roku 1952 navázalo na činnost spolku nově utvořené vlastivědné muzeum, které zde má dodnes své sídlo.

Závěrečná část třetí kapitoly předkládané diplomové práce, je především dokladem různosti stavu dochování písemných pramenů pocházejících z činnosti konkrétních kralovických spolků. Alespoň nastíněn zde byl vývoj některých dalších korporací, které se podílely na společenském životě a formování podoby malého okresního města v západních Čechách.

Poslední třetina 19. století představovala pro Kralovice příhodnou dobu k pozvolnému utváření bohatého spolkového života, jehož dynamický rozvoj byl v budoucnosti utlumen událostmi první a druhé světové války a následnými společensko-politickými změnami po roce 1945. Spolky představovaly specifickou sociální skupinu, jež je charakterizována společnými zájmy svých členů a samostatnou právní subjektivitou. Členství ve spolcích bylo dobrovolné. Na utváření a rozvoji spolkové činnosti měly hlavní podíl tzv. lokální politické a ekonomické elity, které pocházely především ze středních vrstev – jednalo se zejména o představitele obecní samosprávy a místní podnikatele. Z občanů, kteří se postupně stávali členy bohaté škály typů zájmových korporací, se pozvolna vytvořila samostatná skupina občanské společnosti, dnes označovaná jako tzv. nová městská elita. Tu tvořili zejména úředníci, živnostníci, řemeslníci a vzdělanostní složky obyvatel.

⁷²⁴ SOKA Plasy, f. OÚ Kralovice, inv. č. 411, sign. 18/2 Spolky, k. č. 79.

⁷²⁵ I. BUKAČOVÁ, c. d., s. 117.

Mezi nejstarší kralovické spolky patřil Sbor dobrovolných hasičů věnující se zejména ochraně majetku při požárech, hasičským cvičením, ale také různým kulturním činností. Příslušníci hasičského sboru v Kralovicích pořádali např. divadelní představení či taneční zábavy. S rozvojem kulturního a společenského života ve městě je pak nepochybně spjata také činnost zejména zábavních a vzdělávacích spolků. Mezi tyto asociace patřil nejstarší spolek města (dle data svého vzniku) – Zpěvácký spolek Hvězda založený roku 1872 – který kromě koncertní pěvecké a hudební produkce sestávající především z národních písní pořádal též různé zábavy. Spolek svým zpěvem obohacoval program nejrůznějších oslav pořádaných městským zastupitelstvem či jinými korporacemi. Nemalá byla i jeho účast na svatbách a pohřbech jeho členů.

Jako spolek vzdělávací můžeme označit Učitelskou jednotu Budeč v Kralovicích (1879–1942) sdružující učitelstvo z takřka celého kralovického okresu. Tento spolek svým působením (pořádáním nejrůznějších přednášek) usiloval nejen o vzdělávání vlastních členů a ostatních obyvatel regionu, jeho snahou bylo zejména povznesení školství a zlepšení postavení učitelstva. Čtenářská beseda v Kralovicích (1892–1942) se o rozvoj vzdělání místních obyvatel a jejich společenského života zasloužila především opatřováním knih a časopisů různého druhu, pořádáním přednášek z oborů vědy, umění, obchodu či průmyslu. Ve spolupráci s ostatními spolky usilovala beseda roku 1909 o zřízení veřejné knihovny, jejíž provoz byl zahájen dne 5. února 1910. Dalším spolkem, který lze zařadit do skupiny vzdělávacích korporací, je Učednická besídka (1902–40. léta 20. st.). Jejím cílem bylo poskytnout učednické mládeži hodnotné využití volného času a kultivovat ji ve společenském životě prostřednictvím přednášek, tělovýchovných aktivit, pořádáním výletů či zapojením učňů do kulturní činnosti. Z této oblasti za zmínku jistě stojí úspěšnost učňovského loutkového divadla. Sdružování kralovických živnostníků se od roku 1893 věnovala zdejší Živnostenská beseda, která hájila zájmy svých členů a usilovala také o zřizování dalších jí podobných spolků.

Za účelem pěstování tělesné kultury vznikla v Kralovicích roku 1873 Tělovýchovná jednota Sokol, které byla od roku 1912 konkurentem Dělnická tělocvičná jednota. Paralelní vyvíjení činnosti obou korporací bylo neustále provázáno určitou rivalitou, která vyvrcholila vystavěním vlastních budov těchto spolků – v roce 1922 Lidového domu a roku 1929 Sokolovny. Od dvacátých let pak tuto skupinu doplňoval Atletický klub Sparta Kralovice, který se realizace vlastního sportovního hřiště dočkal v roce 1931. Po skončení druhé světové války byly všechny tři jmenované asociace sloučeny do jediné tělovýchovné organizace,

kteřá ke sportovním účelům využívala budovu sokolovny a k účelům společenským prostory Lidového domu.

Na spolkovém životě města se dále podílel Okrašlovací spolek v Kralovicích, který v době první poloviny 20. století pečoval o zvelebování a údržbu městského prostředí a jeho blízkého okolí. Jeho hlavní náplní bylo zejména vysazování okrasných stromů a keřů, zřizování drobných městských parků, péče o okolí místních pomníků či usazování laviček pro občany a návštěvníky města. Podobným typek korporace pak byl Spolek pro záchranu Mariánské Týnice založený roku 1920.

Prosazováním myšlenek sociální demokracie a jejím úspěšným agitačním působením došlo v Kralovicích k odklonu většího množství občanů od římsko-katolické církve. Prosazování ateismu na počátku dvacátých let 20. století napomohlo zřízení spolku bezvěrců, když v prosinci roku 1920 vzniklo ve městě místní sdružení antiklerikálního hnutí *Volná myšlenka*, která prostřednictvím veřejných schůzí a přednášek šířila ateismus a důraz na rozumové poznání i do ostatních obcí regionu.

Posledním typek spolku, který v Kralovicích vznikl, je Svaz československého důstojnictva, jenž sdružoval příslušníky místní vojenské posádky a byl především propagátorem branné výchovy. Kralovická odbočka svazu byla ustavena roku 1936. Za druhé světové války se tento spolek věnoval také pořádání různých zábav, jejichž výtěžek poté věnoval na dobročinné účely (zejména podporoval místní sirotčinec).

Snahou třetí kapitoly diplomové práce bylo přiblížení činnosti spolků v bývalém okresním městě Kralovice v období od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století a zejména jejich vlivu na život tohoto malého západočeského města. Z uvedených textů jasně vyplývá, že spolkový život v Kralovicích byl ve vymezeném časovém horizontu velmi bohatý. Důležitou roli v této oblasti společenské podoby města sehráli členové korporací, jejichž hlavním motivem pro působení a účast ve spolcích byla potřeba osobních kontaktů s lidmi stejných zájmů a cílů, stejně jako moc zasahovat a podílet se na formování moderní podoby města.

ZÁVĚR

Od druhé poloviny 19. století dochází nejen v českých zemích, ale i v celé Evropě k rozvoji spolkové činnosti, která se stala nezbytnou součástí procesu emancipace občanské společnosti a zasahovala do veškerého společenského života. Ve spolcích se sdružovali lidé zabývající se dobročinnými a podpůrnými aktivitami, ale také jedinci z oblasti hospodářství či průmyslu jako byli podnikatelé, finančníci a průmyslníci. Jednotlivé typy spolků se pak od druhé poloviny 19. století stávají samozřejmou součástí obcí a měst. Byly to především korporace dobročinné, vzdělávací, kulturní, zábavní, okrašlovací, tělovýchovné, hasičské a v neposlední řadě spolky hospodářské.

Spolky se postupně staly výrazným fenoménem společenského života. Jednalo se o dobrovolná sdružení lidí, kteří byli spojeni snahou a uskutečňováním společných cílů, měli stejné zájmy a potřeby. Tyto asociace měly velkou váhu zejména v kulturní oblasti, byly však také oporou života hospodářského a některé z nich se staly základem budoucích politických stran. Obecně pak můžeme konstatovat, že spolky byly důležitým posilujícím prvkem v procesu národního uvědomování.

Snahou předkládané diplomové práce bylo podat ucelený obraz o vývoji a typologii spolků a jejich činnosti na území bývalého soudního okresu Kralovice s detailnějším pohledem na spolky města Kralovic v období od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století. Po studiu obecné problematiky spolkového vývoje a spolkové legislativy v českých zemích ve vymezeném časovém období a zpracování historického vývoje regionu Kralovicko, bylo přistoupeno ke studiu konkrétních archivních pramenů, regionálního periodického tisku a literatury. Na základě rozboru informací získaných z těchto pramenů pak byl postihnout rozvoj spolkové činnosti na Kralovicku a vytvořeny biogramy jednotlivých spolků města Kralovic. Právě tyto biogramy se snažily detailně popsat fungování konkrétních spolků, a to jak jejich vnitřní organizaci, tak působení spolků navenek. Práce se taktéž zabývá skladbou členů spolků z hlediska jejich profese a sociálního postavení.

Rozvoj spolků na území kralovického soudního okresu můžeme pozorovat ve větší míře až od sedmdesátých let 19. století, což bylo jistě způsobeno právním zakotvením tohoto společenského fenoménu v tzv. spolkovém zákoně č. 134 ze dne 15. listopadu 1867, *O právu spolčovacím*, který s jistými obměnami zůstal v platnosti až do roku 1951, kdy byl nahrazen zákonem č. 68 ze dne 12. července 1951, *O dobrovolných organizacích a shromážděních*. Nicméně spolková činnost se ojediněle objevuje na Kralovicku již v době dřívější. Jednalo se především o několik spolků kulturních, z nichž můžeme jmenovat ochotnický spolek v Čisté

z roku 1845. V tomto městečku byl pak roku 1864 pod heslem „Zpěvem k srdci, srdcem k vlasti“ ustaven také pěvecký soubor Václav. Ten ve své činnosti, kromě jejího přerušení během obou světových válek, pokračuje dodnes.

V sedmdesátých letech 19. století spatřujeme v regionu soustavnější zakládání spolků, ke kterému vedly především praktické důvody a potřeby obyvatel. Opomenut tak nesmí být význam zejména sborů dobrovolných hasičů, které svojí činností poskytovaly občanům určitou záruku ochrany jejich majetku a zdraví. Neméně významné pak bylo také jejich působení na poli kulturním a společenském.

Téměř výhradně zemědělský charakter kralovického regionu si vyžádal také vznik hospodářských spolků, které zde našly své uplatnění od konce sedmdesátých let 19. století, přičemž největší nárůst jejich počtu pak lze zaznamenat na počátku století dvacátého. Prostřednictvím nejrůznějších přednášek, odebíráním odborného tisku či účastí na výstavách a exkurzích, usilovaly tyto asociace o zdokonalování zemědělských postupů a technologií v oboru živočišné i rostlinné výroby. K uvedené skupině spolků je možné zařadit také spolky okrašlovací, které pečovaly o obecní a městské parky (tj. jejich zřizování a údržbu), dále o vysazování vhodných stromů či o umísťování nových laviček a orientačních tabulí v obci. Okrašlovací spolky se celkově snažily též podnítit smysl občanů pro udržování a zvelebování jejich blízkého okolí. V Kralovicích byl založen Okrašlovací spolek v roce 1906.

Od počátku dvacátého století a především v době první Československé republiky vznikaly na území kralovického regionu také spolky sdružující obyvatele zabývající se konkrétními živnostmi. Nejstarším spolkem tohoto typu však byla *Živnostenská beseda v Kralovicích*, která vznikla již v roce 1893 za účelem odborného vzdělání svých členů, k čemuž mimo jiného sloužila též spolková knihovna. Beseda dále hájila živnostenské zájmy a podněcovala jednání dalších korporací tohoto typu.

Devadesátá léta 19. století a období následující představovala pro Kralovicko dobu šíření myšlenek socialismu (dostávaly se sem z plzeňské průmyslové oblasti) a postupného uvědomování dělnického obyvatelstva, což se také zákonitě odrazilo i v oblasti spolkové činnosti. Na území bývalého soudního okresu Kralovice tak začaly vznikat dělnické spolky a jejich různé odbory – především tělocvičné či divadelní. Hlavním důsledkem tohoto vývoje pak byl fakt, že účast na spolkovém životě regionu již neměly pouze vyšší vrstvy společnosti – občanské elity (zástupci obecní samosprávy, úředníci, lékaři a další členové vzdělanostních složek) – ale také vrstvy nižší, mezi které patřili právě i dělníci. Roku 1893 byl v Kožlanech ustaven *Občanský vzdělávací spolek Svornost* a o čtyři roky později vzniká v Kralovicích první sociálně demokratická organizace – spolek *Volnost*. Postupem času se začali dělníci

spolčovat i v ostatních obcích regionu a po roce 1907 se pak tyto spolky přeměňovaly ve volné politické organizace.

Významnou skupinou spolků, které zřejmě nejvíce zasahovaly do společenského života a svojí činností formovaly kulturní tvář obcí a měst v regionu, byly bezpochyby spolky kulturní a vzdělávací – tj. zejména spolky ochotnické, pěvecké, učitelské, spolky věnující se mládeži a v neposlední řadě spolky tělovýchovné. Od sedmdesátých 19. století se tak na Kralovicku utvářely sokolské tělovýchovné jednoty, kterým následně od počátku dvacátého století a především pak po první světové válce konkurovaly dělnické tělocvičné jednoty.

Předkládaná diplomová práce přináší svým zaměřením hned několik zjištění týkajících se spolkové problematiky na území bývalého soudního okresu Kralovice. Na základě jednoho z nich, můžeme konstatovat fakt, že díky své různorodosti a bohaté typologii zasahovaly spolky do nejrozličnějších oborů činnosti místních obyvatel, čímž se staly téměř výhradně jediným aktivátorem společenského života v regionu. Zájmové korporace se pro Kralovicko staly fenoménem, který svými aktivitami vnášel do oblasti modernizaci a plnil funkci jakéhosi „stmelovacího“ elementu. Díky spolkům získali občané jednotlivých obcí a měst prostor ke svému kulturnímu vyžití a návštěvou přednášek či exkurzí a dalších podniků spolky pořádaných pak mohli obohacovat své vědomosti. Důležité je také vyzdvihnout onen asociační stmelující moment, tj. sounáležitost člověka s jistým okruhem lidí, které spojují společné zájmy a cíle. Občané jednotlivých lokalit kralovického regionu se tak díky přítomnosti spolků mohli začít věnovat také volnočasovým aktivitám nejrozličnějšího zaměření, které jim alespoň částečně poskytl příslušný prostor pro odklonění se od každodenních pracovních i osobních starostí a povinností a mohly být zdrojem osobní realizace či uspokojení.

Přesto, že byl spolkový život na Kralovicku v posledních letech existence habsburské monarchie velmi bohatý, k jeho skutečnému rozvoji (či přímo „boomu“) došlo až v období první a druhé Československé republiky (v letech 1931–1940 vzniklo na území bývalého soudního okresu Kralovice bezmála osmdesát nových spolků – především sdružení lidí stejného zaměstnání či živnosti.). Z hlediska spolkové typologie zde nadále fungovaly spolky z doby předválečné, docházelo tu však také k utváření nových korporací, jejichž vznik byl ovlivněn politickým a hospodářským vývojem samostatného československého státu a novými společenskými poměry. Obraz válečných událostí se promítl např. do zakládání spolků válečných poškozců či spolků legionářských.

V době po první světové válce také vzrostl počet politických organizací a jejich odborových odboček. Skoro v každé obci sídlila sociálně demokratická a republikánská

(agrární) organizace s řadou poboček – jako byl např. republikánský dorost, selská jízda, skupiny domkářů a malorolníků apod. Menší zastoupení v regionu pak měly strany národně sociální, živnostenská, národně demokratická, komunistická a lidová. Jedním z projevů agitačního působení sociální demokracie v Kralovicích byl odklon většího množství občanů od římsko-katolické církve. Prosazování ateismu zajisté na počátku dvacátých let 20. století pomohlo ustavení spolku sdružujícího zdejší bezvěrce, když v prosinci roku 1920 vzniká ve městě místní sdružení antiklerikálního hnutí *Volná myšlenka*. Pořádáním veřejných schůzí a přednášek pak byl ateismus (či alespoň odchod z římsko-katolické církve k církvím jiným, např. československé) a důraz na rozumové poznání šířen i do ostatních obcí oblasti.

K utvoření nového typu organizace pak došlo také v oblasti tělovýchovy a sportu. V průběhu dvacátých a třicátých let 20. století vznikaly vedle již existujících sokolských a dělnických tělovýchovných jednot také atletické a sportovní kluby, jejichž cílem bylo praktické i teoretické pěstování a propagace sportu, tělesných cvičení a různých her za účelem kultivace tělesných a duševních sil svých členů. Tyto spolky se pak také staraly o náležité pěstování společenského života.

Rozvoj bohatého spolkového života však zbrzdily nejen na Kralovicku, ale v celém Československu válečné události z let 1939–1945. V této době byla činnost spolků většinou výrazně omezena a v druhé polovině války zcela zastavena. Velká část kralovických spolků již nebyla po roce 1945 obnovena. Nástup komunistického režimu v roce 1948 představoval pro spolky začátek jejich konce, jenž byl dovršen vydáním zákona č. 68 ze dne 12. července 1951, *O dobrovolných organizacích a shromážděních*, který s platností od 1. října 1951 uvedl na místo spolků v život tzv. dobrovolné organizace. Po téměř sto letech spolkové tradice tak tento společenský fenomén, kterým spolky nepochybně byly a který spočíval vedle naplňování vlastních cílů a potřeb spolků také ve vzájemné spolupráci těchto korporací a v řadě dobročinných a podpůrných akcí pořádaných ve prospěch potřebných spoluobčanů (zejména ve válečných dobách atp.), zanikl.

Při závěrečném hodnocení vývoje spolkové činnosti na Kralovicku v době od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století je také důležité zohlednit a charakterizovat složení členů spolků. Z předkládané diplomové práce vyplývá, že podněty k zakládání nových spolků vycházely většinou od lidí, kteří měli vzhledem ke svému společenskému postavení vliv na politickou i sociokulturní podobu obcí a malých měst regionu a jejich blízkého okolí. Inspirací k počínání těchto představitelů v oblasti spolkové činnosti pak bylo formování a vývoj společenského a spolkového života ve velkých městech – především v Plzni a Praze.

Na vzniku spolků se zpočátku podílely především tzv. lokální politické a ekonomické elity – tedy členové obecní samosprávy a bohatí podnikatelé a ve velké míře také živnostníci a řemeslníci. Snad ještě větší zásluhu na rozvoji spolkovnictví v regionu však měly vzdělanostní složky obyvatelstva, zejména místní učitelé a vzdělanci dalších profesí, které do Kralovic zavedlo jejich povolání – lékaři, lékárníci, právníci či soudci. Postupem času, důsledkem společenských proměn a vznikem profesních a zájmových organizací pak dochází také ke vzniku tzv. vrstvy zřízenců. Ke spolkovému životu v regionu od konce devadesátých let 19. století neodmyslitelně patří formující se dělnictvo.

Spolkovou činnost na Kralovicku ovlivňovala do určité míry také přítomnost žen. Ryze ženský spolek zde však nevznikl. Ženy se v rámci spolkovnictví věnovaly zejména dobročinným a podpůrným účelům, jako byla práce v ČČK či Národní jednotě pošumavské. Ze studia archivních materiálů vyplývá, že dámy se až do vypuknutí první světové války na ostatním spolkovém životě oficiálně příliš nepodílely – byly spíše v pozadí a prezentovaly se coby manželky funkcionářů a členů spolků při nejrůznějších akcích spolky pořádaných. Občas vypomohly při organizaci některých podniků konkrétních spolků – účastnily se divadel a jako hosté přispívaly např. svým zpěvem při různých vystoupeních. Své zásluhy pak také měly na úpravě či výrobě některých propriet důležitých pro uskutečňování účelů spolků. Jako příklad uveďme alespoň ušití kostýmů na loutky Učednické besídky v roce 1904, kterého se ujaly manželky příslušníků místních elit Marie Sauersteinová (choť c. k. berního kontrolora), N. Engelthalerová (choť městského obvodního a železničního lékaře) a Veronika Soukupová (choť kralovického sládka). K přistupování žen do spolků ve větší míře a ke zřizování tzv. dámských odborů některých spolků docházelo až během první světové války a v době následující. Tento jev byl bezpochyby způsoben odchodem větší části činných členů jednotlivých spolků na frontu. Snaha o zachování spolkových aktivit tak byla podpořena právě přihlašováním se žen za členky zájmových korporací.

Dalším zjištěním předkládané diplomové práce, které se týká členské základny spolků, je také fakt, že poměrně velká část jedinců byla členy několika spolků najednou. Platná spolková legislativa však tento jev nijak neupravovala, a proto se mohli „několikanásobní“ členové realizovat ve více spolcích na základě svého uvážení a svých zájmů. Jako učebnicový příklad tohoto jevu pak můžeme označit několik vůdčích osobností společenského života v Kralovicích.

Byl to zejména pokrokový novinář a nakladatel, účastník protirakouského omladinářského hnutí, sociální demokrat a majitel knihtiskárny, ve které vydával „Nový obzor“ a „Kralovický obzor“ Ferdinand Šrekr (1869–1936), jehož jméno se objevuje téměř ve

všech zde popisovaných spolicích města Kralovic. Podobně tomu bylo i v případě Josefa Berga (1889–1968) – funkcionáře sociální demokracie v Kralovicích a cvičitele místní DTJ, který byl inspirátorem myšlenky výstavby Lidového domu, členem Lidové scény a jednatelem pěveckého spolku Hvězda. Jak již bylo řečeno snad největší podíl na zakládání a rozvoji spolků měla řada místních učitelů. Z nich jmenujme alespoň odborného učitele, pozdějšího školního inspektora ve Strakonících a autora cenných popisů okresu Kralovice, Strakonice a Volary Jana Dyka (1860–1926). Dalším významným kantorem byl bezpochyby Blažej Bušek (1885–1936), který učil na kralovické škole od roku 1907 a coby člen Čtenářské besedy se roku 1909 zasloužil o založení městské knihovny. Jeho celoživotní snahou bylo vzdělávání širokých lidových vrstev. Kromě účasti v řadě kulturních a vzdělávacích spolků zmiňme i jeho funkci režiséra ochotnického spolku Kollár. Z doby pozdější pak za zmínku stojí osoba Antonína Kuchaře (1901–1979), který se významně podílel na poválečné organizaci kralovické tělovýchovy. Byl též členem Lidové scény. Vedle zde vyzdvižených a jmenovaných se na rozvoji společenského života a formování podoby města Kralovic podílela celá řada dalších činných, přispívajících i čestných členů jednotlivých spolků.

Svoji důležitou roli sehrála při etablování a následné činnosti spolků na Kralovicku řada zdejších hostinců, v nichž zasedaly spolkové schůze – výborové, členské a valné hromady. Spolky si tak v těchto místnostech volili své funkcionáře, pořádali přednášky či různá kulturní vystoupení. Z kralovických hostinců se útočištěm spolků stal zejména hostinec Štěpána Gšvinda, který svoji živnost provozoval plných čtyřicet let (1889–1929). Od roku 1929 do roku 1947 pak tato budova nesla název Hostinec u Boháčků. Spolky využívaly ke svým schůzím také místnosti v hostinci Martina Egermaiera, Václava Šebka, U Chaloupků, U Janských, U Štronerů, U Štrunců, v Hotelu Prusík či v hostinci Na Starém zámku.

Jedinými kralovickými spolky, které se dočkaly vlastních prostor k pořádání svých schůzí a dalších podniků, byly zdejší tělovýchovné jednoty – Sokol a DTJ. Slavnostní otevření Lidového domu, který sloužil potřebám DTJ, proběhlo v roce 1922. Budova sokolovny určená sokolské tělovýchově byla uvedena do provozu o sedm let později, tj. roku 1929. Po druhé světové válce pak byl v letech 1947–1953 také realizován projekt stavby hasičského domu architekta Hanuše Zápala (1885–1964).

Na základě předložené diplomové práce lze závěrem zkonstatovat, že období devatenáctého století a zejména jeho druhé poloviny bylo příhodnou dobou pro vznik a vývoj spolků a jejich činnosti coby jednoho ze základních „stavebních kamenů“ utvářející se moderní občanské společnosti. Opravdový rozvoj pak představovala pro spolkovou činnost léta první Československé republiky. Účast ve spolicích a s ní související udržování častých

osobních kontaktů podnítila vznik nové městské elity, do které patřili úředníci, obchodníci, továrníci a vzdělanostní složky obyvatelstva, tedy lidé, kteří se podíleli na veřejném životě jednotlivých obcí regionu a kteří se svým jednáním stali nezbytnou součástí procesu utváření nového společenského systému.

Předkládané výsledky studia zabývajícího se vývojem spolkové činnosti na území bývalého kralovického soudního okresu a zejména pak ve městě Kralovicích v období od druhé poloviny 19. století do první poloviny 20. století postihují nejen vnitřní život samotných zájmových korporací, ale snaží se poskytnout také informace související s jejich vlivem na vývoj a formování moderní společnosti, její mentality a na podíl spolků při celkovém utváření společenské, hospodářské a v neposlední řadě také politické podoby obcí a měst regionu, zejména pak Kralovic.

RESUMÉ

Obsah předkládané diplomové práce *Činnost spolků na Kralovicku jako součást modernity kraje (2. pol. 19. st. – 1. pol. 20. st.)* můžeme rozčlenit do tří hlavních kapitol. První z nich se zabývá počátky a následným obecným vývojem spolkové činnosti v českých zemích. Zohledněna je zde především typologie spolků, ale také vliv politických, hospodářských a společenských událostí na jejich existenci. Další oddíl první kapitoly je věnován procesu vytváření spolkové legislativy ve vymezeném časovém horizontu, který je rozčleněn podle zásadních právních úprav spolkového vývoje. Nejdůležitější právní dokument týkající se úpravy spolkového života představoval ve sledovaném období zákon č. 134 ze dne 15. listopadu 1867. Proto je zmiňovaná stať rozdělena na období do roku 1867, dále je zde detailněji popsán výše uvedený zákon a za ním následuje charakteristika období od vzniku Československa až po druhou světovou válku, kdy byl tento zákon různě modifikován. Kapitola je pak zakončena výkladem, který se týká zákona č. 68 ze dne 12. července 1951, jímž byly od 1. října 1951 spolky nahrazeny tzv. dobrovolnými organizacemi a shromážděními.

Druhá kapitola diplomové práce se již konkrétně zaměřuje na region Kralovicka, tj. na území bývalého soudního okresu Kralovice. Nacházíme zde pojednání o historickém vývoji oblasti, v němž sehrálo důležitou roli několik faktorů. Do poslední třetiny 18. století to byla především přítomnost cisterciáckého řádu v klášteře v Plasích, který byl hlavním nositelem vzdělanosti a kultury v regionu. Roku 1826 koupil bývalé klášterní panství rakouský kancléř Metternich, čímž Plasy dosáhly nejen kulturního rozmachu, ale staly také jediným průmyslovým centrem v jinak téměř výhradně zemědělské oblasti. Roku 1850 význam Plas lehce upadl zřízením správních okresních úřadů v Kralovicích, které zde sídlily až do roku 1949, kdy vznikl okres Plasy. Pozitivní vliv mělo na rozvoj regionu a odbyt zemědělských a řemeslných produktů budování nových komunikací a výstavba dvou železničních tratí v poslední třetině 19. století. Další část kapitoly popisuje utváření, typologii a činnost spolků v celém regionu Kralovicka, které pro oblast představovaly zejména kulturní a společenské obohacení. Kulturně-vzdělávací činnost zajišťovaly především divadelní ochotnické soubory, dále spolky pěvecké a učitelské. Aktivní trávení volného času a udržování tělesné kondice poskytovaly svým členům nejprve tělovýchovné jednoty Sokol, později dělnické tělocvičné jednoty a od 20. let 20. století atletické a sportovní kluby. Od počátku sedmdesátých let 19. století vznikaly sbory dobrovolných hasičů, které se věnovaly nejen likvidování požárů a hasičským cvičením, ale pořádaly také nejrozličnější zábavy a kulturní představení. Rozvoji a

zlepšování hospodářství se věnovaly četné spolky hospodářské, které pořádaly přednášky z různých oborů apod. Své spolky měli také živnostníci.

Poslední kapitola diplomové práce se na základě studia archivních pramenů detailně zabývá utvářením a vývojem konkrétních spolků města Kralovic, přičemž zohledňuje také jejich členskou základnu z hlediska socioprofesního. Pozornost je též věnována vlivu korporací na vývoj a podobu města.

SUMMARY

The content of the diploma thesis called “Activity of the Associations in the Kralovice Region as a Part of Modernizing of the Region (from the Second Half of the 19th Century to the First Half of the 20th Century)” can be divided into three main chapters. The first one deals with the origins and subsequent development of a general associations activities in the Czech countries. Reflect here is especially the typology of associations and also the influence of political, economic, and social events for their existence. Another section of the first chapter is devoted to the process of creating associations legislation in a specific timeframe, which is structured according to major legal changes federal development. The most important legal document relating to the organization of life of associations in this period accounted the Law No. 134 of 15th November 1867. The said section for the period divided by the year 1867, there is also described in detail above the law and followed by characteristic of period from the formation of Czechoslovakia to the time after the Second World War, when the law was modified in different ways. The chapter is then concluded by an interpretation that relates to Law No. 68 of 12 July 1951, which were from 1st October 1951 replaced clubs' voluntary organizations and congregations.

The second chapter of the diploma thesis has specifically focused on the Kralovice region – the territory of former judicial district Kralovice. We find here a treatise on the historical development of the area, in which played an important role a number of factors. To the last third of the 18th century it was mainly present in the monastery of the Cistercian Order in Plasy, that was the main vehicle for learning and culture in the region. In 1826 bought the former monastic estates Austrian Chancellor Metternich, which amounted to only Plasy cultural boom, but it was also the only industrial center in an otherwise almost exclusively agricultural area. In 1850, the importance of Plas fell slightly by setting up offices in the administrative district Kralovice that resided there until 1949, when was formed the district Plasy. A positive impact on the region's development and marketing of agricultural and handicraft products had building new roads and construction of two railway lines in the

last third of the 19th century. Another part of the chapter describes the formation, a typology of associations and activities throughout the Kralovice region, which accounted for the region cultural and social enrichment. Cultural and educational activities provide particular ensemble of amateur theater, as well as clubs of singers and teachers. Active leisure and maintaining physical fitness to provide its members with Sokol, later DTJ and from the twentieth of the 20th Century athletic and sports clubs. Since the early seventies of the 19th century formed volunteer fire brigades, which cover not only the destruction of fires and fire exercises, but also held a variety of entertainment and cultural performances. With developing and improving the economy deal several societies which organized lectures on various subjects, etc. Associations had also entrepreneurs.

The last chapter of the diploma thesis pursuant a study of archival sources deals with the formation and development of specific associations in Kralovice, also taking into account their membership in terms of their profession and position. Attention is also paid to the influence of corporations on the development and character of the city .

SEZNAM POUŽITÝCH PRAMENŮ A LITERATURY

ARCHIVNÍ PRAMENY

- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/206/214
- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/206/30
- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/21
- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/23
- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/26
- NA, f. *České místodržitelství 1884–1900*, sign. 30/207/41
- NA, f. *České místodržitelství 1901–1910*, sign. 30/195/8/1907
- NA, f. *Zemský úřad Praha, spolky 1921–1923*, sign. 377/57/30/1923
- NA, f. *Zemský úřad Praha, spolky 1931–1934*, sign. 195/840/1931
-
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 261, sign. 8/5, Spolky, veřejné schůze 1879–1910, k. č. 14–15
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 262, sign. 8/6 Divadla a zábavy 1871–1908, k. č. 15
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 378, sign. 8/1 Divadla a zábavy (rejstřík 2) 1931–1937, k. č. 59
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 389, sign. 9/2 Přehled hasičských sborů v župě kralovické 1932, k. č. 60
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 395, sign. 12/8 Spolky pro pojišťování dobytka 1914–1918, 1025, k. č. 61;
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 396, sign. 12/9 Spořitelní a záloženské spolky, výrobní a nákupní společenstva 1913–1918, 1925–1931, k. č. 61;
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1923–1924, 1932–1934/5, k. č. 75
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Revize spolkového katastru 1935–1936, k. č. 76
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 411, sign. 18/1 Spolky všeobecně 1923–1935, k. č. 77
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 412, sign. 18/2 Spolky, k. č. 78 a 79
- SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 600, sign. IV/1 Spolky všeobecně 1940–1944, k. č. 110

SOkA Plasy, f. *Okresní úřad Kralovice*, inv. č. 601, Spolky 1941–1943, k. č. 111–112.

SOkA Plasy, f. *Okresní národní výbor /neuspořádaný/, spisový materiál 1951–1954, zn. 262 – věci spolkové a shromažďovací*

SOkA Plasy, f. *AC Sparta Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Čtenářská beseda Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Dělnická tělocvičná jednota Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Okrašlovací spolek Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Sbor dobrovolných hasičů*

SOkA Plasy, f. *Svaz československého důstojnictva Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Učednická besídka Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Učitelská jednota Budeč Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Volná myšlenka Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Zpěvácký spolek Hvězda Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Živnostenská beseda Kralovice*

SOkA Plasy, f. *Beseda Kožlany*

SOkA Plasy, *Pamětní kniha města Kralovic*

SOkA Plasy, *Pamětní kniha římsko-katolické fary v Kralovicích*

TIŠTĚNÉ PRAMENY

Dubnová ústava ze dne 25. 4. 1848 (*Ferdinand des I. politische Gesetze und Verordnungen 1848, Bd. 76, č. 49*)

Císařský patent ze dne 4. 3. 1849, O politických právech zaručených konstituční státní formou (*RGBI 1848–1849, č. 151*)

Císařský patent ze dne 17. 3. 1849 upravující výkon spolčovacího a shromažďovacího práva (*RGBI 1849, č. 171*)

Císařský patent ze dne 26. 11. 1852 pro celou říši s výjimkou vojenské hranice, jímž se nařizují nová zákonná opatření o spolcích (*RGBI 1852, č. 253*)

Nařízení ministerstva vnitra ze dne 28. 6. 1856 pro celou monarchii kromě vojenské hranice k postavení katolických spolků a bratrstev, na které se nevztahuje spolkový zákon z roku 1852 (*RGBI 1856, č. 122*)

Zákon ze dne 15. 11. 1867, O právu spolčovacím (*RGBI 1867, č. 134*)

Zákon ze dne 9. 4. 1873, O výdělkových a hospodářských společnostech (*RGBI 1873, č. 70*)

Zákon ze dne 28. 12. 1887, O úrazovém pojištění dělníků (*RGBI 1888, č. 1*)

Zákon ze dne 30. 3. 1888, O nemocenském pojištění (*RGBI 1888, č. 33*)
Zákon ze dne 16. 7. 1892, O registrovaných nemocenských pokladnách (*RGBI 1892, č. 202*)
Nařízení ministerstva vnitra, financí, obchodu, spravedlnosti a zemědělství ze dne 20. 9. 1899 s regulativem pro akciové společnosti v průmyslu a obchodu (*RGBI 1899, č. 175*)
Zákon č. 50/1923 Sb. z. a n., Na ochranu republiky ze dne 19. 3. 1923
Zákon č. 201/1933 Sb., O zastavování činnosti a rozpouštění politických stran ze dne 25. 10. 1933
Vládní nařízení č. 30/1939 Sb., O tvoření zvláštních sdružení nepodléhajících platným předpisům o sdružování a o dozoru na ně
Zákon č. 430 ze dne 22. 7. 1919, O zřizování veřejných knihoven.
Zákon č. 80/1920 Sb., O pamětních knihách obecních.
Dekret prezidenta republiky č. 125 ze dne 27. 10. 1945, O zřízení Svazu brannosti
Zákon č. 68/1951 Sb., O dobrovolných organizacích a shromážděních ze dne 12. 7. 1951
Zákon č. 71/1952 Sb., O organizaci tělesné výchovy a sportu ze dne 17. 12. 1952

LITERATURA

Dějiny českých zemí

- Gary B. COHEN**, *Společnost, politický život a vláda v pozdně imperiálním Rakousku: Zamyšlení nad novou syntézou*, in: ČČH 102, 2004, s. 745–765.
- Marcela C. EFMERTOVÁ**, *České země v letech 1848-1918*, Praha: Libri, 1998.
- Lukáš FASORA – Pavel KLADIWA**, *Obecní samospráva a lokální elity v českých zemích 1850-1918*, in: Český časopis historický 102, Praha 2004, s. 796–827.
- Jan GEBHART – Jan KUKLÍK**, *Druhá republika 1938–1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě*, Praha a Litomyšl: Paseka, 2004.
- Milan HLAVAČKA**, *Zlatý věk české samosprávy. Samospráva a její vliv na hospodářský, sociální a intelektuální rozvoj Čech v letech 1862-1913*, Praha: Libri, 2006.
- Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jan DOBEŠ**, *Dějiny správy v českých zemích. Od počátku státu po současnost*, Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2005.
- Zdeněk KÁRNÍK**, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl 1. Vznik, budování a zlatá léta republiky (1918–1929)*, Praha: Libri, 2000.
- Zdeněk KÁRNÍK**, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl 2. Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*, Praha: Libri, 2002.

Zdeněk KÁRNÍK, *České země v éře První republiky (1918–1938). Díl 3. O přežití a o život (1936–1938)*, Praha: Libri, 2003.

Zdeněk KÁRNÍK, *Malé dějiny československé (1867–1939)*, Praha: Dokořán, 2008.

Antonín KLIMEK, *Nástup Hitlera k moci: 30. 1. 1933: začátek konce Československa*, Praha: Havran, 2003.

Antonín KLIMEK, *Boj o hrad I. Hrad a pětka: Vnitropolitický vývoj Československa 1918–1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha: Panevropa, 1996.

Antonín KLIMEK, *Boj o hrad II. Kdo po Masarykovi?: Vnitropolitický vývoj Československa 1926–1935 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví*, Praha: Panevropa, 1998.

Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny České – svazek XIII. (1918–1929)*, Praha a Litomyšl: Paseka, 2000.

Antonín KLIMEK, *Velké dějiny zemí Koruny České – svazek XIV. (1929 – 1938)*, Praha a Litomyšl: Paseka, 2002.

Spolky

Marie BAHENSKÁ, *Počátky emancipace žen v Čechách. Dívčí vzdělávání a ženské spolky v Praze v 19. století*, Praha: Libri, Sociologické nakladatelství, 2005.

Marie BAHENSKÁ, *Ženy ve veřejném životě ve druhé polovině 19. století. Spolek svaté Ludmily a činnost Marie Riegrové-Palacké*, in: ČČH 103, 2005, s. 549–571.

Jan CÍSAŘ A KOL., *Cesty českého amatérského divadla. Vývojové tendence*, Praha: Informační a poradenské středisko pro místní kulturu, 1998.

Člověk na Moravě 19. století, ed. Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2004.

Dějiny českého a československého sociálně demokratického hnutí, ed. Marek HRUBEC – Miloš BÁRTA, Praha a Brno: Masarykova dělnická akademie, doplněk 2006.

Eva DRAŠAROVÁ, *Možnosti použití typologické metody při zpracování spolkové problematiky*, in: Politické strany a spolky na jižní Moravě. Mikulovská sympozia, sv. 22. XXII. Mikulovské sympozium 7.–8. října 1992, Praha 1993, s. 117–126.

Eva DRAŠAROVÁ, *Soupis právních předpisů a dokumentů ke společovacímu právu z fondů Státního ústředního archivu v Praze od poloviny 18. století do roku 1918*, in: Sborník archivních prací 41, Praha 1991, s. 297–341.

Eva DRAŠAROVÁ, *Společenský život v období neoabsolutismu – spolky 50. let 19. století*, in: Paginae historie 0, Praha 1992, s. 128–169.

- Eva DRAŠAROVÁ**, *Stát, spolek a spolčování*, in: *Paginae historiae*. Sborník Státního ústředního archivu v Praze 1, 1993, s. 152–177.
- Eva DRAŠAROVÁ**, *Typologie spolků v Čechách v padesátých letech 19. století*, in: *Seminář a jeho hosté*. Sborník příspěvků k šedesátinám PhDr. Rostislava Nového, Praha FF UK 1992, s. 271–281.
- Václav DUSIL**, *Československé právo spolkové*, Praha 1924.
- Jana FLÉGLOVÁ-MOŽNÁ**, *Od spolků vzdělávacích k odborovým*, in: *Kulturní práce* 2, 1972.
- Jana FLÉGLOVÁ-MOŽNÁ**, *Z počátků odborového hnutí v našich zemích*, in: *Kulturní práce* 1, 1970.
- Věnceslav HAVLÍČEK**, *Sokolstvo, jeho myšlenka, organisace a vývoj*, 1948.
- Pavla HORSKÁ**, *Naše prababičky feministky*, Praha: Lidové noviny, 1999.
- Jaromír INDRA**, *Spolky c. k. vojenských vysloužilců v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, 2010.
- Ladislav JANDÁSEK – Jan PELIKÁN**, *Stručné dějiny Sokolstva 1862-1912*, Praha 1946.
- Ladislav JANDÁSEK**, *Přehledné dějiny Sokolstva I. Od vzniku Sokola (1862) do založení České obce Sokolské (1889)*, Praha 1936.
- T. JIROUŠEK**, *Ke vzniku hnutí Orla československého u nás*, in: *Vlast*, 46, 1930.
- Horst KISCHKE – Hellmut ANDICS – Josef Haubelt**, *Svobodní zednáři: Mýty, výmysly, skutečnost a výhledy*, Praha: ETC Publishing, 1997.
- Jiří KŘEŠŤAN – Alexandra BLODIGOVÁ – Jaroslav BUBENÍK** ve spolupráci s Danou MARVALOVOU, Janou RATAJOVOU a Martinou KŘEŠŤANOVOU, *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918–1948*, Praha: Sefer, 2001.
- Marek LAŠŤOVKA – Barbora LAŠŤOVKOVÁ – Tomáš RATAJ – Jana RATAJOVÁ – Josef TŘIKAČ**, *Pražské spolky. Soupis pražských spolků na základě úředních evidencí z let 1895-1990*, Praha: Skriptorium, 1998.
- Eugen LENNHOF**, *Svobodní zednáři*, Praha: Petrklíč, 1993.
- Eugen LENNHOF**, *Tajné politické společnosti. Svazek 1. Ilumináti, karbonáři a děkabristé*, Praha: DharmaGaia, 1997.
- Karel MALÝ A KOL.**, *Dějiny českého a československého práva do roku 1945*, Praha: Linde, 1997.
- Vilém MUCHA**, *Dějiny dělnické tělovýchovy v Československu*, 1975.

Tat'ána PETRASOVÁ – Helena LORENZOVÁ, *Opomíjení a neoblíbení v české kultuře 19. století. Úředník a podnikatel. Sborník příspěvků z 26. plzeňského sympozia k problematice 19. století Plzeň, 23. – 25. února 2006*, Praha: Koniasch Latin Press, 2007.

Raisa MACHATKOVÁ – Jiří KŘEŠŤAN, *Pořádání spolkových archivů*, in: Archivní časopis 55, 2005, s. 1–25.

Jasper RIDLEY, *Svobodní zednáři*, Praha: BB art, 2004.

Jan ŘEZNÍČEK, *Vývoj československého Orla*, in: Život 11, 1929.

Karel ŠIMA, *Národní slavnosti šedesátých let 19. století jako performativní akty konstruování národní elity*, in: ČČH 104, 2006, s. 81–110.

Zdeněk ŠOLLE, *Dělnické hnutí v českých zemích koncem minulého století (1887–1897)*, 1954.

Zdeněk ŠOLLE, *Dělnické stávky v Čechách v druhé polovině 19. století*, 1960.

Zdeněk ŠOLLE, *Ke vzniku první dělnické strany v naší zemi*, 1953.

Zdeněk ŠOLLE, *Průkopníci*, 1975.

Jaroslav PURŠ, *Postavení dělnictva v českých zemích za hospodářské krize v letech sedmdesátých (1873 až 1879)*, in: Sborník historický 19, 1972, s. 93–152.

Ivo TELEC, *Spolkové právo*, Praha: Beck, 1998.

Jan Boris UHLÍŘ – Marek WAIC, *Sokol proti totalitě 1938–1952*, Praha: Fakulta tělesné výchovy a sportu, 2001.

Renata VESELÁ, *Spolkový zákon v praxi některých brněnských fakultních spolků (1919–1952)*, Brno: Masarykova univerzita v Brně, 1995.

Regionální literatura

100 let požárního sboru v Kralovicích 1873–1973, Okresní muzeum Plzeň-sever v Mariánské Týnici, 1973.

140. výročí založení pěveckého souboru Václav Čistá, Obecní úřad Čistá, 2004.

Irena BUKAČOVÁ – Jiří FÁK – Karel FOUČEK, *Severní Plzeňsko I. Historicko-turistický průvodce č. 6*, Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 1996.

Irena BUKAČOVÁ, *800 let Kralovic. Dějiny a současnost města*, Kralovice 1983.

Dráha rakovnicko-mladotická. Drobná studie národohospodářská, in: Nový obzor č. 9, roč. II, Kralovice 1907, s. 5.

František ČAPEK, *Počátky školy v Kočíně*, in: Kronika regionu 9, 2002/2003, s. 20–23.

Jan DYK, *Popis politického okresu kralovického*, Praha 1886.

- Jiří FÁK A KOL.,** *Historie ochotnického divadla na severním Plzeňsku*, Nadační fond Mariánské Týnice 2006.
- J. HAVLÍK,** *Sedmdesát let školní budovy v Plasích*, in: Kralovicko, kronika regionu 5, 2003/4, s. 5–6;
- Pavel HOLEC,** *Počátky ochotnických divadel v našem kraji*, in: Kralovicko, kronika regionu 1, 2002/3, s. 28–31.
- Petr HUBKA,** *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy*, in: Archivní zpravodaj 1–2, 1999, s. 3–4.
- Petr HUBKA,** *50 let od správní reorganizace. V nových krajích jiné okresy (dokončení z minulého čísla)*, in: Archivní zpravodaj 3–4, 1999, s. 22.
- Pavel JÁKL,** *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. I. díl. Střední Čechy*, Praha: Libri, 2004.
- Pavel JÁKL,** *Encyklopedie pivovarů Čech, Moravy a Slezska. IV. díl. Západní Čechy*, Praha: Libri, 2009.
- Jaroslav Janata,** *Čistá, středisková obec a rekreační oblast*, Čistá: Kulturní dům, 1986.
- J. JANATA,** *Dráha Plzeňsko-Březenská*, in: Kralovicko, kronika regionu 3, 2002/2003, s. 9–11.
- Vilém JEŠKE,** *Osmdesát let školní budovy v Čisté*, in: Kralovicko, kronika regionu 1, 2006/2007, s. 16–17.
- J. KLAUS,** *Jubileum kožlanské školy*, in: Kronika regionu 1, 2002/2003, s. 4–6.
- Josef KLEMPERA,** *Vodní mlýny v Čechách I. Berounsko, Hořovicko, Rakovnicko, Kladensko, Slánsko, Mělnicko, Brandýsko a Mladoboleslavsko*, Praha: Libri, 2002.
- Josef KLEMPERA,** *Vodní mlýny v Čechách IV. Plzeňsko, Rokycansko, Kralovicko, Manětínsko, Přešticko, Klatovsko, Domažlicko a Pošumaví*, Praha: Libri, 2001.
- Václav KOČKA,** *Dějiny politického okresu kralovického. I. díl – soudní okres kralovický*, Kralovice 1930.
- Dana KOPALOVÁ,** *Zpěvácký spolek Střela v Plasích*, in: Sborník k životnímu jubileu Jany Englové. Spolkový život v Čechách v 19. a na počátku 20. století, Ústí nad Labem 2005, s. 73–105.
- Jana KOPEČKOVÁ,** *Obchodní a živnostenská komora v Plzni*, in: Západočeský historický sborník 1, Plzeň 1995, s. 119–135.
- Kralovice posádkové město 1929–1993**, Muzeum a galerie severního Plzeňska v Mariánské Týnici, 2009.

- Miriam MORAVCOVÁ A KOL.,** *Podíl dělnictva na utváření národopisného obrazu kraje*, in: *Západočeská vlastivěda. Národopis*, Plzeň 1990, s. 217–262.
- J. NOVOTNÝ,** *Slovanská lípa 1848–1849. K dějinám prvního českého politického spolku*, in: *Acta Musei Pragensia* 75, 76, 1975, 1976.
- Nový obzor – časopis národohospodářský a politický pro okres kralovický a manětínský* (vydáván od roku 1905); *Kralovický obzor* (od roku 1910)
- Jan PELANT,** *Plzeň sídlem krajského úřadu 1751–1868*, in: *Západočeský historický sborník* 1, Plzeň 1995, s. 15–42.
- V. PETRLÍK,** *140 let od otevření samostatné budovy chřívské školy*, Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu 3, 2003/2004, s. 5.
- A. PICHNER,** *Dolování železné rudy v Břežanech*, in: Kralovicko, kronika regionu 2, 2002/2003, s. 11;
- Karel ROM,** *O největším rybníku v našem kraji*, in: Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu 5, 2002/2003, s. 8–9.
- Karel ROM,** *Plasy v létech 1850–1945*, in: Kralovicko, Manětínsko, Plasko, kronika regionu 6, 2002/2003, s. 16.
- Jaroslav SKLENÁŘ,** *Obchod – průmysl, řemesla a živnosti na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 2003.
- Jaroslav SKLENÁŘ,** *Pivovarnictví a pivovary na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1996.
- Jaroslav SKLENÁŘ,** *Voda – mlýny a mlynáři na Kralovicku a Manětínsku*, Čistá 1997.
- Jiří SVOBODA – Bohdan ZILYNSKIJ,** *Spolkový život v Kozojedech a 19. a 20. století*, Praha: Skriptorium, 1999.
- Alexandra ŠPIRITOVÁ,** *Jednota pro povzbuzení průmyslu v Čechách*, in: *Paginae historiae* 3, 1995, s. 9–21.
- Ladislava VÁŇOVÁ,** *Konventní divadlo v Plasech (Repertoár plaského divadla 1874–1894)*, in: *850 let plaského kláštera, sborník příspěvků semináře Vývoj a význam plaského kláštera pro české dějiny*, Mariánská Týnice 1995, s. 154–155.
- Vypsáno z kronik*, in: *Osm a půl století v plaské kotlině III. (Kroniky, paměti, letopisy)*, Plasy 1995, s. 126.
- Z historie tělovýchovy a sportu. Atleti v klubu Ctibor*, in: *Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé)*, Plasy 1995, s. 102.
- Z historie tělovýchovy a sportu. Klub pro sportovní mláď*, in: *Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé)*, Plasy 1995, s. 100–101.

Z historie tělovýchovy a sportu. Nastupuje dělnická tělocvičná jednota, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 99–100.

Z historie tělovýchovy a sportu. Počátky v Sokole, in: Plasy. Osm a půl století v plaské kotlině I (Příroda, stavby, lidé), Plasy 1995, s. 97–98.

František J. ZETEK, *Popis politického okresu Karlovického*, Kralovice 1932.

Vladimír ZUZKA – Iva DAVIDOVÁ – Jan URBAN – Vít ROUŠAL ml., *100 let místní dráhy Rakovník – Mladotice 1899–1999*, Spolek přátel místních drah 1999.

OSTATNÍ (ELEKTRONICKÉ) ZDROJE

www.klaster-plasy.cz/Dejiny (23. 2. 2011)

www.sweb.cz/dstyl.cista (4. 3. 2011)

http://cs.wikipedia.org/wiki/Karel_Slavoj_Amerling (15. 3. 2011)

http://snem.cirkev.cz/download/Scitani_1900-1910.htm (1. 4. 2011)

http://snem.cirkev.cz/download/Scitani_1900-1910.htm (1. 4. 2011)

SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č.

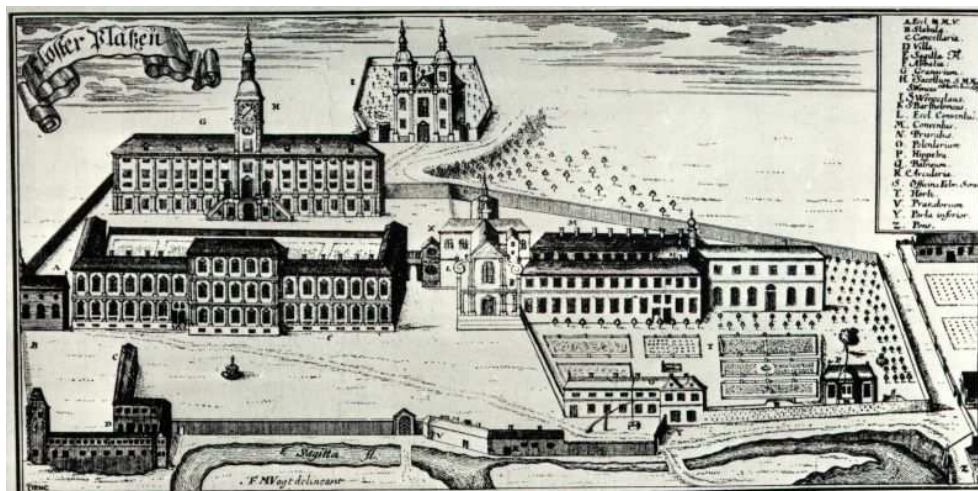
- 1 ... Mapa soudního okresu Kralovice
- 2 ... Veduta plaského kláštera od Jana Wilenberga z roku 1602
- 3 ... Hrobka Gryspeků v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích
- 4 ... Kralovice kolem roku 1910
- 5 ... Kralovice na počátku 20. století
- 6 ... Pohlednice Kožlan z roku 1909
- 7 ... Pohlednice Kožlan z roku 1923
- 8 ... Parní mlýn v Čisté
- 9 ... Pohlednice Chříče z roku 1927
- 10 ... Pozvánka k ustavující valné hromadě Učitelské jednoty Budeč v Kralovicích z roku 1879
- 11 ... Plakát na koncert zpěváckého spolku Hvězda pořádaný u příležitosti oslavy císařské stříbrné svatby dne 24. 4. 1879
- 12 ... Plakát k odhalení pomníku Jana z Hvězdy v Kralovicích z roku 1895
- 13 ... Pomník Jana Jindřicha Marka v Kralovicích z roku 1895
- 14 ... Ukázka hasičského stejnokroje z druhé poloviny 90. let 19. století
- 15 ... Návrh praporu Tělovýchovné jednoty Sokol v Čisté z roku 1902
- 16 ... Domácí řád Učednické besídky v Kralovicích z roku 1902
- 17 ... Plakát na divadelní představení „Únos Sabineek“ Spolku divadelních ochotníků Kolár v Kralovicích souboru Kolár z roku 1910
- 18 ... Ukázka razítka spolku Volná myšlenka v Kralovicích používaného v roce 1921
- 19 ... Ukázka razítka spolku AC Sparta v Kralovicích používaného v roce 1924
- 20 ... Ukázka razítka spolku Učednická besídka v Kralovicích používaného v roce 1927
- 21 ... Pozvání na přátelský večírek pořádaný Čtenářskou besedou dne 17. 3. 1923
- 22 ... Fotografie prvních členů AC Sparty Kralovice pravděpodobně z roku 1923/1924
- 23 ... Ukázka statického dotazníku Svazu dělnických tělocvičných jednot za rok 1925
- 24 ... Program koncertu pořádaného Pěvecko-hudebním spolkem Hvězda v Kralovicích u příležitosti 100. výročí narození Antonína Dvořáka dne 24. 5. 1941
- 25 ... Ukázka členské legitimace Pěvecko-hudebního spolku Hvězda v Kralovicích
- 26 ... Pamětní medaile Svazu československého důstojnictva, zkušební odražek razidla do kompozitního materiálu

PŘÍLOHY

Příloha č. 1 Mapa soudního okresu Kralovice

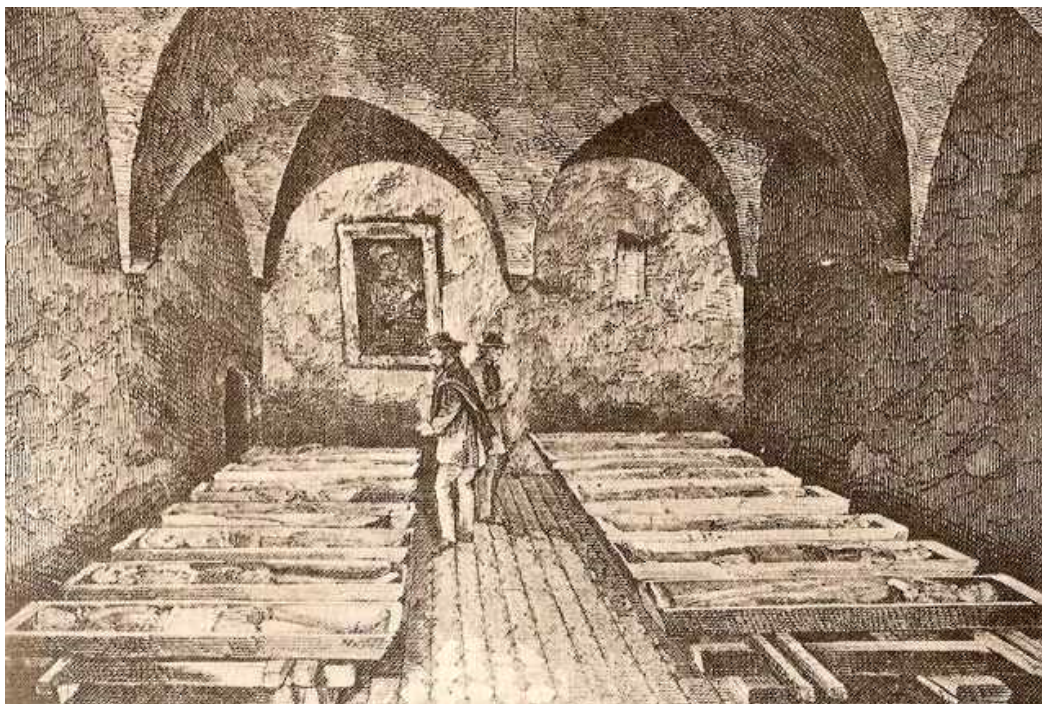

Příloha č. 2 Veduta plaského kláštera od Jana Wilenberga z roku 1602

Zdroj: www.plasy.cz

Příloha č. 3 Hrobka Gyspeků v kostele sv. Petra a Pavla v Kralovicích

Zdroj: <http://img.geocaching.com/cache/0769f386-4a35-46cb-84e6-be5e4b0dd43d.jpg>

Příloha č. 4 Kralovice kolem roku 1910

Zdroj: http://www.geocaching.com/seek/cache_details.aspx?guid=76b3ce68-3daa-44cd-a287-1d04f5f4ce15

Příloha č. 5 Kralovice na počátku 20. století

Zdroj: <http://obrazky.cz>

Příloha č. 6 Pohlednice Kožlan z roku 1909

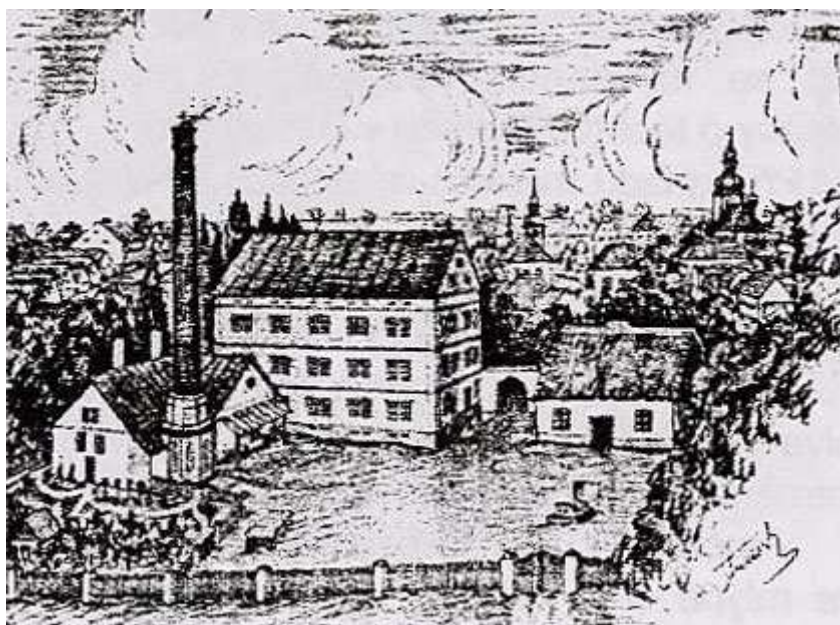
Zdroj: <http://obrazky.cz>

Příloha č. 7 Pohlednice Kožlan z roku 1923

Zdroj: <http://obrazky.cz>

Příloha č. 8 Parní mlýn v Čisté

Zdroj: <http://www.mlyncista.cz/historie-mlyna.php>

Příloha č. 9 Pohlednice Chříče z roku 1907

Zdroj: <http://obrazky.cz>

Příloha č. 10 Pozvánka k ustavující valné hromadě Učitelské jednoty Budeč v Kralovicích z roku 1879

POZVÁNÍ
k ustavující valné hromadě
jednoty učitelské
„Budeč” Kralovické,
jež odbývati se bude ve středu dne 2. dubna 1879 o 10. hod. ranní
v III. třídě školy v Kralovicích.

Program:

- I. Zpráva prozatímního výboru.
- II. Čtení schválených stanov.
- III. Přijímání údů činných a přispívajících.
- IV. Volba výboru.
- V. Podpisování blahopřejné adresy od učitelstva Jeho cis. a král. Apošt. Veličenstvu.**
- VI. Schválení řádu jednání.
- VII. Návrh příspěvků činných členů.
- VIII. Volné návrhy.

Za prozatímní výbor jednoty učitelské „Budeč” v Kralovicích,
dne 5. března 1879.

V. Veselý,
t. č. předseda.

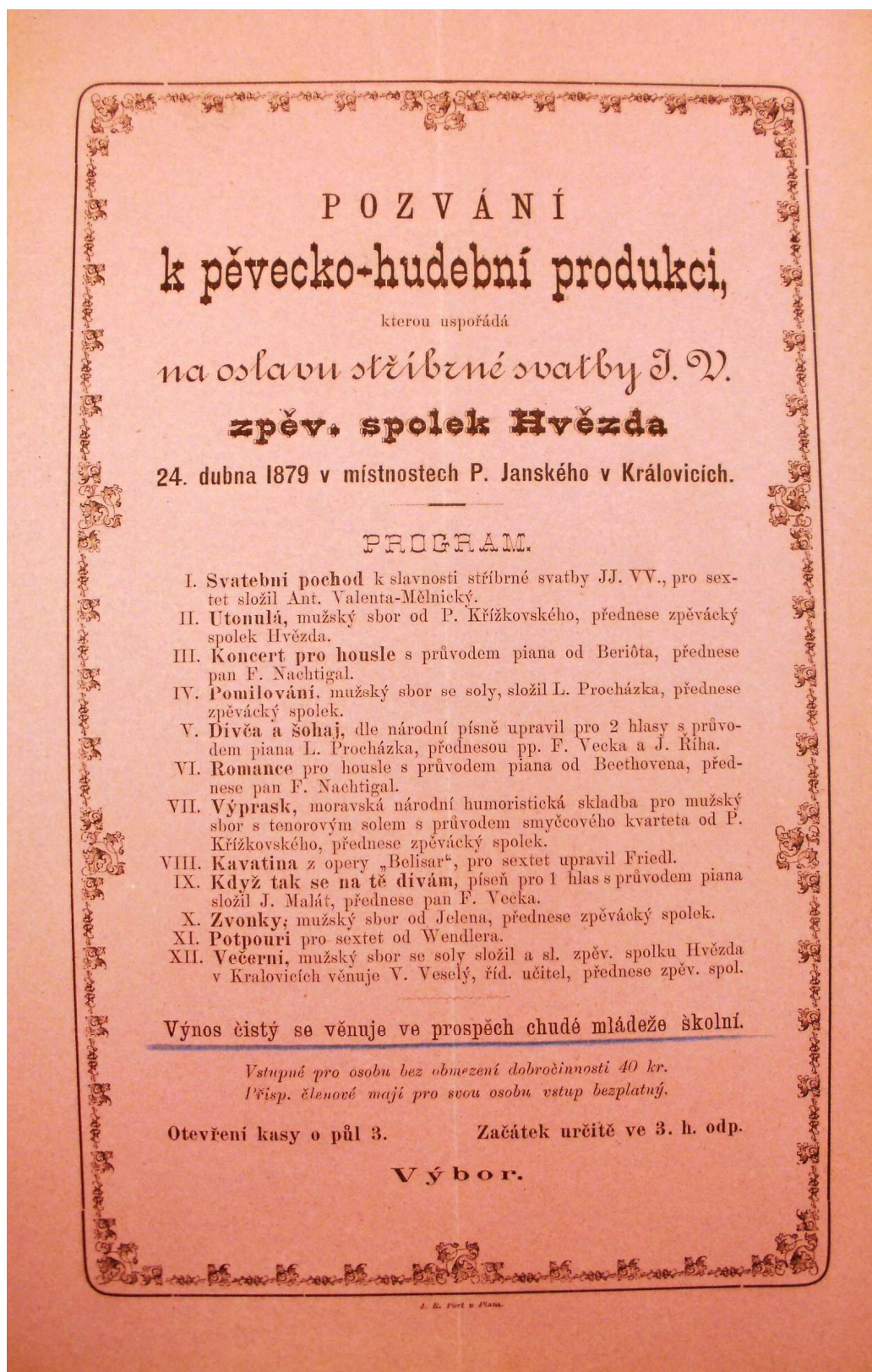
Cédl Fr.,
t. č. jednatel.

Poznam. a) §. 3. stanov zní: „Činným údem státi se může každý světský i duchovní učitel, přihlásí-li se u výboru ústně neb písemně.
Přispívajícím údem může býti každá osoba jakéhokoliv stavu a rodu, záváže-li se k placení roč. příspěvku 1 zl.“

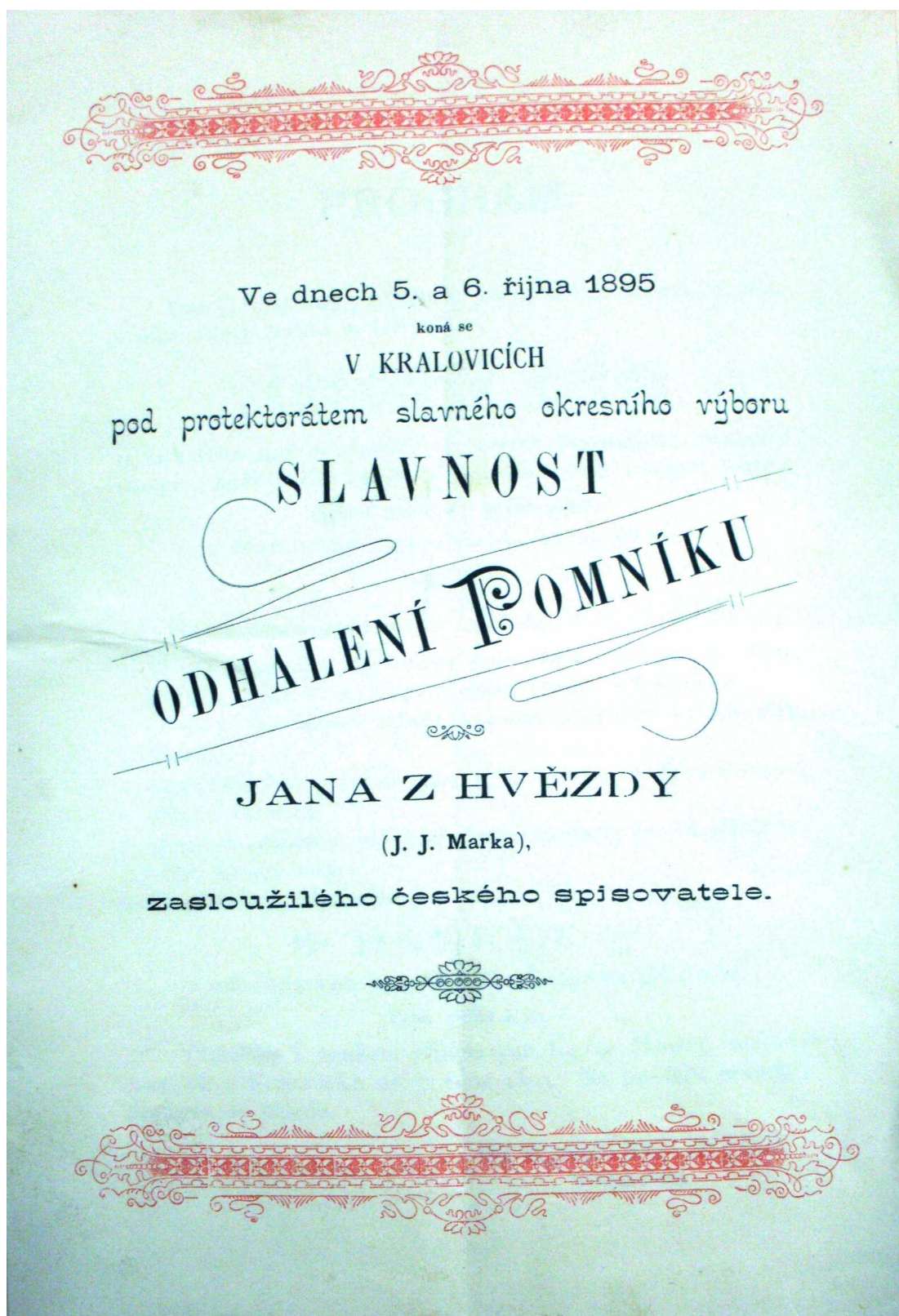
b) Pro pp. učitele valné hromady se zúčastníci povoleno prázdno od slav. e. k. okr. školní rady; podobně i slav. e. k. berníční úřad slušné vyplatí v den schůze.

Pramen: SOKA Plasy, f. Učitelská jednota Budeč Kralovice.

Příloha č. 11 Plakát na koncert zpěvického spolku Hvězda pořádaný u příležitosti oslavy císařské stříbrné svatby dne 24. 4. 1879

Pramen: SOkA Plasy, f. OÚ Kralovice.

Pramen: SOKA Plasy, f. Učitelská jednota Budeč Kralovice.

Příloha č. 13 Pomník Jana Jindřicha Marka v Kralovicích z roku 1895

Příloha č. 14 Ukázka hasičského stejnokroje z druhé poloviny 90. let 19. století

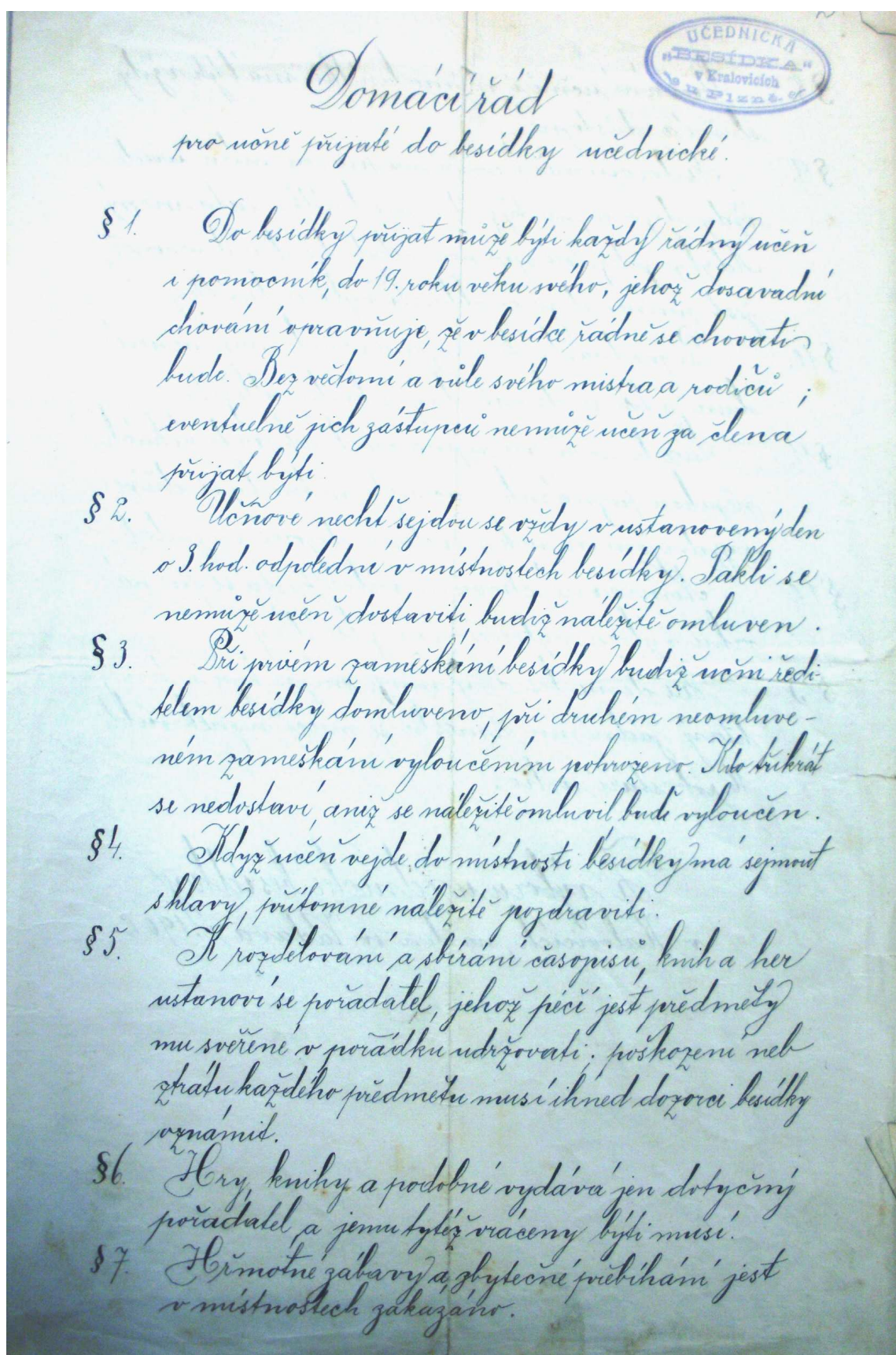

Pramen: SOkA Plasy, f. Okresní úřad Kralovice.

Příloha č. 15 Návrh praporu Tělovýchovné jednoty Sokol v Čisté z roku 1902

Pramen: SOkA Plasy, f. Okresní úřad Kralovice.

- § 8. Chováni' učni' i mimo besídku má býti vždy slušné a důstojné.
- § 9. Nedorozumění učni' na pravou mluvu uvede vždy dozorce na týž den pro besídku ustanovený. Kdyby záležitost spornou nebylo lze ihned urovnati, jest povinen dozorce ohlásiti^{to} výboru besídky.
- § 10. Při přednáškách a rozprávkách musí učnové slušně a tiše se chovati, hry a knihy odložit.
- § 11. Chce-li učni' při rozpravách neb přednáškách nějakou poznámku učiniti, musí býti dříve vypovížením ruky svolení dozorce vyžádat.
- § 12. Nemravné chováni' vůbec přestává se po návrhu výboru vyloučením z besídky.
- § 13. Za člena besídky může přijat býti i ten který žádnému řemeslu se neučí, nepřekročili 16. rok stáří svého.

Z výboru učednické besídky
v Kralovicích, na den sv. Václava r. 1902.

Příloha č. 17 Plakát na divadelní představení „Únos Sabineek“ Spolku divadelních ochotníků Kolár v Kralovicích souboru Kolár z roku 1910

Ku představení tohoto volné vstupenky vydávati se nebudou.

Spolek divadel. ochot. „Kolár“ v Kralovicích
pořádá v neděli, dne 23. října 1910
== v sále hostince p. Št. Gšvinda ==

velmi působivou veselohru ve 4 dějstvích:

Únos Sabineek

od Frant. a Pavla ze Schönthanů v překladě Hanuše Cimra.

OSOBY:

Martin Jedlička , profesor	p. F. Modrý
Kateřina , jeho paní	pi. J. Hallerová
Pavčina , její dcera	sl. F. Kollmannová
Dr. Navrátil	p. Mrázek
Maruška , jeho paní	pi. P. Francová
Karel Drozd	p. Bartoniček
Emil Drozd , nazván Slavinský, jeho syn	p. F. Řehounek
Petr Švehla , ředitel divadla	p. A. Lego
Růžena , služka u Jedličky	sl. N. Kollmannová
Běta , služka u Navrátila	sl. J. Brejchová
Matouš , školník	p. V. Brejcha

Místo děje: Malé české město. — Čas: Doba nynější.

Začátek přesně o půl 8. hod. večerní.

CENY MÍST:
Křeslo první pořadí 1'04 K, I. místo 84 h, II. místo 64 h, III. místo 44 h, k stání 32 h včetně. Příspěvek na knihov. fond spol.
V meziaktí účinkuje hudba řízením p. K. Krále. Školní dítky přístupu nemají.

Kouření jest v divadle policejně přísně zakázáno.

 Vchod k pokladně z místnosti „Čtenářské Besedy“. — Pro pohodlí P.T. obecnstva zřízena jest šatna.

Vstupenky v předprodeji lze obdržeti u pokladníka spolku p. **Engel. Vavřína**, v sobotu dne **22. t. m. od 9 do 12 hod. dop. a od 2 do 4 odp. V neděli, 23. října od 9 do 11 h. dop.**

Upozornění! Lhůta k vyzvednutí a vyplacení zaznamenaných vstupenek končí v sobotu, 22. t. m. o 4 h. odp. Po uplynutí naznačené lhůty, budou nevyplacené vstupenky dány do volného prodeje.

Připravuje se: Jiráskova „VOJNARKA“.

Tiskem F. Škvrle v Kralovicích.

Ředitelstvo.

Pramen: SOKA Plasy, f. Okresní úřad Kralovice.

Příloha č. 18 Ukázka razítka spolku Volná myšlenka v Kralovicích používaného v roce 1921

Pramen: SOKA Plasy, f. Volná myšlenka Kralovice.

Příloha č. 19 Ukázka razítka spolku AC Sparta v Kralovicích používaného v roce 1924

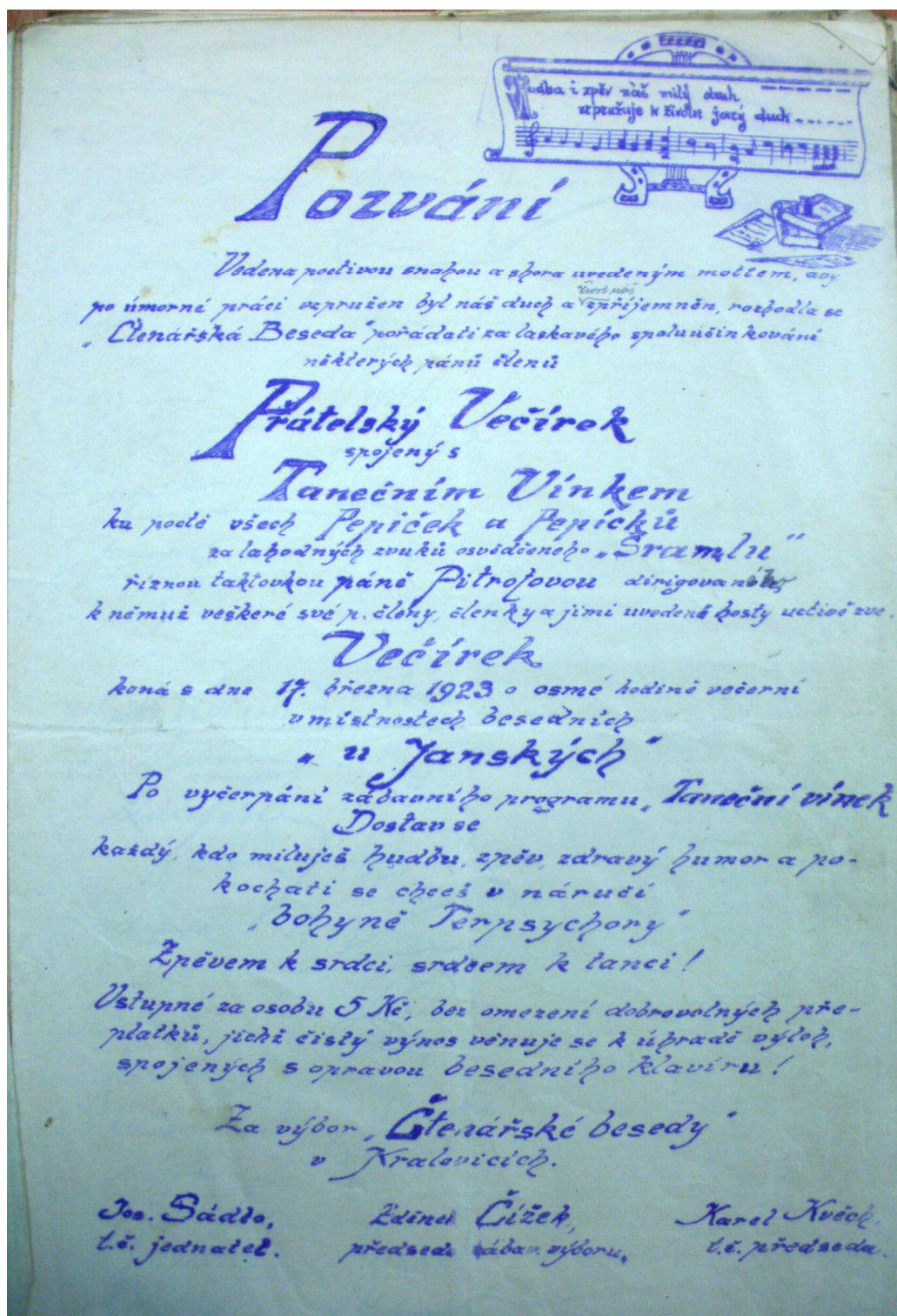
Pramen: SOKA Plasy, f. AC Sparta Kralovice.

Příloha č. 20 Ukázka razítka spolku Učednická besídka v Kralovicích používaného v roce 1927

Pramen: SOKA Plasy, f. Učednická besídka v Plasích.

Příloha č. 21 Pozvání na přátelský večírek pořádaný Čtenářskou besedou dne 17. 3. 1923

Pozvání

Všední poctivou snahou a spora uvedeným mollem, aby
po úmorné práci vypručen byl náš duch a ^{nový náh} přijemnější, rozhodla se
„Čtenářská Beseda“ pořádati za laskavého spolunástiníkování
některých paní členů

Přátelský Večírek
spojený s
Tančným Vínekem
ku poctě všech *peníček a peníček*
za lahodných zvuků osvědčeného „Strambli“
říznou taktovou paní Petrovovou dirigovaného
k němuž veškeré své p. členy, členky a jimi uvedené hosty učíme zv.

Večírek
koná se dne 17. března 1923 o osmé hodině večerní
v místnostech besedních
„u Janských“
Po vyčerpání zádačního programu, *Tanční vínek*
Dostane se
každý, kdo miluješ hudbu, zpěv, zdravý humor a po-
kochati se chceš v náručí
„Bohyně Terpsichory“
Zpěvem k srdci, srdcem k tanci!
Vstupné za osobu 5 Kč, bez omezení dobrovolných pře-
platků, jejichž čistý výnos věnuje se k úpravě výloží,
spojených s opravou besedního klavíru!

Za výbor, **Čtenářské besedy**
v Kralovicích.

J. Sádlo, Zdeněk Čížek, Karel Kvěček.
t.j. jednatel. předsedá výboru, t.j. předsesta.

Pramen: SOKA Plasy, f. Čtenářská beseda.

Příloha č. 22 Fotografie prvních členů AC Sparty Kralovice pravděpodobně z roku 1923/1924

K fotografii je zachována část dopisu následujícího znění: „Milá babičko. Poněvadž jsem si na to ihned vzpomněl, tak to posílám, co mám. Je tam fotografie prvních fotbalistů vystupujících pod jménem AC Sparta a mezi nimi moje maličkost. Ale už si nepamatuji jména. Jen co stojí jsou: Hohaus, Král, Fencel, Kouba a ten další nevím a nemohu si vzpomenout na ostatní jména. Jen z těch tří, co sedí dole, ten na levé straně je myslím Antoš, co byl na poště. Je to fotografováno v Čisté, ale v kterém roce nevím, snad 1923 nebo 1924. Nevím. Ale pamatuji se, že jsme vyhráli 6:1. Měli jsme vypůjčené dva hráče, kteří mezi nás nepatřili a sice ten rozmazaný a brankář byli, jak se říká, černoši.“

Pramen: SOkA Plasy, f. AC Sparta Kralovice.

Před vyplněním jednotlivých otázek přečtěte si důkladně vysvětlivky.

Tento vyplněný dotazník budiz uložen do archivu jednoty.

Ponechá si jednotu.

Sídlo jednoty Střelčice

Okres D. T. J. J. M. H.

Rozloha
jednoty

1925

Statistický dotazník

Svazu Dělnických tělocvičných jednot československých

za dobu od 1. ledna do 31. prosince 1925.

1. Rok a den založení jednoty 12. srpna 1922

2. Stav příslušníků:

Počet členů			Počet členek			Počet				Celkový počet příslušníků
cvičitelů*)	činných*)	příspiva- jících	cvičitelů*)	činných*)	příspiva- jících	dorostenců	dorostenek	žáků	žaček	
6	10	8	—	—	3	13	16	20	16	82

V kterém roce založen byl odbor ženský? 19....., dorostenský? 19....., skautský? 19.....

3. Proudění příslušníků jednoty během roku:

Přistoupilo						Celkem	Vystoupilo					
členů	členek	doro- stenců	doro- stенок	žáků	žaček		členů	členek	doro- stenců	doro- stенок	žáků	žaček
6	—	8	3	11	16	39	16	—	7	4	20	16

Příloha č. 24 Program koncertu pořádaného Pěvecko-hudebním spolkem Hvězda v Kralovicích u příležitosti 100. výročí narození Antonína Dvořáka dne 24. 5. 1941

PROGRAM

slavnostního koncertu, pořádaného Pěvecko-hudebním
spolkem „Hvězda“ pod záštitou Okresního osvět. sboru
a místní osvět. komise ve dvoraně sokolovny v Kralovicích
*v sobotu 24. května 1941 o půl 9. hodině večerní
na počest*

100. VÝROČÍ NAROZENÍ ANTONÍNA DVOŘÁKA.

ÚČINKUJÍ:

*Virtuos na klavír prof. Bohdan Gselhofer, dirigent Plzeňské filharmonie
a Pěveckého spolku „Smetana“ v Plzni,
operní pěvkyně Helena Trnková, stálý host Národního divadla v Praze a Měst.
divadla v Plzni,
virtuoska na housle Marie Fremerová, absolventka mistrovské školy pražské
konservatoře, žačka Mistra Jar. Kociána
a koncertní pěvec Dr. Jan Matějček, stálý host Měst. divadla v Plzni.*

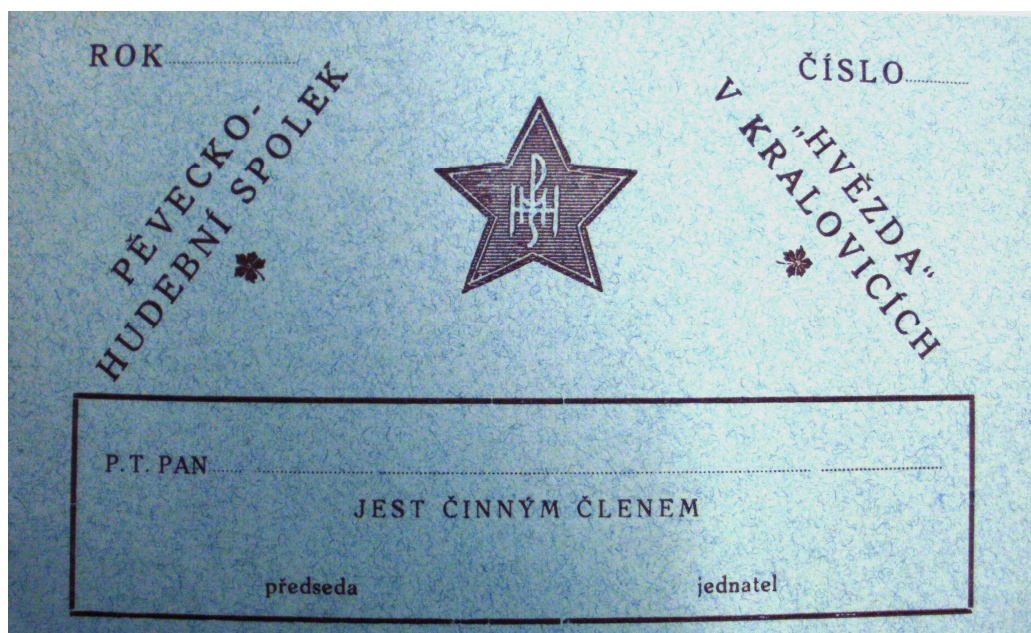
P O Ř A D :

1. Písně milostné:
 - a) Ó, naši lásce nekvete to vytožené štěstí,
 - b) Tak v mém srdci mrtvo jest ...
Arie Terinky z opery „Jakobín“, zpívá H. Trnková.
2. Písně:
 - a) Má píseň zas mně láskou zní,
 - b) Žezulka,
 - c) Kéž duch můj sám, zpívá Dr. Jan Matějček.
3. Houslový koncert
a-moll dílo 53, hraje M. Fremerová.
4. Písně v národním tonu:
 - a) Dobrá noc, má milá,
 - b) Ach není, tu není, co by mne těšilo.
Arie Rusalky ze stejnojmenné opery: Měsíčku na nebi
vysokém, zpívá H. Trnková.
5. Arie Vodníka z opery „Rusalka“,
Arie Řeřichy z opery „Tvrdé palice“, zpívá Dr. Matějček.
6. Mazurek pro housle s průvodem klavíru, dílo 49, hraje
M. Fremerová.
7. Humoreska a-moll,
Na svaté Hoře,
Furiant, hraje prof. Bohdan Gselhofer.

© Spolek. Kralovice

Pramen: SOKA Plasy, f. Zpěvácký spolek Hvězda Kralovice.

Příloha č. 25 Ukázka členské legitimace Pěvecko-hudebního spolku Hvězda v Kralovicích

Pramen: SOkA Plasy, f. Zpěvácký spolek Hvězda Kralovice.

Příloha č. 26 Pamětní medaile Svazu československého důstojnictva, zkušební odražek razidla do kompozitního materiálu

Zdroj: <http://www.aurea.cz/Katalog23/23kat2201.htm>